

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

Δυναμικοί κλάδοι και διάρθρωση των επαγγελμαμάτων στην ελληνική οικονομία:

Διερευνώντας τη σχέση
περιφερειακής
ανθεκτικότητας,
κλαδικού δυναμισμού
και ευελικτοποίησης

Στέλιος Γκιάλης (Α΄ Μέρος)
Στέργιος Σερέτης (Β΄ Μέρος)

Αθήνα, 2023

«Δυναμικοί κλάδοι και διάρθρωση των επαγγελμάτων στην ελληνική οικονομία:

Διερευνώντας τη σχέση περιφερειακής ανθεκτικότητας, κλαδικού δυναμισμού και ευελικτοποίησης»

Μελέτη στο πλαίσιο του έργου

«Ανάλυση του εγχώριου παραγωγικού υποδείγματος και ανίχνευση των αναγκών σε επαγγελματικές ειδικότητες και δεξιότητες»

Συγγραφή:

Στέλιος Γκιάλης (Α΄ Μέρος)

Στέργιος Σερέτης (Β΄ Μέρος)

Γλωσσική επιμέλεια - Διορθώσεις:

Αναστασία Σακελλαρίου

Σχεδιασμός - σελιδοποίηση:

Γιάννης Γιαννακόπουλος

Copyright INE ΓΣΕΕ

Εμμανουήλ Μπενάκη 71 Α

106 81, Αθήνα

Τηλ: 210 3327710

Fax: 210 3304452

E-mail: info@inegsee.gr

www.inegsee.gr

ISBN: 978-618-5668-35-8

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

Η παρούσα μελέτη επιχειρεί μια ολοκληρωμένη ανάλυση τη σχέσης περιφερειακής ανθεκτικότητας, κλαδικού δυναμισμού και ευελικτοποίησης στις αγορές εργασίας των δεκατριών (13) περιφερειών της Ελλάδας. Η χρονική περίοδος εστίασής της εκκινεί από το 2009 και καταλήγει στο 2019. Μεθοδολογικά, αποτελεί μια θεωρητικά πληροφοροποιημένη εμπειρική έρευνα που αντλεί από θεωρητικά και μεθοδολογικά εργαλεία της Γεωγραφικής Πολιτικής Οικονομίας και συναφείς κριτικές χωροκοινωνικές θεωρήσεις (βλ. Εισαγωγή). Αναλύει, δε, τα πλέον πρόσφατα εμπειρικά, δευτερογενή δεδομένα για την τρέχουσα κατάσταση και τις προοπτικές για την εργασία, την κλαδική απασχόληση και τον επαγγελματικό δυναμισμό ανά περιφέρεια. Η μελέτη στο Α' Μέρος, με συγγραφέα τον Σ. Γκιάλη, αντιδιαστέλει τον Κλαδικό Δυναμισμό, ιδωμένο μέσα από κριτική σκοπιά και νέα εργαλεία ανάλυσης, με α) την κλαδική ανθεκτικότητα και β) την ευελικτοποίηση. Η τελευταία είναι διάχυτη στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό και σχετίζεται κατεξοχήν με τη διάδοση ποικίλων προσωρινών ή επισφαλών μορφών εργασίας. Συγκεκριμένα, στο Εισαγωγικό Κεφάλαιο προσφέρεται συνοπτικά ένα θεωρητικό πλαίσιο κατανόησης ενώ στα Κεφάλαια 1 και 2, πραγματοποιείται ανάλυση των πλέον πρόσφατων εμπειρικών δεδομένων για την τρέχουσα κατάσταση και τις προοπτικές για την εργασία και την κλαδική απασχόληση, ανά περιφέρεια. Στα Κεφάλαια 3 και 4 μελετάται εμπειρικά ο δυναμισμός βασικών κλάδων της ελληνικής οικονομίας υπό την οπτική της ανθεκτικότητας και της εξάπλωσης προσωρινών ή επισφαλών μορφών εργασίας. Τέλος, στο Κεφάλαιο 5 αναλύεται το πώς και γιατί η ανθεκτικότητα, η ευελικτοποίηση και η γεωγραφία αφορούν τον κόσμο της εργασίας και πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όταν σχεδιάζονται εργατικά αιτήματα και διεκδικήσεις.

Στο Β' Μέρος, με συγγραφέα τον Σ. Σερέτη, εξετάζεται το πώς ο Επαγγελματικός Δυναμισμός συνδέεται με τις χωρικά συγκεντρωμένες αγορές εργασίας, το επίπεδο δεξιοτήτων, αλλά και τον κίνδυνο εξάλειψης επαγγελμάτων λόγω ψηφιακού μετασχηματισμού. Πιο αναλυτικά, στα Κεφάλαια 6 και 7, υλοποιείται ανάλυση των πλέον πρόσφατων εμπειρικών δεδομένων για την τρέχουσα κατάσταση και τις προοπτικές για την εργασία και την επαγγελματική διάρθρωση ανά περιφέρεια. Στη συνέχεια, στα Κεφάλαια 8, 9 και 10, προσεγγίζεται ο κλαδικός δυναμισμός υπό την οπτική του φαινομένου των νέων NEETs (Not in Employment, Education or Training), οι οποίοι τελούν εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης.

Η παρούσα έκθεση εκπονήθηκε στο πλαίσιο της Πράξης «Εξειδικευμένες συστημικές παρεμβάσεις αποτύπωσης, παρακολούθησης και ανάλυσης των εξελίξεων σε κλάδους, επαγγέλματα, ειδικότητες και δεξιότητες» με κωδικό ΟΠΣ 5004206, η οποία υλοποιείται μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα & Καινοτομία», και του Υποέργου 3 «Ανάλυση του εγχώριου παραγωγικού υποδείγματος και ανίχνευση των αναγκών σε επαγγελματικές ειδικότητες και δεξιότητες».

Ευχαριστίες:

Η ολοκλήρωση του Α΄ Μέρους οφείλει πολλά στη συμβολή των υποψήφιων διδασκόντων Έφη Εμμανουήλ και Αθηνά Αβαγιανού, καθώς και του Γεωγράφου (MSc) Δημήτρη Ψαρολόγου. Οι δύο νέες ερευνήτριες και ο τρίτος νέος ερευνητής αποτελούν μέλη της ερευνητικής ομάδας για τη Γεωγραφία της Εργασίας (<https://lgrl.aegean.gr/>), Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Δυναμισμός ή ανθεκτικότητα; Ένα εισαγωγικό θεωρητικό πλαίσιο κατανόησης 10

Εισαγωγικά για τις ελληνικές περιφέρειες και τους στόχους της μελέτης	11
Γεωγραφική πολιτική οικονομία, τοπικά καθεστώτα ελέγχου και διαχείρισης της εργασίας και επαγγέλματα	12
Αλληλεπιδράσεις μεταξύ εργαζομένων, επιχειρήσεων και ρυθμιστικών οργανισμών και χωρικοί καταμερισμοί της εργασίας.	16
Μετασχηματισμοί των διεθνών καταμερισμών της εργασίας	19

Α' Μέρος

1. Χωρικοί καταμερισμοί εργασίας (ανάμεσα) στις ελληνικές περιφέρειες v.1: Πόσοι εργάζονται, πού και συνεπώς τι; . . . 22

1.1 Ανάλυση των βασικών περιφερειακών οικονομικών και παραγωγικών μεγεθών και της ανεργίας	24
1.2 Συνολική και μερική απασχόληση, αριθμός αυτοαπασχολούμενων χωρίς προσωπικό και μισθωτοί με προσωρινή ή με σύμβαση ορισμένου χρόνου	30

2. Χωρικοί καταμερισμοί εργασίας (ανάμεσα) στις ελληνικές περιφέρειες v.2: Ποιοι οι δυναμικοί κλάδοι και ποιες περιφέρειες εξειδικεύονται σε αυτούς; 39

2.1 Χωρικοί καταμερισμοί εργασίας ανά κλάδο	41
2.2 Εξέλιξη συνολικής απασχόλησης ανά κλάδο και περιφέρεια, 2009-2019.	51
Α. Γεωργία, δασοκομία και αλιεία.	51
Β. Ορυχεία και λατομεία + Γ. Μεταποίηση	52
Δ. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος + Ε. Παροχή νερού	52
ΣΤ. Κατασκευές	53
Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων	57
Η. Μεταφορά και αποθήκευση	57
Θ. Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης.	58
Ι. Ενημέρωση και επικοινωνία + Κ. Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες + Λ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	59
Μ. Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	62
Ν. Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες + Ξ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα και υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	62
Ο. Εκπαίδευση	63
Π. Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας.	64
Ρ. Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία	67
Σ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών + Τ. Δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών + Υ. Δραστηριότητες ετερόδικων οργανισμών και φορέων	67

3. Ποια η σχέση περιφερειακής ανθεκτικότητας και κλαδικού δυναμισμού; 70

- 3.1 Περιφερειακή ανθεκτικότητα και κλαδικός δυναμισμός: Μεθοδολογικό πλαίσιο και ανάλυση 72
- 3.2 Συγκριτική ανάλυση περιφερειακής ανθεκτικότητας για τη συνολική και τη μισθωτή απασχόληση 74
- 3.3 Συγκριτική ανάλυση περιφερειακής ανθεκτικότητας για τη μισθωτή και την προσωρινή απασχόληση. 81
- 3.4 Ανάλυση απόκλισης-συμμετοχής για τη Συνολική και τη Μισθωτή Απασχόληση 86

4. Ποιος ο ρόλος της ευελικτοποίησης και της επισφαλούς εργασίας; 106

- 4.1 Ευέλικτη απασχόληση και επισφαλής εργασία 107
- 4.2 Σχέση προσωρινής-μόνιμης απασχόλησης ανά περιφέρεια για το σύνολο των κλάδων 110
- 4.3 Σχέση μερικής-πλήρους απασχόλησης ανά περιφέρεια για το σύνολο των κλάδων 114

5. Γιατί η ανθεκτικότητα, η ευελικτοποίηση και η γεωγραφία αφορούν τον κόσμο της εργασίας; 117

- 5.1 Περιφερειακός/κλαδικός καταμερισμός και τάσεις στην απασχόληση 119
- 5.2 Ανθεκτικότητα και ευελικτοποίηση 120
- 5.3 Ανθεκτικότητα: Συνολική-μισθωτή-προσωρινή απασχόληση. 120
- 5.4 Ευελικτοποίηση και επισφάλεια 123

Β' Μέρος

6. Χωρική συγκρότηση των αγορών εργασίας και επαγγέλματα 125

- 6.1 Επαγγελματικές κατηγορίες και επίπεδο δεξιοτήτων 142
- 6.2 Επαγγέλματα και ψηφιακός μετασχηματισμός 148
- 6.3 Ποιότητα και εξάλειψη επαγγελμάτων λόγω της αυτοματοποίησης στην Ελλάδα 149

7. Ζήτηση επαγγελμάτων με βάση τις δεξιότητες στην ελληνική οικονομία. 153

- 7.1 Επαγγέλματα και χωροκοινωνικές ανισότητες 163

8. Θεωρητικό πλαίσιο για τους NEETS – Ορισμοί	166
8.1 Ορισμοί.	167
8.2 Διαφορετικές ομάδες NEETS.	170
Κεφάλαιο 9.	174
Οι NEETS στην Ελλάδα και ανά περιφέρεια.	174
9.1 NEETS ανά περιφέρεια (NUTS 2).	184
9.2 Δυναμικοί κλάδοι ανά περιφέρεια.	185
9.3 Δείκτης τοπικής εξειδίκευσης.	185
10. Δυναμικοί κλάδοι, δυναμικά επαγγέλματα και NEETS	199
10.1 Η στρατηγική έρευνας και τεχνολογίας για την έξυπνη εξειδίκευση	216
Συμπεράσματα	219
Ενδεικτική βιβλιογραφία/Αναφορές	221
Παράρτημα 1.	233

Δυναμισμός ή
ανθεκτικότητα;
Ένα εισαγωγικό
θεωρητικό πλαίσιο
κατανόησης

Εισαγωγικά για τις ελληνικές περιφέρειες και τους στόχους της μελέτης

Η παρούσα μελέτη επιχειρεί μια ολοκληρωμένη ανάλυση τη σχέσης περιφερειακής ανθεκτικότητας, κλαδικού δυναμισμού και ευελικτοποίησης στις αγορές εργασίας των δεκατριών (13) περιφερειών της Ελλάδας. Ως τέτοια, επιχειρεί μια ανατομία των βασικών οικονομικών μεγεθών, των ανισοτήτων και των λοιπών κοινωνικών παραμέτρων που συγκροτούν τις αγορές εργασίας των ελληνικών περιφερειών. Μεθοδολογικά, αποτελεί μια θεωρητικά πληροφορημένη εμπειρική έρευνα. Αντλώντας από την πλούσια παράδοση των κριτικών πολιτικοοικονομικών αναλύσεων, αναλύει τα πλέον πρόσφατα εμπειρικά –δευτερογενή– δεδομένα για την τρέχουσα κατάσταση και τις προοπτικές για την εργασία και τους απασχολούμενους στην κάθε περιφέρεια.

Η έμφαση στις περιφερειακές αγορές εργασίας, σε αντιδιαστολή με τις γενικές αδιαφοροποίητες αναλύσεις σε εθνικό επίπεδο, διευκολύνει την ανάλυση των διαφοροποιημένων συνθηκών με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι οι εργαζόμενοι ανά περιφέρεια της χώρας. Η αναγκαιότητα αυτή είναι ακόμη περισσότερο επιτακτική αν συνυπολογιστεί α) η απουσία σχετικής μελέτης που να συνεκτιμά τις εξαιρετικά δυσμενείς επιπτώσεις της κρίσης του 2008/2009 σε επίπεδο περιφέρειας, β) η σχεδόν ολοκληρωτική έλλειψη εργασιών που να επικεντρώνουν στις ευέλικτες μορφές εργασίας που συγκεντρώνουν ισχυρά στοιχεία επισφάλειας, όπως η χαμηλά αμειβόμενη προσωρινή και η εποχιακή εργασία, και στις ποικίλες χωροκοινωνικές διαστάσεις τους.

Στόχος της μελέτης είναι η περιφερειακή ανάλυση των ποικίλων τάσεων και μεγεθών με βάση τα πλέον πρόσφατα διαθέσιμα δεδομένα. Πιο συγκεκριμένα, η περίοδος μελέτης εκτείνεται από το 2009 έως το 2019, προσφέροντας τη δυνατότητα μιας συνολικής αποτίμησης των συνεπειών της πρόσφατης κρίσης στα περιφερειακά παραγωγικά συστήματα και στις αγορές εργασίας εντός αυτών, αναδεικνύοντας βαθύτερες δυναμικές πέραν της συγκυρίας. Η ανάλυση δεν συμπεριλαμβάνει τα πανδημικά έτη (2020-2021), παρά το ότι τα μεγέθη απασχόλησης του είναι διαθέσιμα, καθώς πρόκειται για χρονιές με πρωτοφανείς εννοιολογικές και μεθοδολογικές ιδιαιτερότητες που απαιτούν ειδική μελέτη. Συνεπώς, η ευρύτερη χρονική περίοδος χωρίζεται σε τρεις διακριτές υπο-περιόδους, αυτές της:

α) οξείας κρίσης (2009-2013),

β) σταθεροποίησης και αναιμικής ανάκαμψης (2014-2017) και

γ) ανάκαμψης (2018-2019).

Παράλληλα, η ανάλυση είναι συγκριτικού χαρακτήρα, καθώς αντιπαραβάλλει συστηματικά τα ευρήματα για την κάθε περιφέρεια με τα αντίστοιχα για ολόκληρη τη χώρα, φέρνοντας στο προσκήνιο ενδιαφέρουσες διαπεριφερειακές δυναμικές που δεν ήταν εμφανείς, καθώς υπερβαίνουν τους κεντρικούς στόχους της μελέτης. Προσφέρει, με άλλα λόγια, τη δυνατότητα αποτίμησης των επιπτώσεων της κρίσης αλλά και των προοπτικών ανάπτυξης, με επίκεντρο τους εργαζομένους σε όλες τις περιφέρειες, ως

προς την υπόλοιπη χώρα. Πιο συγκεκριμένα, το Α΄ Μέρος της μελέτης εστιάζει στα εξής:

- Ανάλυση των βασικών οικονομικών και παραγωγικών μεγεθών, συνολικά και ανά κλάδο.
- Εκτίμηση της ανεργίας και της εξέλιξής της.
- Μελέτη κλάδων εξειδίκευσης των περιφερειών, για δεκατέσσερις (14) συνολικά κλάδους.
- Ανάλυση ανθεκτικότητας (resilience analysis).
- Εστίαση στις διαφοροποιήσεις και τάσεις ανάμεσα στις τυπικές και τις ευέλικτες μορφές απασχόλησης ανά κλάδο (μερική απασχόληση, προσωρινή εργασία κ.λπ.) και ανά περιφέρεια.
- Ανάλυση της αυτοαπασχόλησης χωρίς προσωπικό η οποία ενίοτε υποκρύπτει συγκαλυμμένες μορφές μισθωτής εργασίας.
- Απόπειρα συνθετικής αποτίμησης των συνθηκών στις επιμέρους περιφερειακές αγορές εργασίας.
- Ακολούθως, στο Β΄ Μέρος η μελέτη εστιάζει σε θέματα επαγγελματικού δυναμισμού, αποτυπώνοντας αναλυτικά:
- Τη ζήτηση των επαγγελματιών στην Ελλάδα, μέσω της υπερσυγκέντρωσης και της υποσυγκέντρωσης των επαγγελματιών ανά περιφέρεια.
- Την αναλογία των επαγγελματιών υψηλού επιπέδου δεξιοτήτων προς το σύνολο των επαγγελματιών.
- Την αναλογία επαγγελματιών υψηλού επιπέδου δεξιοτήτων κάθε περιφέρειας (περίοδος 2009-2018).
- Το ρίσκο εξάλειψης επαγγελματιών λόγω αυτοματοποίησης, για ενδεικτικές, διαφορετικού τύπου περιφέρειες.

Γεωγραφική πολιτική οικονομία, τοπικά καθεστώτα ελέγχου και διαχείρισης της εργασίας και επαγγέλματα

Η εισαγωγική αυτή ενότητα συγκροτεί ένα εννοιολογικό και ταυτόχρονα μεθοδολογικό πλαίσιο ανάλυσης των πρόσφατων εξελίξεων στις τοπικές αγορές εργασίας των δεκατριών (13) περιφερειών της Ελλάδας.

Στο επίκεντρο αυτού του πλαισίου θέτει τη γεωγραφική πολιτική οικονομία (Geographical Political Economy), η οποία έχει ισχυρή αναλυτική δυναμική και μπορεί σε μεγάλο βαθμό να εξηγήσει πώς συγκροτούνται και αλλάζουν οι αγορές εργα-

σίας, ειδικά δε σε περιόδους κρίσης και αναδιάρθρωσης. Το παραπάνω πλαίσιο δεν είναι «στεγανό» απέναντι σε άλλες προσεγγίσεις, όπως αυτές των θεσμοκρατικών οικονομικών (Institutional Economics) ή των εξελικτικών οικονομικών (Evolutionary Economics) αλλά επιχειρεί να ενσωματώσει χρήσιμες έννοιες και αναλυτικές κατηγορίες των προσεγγίσεων αυτών.

Βασικό επιχείρημα είναι πως οι αγορές εργασίας συγκροτούνται κατ' ανάγκη χωρικά και στο πλαίσιο Τοπικών ή Περιφερειακών Καθεστώτων Ελέγχου και Διαχείρισης της Εργασίας (Local or Regional Labour Control Regimes, στο εξής Τ/ΠΚΕΔΕ). Αυτό που συνήθως αποκαλούμε «ελληνική αγορά εργασίας» είναι ένα εν πολλοίς συσκοτιστικό, αν όχι λανθασμένο, εννοιολογικό σχήμα. Οι αγορές εργασίας είναι τοπικές οικονομικές συνθήκες, τρόποι ζωής και εργασιακές καθημερινότητες. Ως τέτοιες πρέπει να ιδωθούν με γεωγραφικά ευαίσθητο τρόπο, αν στόχος μας είναι να τις κατανοήσουμε, πολύ περισσότερο αν θέλουμε να τις αλλάξουμε.

Με βάση το παραπάνω, στην ενότητα αυτή αναλύεται το πώς η τοπική/περιφερειακή και άνιση συγκρότηση των αγορών εργασίας σε χώρες του ευρωπαϊκού Νότου, όπως η Ελλάδα, τροποποιεί τη συζήτηση περί κλαδικού δυναμισμού. Ο κλαδικός δυναμισμός μπορεί να προσεγγιστεί, υποστηρίζουμε, πιο ολοκληρωμένα και κριτικά υπό το πρίσμα της κλαδικής ανθεκτικότητας αλλά και της ευελικτικοποίησης.

Με άλλα λόγια, χώρος-περιφερειακότητα, ανθεκτικότητα και ευελικτικοποίηση-αυξανόμενη επισφάλεια εργασίας αποτελούν εκείνη την τριπλέτα εννοιών που η μελέτη αυτή προτάσσει προκειμένου: α) να γίνει κατανοητό ποιοι κλάδοι δημιουργούν «καλή» και ποιοι «κακή» ή επισφαλή απασχόληση, σε ποιες περιοχές και γιατί, και β) να συμβάλει στη διαμόρφωση προτάσεων πολιτικής προς όφελος της εργασίας.

Τα Τ/ΠΚΕΔΕ είναι σχηματισμοί της αγοράς εργασίας που λειτουργούν σε υπο-εθνικό επίπεδο και προκύπτουν λόγω της εγγενούς αντίφασης του κεφαλαίου από τη μία να αποζητά την ανταλλαγή αξιών σε παγκόσμιο επίπεδο (global exchange) και από την άλλη να επιδιώκει την πραγμάτωση της ανταλλαγής σε τοπικό επίπεδο. Είναι, με άλλα λόγια, προϊόν τόσο της τοπικής όσο και της υπερτοπικής κλίμακας, ένα αρκούντως σταθερό πλαίσιο με σκοπό τη συσσώρευση κεφαλαίου και τη ρύθμιση των συνθηκών εργασίας.

Η γεωγραφική πολιτική οικονομία εστιάζει παράλληλα στο πώς οι χωρικά συγκεντρωμένες αγορές εργασίας και τα Τ/ΠΚΕΔΕ σχετίζονται με την κατανομή των επαγγελματιών. Οι αναλύσεις της συγκροτούν θεωρητικά πλαίσια που επικεντρώνονται στις επαγγελματικές ομάδες, στα χαρακτηριστικά τους και στις προοπτικές τους, στο πλαίσιο του διεθνούς ανταγωνισμού, με τον τελευταίο να αποτελεί έκφραση του διεθνούς καταμερισμού εργασίας. Τα πλαίσια αυτά εμπλουτίζονται από αναλύσεις που συνδέουν το επίπεδο δεξιοτήτων (υψηλό, μεσαίο, χαμηλό) με τις επαγγελματικές κατηγορίες στο εσωτερικό των κλάδων και εντέλει ενσωματώνουν την επιστημονική συζήτηση για την υποκατάσταση ζωντανής εργασίας από νεκρή, δηλαδή τον κίνδυνο

της κατάργησης των επαγγελματιών εξαιτίας της τεχνολογικής αυτοματοποίησης. Ένα συναφές θεωρητικό πλαίσιο υιοθετεί και αναπτύσσει και η ανά χείρας μελέτη, καθώς αυτό επιτρέπει να γίνουν κατανοητές οι αιτίες υπερσυγκέντρωσης ή υποσυγκέντρωσης διαφορετικών επαγγελματιών σε διαφορετικές περιφέρειες της χώρας.

Συνολικά, η ανάδυση της κριτικής γεωγραφικής πολιτικής οικονομίας συνέπεσε με κρίσιμα σημεία καμπής στην ιστορία της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Η νέα έξαρση των περιφερειακών ανισοτήτων και διαιρέσεων μετασχημάτισε δραματικά τη γεωγραφία της παραγωγής και της ανάπτυξης του καπιταλιστικού κόσμου. Οι αλλαγές αυτές κατέδειξαν τα όρια του μεταπολεμικού φορντιστικού/τεϋλορικού αναπτυξιακού μοντέλου και έθεσαν τις παραδεδωγμένες του βεβαιότητες σε σοβαρή αμφισβήτηση (Κορλιούρος, 2007: 276-309). Οι μεγάλες διαρθρωτικές αλλαγές στη χωρική οικονομία των καπιταλιστικών χωρών δεν μπορούσαν να γίνουν πλέον κατανοητές μέσα από το ατομικιστικό και εξωκοινωνικό μεθοδολογικό πρίσμα του «ορθολογιστή οικονομικού ανθρώπου» αλλά απαιτούσαν μια νέα μεθοδολογική προσέγγιση βασισμένη σε ολιστικές κοινωνικοοικονομικές, πολιτικές και κριτικές ερμηνείες της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης στον χώρο, οι οποίες υποστήριζαν ότι οι δυνάμεις της αγοράς τείνουν εγγενώς να δημιουργούν σοβαρότατες εσωτερικές εντάσεις, χωρικές ανισότητες και διαρθρωτικές μεταβολές (Myrdal, 1957* Perroux, 1955).

Τι σημαίνει όμως να σκέφτεται κανείς γεωγραφικά για την οικονομία και τον καπιταλισμό; Πρώτον, σημαίνει να σκέφτεται τη σημασία της χωρικής διάστασης. Ο γεωγραφικός χώρος δεν είναι απλώς ένα εξωγενές σκηνικό που διαμορφώνει οικονομικές δυνατότητες (Sheppard, 2015). Αντίθετα, κατασκευάζεται – αποτελείται από κοινωνικές (και βιοφυσικές) διαδικασίες. Αυτοί οι δομημένοι χώροι στη συνέχεια έχουν αιτιώδη επίδραση στα οικονομικά πράγματα στο πλαίσιο μιας κοινωνικοχωρικής διαλεκτικής (Sheppard, 2019). Είναι συνηθισμένο να υποστηρίζεται ότι οποιοδήποτε οικονομικό σύστημα περιλαμβάνει τρία δομικά επίπεδα: την παραγωγή, την ανταλλαγή και την κατανάλωση. Η γεωγραφική πολιτική οικονομία επιχειρεί να απαντήσει πώς οι οικονομικές διαδικασίες συν-εξελίσσονται με άλλες διαδικασίες και πώς οι εγγενείς αντιφάσεις του καπιταλισμού απαιτούν την εξέταση εναλλακτικών οικονομικών συστημάτων (πέρα από τον καπιταλισμό) (Sheppard, 2018). Έτσι, βαθμιαία αναπτύσσεται μια διαλεκτική προσέγγιση στις κοινωνικοχωρικές σχέσεις που απορρίπτει τις δυαδικές προσπάθειες αντιμετώπισης της κοινωνίας και του χώρου ως διαχωρίσιμες κατηγορίες. Ο χωροχρόνος εξαρτάται από τον εαυτό του, ακόμη και όταν διαμορφώνει, άλλες διαδικασίες και ροές (Harvey, 1996).

Ωστόσο, η σύγχρονη γεωγραφική πολιτική οικονομία δεν μπορεί να υποβιβάζεται σε κάποια παραλλαγή της θεωρίας του καπιταλισμού του Μαρξ. Εμπλουτίζει τη συγκεκριμένη θεωρητική παράδοση και επιπλέον «αγκαλιάζει» πολλούς κριτικούς της οικονομίας και της μαρξιστικής οικονομικής γεωγραφίας (Gibson-Graham, 1996). Παρά τις φιλοσοφικές και επιστημολογικές διαφωνίες, ωστόσο, η συναίνεση μεταξύ των οικονομικών γεωγράφων και των περιφερειακών οικονομολόγων έγκειται στο ότι ο καπιταλισμός είναι αντιφατικός και ασταθής, ανίκανος να λύσει τα δικά του εσωτερικά

προβλήματα και τις κοινωνικοχωρικές ανισότητες που οι υποστηρικτές του πιστεύουν ότι μπορεί να ξεπεράσει. Υπάρχει επίσης κοινός σκεπτικισμός για τα οικονομικά της ισορροπίας, του μεθοδολογικού ατομικισμού, της ποσοτικής θεωρίας και ανάλυσης, καθώς και του διαχωρισμού της οικονομικής από τις εξελισσόμενες κοινωνικοφυσικές διεργασίες (Sheppard, 2011). Στον αντίποδα, η κοινωνικοχωρική διαλεκτική προσέγγιση (Soja, 1980) υποστηρίζει ότι οι οικονομικές διεργασίες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη σε σχέση με τις βιοφυσικές, πολιτιστικές και κοινωνικές διαδικασίες με τις οποίες συν-εξελίσσονται (σχηματισμός εδαφών, νερού και άλλων «φυσικών πόρων», φύλο, κοινωνική τάξη, διαμόρφωση θέματος και ταυτότητας κ.λπ.) (Barnes and Sheppard, 2010). Οι ερευνητικές επιδιώξεις των οικονομολόγων που στοχεύουν συνήθως στην κατανόηση των μικρο-θεμελίων της οικονομίας, των μηχανισμών που παράγουν ισορροπία και υιοθετούν τη μαθηματική συλλογιστική, ταιριάζουν ελάχιστα με τις αντίστοιχες επιδιώξεις των οικονομικών γεωγράφων. Οι δεύτεροι εστιάζουν κυρίως στη δομή, στην ανισορροπία και στις μεικτές ή μη ποσοτικές προσεγγίσεις. Σημαντικές γόνιμες συνθέσεις των δύο αυτών «οπτικών» μπορούν να πραγματοποιηθούν στο έδαφος της γεωγραφικής πολιτικής οικονομίας (Sheppard, 2011).

Επίσης, η γεωγραφική πολιτική οικονομία παρέχει την οντολογική βάση για την ενσωμάτωση των κύριων διαστάσεων της δημιουργίας διαδρομών ανάπτυξης σε ένα ολοκληρωμένο και ολιστικό πλαίσιο, και για την τοποθέτηση των περιφερειακών διαδικασιών εντός της ευρύτερης δυναμικής της άνισης ανάπτυξης (MacKinnon et al., 2019· Sheppard, 2011). Με άλλα λόγια, έχει σχεδιαστεί για να παρέχει ένα συστηματικό πλαίσιο για περαιτέρω εμπειρική έρευνα που να αντιμετωπίζει κρίσιμα ανεπίλυτα ερωτήματα σχετικά με τις ευρύτερες κοινωνικές και πολιτικές διαδικασίες (Boschma, 2017), ενώ, παράλληλα, επιχειρεί να δώσει απαντήσεις για τη διαμόρφωση των αγορών εργασίας και την κατανομή των επαγγελματικών κατηγοριών/ ομάδων στον χώρο, με όρους περιφερειακής διαίρεσης.

Στα εναπομένοντα τμήματα του εισαγωγικού κεφαλαίου, θα παρουσιαστούν συνοπτικά και θα αναλυθούν τα πλέγματα σχέσεων μεταξύ εργασίας, επιχειρήσεων και ρυθμιστικών οργανισμών σε τοπικό και υπερτοπικό επίπεδο. Ακολούθως, θα καταδειχθεί η σημασία της κλίμακας στην οργάνωση και αλληλεπίδραση μεταξύ εργασίας, κεφαλαίου και ρυθμιστικών οργανισμών. Με δεδομένα τα προηγούμενα, θα αναλυθούν τα χαρακτηριστικά, ο ρόλος και οι ιδιαιτερότητες των Τ/ΠΚΕΔΕ, ενώ στο τέλος θα παρουσιαστούν τα βασικά γεωγραφικά διλήμματα που ανακύπτουν για τον κόσμο της εργασίας, στην Ελλάδα και διεθνώς, αναφορικά με τους τρόπους οργάνωσης και επιρροής στα Τ/ΠΚΕΔΕ.

Αλληλεπιδράσεις μεταξύ εργαζομένων, επιχειρήσεων και ρυθμιστικών οργανισμών και χωρικοί καταμερισμοί της εργασίας

Η βαρύνουσα σημασία των Τ/ΠΚΕΔΕ και της εντοπιότητας, υπό την έννοια της τοπικής υπόστασης που τα χαρακτηρίζει, έγκειται στο γεγονός ότι η οικονομία, παρόλο που γίνεται αντιληπτή ως ένα σύνολο μηχανισμών και διεργασιών σε παγκόσμια κλίμακα, πραγματοποιείται τοπικά. Οι ευρύτερες διεργασίες αποτελούν ένα σύνολο μιας «ριζωμένης διατοπικότητας» (rooted translocalism), έχουν δηλαδή ρίζες στο άμεσο περιβάλλον τους και τις επιμέρους ιδιαιτερότητές του, αλλά ταυτόχρονα είναι πλήρως ενσωματωμένες σε μια ευρύτερη πραγματικότητα. Εργαζόμενοι, επιχειρήσεις και ρυθμιστικοί οργανισμοί μπορεί σε μακροοικονομικό επίπεδο να συνδέονται κυρίως με την υπερτοπική κλίμακα, αλλά τελικώς αλληλεπιδρούν στο τοπικό επίπεδο, και κυρίως στον εργασιακό χώρο. Εκεί φαίνεται η επιρροή που ασκεί η μία κατηγορία στην άλλη. Παρ' όλα αυτά, η αλληλεπίδρασή τους δεν περιορίζεται στον χώρο εργασίας, αλλά αφορά και όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής αναπαραγωγής της εργασίας, όπως τα περιβάλλοντα της οικογένειας, κατανάλωσης και ψυχαγωγίας. Τα Τ/ΠΚΕΔΕ, κατά συνέπεια, αποτελούν σημαντικό θεωρητικό όχημα προκειμένου να γίνουν κατανοητές οι διεργασίες που αναδύονται σε τοπική και υπερτοπική κλίμακα, αλληλεπιδρούν και αλληλοδιαμορφώνονται συνεχώς, διότι υπερβαίνουν το «στενό» εργασιακό περιβάλλον, και εκτείνονται σε όλες εκείνες τις εκφάνσεις της καθημερινότητας, που αφορούν την εργασία αυτή καθαυτή και την κοινωνική αναπαραγωγή της. Αποτελούνται δε από τρία επιμέρους, μερικώς επικαλυπτόμενα, καθεστώτα, αυτά της παραγωγής, της αναπαραγωγής και της κατανάλωσης, τα οποία ανάλογα με τη διεπαφή που έχουν το ένα ως προς το άλλο παράγουν «πλήρως» ή «μερικώς» ανεπτυγμένα Τ/ΠΚΕΔΕ.

Η αλληλεπίδραση μεταξύ εργαζομένων, επιχειρήσεων και ρυθμιστικών οργανισμών είναι μια δυναμική διαδικασία, η οποία λαμβάνει χώρα συνεχώς και διαμορφώνει νέες, προσωρινές, ισορροπίες. Η αλληλεπίδραση αυτή δημιουργεί μια σειρά από χωρικούς καταμερισμούς της εργασίας. Οι εν λόγω καταμερισμοί είναι, με τη σειρά τους, προϊόντα ισορροπίας των αντιθέσεων μεταξύ διατοπικών και υπερτοπικών διεργασιών οικονομικού μετασχηματισμού και τοπικών ιδιαιτεροτήτων.

Πιο συγκεκριμένα, οι χωρικοί καταμερισμοί της εργασίας στον ελληνικό χώρο προκύπτουν και μετασχηματίζονται λόγω τριών στοιχείων, του ανταγωνισμού σε παγκόσμιο επίπεδο, των αναδυόμενων μοντέλων στη δομή της επιχείρησης και της αλληλεπίδρασης μεταξύ καινοτόμων επιχειρηματικών επενδύσεων και προϋπαρχουσών χωρικών καταμερισμών ανάμεσα στις περιφέρειες (Massey, 1996). Για τις επιχειρήσεις και τους εργαζομένους, οι επιλογές μέσα σε αυτό το περιβάλλον είναι η συνεργασία, ο ανταγωνισμός και η κινητικότητα. Η τελευταία αναφέρεται στην ευκαιρία επανεγκατάστασης σε τόπους που χαρακτηρίζονται από περισσότερες ευκαιρίες ή από καλύτερες συνθήκες. Τα αναδυόμενα μοντέλα εταιρικών δομών αναφέρονται σε μια διττή διαδικασία. Πρώτον, αφορούν το ολοένα και αυξανόμενο ενδιαφέρον των επι-

χειρήσεων για αυτά που ονομάζονται «ταλέντο» και «δημιουργικότητα» του ανθρώπινου δυναμικού τους. Τα στοιχεία αυτά εκφράζουν την ικανότητα του εργαζομένου να παράγει μεγάλη αξία, με βάση τα διαθέσιμα μέσα, και να ανταποκρίνεται επαρκώς σε νέες και αναπάντεχες προκλήσεις (Thrift, 2008). Δεύτερον, με τη φράση «αναδυόμενα μοντέλα» αναφερόμαστε στη γεωγραφική διεργασία που θέλει τις διευθυντικές/εποπτικές λειτουργίες χωριστά από τις εκτελεστικές/παραγωγικές. Κάθε τμήμα χωροθετείται εκεί όπου υπάρχει και το αντίστοιχο εργατικό δυναμικό. Τα «διευθυντικά» τμήματα βρίσκονται συνήθως σε πόλεις παγκόσμιας εμβέλειας ή σε πρωτεύουσες περιφέρειες (βλ. Αττική), οι οποίες έχουν τη δυνατότητα να καλύψουν τις απαιτήσεις της εταιρείας και των στελεχών της σε επαγγελματικό και προσωπικό επίπεδο. Στο πρώτο επίπεδο εντάσσονται κατηγορίες όπως ο μισθός, τα κίνητρα απόδοσης, η ποιότητα εργασιακού περιβάλλοντος, ενώ στο δεύτερο οι ανάγκες και απαιτήσεις για μια ικανοποιητική ποιότητα ζωής. Οι εκτελεστικές λειτουργίες, με τη σειρά τους, χωροθετούνται σε τόπους ή περιοχές με μεγάλες δεξαμενές κατάλληλου ή φθηνού εργατικού δυναμικού, όπως οι μεσαίου μεγέθους πόλεις (βλ. άξονα Σχηματάρι-Θήβα-Χαλκίδα).

Όσον αφορά τις τοπικότητες που ελκύουν τις διευθυντικές/εποπτικές λειτουργίες, αυτές σταδιακά εισέρχονται σε ένα περιβάλλον χωρικού ανταγωνισμού, το οποίο ξεπερνά το πεδίο αντιπαράθεσης μεταξύ επιχειρήσεων και εργαζομένων και λαμβάνει καθαρά γεωγραφική υπόσταση. Το φαινόμενο αυτό αποτυπώνεται σε ταξινομήσεις όπως «ελκυστικότερες» πόλεις, «καινοτόμες» πόλεις ή «ψυχαγωγικές» πόλεις, όπου όλες απευθύνονται σε υψηλά αμειβόμενο εργατικό δυναμικό επιχειρήσεων της «οικονομίας της γνώσης» (economy of knowledge) ή της «δημιουργικής οικονομίας» (creative economy). Με άλλα λόγια, ο ανταγωνισμός δεν αφορά επιχειρήσεις ή εργαζομένους, αλλά πόλεις και τόπους που ανταγωνίζονται μεταξύ τους με στόχο την προσέλκυση υψηλής κατάρτισης ανθρώπινου δυναμικού (Florida, 2002). Αυτό συμβαίνει διότι οι εργαζόμενοι στις διευθυντικές/εποπτικές λειτουργίες έχουν αφενός υψηλότερο βαθμό κινητικότητας (Solimano, 2002) και αφετέρου αποτελούν πόρο σε σχετική ανεπάρκεια, λόγω της υψηλότερου επιπέδου εκπαίδευσής τους. Ουσιαστικά, πρόκειται για εργαζομένους με την οικονομική ή άλλου είδους δυνατότητα να κινηθούν πιο ελεύθερα στον χώρο, ώστε να βρουν τις συνθήκες που θεωρούν κατάλληλες για εκείνους και την οικογένειά τους. Η διαδικασία προσέλκυσης υψηλά καταρτισμένου ανθρώπινου δυναμικού δημιουργεί νέες γεωγραφίες παραγωγής, αφού στον «αγώνα» αυτόν υπάρχουν νικητές και χαμένοι. Υπό μία έννοια, η αντιπαράθεση αυτή αφορά και τα αντίστοιχα ρυθμιστικά σώματα, δηλαδή τις εκάστοτε τοπικές κυβερνήσεις, αν και οι ανταγωνιζόμενες πόλεις, ως οντότητες, υπερβαίνουν κατά πολύ την υπόσταση της τοπικής τους κυβέρνησης (βλ. σχετικές πρόσφατες πρωτοβουλίες της ελληνικής κυβέρνησης με στόχο την προσέλκυση «ψηφιακών νομάδων»).

Εκτός από την ελκυστικότητα προς τους εργαζομένους, οι διάφορες χωρικές ενότητες καλούνται να προσελκύσουν και τις ίδιες τις επιχειρήσεις ή ξένες άμεσες επενδύσεις (foreign direct investments), συχνά μέσω επενδυτικών κινήτρων, παραχωρήσεων

ή «διευκολύνσεων», όπως έχει συμβεί κατά τη διάρκεια της τρέχουσας πανδημίας με την επένδυση της Pfizer στη Θεσσαλονίκη.

Συνολικά, οι χωρικοί καταμερισμοί της εργασίας διαμορφώνονται από μια σειρά παραγόντων που σχετίζονται με τους εργαζομένους, τις επιχειρήσεις και τους ρυθμιστικούς οργανισμούς. Αποτελούν, δηλαδή, προϊόν της αλληλεπίδρασης μεταξύ των τριών ομάδων που εξετάστηκαν στην παρούσα ενότητα. Δύο είναι οι ισχυρές δυνάμεις που ασκούν τη μεγαλύτερη επιρροή στη διαμόρφωση των καταμερισμών αυτών, η γεωγραφία και η ιστορία (Dickens, 2011). Η γεωγραφία καθορίζει, εν πολλοίς, την εντοπιότητα των κατά τόπους παραγωγικών εξειδικεύσεων, κυρίως μέσω της ανάδυσης συστάδων επιχειρήσεων του ίδιου κλάδου, οι οποίες με τη σειρά τους προκύπτουν από παραμέτρους όπως τα τοπικά χαρακτηριστικά των αγορών εργασίας ή η εγγύτητα με αγορές και πρώτες ύλες. Ο χάρτης της ελληνικής αλλά ακόμη περισσότερο της παγκόσμιας οικονομίας παρουσιάζει πολλές τέτοιες συγκεντρώσεις συγγενών δραστηριοτήτων και τοπικών εξειδικεύσεων (βλ. βιομηχανικές περιοχές Σίνδου, τοπικά παραγωγικά συστήματα Καστοριάς ή Σουφλίου κλπ).

Πέραν όμως της γεωγραφίας, η δύναμη εκείνη που καθορίζει τις εν λόγω γεωγραφικές ανισότητες είναι η ιστορία. Μια πλειάδα παραγωγικών δραστηριοτήτων σε τομείς όπως η ένδυση ή τα προϊόντα υψηλής τεχνολογίας εκτελούνται σε χώρες της νοτιοανατολικής Ασίας, οι οποίες συνήθως αποτελούν πρώην αποικίες. Επίσης, μια πλειάδα εξορυκτικών δραστηριοτήτων –που σχετίζονται με το πετρέλαιο, τον χρυσό, τα διαμάντια και τους πολύτιμους λίθους– εκτελούνται στην Αφρική, σε χώρες οι οποίες πάλι αποτελούν ζωντανό παράδειγμα της αποικιοκρατικής γεωγραφίας. Επιπλέον παράγοντες οι οποίοι συντελούν στη συγκέντρωση δραστηριοτήτων σε περιοχές πρώην αποικιών είναι συνήθως οι ασθενείς πολιτικές δομές και η ισχνή διεκδικητική παράδοση από πλευράς εργαζομένων. Σε τέτοιου είδους περιπτώσεις, συναντάται σε πλήρη ισχύ η τριαδική αλληλεπίδραση επιχειρήσεων-ρυθμιστικών σωμάτων-εργαζομένων, υποκινούμενη από ιστορικούς παράγοντες, όπως οι αποικιοκρατικές δομές. Η νεο-αποικιακή βιβλιογραφία υποστηρίζει ότι ο καπιταλισμός ιστορικά γεννήθηκε και εξαπλώθηκε μέσω της αποικιοκρατίας, δηλαδή με τη χρήση παραγνωρισμένων μορφών παραγωγής (Quijano, 2000, 2007· Dussel, 2001), οι οποίες, επιπροσθέτως, εξακολουθούν να υφίστανται και να αποτελούν αυταπόδεικτη πρακτική για κάποια τοπικά καθεστώτα ελέγχου και διαχείρισης της εργασίας. Τέτοια παραδείγματα μπορούμε να εντοπίσουμε στην ποικίλων μορφών σύγχρονη δουλεία στα εργοστάσια, πολυεθνικών και μη, επιχειρήσεων της νοτιοανατολικής Ασίας, στην Αφρική, στις αναδυόμενες «ειδικές οικονομικές ζώνες» στην ευρωπαϊκή ήπειρο (The Washington Post, 2014) και αλλού. Στην ελληνική περίπτωση, χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι καλλιέργειες φράουλας στη Μανωλάδα Ηλείας.

Συνοπτικά, οι αποφάσεις και οι συνθήκες που καθορίζουν την οικονομική πραγματικότητα ενός τόπου ή μιας περιφέρειας είναι εξωγενείς, στις περισσότερες των περιπτώσεων. Επιβεβαιώνεται, λοιπόν, η προαναφερθείσα διαπίστωση του Giddens (2013) ότι η ορατή μορφή μιας τοπικότητας αποκρύπτει τις «ευρύτερες συνθήκες» που

καθόρισαν τη φύση της. Οι δε «ευρύτερες συνθήκες», όπως είδαμε, αφορούν ιστορικούς, γεωγραφικούς, φυσικούς και πολιτιστικούς παράγοντες και κοινωνούνται μέσω της αλληλεπίδρασης εργαζομένων, επιχειρήσεων και ρυθμιστικών οργανισμών.

Από τα παραπάνω προκύπτει πως οι εργαζόμενοι, για να έχουν αυξημένη διαπραγματευτική ισχύ έναντι των επιχειρήσεων, πρέπει συχνά, και υπό όρους που εξετάζουμε μέσω συγκεκριμένων παραδειγμάτων, να υπερβούν την τοπική κλίμακα (βλ. πρόσφατο παράδειγμα επιτυχούς διεκδίκησης των διανομών της πλατφόρμας e-food στην Ελλάδα). Αυτό σημαίνει να ενώσουν τις δυνάμεις τους με άλλους εργαζομένους σε υπερτοπικό επίπεδο ή να κινηθούν στον χώρο προς αναζήτηση καλύτερων συνθηκών εργασίας. Στην επόμενη ενότητα θα εξετάσουμε πώς εργαζόμενοι, επιχειρήσεις και ρυθμιστικοί οργανισμοί αναπροσαρμόζονται σε διαφορετικές κλίμακες, ώστε να αποκτήσουν πιο ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση του ευρύτερου οικονομικού περιβάλλοντος.

Μετασχηματισμοί των διεθνών καταμερισμών της εργασίας

Όπως αναφέρθηκε ήδη, το αυξημένο διεθνές εμπόριο, ο μεγαλύτερος όγκος ξένων άμεσων επενδύσεων, ο πολλαπλασιασμός των πολυεθνικών εταιρειών, η σύσφιξη των διεθνών συνεργασιών και η εξάπλωση των δικτύων υπεργολαβικών εταιρικών σχέσεων κατέστησαν την οικονομία πολυπλοκότερη. Επιπροσθέτως, η παραδοσιακή συνεργατική ή ανταγωνιστική σχέση μεταξύ κρατών, τα αυξανόμενα παραδείγματα πόλεων με δικό τους στρατηγικό πλάνο, ανεξάρτητα από το κράτος στο οποίο ανήκουν, και η λειτουργία ρυθμιστικών οργανισμών σε υπερεθνική κλίμακα ενέτειναν τη βαρύτητα των δικτύων διατοπικών σχέσεων. Με το να αλληλεπιδρούν και να αλληλοεπικαλύπτονται, οι τρεις κατηγορίες για τις οποίες έγινε λόγος (επιχειρήσεις, κράτη και υπόλοιποι ρυθμιστικοί οργανισμοί) δημιούργησαν νέους χωρικούς καταμερισμούς της εργασίας. Αν στα παραπάνω συνυπολογίσουμε τη διαρκώς αυξανόμενη κινητικότητα των διευθυντικών στελεχών, αλλά και τα διαρκώς διογκούμενα μεταναστευτικά ρεύματα, λόγω οικονομικών και πολιτικών κρίσεων ανά την υφήλιο, ήδη έχουμε μια εικόνα για τους ολοένα πολυπλοκότερους μετασχηματισμούς.

Η θεωρητικοποίηση των χωρικών καταμερισμών της εργασίας προέρχεται από κλασικούς οικονομολόγους, όπως ο Ricardo, και την ανάλυσή τους σχετικά με τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των διάφορων τόπων. Σύμφωνα με αυτή, ο αναπτυσσόμενος κόσμος, κάτω από την επιρροή των αποικιοκρατικών συσχετισμών, παρείχε τις πρώτες ύλες για την εκβιομηχάνιση της δυτικής Ευρώπης και της Βορείου Αμερικής. Το μοντέλο αυτό ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα έως το τέλος της δεκαετίας του 1940. Μετά τη δεκαετία του 1940, η προσέγγιση των «νέων διεθνών καταμερισμών της εργασίας» συνυπολόγισε την εμφάνιση των πολυεθνικών εταιρειών που προέρχονταν από τη Βόρειο Αμερική, την Ευρώπη και την Ιαπωνία (Fröbel, Heinrichs and Kreye, 1981). Και η προσέγγιση αυτή, ωστόσο, δεν στάθηκε επαρκής για να περιγράψει τον διαρκώς αυξανόμενο βαθμό πολυπλοκότητας της διεθνούς οικονομικής συγκυρίας, η οποία προέκυψε μεταπολεμικά.

Η προσέγγιση του Mittelman (1995) κάνει λόγο για «παγκόσμιους καταμερισμούς εργασίας» και ισχύος. Στην προσέγγιση αυτή καταδεικνύεται η πολυποίκιλη και ανισομερής γεωγραφική διαφοροποίηση στο πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομίας, πολύ πέρα από απλουστεύσεις του τύπου χώρες πυρήνα-χώρες περιφέρειας. Επιπλέον, αναδεικνύονται οι ευμετάβλητες ισορροπίες ισχύος μεταξύ διαφορετικών τοπικοτήτων, λόγω των προαναφερθέντων πολυποίκιλων καταμερισμών, όπως χαρακτηριστικά συνέβη από το 2009 στην Ελλάδα και γενικά στον Ευρωπαϊκό Νότο. Τέλος, υπογραμμίζεται η συνεχιζόμενη και καιρία επιρροή του κράτους στον σχηματισμό συγκεκριμένων τοπικών πραγματικοτήτων, μέσω των οποίων εκδηλώνονται οι πολύπλοκοι καταμερισμοί της εργασίας.

Συνοπτικά, οι σύγχρονοι διεθνείς καταμερισμοί της εργασίας έχουν δύο βασικά χαρακτηριστικά: α) είναι πολυπλοκότεροι και β) είναι δυναμικότεροι και πιο ευμετάβλητοι σε σχέση με το παρελθόν. Είναι πολυπλοκότεροι κυρίως λόγω των διαφοροποιημένων εταιρικών μοντέλων, και συγκεκριμένα αυτών της κατακερματισμένης/διάχυτης παραγωγής. Η προαναφερθείσα διαφοροποίηση των επιχειρηματικών μοντέλων, με τη σειρά της, κατέστη δυνατή λόγω δύο συγκεκριμένων εξελίξεων στην τεχνολογία: α) της επιτάχυνσης των ανταλλαγών πληροφοριών μέσω της ανάπτυξης των τηλεπικοινωνιών και β) της συρρίκνωσης των χρονο-αποστάσεων, διεθνώς, μέσω των τεχνολογικών εξελίξεων στις μεταφορές. Ακόμη, η αυτοματοποίηση και η τυποποίηση της παραγωγής οδήγησαν σε νέους τεχνικούς καταμερισμούς της εργασίας. Κατά συνέπεια, οι αναδυόμενοι διεθνείς καταμερισμοί χαρακτηρίζονται πλέον από την υιοθέτηση εξωτερικευμένων δικτύων παραγωγής, που αναφέρονται στην ανάπτυξη στρατηγικών συνεργασιών και στην ανάθεση μεγάλων τμημάτων της παραγωγής σε υπεργολάβους. Πρέπει να υπογραμμιστεί, επιπλέον, ότι αυτή η διαφοροποίηση των διεθνών χωρικών καταμερισμών της εργασίας σχετίζεται και με την τριτογενοποίηση της οικονομίας και με την επεκτεινόμενη παραγωγική και εργασιακή ευελιξία.

Η ανάλυση στην παρούσα ενότητα εστίασε σε καταμερισμούς και αλληλεπιδράσεις σε διεθνές επίπεδο, που δεν παύουν να στηρίζονται σε μια παραγωγή «ριζωμένη σε τοπικό επίπεδο». Όπως επισημάνθηκε και στην αρχή του κεφαλαίου, εργαζόμενοι, επιχειρήσεις και ρυθμιστικοί οργανισμοί αλληλεπιδρούν στο τοπικό επίπεδο, σε τελική ανάλυση, και κυρίως στον χώρο εργασίας. Η σημασία των τόπων και των περιφερειών φαίνεται να έχει επαν-ανακαλυφθεί (Thrift, 2008), όπως αποτυπώνεται και στην προσπάθεια ορισμένων τοπικών αρχών να αναδείξουν τα συγκριτικά τους πλεονεκτήματα, προς προσέλκυση εργατικού δυναμικού και επιχειρήσεων (Florida, 2002). Στο πλαίσιο αυτό, εμφανίζονται και επεκτείνονται πολλές συγκεντρώσεις συγγενών κλάδων επιχειρήσεων με τα δικά τους εργασιακά μοντέλα, καθώς τα τοπικά καθεστώτα δεν αφορούν μονάχα συγγενείς κλάδους, αλλά και κοινές εργασιακές πρακτικές. Τέλος, όλες οι προαναφερθείσες εξελίξεις δεν αναφέρονται μόνο στις μεγάλο μεγέθους ή στις πολυεθνικές επιχειρήσεις. Η πολυπλοκότητα της παγκόσμιας οικονομίας επηρεάζει, λιγότερο ή περισσότερο, όλες ανεξαιρέτως τις (ελληνικές) επιχειρήσεις, καθώς τις τοποθετεί σε ένα διεθνοποιημένο πλαίσιο ανταγωνισμού. Με βάση

την παραπάνω, αναγκαστικά σύντομη, θεωρητική τεκμηρίωση επιχειρούμε στη συνέχεια μια ενδελεχή μελέτη των κλαδικών χωρικών καταμερισμών εργασίας και των επαγγελμάτων στις ελληνικές περιφέρειες, για την πρόσφατη περίοδο.

Α' Μέρος
1. Χωρικοί
καταμερισμοί
εργασίας (ανάμεσα)
στις ελληνικές
περιφέρειες v.1:
Πόσοι εργάζονται,
πού και συνεπώς τι;

Βασικές ενότητες κεφαλαίου:

- Ανάλυση των βασικών περιφερειακών οικονομικών και παραγωγικών μεγεθών και της ανεργίας
- Συνολική και μερική απασχόληση, αριθμός αυτοαπασχολούμενων χωρίς προσωπικό και μισθωτοί με προσωρινή ή σύμβαση ορισμένου χρόνου

Βασικά ευρήματα:

- Η εθνική απασχόληση μειώθηκε δραματικά την περίοδο της οικονομικής ύφεσης. Παρά τις μετά το 2014 τάσεις ανάκαμψης, μεταξύ 2009 και 2019 έχουν χαθεί 15 στις 100 θέσεις απασχολούμενων.
- Η ανεργία αυξήθηκε σημαντικά την περίοδο 2009-2014 και, παρά τη μετέπειτα πτωτική της πορεία, διατηρείται σε ποσοστά που υπερβαίνουν το 20% σε κάποιες περιφέρειες (π.χ. Δυτική Μακεδονία, Δυτική Ελλάδα).
- Η συρρίκνωση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ είναι ακόμη πιο έντονη και περισσότερο ομοιογενής στο περιφερειακό επίπεδο, συγκρινόμενη με την απασχόληση. Σε εθνικό επίπεδο χάθηκαν 22,2 εκατοστιαίες μονάδες, με βαθιά συρρίκνωση στην Αττική και σχετικά ήπιες επιπτώσεις σε Νότιο Αιγαίο και Στερεά Ελλάδα.
- Η στροφή στην επισφαλή ευέλικτη απασχόληση είναι ευρεία και συχνά συνοδεύεται από μείωση των σχετικών μεριδίων της πλήρους απασχόλησης. Σχεδόν οι μισές περιφέρειες της χώρας έχουν πολύ περισσότερους μερικά απασχολούμενους και προσωρινά εργαζομένους από όσους είχαν το 2009.
- Στην Αττική σε κάθε 100 θέσεις μερικής απασχόλησης το 2009 έχουν προστεθεί επιπλέον 70 το 2019. Σχεδόν στο σύνολο των περιφερειών, πλην Αττικής και Κεντρικής Μακεδονίας, η μισθωτή εργασία αορίστου χρόνου (βλ. μόνιμη) είναι κατά πολύ μικρότερη του 50% της συνολικής απασχόλησης.

1.1 Ανάλυση των βασικών περιφερειακών οικονομικών και παραγωγικών μεγεθών και της ανεργίας

Η έμφαση στις περιφερειακές αγορές εργασίας, σε αντιδιαστολή με τις γενικές αδιαφοροποίητες αναλύσεις σε εθνικό επίπεδο, διευκολύνει την ανάλυση των διαφοροποιημένων συνθηκών με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι οι εργαζόμενοι μιας χώρας ή των περιφερειών αυτής. Η αναγκαιότητα αυτή είναι ακόμη περισσότερο επιτακτική αν συνυπολογιστεί: α) η απουσία σχετικής μελέτης που να συνεκτιμά τις εξαιρετικά δυσμενείς επιπτώσεις της κρίσης του 2008-2009 στο σύνολο της χώρας σε επίπεδο περιφέρειας, β) η σχεδόν ολοκληρωτική έλλειψη εργασιών που να επικεντρώνουν στις ευέλικτες μορφές εργασίας και στις ποικίλες χωροκοινωνικές διαστάσεις τους.

Πιο συγκεκριμένα, η περίοδος μελέτης προσφέρει τη δυνατότητα μιας συνολικής αποτίμησης των συνεπειών της πρόσφατης κρίσης στα περιφερειακά παραγωγικά συστήματα και στις αγορές εργασίας εντός αυτών. Παράλληλα, η ανάλυση είναι συγκριτικού χαρακτήρα, καθώς αντιπαραβάλλει συστηματικά τα ευρήματα για την κάθε περιφέρεια με τα αντίστοιχα για ολόκληρη τη χώρα, φέρνοντας στο προσκήνιο ενδιαφέρουσες διαπεριφερειακές δυναμικές που δεν ήταν εμφανείς, καθώς υπερβαίνουν τους κεντρικούς στόχους της μελέτης. Προσφέρει, με άλλα λόγια, τη δυνατότητα αποτίμησης των επιπτώσεων της κρίσης αλλά και των προοπτικών ανάπτυξης, με επίκεντρο τους εργαζομένους σε όλες τις περιφέρειες, ως προς την υπόλοιπη χώρα.

Τα ιδιαίτερα κοινωνικο-γεωγραφικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν την κάθε περιφέρεια, σχετίζονται με έντονες διαφοροποιήσεις, όπως, για παράδειγμα, αυτές που συναντώνται μεταξύ των εδαφικά κατακερματισμένων νησιωτικών και των ηπειρωτικών περιφερειών. Ειδικότερα, σε περιφέρειες με χαρακτηριστικά νησιωτικότητας και πλούσια προϊστορία, η σχέση αυτή αποκτά μεγάλη βαρύτητα, καθώς ο εδαφικός κατακερματισμός παράγει απομόνωση και, ενίοτε, ευκαιρίες με έναν μοναδικό τρόπο. Όμοια, η Αττική, που συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού της χώρας και παράλληλα είναι η πιο πυκνοκατοικημένη περιφέρεια, διαφέρει σημαντικά ως προς την παραγωγική ικανότητα (π.χ. αριθμό απασχολούμενων) σε σχέση με μια νησιωτική περιφέρεια, όπως το Βόρειο Αιγαίο. Η σε βάθος μελέτη των διαφοροποιημένων αγορών εργασίας σε περιφερειακό επίπεδο (NUTS2) συμβάλλει στην κατανόηση της ιδιαίτερης κοινωνικοπολιτικής και οικονομικής πραγματικότητας της εκάστοτε περιοχής, και στην αποτελεσματική ερμηνεία των διαχρονικών οικονομικών και αναπτυξιακών διακυμάνσεων. Η διαλεκτική σχέση γεωγραφίας και κοινωνίας-οικονομίας είναι ένα ιστορικό φαινόμενο που συμβάλλει ενεργά στη διαμόρφωση της πορείας τόπων και περιοχών στην πορεία του χρόνου.

Πίνακας 1.1: Πληθυσμός, έκταση και πυκνότητα πληθυσμού ανά περιφέρεια και στο σύνολο της χώρας, 2019

Περιφέρεια	Πληθυσμός	Μερίδιο (%) επί συν. πληθυσμού	Έκταση (τχ)	Κάτοικοι ανά τχ
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	10.612.390	100,00%	132.028,848	80,38
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	590.923	5,57%	14.179,055	41,68
Κεντρική Μακεδονία	1.856.977	17,50%	19.161,932	96,91
Δυτική Μακεδονία	268.780	2,53%	9.470,669	28,38
Ήπειρος	331.747	3,13%	9.165,460	36,20
Θεσσαλία	716.701	6,75%	14.051,842	51,00
Ιόνια Νησιά	199.383	1,88%	2.306,912	86,43
Δυτική Ελλάδα	661.152	6,23%	11.316,389	58,42
Στερεά Ελλάδα	547.019	5,15%	15.554,304	35,17
Αττική	3.752.703	35,36%	3.809,492	985,09
Πελοπόννησος	542.038	5,11%	15.507,250	34,95
Βόρειο Αιγαίο	194.699	1,83%	3.847,620	50,60
Νότιο Αιγαίο	328.611	3,10%	5.316,413	61,81
Κρήτη	621.651	5,86%	8.341,510	74,52

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Οι μακροοικονομικές επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας αποτυπώνονται με σαφήνεια σε περιοδικές δημοσιεύσεις διεθνών οργανισμών, στις ετήσιες εκθέσεις του ΙΝΕ της ΓΣΕΕ και στις εκθέσεις της Τράπεζας της Ελλάδος. Εδώ παρουσιάζονται κάποια κομβικά μακροοικονομικά μεγέθη της ελληνικής οικονομίας της τελευταίας δεκαετίας που σχετίζονται άμεσα με τις αγορές εργασίας στην εκάστοτε περιφέρεια.

Η παραγωγική ικανότητα της ελληνικής οικονομίας και των περιφερειών της αντικατοπτρίζεται κυρίως στους δείκτες εξέλιξης της απασχόλησης, του ποσοστού ανεργίας, της εξέλιξης του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ) και του κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Επιπλέον, εξετάζεται η εξέλιξη της εθνικής και περιφερειακής συνολικής απασχόλησης, αλλά και επιμέρους των μισθωτών με μόνιμη ή προσωρινή σύμβαση, καθώς και των αυτοαπασχολούμενων με ή χωρίς προσωπικό. Οι δείκτες αυτοί, επιτρέπουν την «ψηλάφηση» ενός βασικού μακροοικονομικού πλαισίου. Το εν λόγω πλαίσιο μπορεί να μεταβάλλεται ανάλογα με τη διεθνή και την εσωτερική συγκυρία, αλλά αποτελεί μια ικανή συνθήκη εντός της οποίας μπορεί κανείς ολοκληρωμένα να μελετήσει τάσεις στις περιφερειακές αγορές εργασίας. Όπως έχει ειπωθεί, η ευρύ-

τερη χρονική περίοδος που επιλέγει να καλύψει η μελέτη (2009-2019) χωρίζεται σε τρεις διακριτές υπο-περιόδους, αυτές της:

α) οξείας κρίσης (2009-2013),

β) σταθεροποίησης και αναιμικής ανάκαμψης (2014-2017) και

γ) ανάκαμψης (2018-2019).

Μεθοδολογικά έχει επιλεγεί η παραπάνω περιοδολόγηση ώστε να αντιστοιχηθούν όσο το δυνατόν περισσότερο οι τάσεις στις αγορές εργασίας, με τις φάσεις του οικονομικού κύκλου. Η συνθετική συγκριτική/παράθεση των μεγεθών για μια συνολική περίοδο δέκα χρόνων επιτρέπει μια ολοκληρωμένη εκτίμηση για τον ειδικό τρόπο με τον οποίο διαμορφώνεται το υπόδειγμα ανάπτυξης στην εκάστοτε περιφέρεια και την επίδραση που ασκεί στις αντίστοιχες αγορές εργασίας.

Η ανάλυση, και κατά συνέπεια τα εργαλεία ταξινόμησης και οπτικοποίησης που χρησιμοποιούμε στη συνέχεια (βλ. πίνακες και σχήματα), συγκρίνουν συστηματικά τις δεκατρείς (13) περιφέρειες με το σύνολο της χώρας. Οι ελληνικές περιφέρειες ομαδοποιούνται με βάση την κυρίαρχη οικονομική τους δραστηριότητα σε τέσσερις (4) γεωγραφικές/ χωρικές ενότητες (Πίνακας 1.2). Η εν λόγω ομαδοποίηση, αν και παρατίθεται πρωθύστερα εδώ, τεκμηριώνεται στη συνέχεια με βάση τις κυρίαρχες δραστηριότητες και τους δυναμικούς κλάδους σε καθεμία από τις εν λόγω περιφέρειες (βλ. Κεφάλαιο 2 και Παράρτημα 1). Αυτή η επιλογή έγινε με στόχο να διαφανούν επαρκώς οι «μέσες» εθνικές τάσεις αλλά και οι περιφερειακές ιδιαιτερότητες.

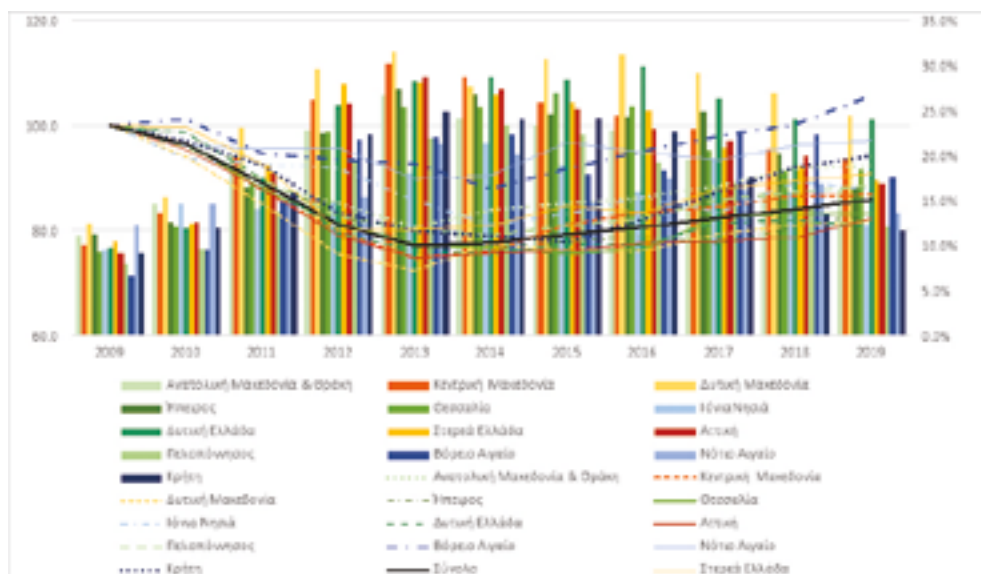
Με δεδομένα τα παραπάνω, στο Σχήμα 1.1 παρουσιάζεται η περιφερειακή εξέλιξη της συνολικής απασχόλησης, με έτος «γραμμής βάσης» (baseline) το 2009 (2009 = 100), και το ποσοστό ανεργίας (2009-2019). Παρατηρείται η έντονη/κλιμακούμενη αύξηση του ποσοστού της ανεργίας από το 2009, το οποίο αγγίζει την υψηλότερη τιμή το 2013 και παραμένει σε υψηλά επίπεδα μέχρι και το 2016, ενώ σημειώνει σταδιακή πτωτική τάση τα επόμενα χρόνια. Ορισμένες περιφέρειες, όπως η Δυτική Μακεδονία, η Κεντρική Μακεδονία και η Δυτική Ελλάδα, διατηρούν διαχρονικά τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας. Αντίστοιχα, ο δείκτης της απασχόλησης εμφανίζει απότομη/σημαντική πτώση την περίοδο 2009-2013 σε όλη τη χώρα, με την Αττική και τη Δυτική Μακεδονία να κινούνται σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα, και σταδιακά να ανακάμπτουν τα επόμενα χρόνια. Αντίθετα, άλλες περιφέρειες παρουσιάζουν μια ελαφρά μειωμένη, ως προς το 2009, αλλά διαχρονικά σταθερή πορεία. Τέτοιες είναι το Νότιο και Βόρειο Αιγαίο, οι οποίες είναι μεν μικρές περιφέρειες όσον αφορά τον πληθυσμό και τις τοπικές αγορές εργασίας, αλλά παρουσιάζουν ανθεκτικότητα στην οικονομική κρίση σε σχέση με τις άλλες περιφέρειες, όπως θα διαφανεί στο κεφάλαιο 3. Η συγκριτική εξέλιξη της απασχόλησης και του ποσοστού της ανεργίας μεταξύ των περιφερειών μεταξύ 2009-2019 φαίνεται στους Πίνακες 1.3 και 1.4.

Πίνακας 1.2: Ομαδοποίηση των ελληνικών περιφερειών με βάση την κυρίαρχη οικονομική τους δραστηριότητα

	Χρώμα απεικόνισης	Γεωγραφική ενότητα	Περιφέρεια
1	[Red]	Μητροπολιτικές περιφέρειες	Αττική
2			Κεντρική Μακεδονία
3	[Green]	Αγροτικές περιφέρειες	Θεσσαλία
4			Ανατολική Μακεδονία και Θράκη
5			Δυτική Ελλάδα
6			Πελοπόννησος
7			Ήπειρος
8	[Yellow]	Αγροτικές - Βιομηχανικές Περιφέρειες	Στερεά Ελλάδα
9			Δυτική Μακεδονία
10	[Blue]	Νησιωτικές περιφέρειες	Βόρειο Αιγαίο
11			Νότιο Αιγαίο
12			Ιόνια Νησιά
13			Κρήτη

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα 1.1: Εξέλιξη της συνολικής απασχόλησης (2009 = 100) και του ποσοστού ανεργίας, 2009-2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

***: Οι γραμμές απεικονίζουν τις ανηγμένες τιμές της απασχόλησης (2009 = 100) (αριστερός άξονας Y), ενώ τα ραβδογράμματα απεικονίζουν το ποσοστό ανεργίας (δεξιός άξονας Y).

Πίνακας 1.3: Συγκριτική εξέλιξη συνολικής απασχόλησης μεταξύ των περιφερειών, 2009, 2014, 2017, 2019 (2009 = 100) και συγκριτικές διαφορές μεταξύ των περιφερειών στη συνολική απασχόληση, 2009-2019

	Ανηγγεμένη Απασχόληση (2009=100)						Ανηγγεμένη Απασχόληση (2009=100) - διαφορές		
	2009	2013	2014	2017	2018	2019	2013-2009	2017-2014	2019-2018
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	100,0	80,6	83,9	88,5	91,8	92,32	-19,39	+4,63	+0,55
Κεντρική Μακεδονία	100,0	74,7	76,0	84,5	86,6	86,72	-25,30	+8,44	+0,08
Δυτική Μακεδονία	100,0	72,4	77,4	79,3	81,0	81,74	-27,63	+1,92	+0,78
Ήπειρος	100,0	76,9	76,9	77,4	80,6	83,41	-23,12	+0,50	+2,82
Θεσσαλία	100,0	77,4	76,7	82,5	83,2	83,23	-22,61	+5,72	-0,00
Ιόνια Νησιά	100,0	85,7	81,0	83,4	89,1	87,94	-14,29	+2,36	-1,21
Δυτική Ελλάδα	100,0	76,1	75,5	81,5	82,0	80,65	-23,85	+5,98	-1,31
Στερεά Ελλάδα	100,0	80,1	80,9	87,9	89,4	90,78	-19,90	+6,96	+1,36
Αττική	100,0	74,8	75,6	77,9	78,6	82,26	-25,17	+2,28	+3,64
Πελοπόννησος	100,0	80,1	79,0	85,9	87,2	88,57	-19,87	+6,83	+1,35
Βόρειο Αιγαίο	100,0	92,7	87,9	98,0	100,2	105,65	-7,29	+10,04	+5,46
Νότιο Αιγαίο	100,0	89,7	90,5	93,3	96,1	97,17	-10,27	+2,84	+1,02
Κρήτη	100,0	79,9	79,0	87,4	92,0	94,14	-20,08	+8,40	+2,13
Σύνολο	100,0	77,1	77,6	82,4	84,0	85,84	-22,88	+4,75	+1,82

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Παρατηρούμε τρεις διαφορετικές φάσεις όσον αφορά την εξέλιξη της συνολικής απασχόλησης: την πρώτη τετραετία (2009-2013) κινείται πτωτικά σε όλες τις περιφέρειες. Η μεγαλύτερη πτώση σημειώνεται στις περιφέρειες της Δυτικής Μακεδονίας, της Κεντρικής Μακεδονίας και της Αττικής. Στη δεύτερη τριετία (2014-2017) η εικόνα αλλάζει, με αποτέλεσμα το 2017 η απασχόληση σε όλες τις περιφέρειες να εμφανίζει ελαφριά ή αναιμική αύξηση, αν και παραμένει μειωμένη ως προς το έτος αναφοράς (2009). Μεγαλύτερη αύξηση καταγράφεται σε ορισμένες περιφέρειες, όπως στο Βόρειο Αιγαίο που πλησιάζει τις τιμές του 2009. Εξάιρεση αποτελεί η περιφέρεια της Ηπείρου, καθώς σε αυτή σημειώνεται η μικρότερη αύξηση της τάξης της μισής μονάδας. Στην τρίτη διετία (2018-2019) η απασχόληση συνεχίζει την ανοδική πορεία σε όλες τις περιφέρειες, εκτός των Ιόνιων Νήσων και της Δυτικής Ελλάδας, όπου σημειώνεται πτώση (Πίνακας 1.3)

Συνολικά, συγκρίνοντας τα δεδομένα του 2019 με τα αντίστοιχα του 2009, η απασχόληση σημειώνει μείωση στο σύνολο της χώρας, με τη μεγαλύτερη διαφορά να εντο-

πίζεται στη Δυτική Ελλάδα (-19,35), στη Δυτική Μακεδονία (-18,26) και στην Αττική (-17,74). Εξαιρέση αποτελεί το Βόρειο Αιγαίο, όπου σημειώνεται θετική διαφορά στην απασχόληση της τάξης των 5,65 μονάδων. Ωστόσο, ο μεγαλύτερος απόλυτος αριθμός των απασχολουμένων συνεχίζει να συγκεντρώνεται στην Αττική (1.442,4 εκατομμύρια) με μεγάλη διαφορά από την επόμενη περιφέρεια (Κεντρική Μακεδονία: 642,7 χιλιάδες), σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία.

Πίνακας 1.4: Συγκριτική εξέλιξη ποσοστού ανεργίας μεταξύ των περιφερειών, 2009, 2014, 2017, 2019

	Ποσοστό Ανεργίας						Ποσοστό Ανεργίας - Διαφορές		
	2009	2013	2014	2017	2018	2019	2013-2009	2017-2014	2019-2018
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	11,1%	26,8%	24,2%	19,5%	15,9%	16,2%	+15,63%	-4,69%	+0,27%
Κεντρική Μακεδονία	10,1%	30,2%	28,7%	22,9%	20,7%	19,6%	+20,08%	-5,82%	-1,12%
Δυτική Μακεδονία	12,4%	31,6%	27,6%	29,1%	27,0%	24,5%	+19,11%	+1,53%	-2,51%
Ήπειρος	11,2%	27,4%	26,8%	24,6%	20,1%	16,4%	+16,16%	-2,01%	-3,72%
Θεσσαλία	9,2%	25,4%	25,4%	20,6%	18,3%	18,5%	+16,15%	-4,80%	+0,03%
Ιόνια Νησιά	9,5%	18,1%	21,4%	19,6%	15,9%	12,3%	+8,55%	-1,80%	-3,64%
Δυτική Ελλάδα	9,7%	28,4%	28,7%	26,3%	24,1%	24,1%	+18,61%	-2,45%	+0,03%
Στερεά Ελλάδα	10,5%	28,2%	26,8%	20,8%	18,9%	17,2%	+17,68%	-5,99%	-1,69%
Αττική	9,1%	28,7%	27,3%	21,6%	19,9%	18,9%	+19,60%	-5,76%	-2,99%
Πελοπόννησος	7,9%	21,9%	23,4%	16,8%	14,4%	12,0%	+14,03%	-6,53%	-2,36%
Βόρειο Αιγαίο	6,8%	22,0%	22,3%	22,5%	22,3%	17,6%	+15,44%	+0,16%	-4,66%
Νότιο Αιγαίο	12,3%	21,3%	20,1%	16,0%	16,9%	13,7%	+9,00%	-4,05%	-3,17%
Κρήτη	9,0%	24,9%	24,0%	17,7%	13,4%	11,7%	+15,85%	-6,32%	-1,65%
Σύνολο	9,8%	27,5%	26,5%	21,5%	19,3%	17,3%	+17,85%	-5,00%	-1,99%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Όσον αφορά την εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας, την πρώτη περίοδο (2009-2013) η ποσοστιαία ανεργία στις περισσότερες περιφέρειες είναι σημαντικά αυξημένη ως προς το έτος αναφοράς. Η μεγαλύτερη αύξηση σημειώνεται στην Κεντρική Μακεδονία, στην Αττική και στη Δυτική Μακεδονία, όπου και συγκεντρώνονται εθνικά τα υψηλότερα ποσοστά το 2013. Κατά τη δεύτερη περίοδο (2014-2017) παρουσιάζει μείωση σε όλες τις περιφέρειες, με εξαίρεση τη Δυτική Μακεδονία και το Βόρειο Αιγαίο, όπου συνεχίζει να είναι αυξημένη. Παρά τη συνολική μείωση, το 2017 η ανεργία παραμένει σημαντικά αυξημένα σε σχέση με το 2009 σε όλες τις περιφέρειες. Οι υψηλότε-

ρες τιμές εντοπίζονται στη Δυτική Μακεδονία, καθώς και στην Κεντρική Μακεδονία, στο Βόρειο Αιγαίο και στη Δυτική Ελλάδα. Το τελευταίο διάστημα (2018-2019) συνεχίζει κατά κανόνα η πτωτική τάση, χωρίς ωστόσο να προσεγγίζει τα αντίστοιχα επίπεδα του 2009. Συνολικά, συγκρίνοντας τα δεδομένα του 2019 με το 2009, η ανεργία σημειώνει αύξηση στο σύνολο της χώρας, με τη μεγαλύτερη διαφορά να εντοπίζεται στη Δυτική Ελλάδα (14,4%), στη Δυτική Μακεδονία (12,1%) και στο Βόρειο Αιγαίο (11%). Τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας, σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα στοιχεία, αφορούν στη Δυτική Μακεδονία, στη Δυτική Ελλάδα και στην Κεντρική Μακεδονία (Πίνακας 1.4).

1.2 Συνολική και μερική απασχόληση, αριθμός αυτοαπασχολούμενων χωρίς προσωπικό και μισθωτοί με προσωρινή ή με σύμβαση ορισμένου χρόνου

Λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία του 2019, το μεγαλύτερο ποσοστό των απασχολούμενων συγκεντρώνεται στην Αττική (36,88%), ακολουθεί η Κεντρική Μακεδονία (16,43%), η Θεσσαλία (6,48%) και η Κρήτη (6,47%), ενώ οι υπόλοιπες περιφέρειες έχουν μικρότερη συμμετοχή στη συνολική εθνική απασχόληση (Σχήμα 1.2 και Πίνακας 1.5). Σε αντίθεση με την πτωτικά κινούμενη ή αναιμικά επανακάμπτουσα συνολική απασχόληση, η μερική απασχόληση παρουσιάζει έντονα αυξητική τάση στην πλειοψηφία των περιφερειών αλλά και στη χώρα. Παράλληλα, η εξέλιξη του αριθμού των αυτοαπασχολούμενων χωρίς προσωπικό, καθώς και των μισθωτών με προσωρινή ή με σύμβαση ορισμένου χρόνου παρουσιάζει ανομοιογενείς τάσεις μεταξύ των περιφερειών, κατά την περίοδο μελέτης.

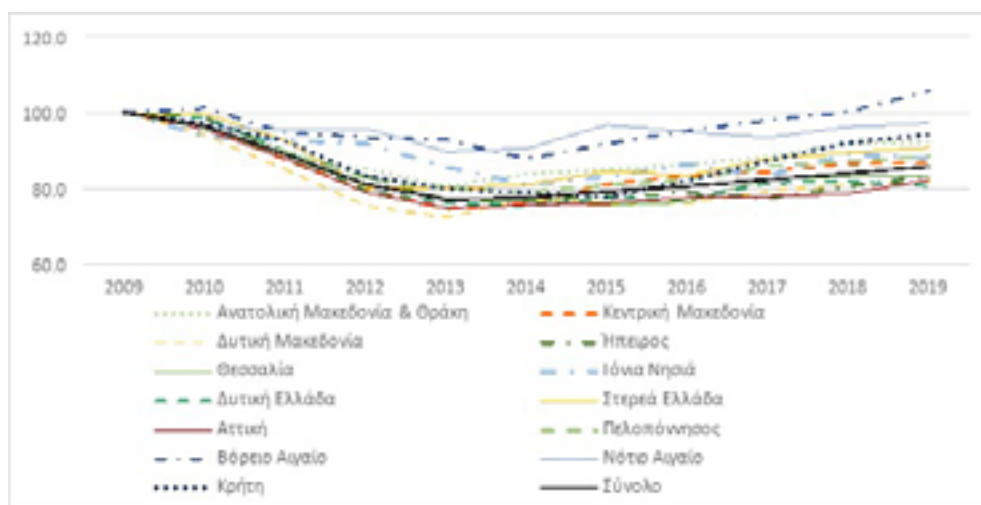
Πιο αναλυτικά, εντυπωσιακή είναι η κατακόρυφη αύξηση της μερικής απασχόλησης στα Ιόνια Νησιά, όπου το 2012 αγγίζει τιμές σχεδόν διπλάσιες με εκείνες του 2009, και επιστρέφει στα ίδια επίπεδα το 2017, παρά τη μείωση της συνολικής απασχόλησης το ίδιο διάστημα. Η μειωμένη, ως προς το 2009, μερική απασχόληση που παρατηρείται σε κάποιες περιφέρειες, καθ' όλη την περίοδο μελέτης, όπως στη Δυτική Μακεδονία, στην Ήπειρο και στο Νότιο Αιγαίο, (πιθανόν) συνδέεται με την παράλληλη μείωση της συνολικής απασχόλησης. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι περισσότερες περιφέρειες σημειώνουν αύξηση στη μερική απασχόληση συγχρόνως με μείωση στη συνολική απασχόληση. Σε αυτές τις περιπτώσεις ανήκουν η Αττική, η Θεσσαλία, η Δυτική Ελλάδα, η Πελοπόννησος, το Βόρειο Αιγαίο και η Κρήτη. Ωστόσο, υπάρχει διαφοροποίηση μεταξύ αυτών των περιφερειών ως προς τον χρόνο εκδήλωσης της «έξαρσης» της μερικής απασχόλησης. Σε αρκετές περιπτώσεις η έξαρση αυτή σημειώνεται κάποια χρόνια μετά την εκδήλωση της οξείας κρίσης, κατά την περίοδο της αναιμικής ανάκαμψης (2015). Συνολικά, σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα δεδομένα (2019), το μεγαλύτερο ποσοστό της μερικής απασχόλησης εντοπίζεται στην Αττική (42,00%), ακολουθεί η Κεντρική Μακεδονία (18,39%) και η Θεσσαλία (9,30%) (Σχήμα 1.3 και Πίνακας 1.6).

Πίνακας 1.5: Εξέλιξη της εθνικής και περιφερειακής συνολικής απασχόλησης, 2009-2019 (2009 = 100)

Συνολική Απασχόληση	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	100,0	97,0	88,7	85,2	80,6	83,9	85,1	86,3	88,5	91,8	92,9
Κεντρική Μακεδονία	100,0	96,5	87,7	79,7	74,7	76,0	81,1	83,5	84,5	86,6	86,7
Δυτική Μακεδονία	100,0	94,0	85,0	75,5	72,4	77,4	76,3	76,1	79,3	81,0	81,7
Ήπειρος	100,0	98,6	89,6	80,2	76,9	76,9	77,9	78,8	77,4	80,6	83,4
Θεσσαλία	100,0	96,4	87,9	81,3	77,4	76,7	75,5	76,5	82,5	83,2	83,2
Ιόνια Νησιά	100,0	90,6	92,6	91,8	85,7	81,0	83,1	86,3	83,4	89,1	87,9
Δυτική Ελλάδα	100,0	98,6	89,8	79,5	76,1	75,5	77,5	77,2	81,5	82,0	80,7
Στερεά Ελλάδα	100,0	99,7	92,6	80,1	80,1	80,9	84,6	83,4	87,9	89,4	90,8
Αττική	100,0	96,4	87,8	78,9	74,8	75,6	76,2	77,6	77,9	78,6	82,3
Πελοπόννησος	100,0	95,9	89,7	82,6	80,1	79,0	81,0	82,2	85,9	87,2	88,6
Βόρειο Αιγαίο	100,0	101,2	94,6	93,5	92,7	87,9	91,7	95,1	98,0	100,2	105,7
Νότιο Αιγαίο	100,0	96,1	95,5	95,7	89,7	90,5	96,7	94,8	93,3	95,1	97,2
Κρήτη	100,0	97,0	92,4	83,3	79,9	79,0	77,8	82,1	87,4	92,0	94,1
Σύνολο	100,0	96,4	89,8	81,1	77,1	77,6	79,3	80,6	82,4	84,0	85,8

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα 1.2: Εξέλιξη της εθνικής και περιφερειακής συνολικής απασχόλησης, 2009-2019 (2009 = 100)

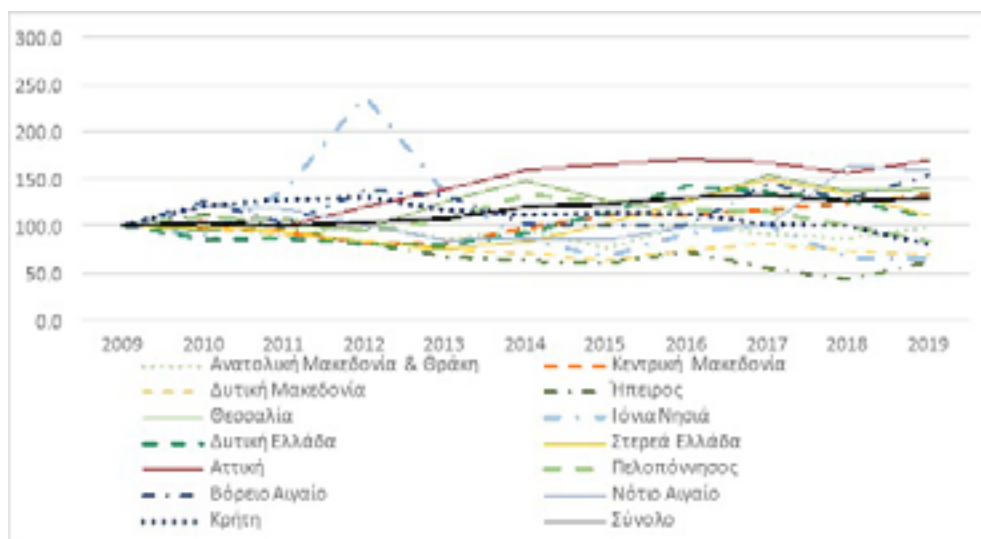
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Πίνακας 1.6: Εξέλιξη της εθνικής και περιφερειακής μερικής απασχόλησης, 2009-2019 (2009 = 100)

Μερική Απασχόληση	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	100,0	101,5	88,7	102,3	85,5	95,9	78,7	101,7	91,4	98,8	98,5
Κεντρική Μακεδονία	100,0	99,0	93,4	81,9	80,7	97,4	110,9	111,1	117,2	124,5	133,1
Δυτική Μακεδονία	100,0	96,4	91,5	84,2	73,6	70,7	62,8	73,8	80,7	73,4	68,8
Ήπειρος	100,0	112,0	97,5	81,2	67,4	62,9	60,7	72,0	56,5	43,0	62,3
Θεσσαλία	100,0	95,3	100,0	95,0	125,6	147,7	126,9	125,2	153,9	136,8	138,8
Ιόνια Νήσα	100,0	90,0	137,1	237,2	134,6	84,4	66,8	92,3	101,1	65,5	65,3
Δυτική Ελλάδα	100,0	85,8	87,1	80,4	79,1	92,6	113,6	142,3	135,5	126,8	109,8
Στερεά Ελλάδα	100,0	98,2	94,8	83,1	74,8	83,1	102,5	126,7	149,3	133,8	111,0
Αττική	100,0	104,0	99,8	120,1	138,4	159,4	165,1	170,1	167,1	156,3	169,3
Πελοπόννησος	100,0	108,7	106,8	94,6	106,2	133,1	125,3	118,1	115,0	100,0	83,5
Βόρειο Αιγαίο	100,0	128,0	102,4	138,8	132,6	101,6	100,1	100,1	144,4	128,1	154,3
Νότιο Αιγαίο	100,0	121,3	118,2	101,1	84,8	86,8	85,7	98,7	99,6	163,8	158,8
Κρήτη	100,0	121,4	127,6	130,7	117,3	111,9	113,9	113,3	101,0	99,7	80,2
Σύνολο	100,0	102,7	94,9	102,9	107,3	120,4	123,1	130,2	132,4	126,4	129,3

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα 1.3: Εξέλιξη της εθνικής και περιφερειακής μερικής απασχόλησης, 2009-2019 (2009 = 100)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Η διακύμανση της μερικής απασχόλησης, όπως και των πολύ μικρών επιχειρήσεων (αυτοαπασχολουμένων χωρίς προσωπικό) και των μισθωτών με προσωρινές συμβάσεις αποτυπώνουν τις τάσεις ευελικοποίησης και την επισφάλεια στην απασχόληση. Επισημαίνεται πως η στροφή στην επισφαλή και ευέλικτη απασχόληση είναι

ευρεία και πολύ πιο μεγάλη σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια και συνοδεύεται από μείωση των σχετικών μεριδίων πλήρους απασχόλησης. Στο πλαίσιο αυτό, ζητούμενο είναι το κατά πόσο η εξάπλωση της ευέλικτης μισθωτής απασχόλησης αποτελεί παράγοντα προσαρμογής και ανθεκτικότητας ή και ανάκαμψης της αγοράς εργασίας (Gialis and Tsampra, 2015). Αυτός ο προβληματισμός θα αναπτυχθεί περαιτέρω στα επόμενα κεφάλαια (Κεφάλαια 3 και 4), που αφορούν τα αίτια και τις δυναμικές της περιφερειακής ανθεκτικότητας. Γενικά θα μπορούσε να πει κανείς ότι η ταχύτητα και το μέγεθος της προσαρμογής της αγοράς εργασίας σημειώνουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των περιφερειών τα έτη της οξείας κρίσης, της σταθεροποίησης και της ανάκαμψης.

Ο αριθμός των αυτοαπασχολούμενων χωρίς προσωπικό κατά την περίοδο μελέτης παρουσιάζει μια σχετικά σταθερή πορεία, μειωμένη, ωστόσο, σε σχέση με τα επίπεδα του 2009 στις περισσότερες περιφέρειες της χώρας. Παρ' όλα αυτά, το Βόρειο και το Νότιο Αιγαίο και η Στερεά Ελλάδα κινούνται σε υψηλότερα επίπεδα από τη χρονιά αναφοράς, με ανοδικές τάσεις κυρίως μετά το 2014-2015. Σύμφωνα με τα δεδομένα του 2019, τα μεγαλύτερα ποσοστά αυτοαπασχολούμενων χωρίς προσωπικό συγκεντρώνονται στην Αττική (23,17%), στην Κεντρική Μακεδονία (17,86%), στη Θεσσαλία (8,43%) και στην Πελοπόννησο (7,82%) (Σχήμα 1.4 και Πίνακας 1.7).

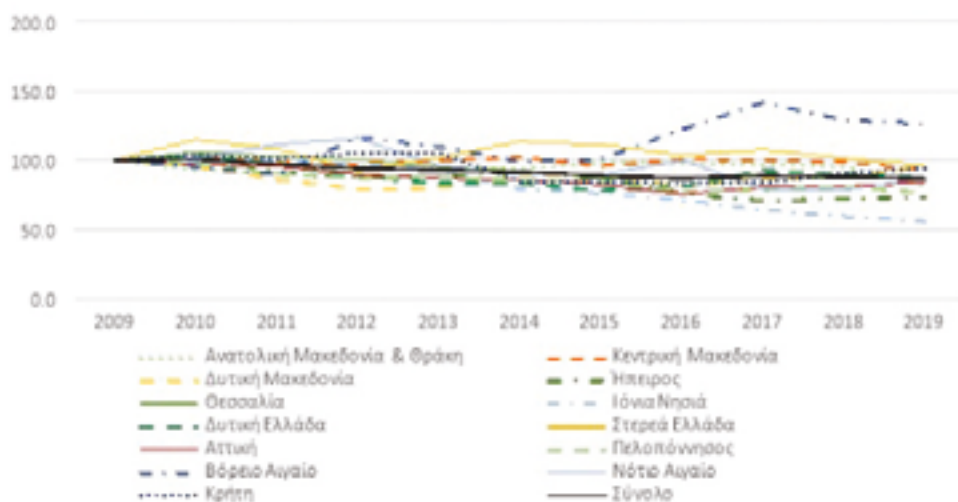
Η απασχόληση με προσωρινή ή με σύμβαση ορισμένου χρόνου κυμαίνεται σταθερά μειωμένη σε σχέση με τον αντίστοιχο αριθμό απασχολούμενων το 2009 στην Αττική, στη Στερεά Ελλάδα, στην Ήπειρο, στη Δυτική και Κεντρική Μακεδονία και στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη. Αντίθετα, όλες οι νησιωτικές περιφέρειες (Βόρειο και Νότιο Αιγαίο, Ιόνια Νησιά και Κρήτη) εμφανίζονται με έντονες διακυμάνσεις ανά τα έτη της περιόδου μελέτης, με ορισμένες χρονιές να σημειώνουν αρκετά αυξημένα ποσοστά. Η Πελοπόννησος και η Δυτική Ελλάδα, με εξαίρεση τα έτη 2013 και 2015, όπου σημειώνουν αύξηση, βρίσκονται κατά κύριο λόγο κάτω από τις αντίστοιχες τιμές του 2009. Σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία (2019), τα μεγαλύτερα ποσοστά απασχολούμενων με προσωρινή ή με σύμβαση ορισμένου χρόνου βρίσκονται στην Αττική (24,12%), στην Κεντρική Μακεδονία (14,81%), στην Κρήτη (14,71%) και στο Νότιο Αιγαίο (9,69%) (Σχήμα 1.5 και Πίνακας 1.8).

Πίνακας 1.7: Εξέλιξη του αριθμού των αυτοαπασχολούμενων χωρίς προσωπικό σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, 2009-2019 (2009 = 100)

Αυτοαπασχολούμενοι χωρίς προσωπικό	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	100,0	99,2	99,7	96,5	93,0	93,7	96,5	97,9	96,8	95,4	92,2
Κεντρική Μακεδονία	100,0	101,8	98,8	96,7	99,8	102,1	95,5	100,6	100,3	98,8	92,9
Δυτική Μακεδονία	100,0	95,5	86,3	79,5	80,2	88,0	89,3	81,7	86,9	88,1	95,4
Ήπειρος	100,0	104,2	90,9	88,2	87,8	91,9	87,4	76,5	70,8	73,2	73,6
Θεσσαλία	100,0	105,8	102,7	100,6	94,9	92,2	87,6	87,1	89,4	86,6	87,1
Ιόνια Νησιά	100,0	100,3	99,7	97,0	93,5	79,6	76,3	71,4	64,2	59,7	55,9
Δυτική Ελλάδα	100,0	102,9	97,6	88,4	83,6	83,3	78,6	81,4	92,4	89,9	87,1
Στερεά Ελλάδα	100,0	114,7	108,1	92,0	101,8	113,4	111,2	103,5	107,6	101,5	96,1
Αττική	100,0	96,7	95,5	90,0	86,9	86,2	82,7	75,5	81,1	81,4	84,1
Πελοπόννησος	100,0	97,4	90,1	87,1	87,8	85,6	85,3	77,9	79,0	81,2	76,6
Βόρειο Αιγαίο	100,0	95,4	89,3	116,6	109,7	98,9	100,7	122,3	141,6	129,1	126,3
Νότιο Αιγαίο	100,0	101,3	111,3	115,8	96,2	89,0	89,4	100,1	79,4	78,6	87,4
Κρήτη	100,0	103,9	101,2	104,9	105,2	84,7	84,4	83,5	84,0	90,5	94,0
Σύνολο	100,0	100,6	97,1	94,2	92,7	91,5	88,8	86,8	88,9	88,2	96,6

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα 1.4: Εξέλιξη του αριθμού των αυτοαπασχολούμενων χωρίς προσωπικό σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, 2009-2019 (2009 = 100)

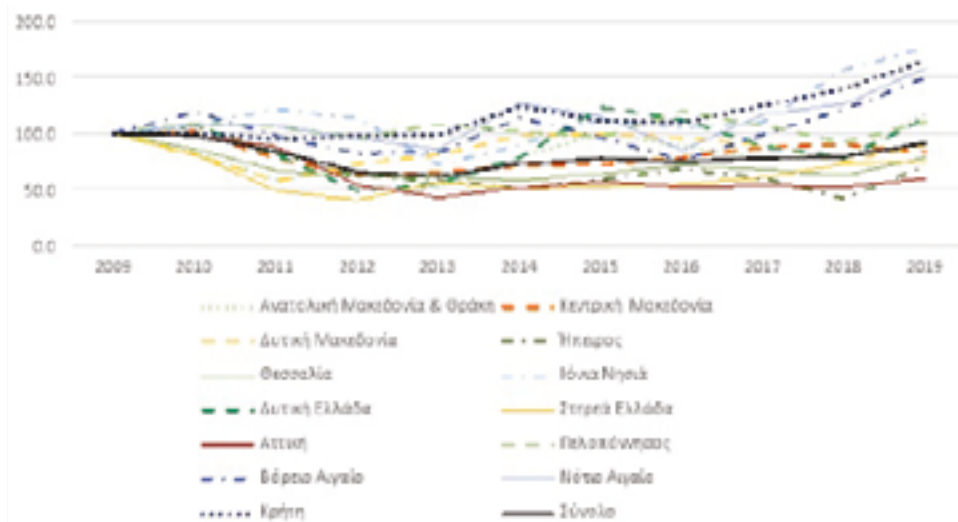
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Πίνακας 1.8: Εξέλιξη του αριθμού των μισθωτών με προσωρινή ή με σύμβαση ορισμένου χρόνου σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, 2009-2019 (2009 = 100)

Προσωρινή ή με σύμβαση ορισμένου χρόνου	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	100,0	82,3	59,0	67,7	53,1	78,7	106,6	88,9	76,6	79,0	117,8
Κεντρική Μακεδονία	100,0	101,4	77,6	82,4	65,7	71,2	72,2	78,2	88,2	90,2	83,3
Δυτική Μακεδονία	100,0	81,1	57,3	72,0	80,8	98,3	96,1	96,1	90,0	74,7	90,2
Ήπειρος	100,0	106,1	82,5	62,1	58,0	50,6	58,7	68,7	60,1	42,3	70,9
Θεσσαλία	100,0	86,1	66,8	61,7	61,4	58,1	64,0	71,8	67,9	62,7	78,8
Ιονία Νησιά	100,0	108,5	121,5	113,6	72,1	89,7	112,6	104,6	110,7	156,9	176,7
Δυτική Ελλάδα	100,0	107,2	80,8	48,9	55,5	78,5	103,3	112,2	88,9	78,1	113,3
Στερεά Ελλάδα	100,0	89,8	49,1	40,7	58,8	50,8	53,2	54,8	60,7	72,9	75,0
Αττική	100,0	97,9	66,3	50,9	43,3	51,5	57,2	52,7	53,9	52,7	59,7
Πελοπόννησος	100,0	108,8	106,1	96,1	107,9	101,4	96,7	119,5	106,8	92,0	110,3
Βόρειο Αιγαίο	100,0	119,2	67,8	82,2	83,4	113,7	96,6	75,9	96,0	121,7	149,8
Νότιο Αιγαίο	100,0	106,4	106,2	95,6	86,4	126,5	115,4	85,3	116,9	126,4	158,0
Κρήτη	100,0	100,2	95,3	97,8	98,5	124,1	111,5	109,7	124,9	139,8	165,1
Σύνολο	100,0	98,2	84,1	65,7	61,8	72,9	77,4	74,9	78,0	79,3	91,8

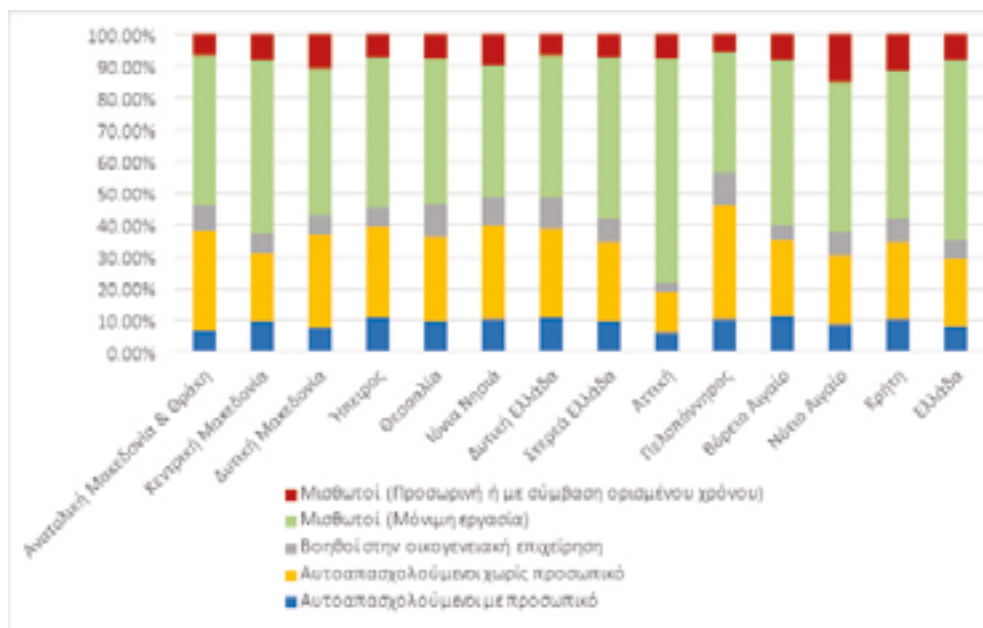
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα 1.5: Εξέλιξη του αριθμού των μισθωτών με προσωρινή ή με σύμβαση ορισμένου χρόνου σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, 2009-2019 (2009 = 100)

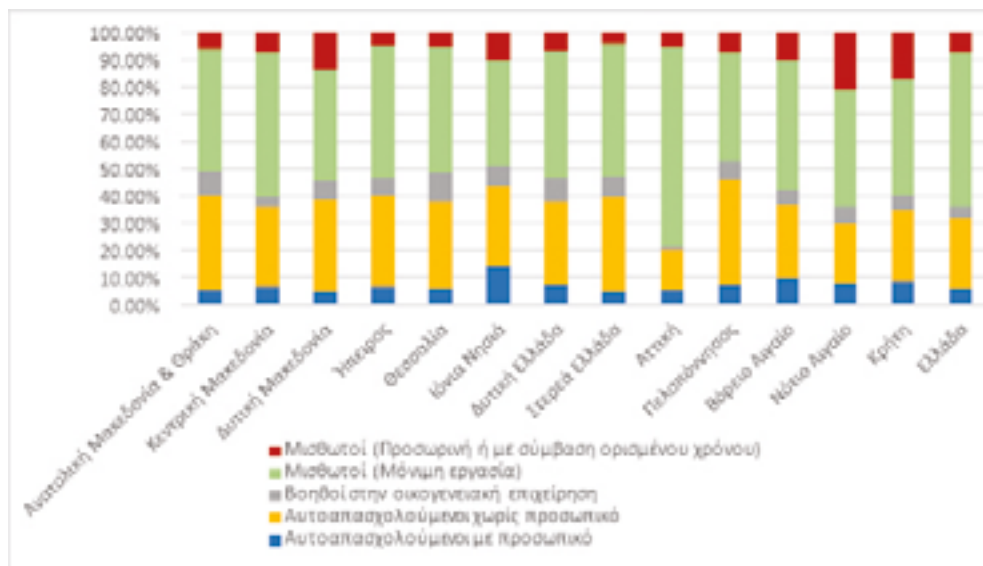
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα 1.6: Ποσοστιαία κατανομή του συνόλου των απασχολούμενων ανά θέση και μονιμότητα στην απασχόληση ανά περιφέρεια, 2009

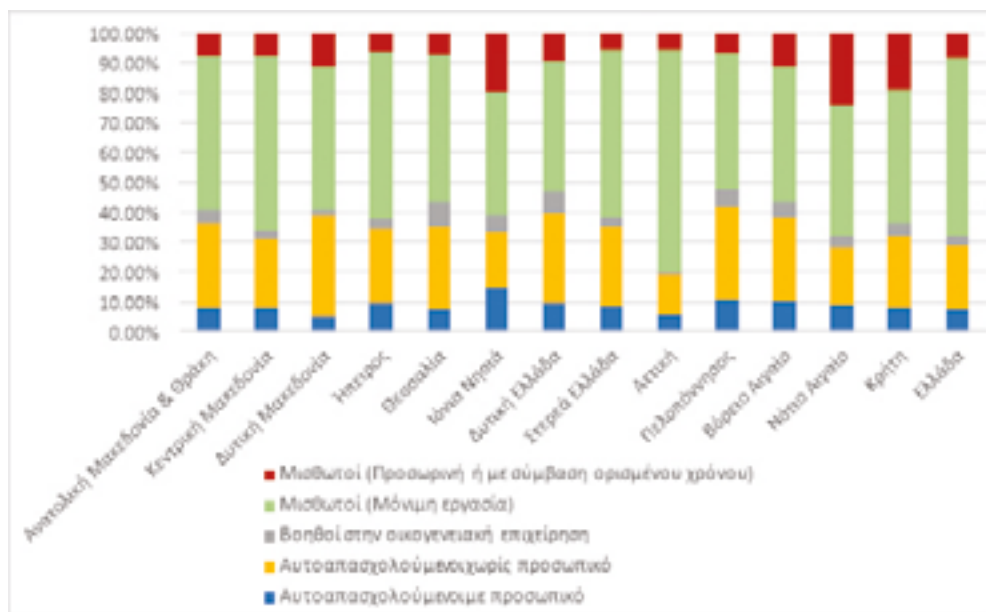
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα 1.7: Ποσοστιαία κατανομή του συνόλου των απασχολούμενων ανά θέση και μονιμότητα στην απασχόληση ανά περιφέρεια, 2014

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα 1.8: Ποσοστιαία κατανομή του συνόλου των απασχολούμενων ανά θέση και μονιμότητα στην απασχόληση ανά περιφέρεια, 2019

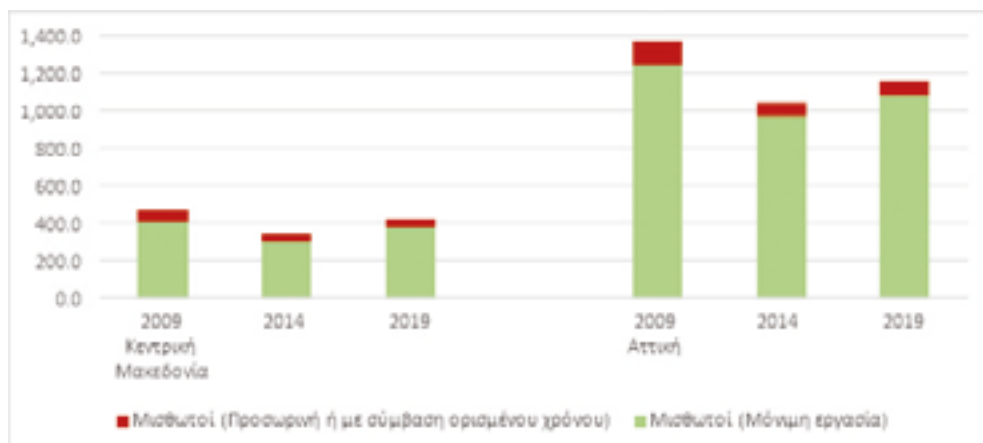

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Διακρίνεται η διαπεριφερειακή διαχρονική οριακή επικράτηση των μισθωτών με μόνιμη εργασία επί του συνόλου των απασχολούμενων. Σε εθνικό επίπεδο το ποσοστό των μισθωτών με μόνιμη εργασία αυξήθηκε από το 2009, όπου είναι 56,77%, μέχρι το 2019, όπου είναι 59,59% (για το 2014 είναι 56,56%). Παράλληλα, αύξηση σημειώνεται στο ποσοστό των μισθωτών με προσωρινή ή με σύμβαση ορισμένου χρόνου, όπου το 2009 είναι 7,96% και το 2019 8,51% (το 2014 είναι 7,47%). Η αύξηση των παραπάνω ποσοστών εξισορροπείται από τη μείωση στο ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων με προσωπικό, καθώς και στο ποσοστό που αντιστοιχεί στους βοηθούς σε οικογενειακή επιχείρηση (8,27% το 2009, 7,40% το 2019). Οι αυτοαπασχολούμενοι χωρίς προσωπικό παρουσιάζουν αμελητέα αύξηση σε εθνικό επίπεδο από το 2009 (21,16%) ως το 2019 (21,34%) (Σχήματα 1.6-1.8).

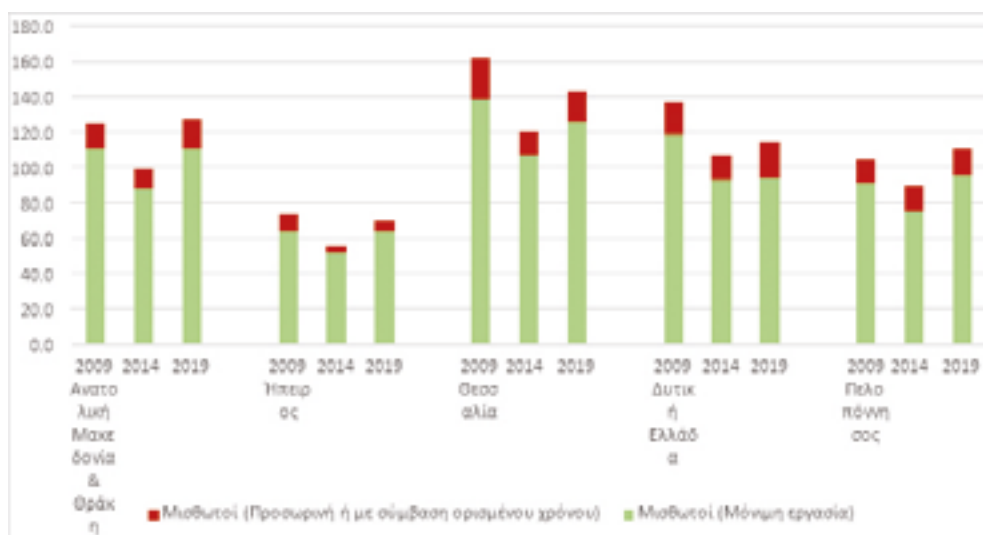
Πέρα από τη διαχρονική και διαπεριφερειακή υπεροχή του αριθμού των μισθωτών με μόνιμη εργασία, παρατηρούμε την πτώση του αριθμού των απασχολούμενων με προσωρινή ή με σύμβαση ορισμένου χρόνου από το 2009 έως το 2019, ακολουθώντας τη γενικευμένη πτώση του αριθμού των απασχολούμενων. Εξαιρέση αποτελούν κάποιες μεμονωμένες περιφέρειες, όπως η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, η Δυτική Ελλάδα και η Πελοπόννησος, καθώς και όλες οι νησιωτικές περιφέρειες, όπου σημειώνεται σημαντική αύξηση στον αριθμό των μισθωτών με προσωρινή ή με σύμβαση ορισμένου χρόνου (Σχήματα 1.9-1.10).

Σχήμα 1.9: Κατανομή του συνόλου των μισθωτών με μόνιμη εργασία και με προσωρινή ή σύμβαση αορίστου χρόνου ανά μητροπολιτική περιφέρεια, 2009, 2014, 2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα 1.10: Κατανομή του συνόλου των μισθωτών με μόνιμη εργασία και με προσωρινή ή σύμβαση αορίστου χρόνου ανά αγροτική περιφέρεια, 2009, 2014, 2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

2. Χωρικοί
καταμερισμοί
εργασίας (ανάμεσα)
στις ελληνικές
περιφέρειες ν.2:
Ποιοι οι δυναμικοί
κλάδοι και ποιες
περιφέρειες
εξειδικεύονται σε
αυτούς;

Βασικές ενότητες κεφαλαίου:

- Χωρικοί καταμερισμοί εργασίας ανά κλάδο
- Εξέλιξη συνολικής απασχόλησης ανά κλάδο και περιφέρεια, 2009-2019
- Συνθετική αποτίμηση για το σύνολο των κλάδων

Βασικά ευρήματα:

- Η κλαδική διάρθρωση και δομή της απασχόλησης στην Ελλάδα μεταβλήθηκε σημαντικά, αν και όχι δραματικά, κατά την περίοδο της κρίσης. Η χώρα το 2019 είναι ακόμη περισσότερο προσανατολισμένη σε τριτογενείς δραστηριότητες, συγκρινόμενη με το 2009, καθώς το σχετικό μερίδιο κλάδων όπως οι Υπηρεσίες παροχής καταλύματος και εστίασης διευρύνθηκε, ενώ αυτό της Βιομηχανίας συρρικνώθηκε περαιτέρω.
- Οι μόνοι κλάδοι που ανακάμπτουν μετά το 2015 στα προ της κρίσης επίπεδα απασχόλησης, τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και σε αρκετές περιφέρειες, είναι αυτοί των Υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης, της Ενέργειας, της Υγείας-Κοινωνικής Μέριμνας και των Τεχνών-Διασκέδασης. Στον αντίποδα, βαθιά συρρίκνωση χωρίς διαφαινόμενες προοπτικές δυναμικής ανάκαμψης έχουν υποστεί οι Κατασκευές, η Βιομηχανία, το Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο.
- Μια μεγάλη πλειονότητα των περιφερειών της χώρας εξακολουθεί να παρουσιάζει υψηλές συγκεντρώσεις απασχολουμένων σε αγροτικές δραστηριότητες. Καταγράφεται έντονη γεωγραφική πόλωση ανάμεσα σε περιφέρειες με πλεονάζοντα μερίδια απασχολουμένων στις Υπηρεσίες καταλύματος και εστίασης –όπως οι νησιωτικές–, καθώς και σε άλλες στις οποίες υπερεκπροσωπείται η απασχόληση σε Χρηματοπιστωτικές, Ασφαλιστικές και συναφείς δραστηριότητες ή στα Μέσα Επικοινωνίας – όπως η Αττική.
- Οι κλάδοι που παρουσιάζουν σχετικά ισόρροπη γεωγραφική κατανομή είναι είτε στενά συνδεδεμένοι με δημόσια αγαθά και κρατικά μισθοδοτούμενη απασχόληση (βλ. Υγεία, Παιδεία κ.λπ.) είτε μεγάλοι τριτογενείς κλάδοι και δραστηριότητες υπηρεσιών εξαπλωμένοι σε όλη την επικράτεια (βλ. Εμπόριο).

2.1 Χωρικοί καταμερισμοί εργασίας ανά κλάδο

Στην ενότητα αυτή θα εστιάσουμε στην ευρεία εικόνα των καταμερισμών εργασίας και στους τέσσερις κλάδους που αποτελούν μεγάλους εργοδότες για τη χώρα, ενώ στην επόμενη θα εμβαθύνουμε αναλυτικά στο σύνολο των 14 κλάδων που συναπαρτίζουν την ελληνική (περιφερειακή) παραγωγική δομή. Οι τέσσερις «μεγάλοι» κλάδοι εντός των οποίων εντοπίζονται χιλιάδες εργαζόμενοι με ποικίλες εργασιακές σχέσεις είναι οι εξής:

1. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων
2. Γεωργία, δασοκομία και αλιεία
3. Υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης
4. Κατασκευές

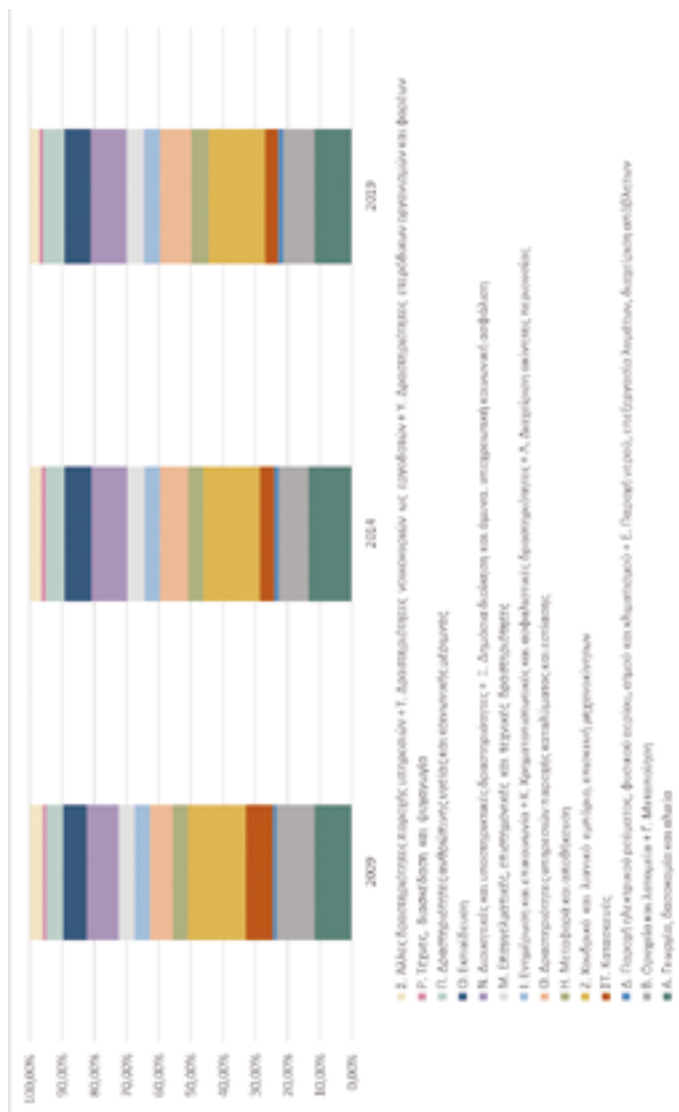
Εξ αυτών, αυτός που συγκεντρώνει τον σχετικά μεγαλύτερο αριθμό απασχολούμενων σε όλη τη χώρα είναι το Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων, με περισσότερους από 690.000 απασχολούμενους (2019) και 17,69% του συνόλου των απασχολούμενων. Ακολουθούν οι κλάδοι της Γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας με περίπου 453.000 απασχολούμενους (11,60% του συνόλου των απασχολούμενων) και των Υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης με 381.000 (9,76%) (Σχήμα 2.1).

Συγκεκριμένα στην Αττική συγκεντρώνεται το 37,22% του συνόλου των απασχολούμενων που εργάζονται σε όλη τη χώρα στον κλάδο του Χονδρικού και λιανικού εμπορίου και το 29,92% των απασχολούμενων στον κλάδο των Υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης, ενώ στην Κεντρική Μακεδονία συγκεντρώνεται το 19,07% των απασχολούμενων στον κλάδο της Γεωργίας (Σχήμα 2.2). Επίσης, η Αττική συγκεντρώνει τους περισσότερους εργαζομένους στον κλάδο του Χονδρικού και λιανικού εμπορίου, με μεγάλη διαφορά από τις υπόλοιπες περιφέρειες (Σχήμα 2.3).

Η Κεντρική Μακεδονία διατηρεί διαχρονικά τον μεγαλύτερο αριθμό εργαζομένων στον κλάδο της Γεωργίας. Επίσης παρατηρείται η σταδιακή μείωση του αριθμού των απασχολούμενων του πρωτογενούς τομέα από το 2009 έως το 2019, με σημαντικές διακυμάνσεις σε κάποιες περιφέρειες (Σχήμα 2.4). Εντυπωσιακή είναι η εξέλιξη του κλάδου των Υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης, καθώς από το 2015 στις περισσότερες περιφέρειες σημειώνεται αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων, γεγονός που ενισχύεται έως το 2019, όπου η απασχόληση αγγίζει επίπεδα αρκετά υψηλότερα από τα αντίστοιχα του 2009 σε όλες τις περιφέρειες εκτός της Δυτικής Μακεδονίας (Σχήμα 2.5). Ο κλάδος των Κατασκευών, σημειώνει τη μεγαλύτερη πτώση σε σχέση με τους υπόλοιπους κλάδους, η οποία κορυφώνεται το 2014, ενώ δεν δείχνει να ανακάμπτει δυναμικά έως το 2019 (Σχήμα 2.6). Το Βόρειο και Νότιο Αιγαίο και η Πελοπόννησος σημειώνουν τις καλύτερες επιδόσεις στις Κατασκευές ως προς το έτος αναφοράς (2009) συγκριτικά με τις υπόλοιπες περιφέρειες.

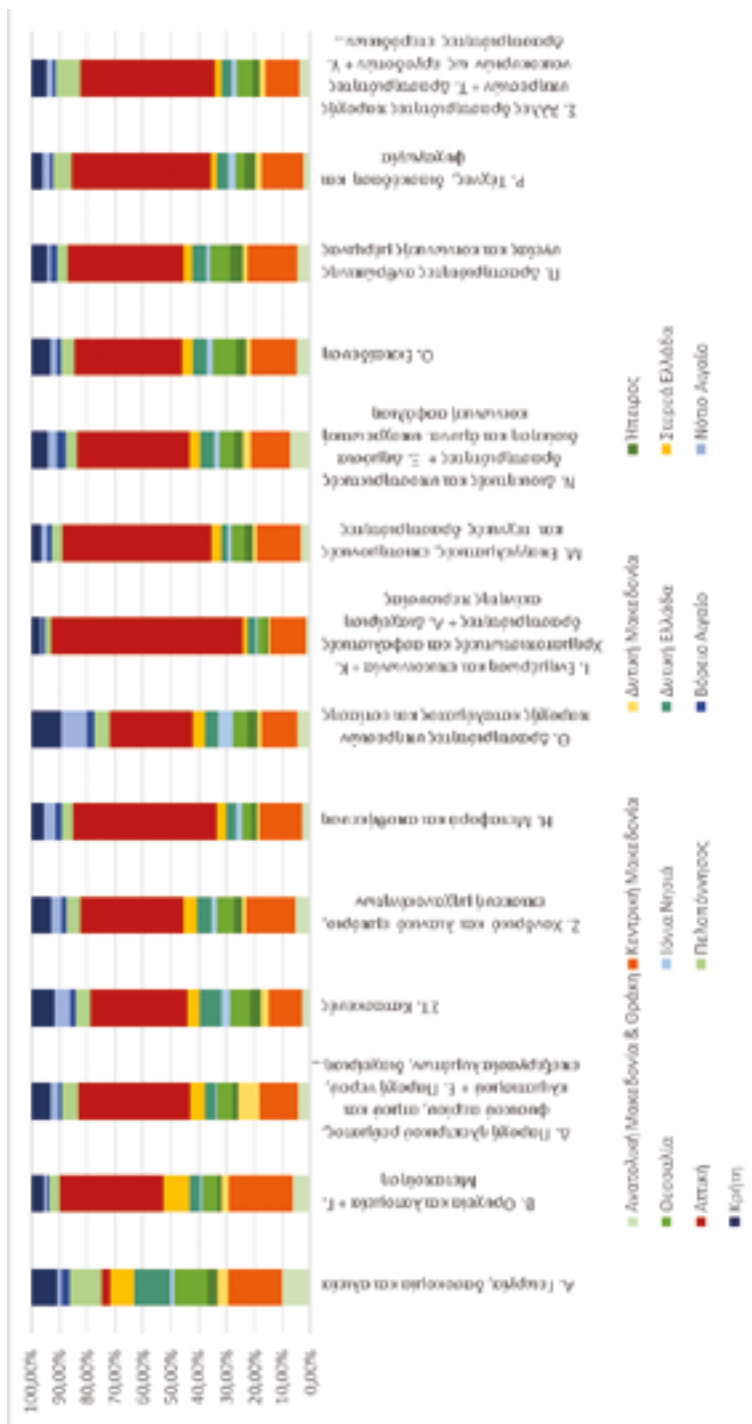
Σε σχέση με την κατανομή της απασχόλησης, παρατηρείται, εκτός της γενικευμένης συρρίκνωσης, διακλαδική διαφοροποίηση του αριθμού των απασχολουμένων στη δεκαετία μελέτης. Συγκεκριμένα, στην Ήπειρο, ο κυρίαρχος κλάδος ήταν η Γεωργία το 2009, και το Χονδρικό και λιανικό εμπόριο το 2019. Αντίστοιχα, το μεγαλύτερο ποσοστό των απασχολουμένων στο Βόρειο Αιγαίο το 2009 συγκεντρωνόταν στον κλάδο του Χονδρικού και λιανικού εμπορίου, ενώ το 2019 εντοπίζεται στους κλάδους των Διοικητικών και υποστηρικτικών δραστηριοτήτων και της Δημόσιας διοίκησης και άμυνας (Σχήματα 2.7-2.9).

Σχήμα 2.1: Ποσοστιαία κλαδική συνολική απασχόληση, 2009, 2014, 2019

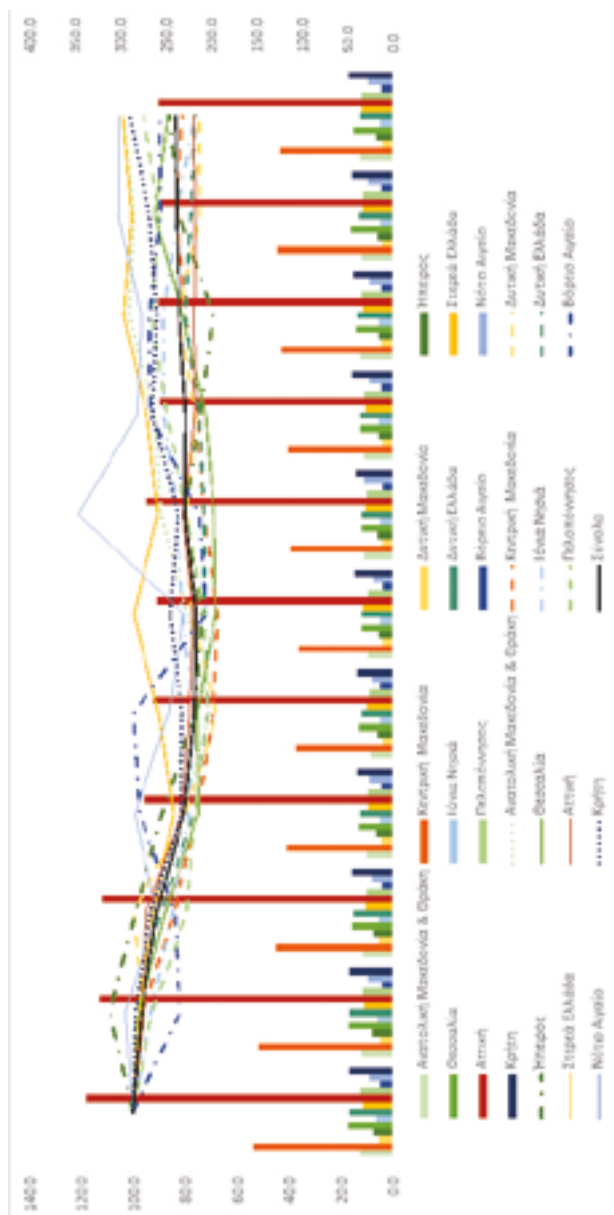
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα 2.2: Ποσοστιαία περιφερειακή απασχόληση ανά κλάδο, 2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

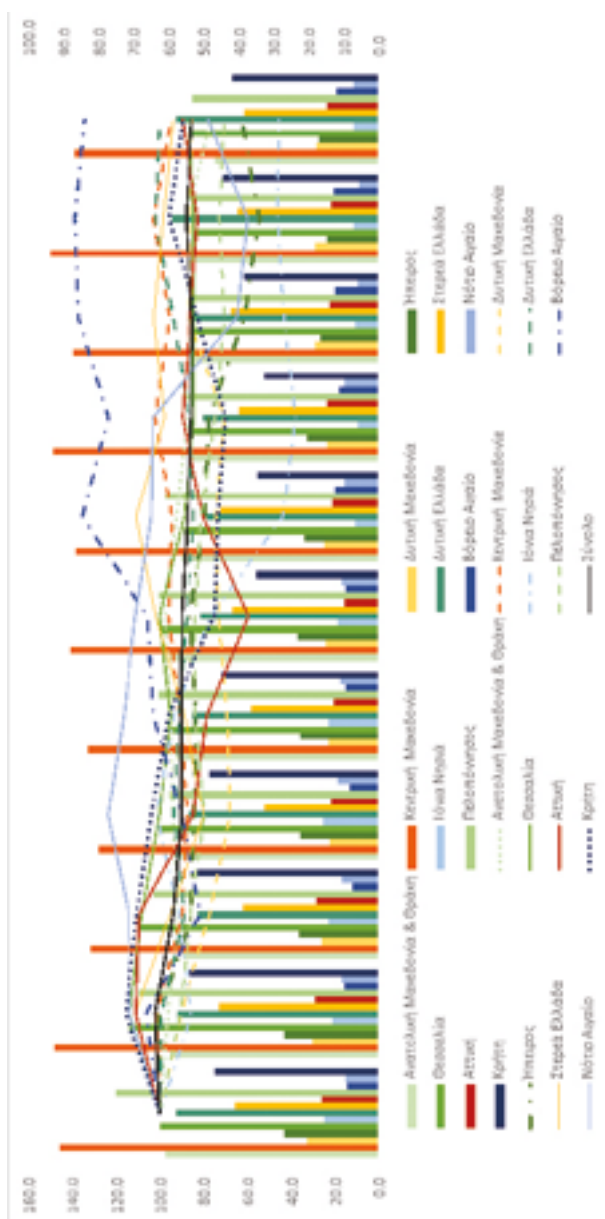
Σχήμα 2.3: Περιφερειακή απασχόληση στον κλάδο Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων, 2009-2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

***: Οι γραμμές απεικονίζουν τον ανηγμένο αριθμό των απασχολουμένων στον κλάδο «Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων» (2009 = 100) (αριστερός άξονας Y), ενώ τα ραβδογράμματα απεικονίζουν τον αριθμό των απασχολουμένων στον κλάδο (δεξιός άξονας Y).

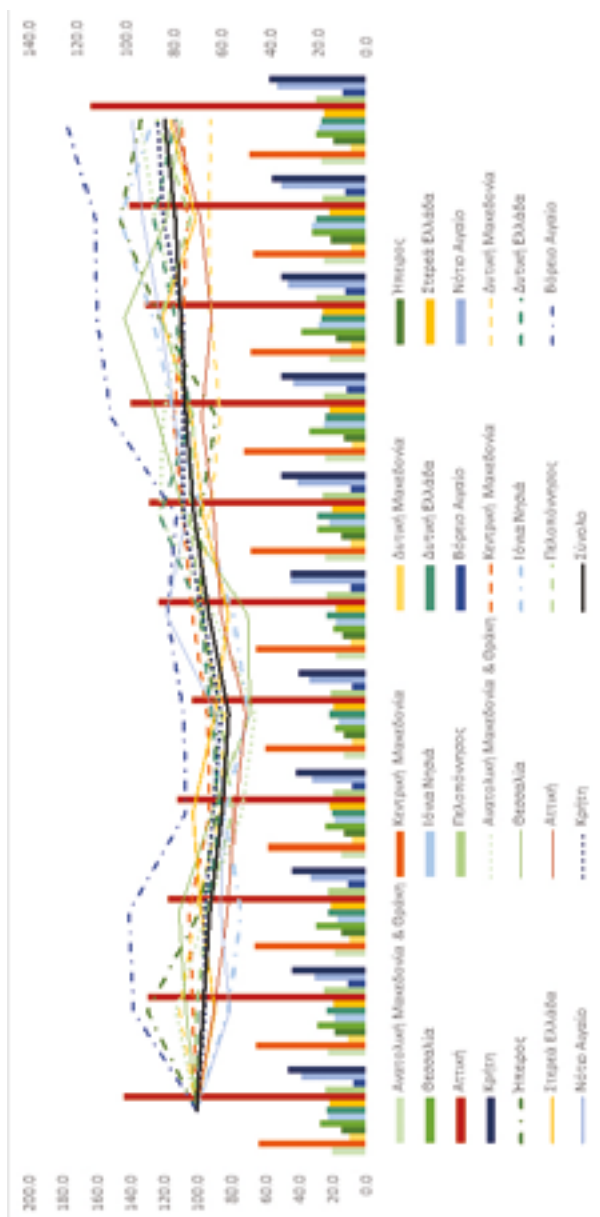
Σχήμα 2.4: Περιφερειακή απασχόληση στον κλάδο Γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας, 2009-2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

***: Οι γραμμές απεικονίζουν τον ανηγμένο αριθμό των απασχολουμένων στον κλάδο «Γεωργία, δασοκομία και αλιεία» (2009 = 100) (αριστερός άξονας Υ), ενώ τα ραβδογράμματα απεικονίζουν τον αριθμό των απασχολουμένων στον κλάδο (δεξιός άξονας Υ).

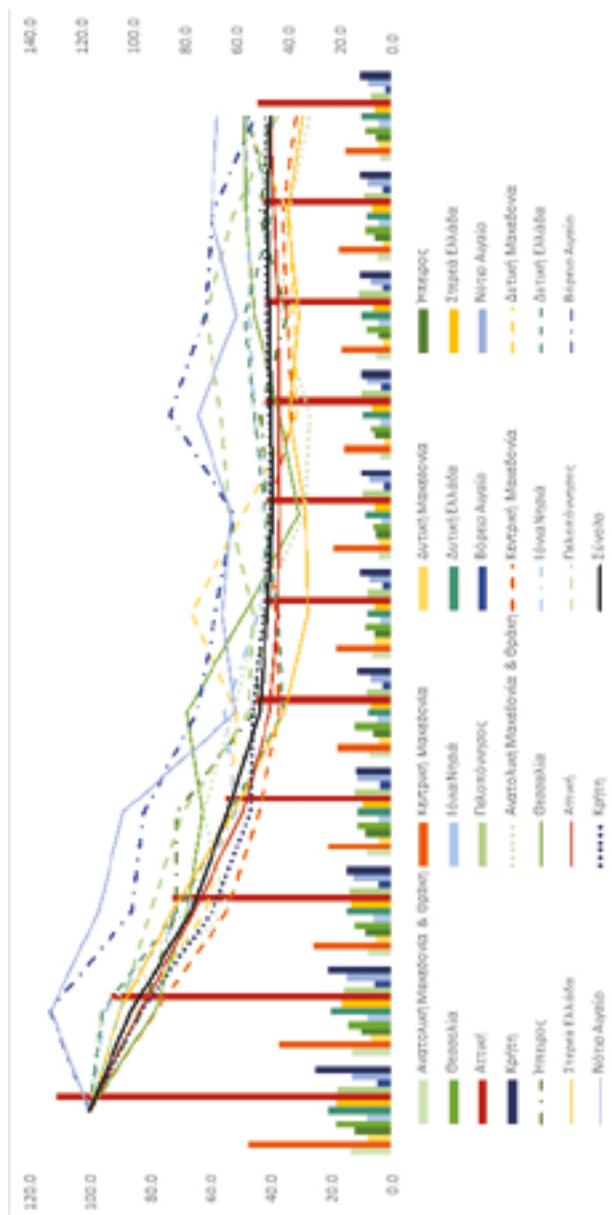
Σχήμα 2.5: Περιφερειακή απασχόληση στον κλάδο Υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης, 2009-2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

***: Οι γραμμές απεικονίζουν τον ανηγμένο αριθμό των απασχολούμενων στον κλάδο «Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης» (2009 = 100) (αριστερός άξονας Υ), ενώ τα ραβδογράμματα απεικονίζουν τον αριθμό των απασχολούμενων στον κλάδο (δεξιός άξονας Υ).

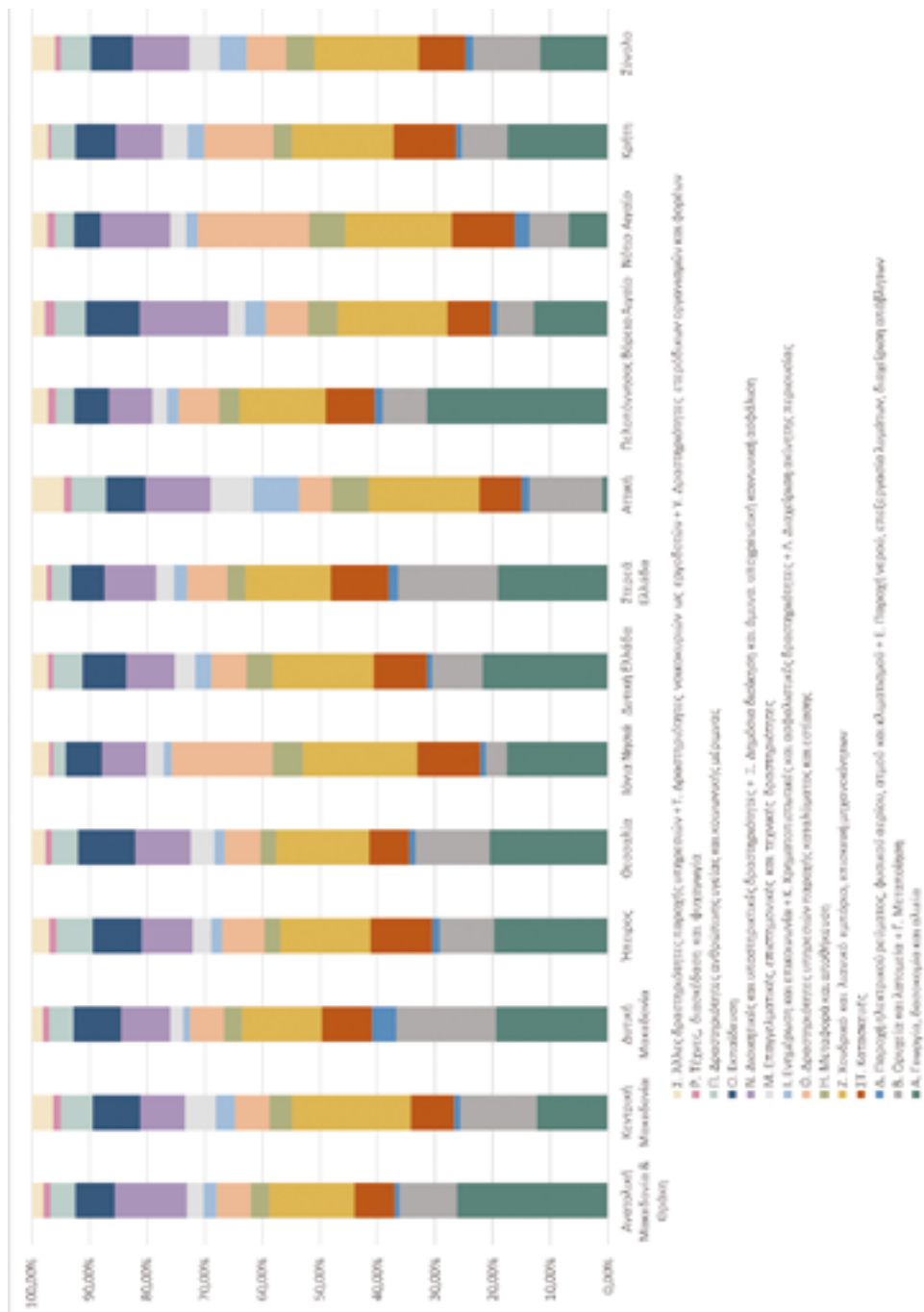
Σχήμα 2.6: Περιφερειακή απασχόληση στον κλάδο των Κατασκευών, 2009-2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

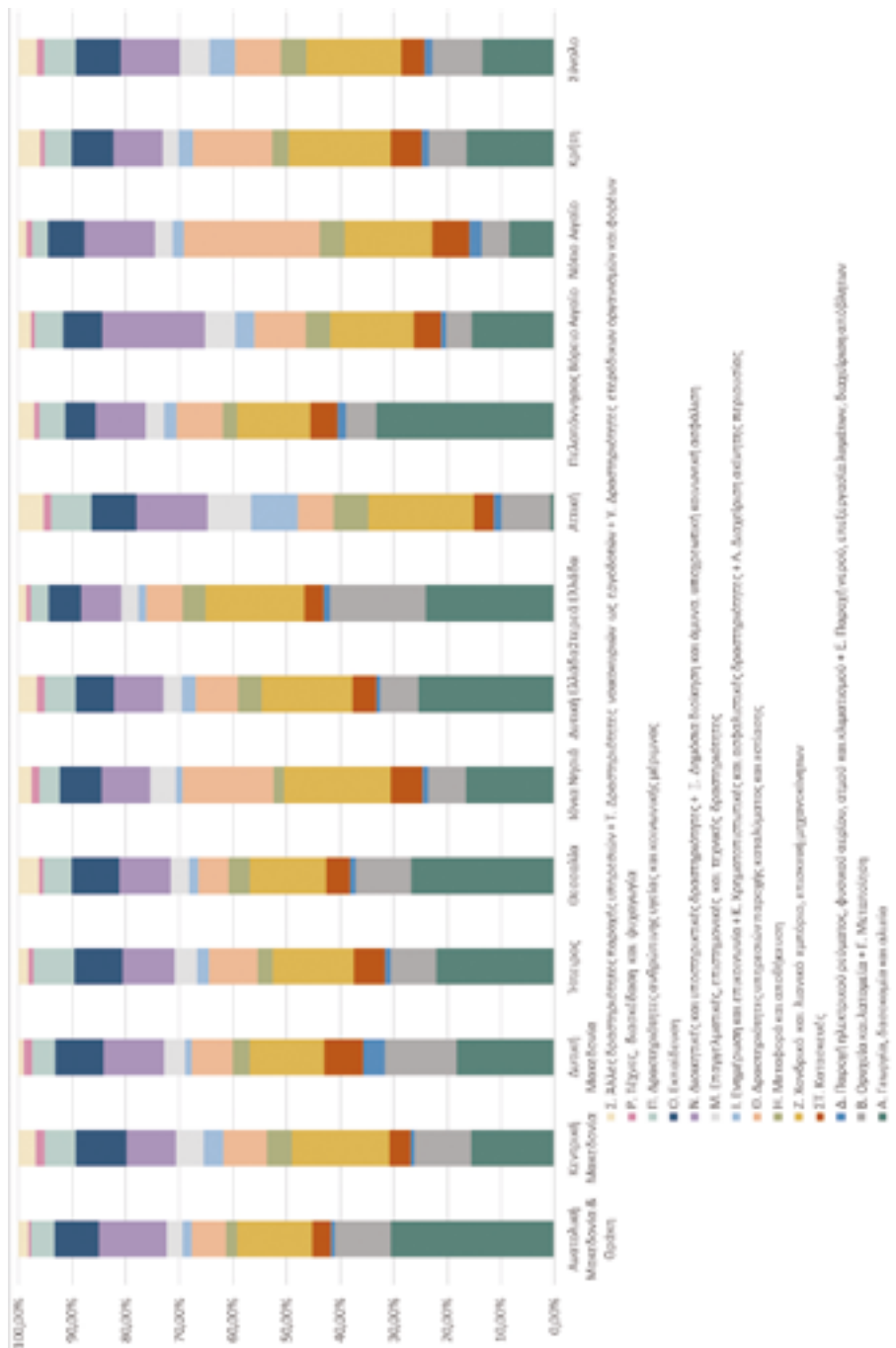
***: Οι γραμμές απεικονίζουν τον ανηγμένο αριθμό των απασχολούμενων στον κλάδο «Κατασκευές» (2009 = 100) (αριστερός άξονας Υ), ενώ τα ραβδογράμματα απεικονίζουν τον αριθμό των απασχολούμενων στον κλάδο (δεξιός άξονας Υ).

Σχήμα 2.7: Ποσοστιαία κλαδική απασχόληση ανά περιφέρεια, 2009

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα 2.8: Ποσοστιαία κλαδική απασχόληση ανά περιφέρεια, 2014

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα 2.9: Ποσοστιαία κλαδική απασχόληση ανά περιφέρεια, 2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

2.2 Εξέλιξη συνολικής απασχόλησης ανά κλάδο και περιφέρεια, 2009-2019

A. Γεωργία, δασοκομία και αλιεία

Κατά το χρονικό διάστημα 2009-2013, σημειώθηκε μείωση της πρωτογενούς απασχόλησης στο σύνολο της χώρας (-9,7%) και γενικά σε όλες τις περιφέρειες, εκτός από το Νότιο και Βόρειο Αιγαίο. Η περιφέρεια στην οποία η απασχόληση εμφανίζει τη μεγαλύτερη μείωση είναι η Δυτική Μακεδονία (-30,7%), ενώ η περιφέρεια με τη μικρότερη μείωση απασχολούμενων είναι η Κρήτη (-4%). Στον αντίποδα, η περιφέρεια του Νοτίου Αιγαίου παρουσιάζει αύξηση της απασχόλησης κατά 16,5%. Γενικά, οι νησιωτικές περιοχές (Βόρειο και Νότιο Αιγαίο, Κρήτη και Ιόνια νησιά) παρουσίασαν αύξηση ή μικρή μείωση εργαζομένων στον συγκεκριμένο κλάδο, σε αντίθεση με την ηπειρωτική Ελλάδα, όπου η μείωση είναι μεγάλη (-16,5% στην Πελοπόννησο, -16,9% στην Ήπειρο, -21,6% στην Αττική και -30,7% στη Δυτική Μακεδονία).

Την περίοδο 2014-2017 η μείωση της συνολικής απασχόλησης ήταν μικρότερη σε σχέση με το προηγούμενο διάστημα (-5,5%) και μόνο σε πέντε από τις 13 περιφέρειες αυξήθηκε η συνολική απασχόληση. Στα Ιόνια νησιά και στο Νότιο Αιγαίο η απασχόληση παρουσίασε τη μεγαλύτερη μείωση (-43,5% και -41,5%, αντίστοιχα), ενώ στο Βόρειο Αιγαίο και την Αττική σημειώθηκε η μεγαλύτερη αύξηση, 29,9% και 44,7% αντίστοιχα. Την περίοδο της ανάκαμψης 2018-2019 δεν αυξήθηκαν ιδιαίτερα οι εργαζόμενοι στον κλάδο αυτόν, καθώς μόνο σε τέσσερις περιφέρειες καταγράφηκε αύξηση, στο Νότιο Αιγαίο (29,3%), στην Ήπειρο (15,8%), στην Αττική (8,7%) και στη Θεσσαλία (2,9%). Η μεγαλύτερη μείωση των απασχολούμενων μεταξύ 2018 και 2019 σημειώθηκε στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη.

Για όλη την περίοδο μελέτης η απασχόληση που σχετίζεται με τον πρωτογενή τομέα μειώθηκε κατά την περίοδο της κρίσης και παρουσίασε μέτρια ανάκαμψη, έκτοτε (Σχήμα 2.10α). Ωστόσο, η απασχόληση στη Γεωργία στο Βόρειο Αιγαίο είναι μεγαλύτερη το 2019 συγκριτικά με το 2009, ενώ στη Στερεά Ελλάδα, στην Κεντρική Μακεδονία και στη Δυτική Ελλάδα η απασχόληση το 2019 κυμαίνεται περίπου στο ίδιο επίπεδο με δέκα χρόνια πριν. Σε όλες τις υπόλοιπες περιφέρειες οι θέσεις εργασίας το 2019 είναι λιγότερες σε σχέση με το 2009, με τα Ιόνια νησιά να είναι σε αρκετά δυσμενέστερη θέση το 2019.

Η ανάλυση των δεδομένων της απασχόλησης με βάση τον δείκτη «τοπικής εξειδίκευσης» LQ δείχνει ότι η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα υπερσυγκεντρώνεται σε διάφορες περιφέρειες εκτός της Αττικής και του Νοτίου Αιγαίου, για όλη την περίοδο μελέτης. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από τον δείκτη Η-Η, ο οποίος είναι μεγαλύτερος από 0,18 το 2019, υποδηλώνοντας ότι η απασχόληση στον κλάδο φαίνεται να υπερσυγκεντρώνεται σε λίγες περιφέρειες. Στα Ιόνια νησιά, στην Ήπειρο, στην Πελοπόννησο και στο Νότιο Αιγαίο διακρίνεται μια τάση αποσυγκέντρωσης της τοπικής απασχόλησης από τον κλάδο, ενώ στη Δυτική Ελλάδα και στη Δυτική Μακεδονία διακρίνεται η αντίθετη τάση. Η τάση αυτή υποδηλώνεται και από τον δείκτη Η-Η,

καθώς το 2009 και το 2014 ήταν περίπου 0,1, δηλαδή δεν υπήρχε υπερσυγκέντρωση της απασχόλησης σε μικρό αριθμό περιφερειών (βλ. Παράρτημα 1).

Β. Ορυχεία και λατομεία + Γ. Μεταποίηση

Το διάστημα 2009-2013, οι εργαζόμενοι στους κλάδους των Ορυχείων, λατομείων και της Μεταποίησης, μειώθηκαν πολύ (-37,3%) στο σύνολο της χώρας, καθώς και σε 11 από τις 13 περιφέρειές της. Πιο συγκεκριμένα, η Αττική παρουσίασε τη μεγαλύτερη μείωση στη συνολική απασχόληση σε αυτούς (-45%), ενώ η μικρότερη μείωση σημειώνεται στη Στερεά Ελλάδα (-18,2%). Στις περιφέρειες όπου αυξήθηκε η σχετική απασχόληση είναι τα Ιόνια νησιά (73,6%) και το Νότιο Αιγαίο (8,9%).

Την περίοδο 2014-2017 η συνολική απασχόληση στη χώρα, στους συγκεκριμένους κλάδους, αυξήθηκε κατά 13%, όπως επίσης αυξήθηκε σε εννιά από τις 13 περιφέρειες. Συγκεκριμένα, στην Κεντρική Μακεδονία και την Αττική σημειώθηκε η μεγαλύτερη αύξηση (22,8% και 21,2%), ενώ στα Ιόνια νησιά σημειώθηκε η μεγαλύτερη μείωση (-37,7%). Η ραγδαία πτώση της απασχόλησης στους υπό μελέτη κλάδους είναι η δεύτερη μεγαλύτερη μετά τις Κατασκευές. Στην Αττική, οι δύο αυτοί κλάδοι συγκέντρωσαν το 12,76% της απασχόλησης, ενώ το 2017 το 10,6%,. Μεταξύ 2018-2019, η μεταβολή της συνολικής κλαδικής απασχόλησης στο σύνολο της χώρας ήταν 5,6%, η μεγαλύτερη αύξηση σημειώθηκε στη Στερεά Ελλάδα (20,3%), ενώ οι μεγαλύτερες μειώσεις παρατηρούνται στην Ήπειρο (-29,2%), στο Βόρειο Αιγαίο (-24,2%) και στα Ιόνια νησιά (-21,1%).

Σε όλη την περίοδο μελέτης παρατηρείται μείωση της απασχόλησης και μη επαναφορά των χαμένων θέσεων εργασίας στα επίπεδα του 2009, για όλες τις περιφέρειες και για το σύνολο της χώρας στους κλάδους των Ορυχείων και λατομείων και Μεταποίησης (Σχήμα 2.10β). Εξάριση για το 2019 αποτελεί η σχετική απασχόληση στην περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, όπου παρατηρείται μικρή άνοδος σε σύγκριση με το 2009.

Με βάση τον δείκτη LQ, η απασχόληση στους υπό μελέτη κλάδους υπερσυγκεντρώνεται στη Στερεά Ελλάδα, στη Δυτική και στην Κεντρική Μακεδονία. Σύμφωνα επίσης με τον δείκτη H-H, η βιομηχανική απασχόληση δεν συγκεντρώνεται σε πολύ μικρό αριθμό περιφερειών (H-H = 0,11), ενώ μόνο το 2009 υπήρχε η τάση μέτριας-υψηλής συγκέντρωσης σε μικρό αριθμό περιφερειών (βλ. Παράρτημα 1).

Δ. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος + Ε. Παροχή νερού

Κατά το χρονικό διάστημα 2009-2013, η απασχόληση στους κλάδους της Παροχής ηλεκτρικού ρεύματος και Παροχής νερού παρουσιάζει μείωση στο σύνολο της χώρας (-15,3%) και στις 11 από τις 13 περιφέρειές της. Τα μεγαλύτερα ποσοστά μείωσης της απασχόλησης σε αυτούς τους κλάδους εμφανίζονται στα Ιόνια νησιά (-72,4%) και στη Θεσσαλία (-35,1%), ενώ στη Στερεά (-4,6%) και στη Δυτική Ελλάδα (-3,7%) παρατηρούνται τα μικρότερα ποσοστά μείωσης της απασχόλησης. Επίσης, στη Δυτική Μακεδονία, όπου παράγεται μεγάλο μέρος ηλεκτρικής ενέργειας και εντοπίζεται μεγάλη υπερ-

συγκέντρωση εργαζομένων ως προς την υπόλοιπη Ελλάδα, η μείωση των εργαζομένων είναι αρκετά σημαντική (-24,7%). Στο Νότιο Αιγαίο και στην Κεντρική Μακεδονία οι απασχολούμενοι σε αυτούς τους κλάδους παρουσιάζουν αύξηση, με ποσοστά 16,6% και 5,7% αντίστοιχα.

Ωστόσο, την περίοδο 2014-2017 η συνολική απασχόληση στο σύνολο της χώρας σημείωσε αύξηση (16,7%) στους υπό μελέτη κλάδους. Οι περιφέρειες στις οποίες σημειώθηκε η μεγαλύτερη αύξηση των εργαζομένων είναι η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και η περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας, με 79,8% και 50,8% αντίστοιχα. Στον αντίποδα, στην περιφέρεια της Δυτικής Ελλάδας (-39%) και στο Νότιο Αιγαίο (-28,3%) σημειώνεται η μεγαλύτερη μείωση της συνολικής απασχόλησης. Μεταξύ 2018-2019, η συνολική απασχόληση στο σύνολο της χώρας παρουσίασε μείωση 0,5%. Η μεγαλύτερη μείωση των εργαζομένων παρατηρήθηκε στο Βόρειο (-56,5%) και στο Νότιο Αιγαίο (-26,1%), ενώ η μεγαλύτερη αύξηση στην Κρήτη (41,8%). Στη Δυτική Μακεδονία σημειώθηκε μικρή αύξηση της απασχόλησης στους συγκεκριμένους κλάδους 4,3%.

Συγκριτικά με το 2009, το 2019 παρατηρούνται περισσότερες θέσεις απασχόλησης στην ενέργεια και στην ύδρευση συνολικά στη χώρα. Η μεγαλύτερη αύξηση του αριθμού των εργαζομένων σε σχέση με το 2009 σημειώνεται στο Βόρειο Αιγαίο μέχρι το 2018 (Σχήμα 2.10γ). Το 2019 η απασχόληση συγκεντρώνεται σε μικρό αριθμό περιφερειών (Δυτική Μακεδονία), γεγονός που αποτυπώνεται στις τιμές των δεικτών LQ και H-H (βλ. Παράρτημα 1).

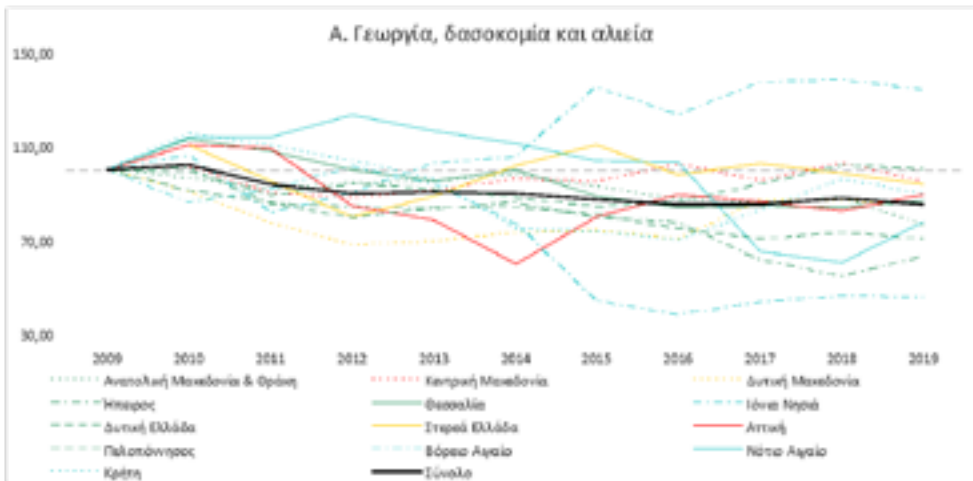
ΣΤ. Κατασκευές

Στον κλάδο των Κατασκευών υπάρχει καθολική μείωση της απασχόλησης σε όλες τις περιφέρειες της χώρας, την περίοδο 2009-2013, μείωση που καταγράφηκε ως η μεγαλύτερη συγκριτικά με τους υπόλοιπους κλάδους. Συνολικά η μείωση των εργαζομένων στη χώρα ανέρχεται σε -56,2%. Στην περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας σημειώνεται η μεγαλύτερη μείωση (-64,9%), ενώ στη Θεσσαλία η μικρότερη (-32,2%). Η απασχόληση στην περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου μειώθηκε κατά 48,4%, αν και ο αριθμός των εργαζομένων σε αυτή την περιφέρεια σε άλλους κλάδους αυξήθηκε.

Η απασχόληση στον υπό μελέτη κλάδο, μειώθηκε κατά -1,6% και την περίοδο 2014-2017 στο σύνολο της χώρας, αν και είναι πολύ μικρότερη συγκριτικά με την προηγούμενη περίοδο. Η μεγαλύτερη μείωση των εργαζομένων σημειώνεται στις περιφέρειες της Δυτικής Μακεδονίας (-50,9%) και της Ηπείρου (-18,1%), ενώ στην Αττική παρατηρείται η μικρότερη μείωση (-0,5%). Αντίθετα, η Πελοπόννησος και η Δυτική Ελλάδα είναι οι περιφέρειες όπου σημειώνεται η μεγαλύτερη αύξηση της συνολικής απασχόλησης στον συγκεκριμένο κλάδο, με 34,4% και 30,3% αντίστοιχα. Την περίοδο 2018-2019 ο αριθμός των εργαζομένων του κατασκευαστικού κλάδου συνεχίζει να παρουσιάζει χαμηλά ποσοστά. Συγκεκριμένα, η μεγαλύτερη μείωση της απασχόλησης σημειώνεται στην Πελοπόννησο (-28,3%) και στο Βόρειο Αιγαίο (-23,6%), ενώ μεγάλη αύξηση παρατηρείται στη Δυτική Μακεδονία (47,5%) και στη Δυτική Ελλάδα (20%).

Γίνεται αντιληπτό ότι οι κατασκευές, ένας κλάδος ο οποίος υπήρξε το παραδοσιακό επίκεντρο της ελληνικής μεταπολεμικής ανάπτυξης, παρουσιάζουν πολύ μεγάλη μείωση της απασχόλησης κατά την περίοδο μελέτης. Για παράδειγμα στην Αττική οι απασχολούμενοι ήταν 129.500 το 2009, ενώ συρρικνώθηκαν σε 48.300 το 2017. Επίσης, το μερίδιο του κλάδου στην Αττική σε σχέση με τη συνολική απασχόληση στη μητροπολιτική περιφέρεια, καθώς και το μερίδιο του κλάδου σε σχέση με τη συνολική απασχόληση στην Ελλάδα μειώθηκε από 7,39% το 2009 σε 3,54% και από 8,14% σε 3,92 το 2017, αντίστοιχα. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει τη συρρίκνωση στην πρωτεύουσα και στην υπόλοιπη χώρα συγκριτικά με τους υπόλοιπους κλάδους, καθώς και την καθολική μετατόπιση του κέντρου βάρους της οικονομίας από τις κατασκευές σε άλλους παραγωγικούς κλάδους (Σχήμα 2.10δ).

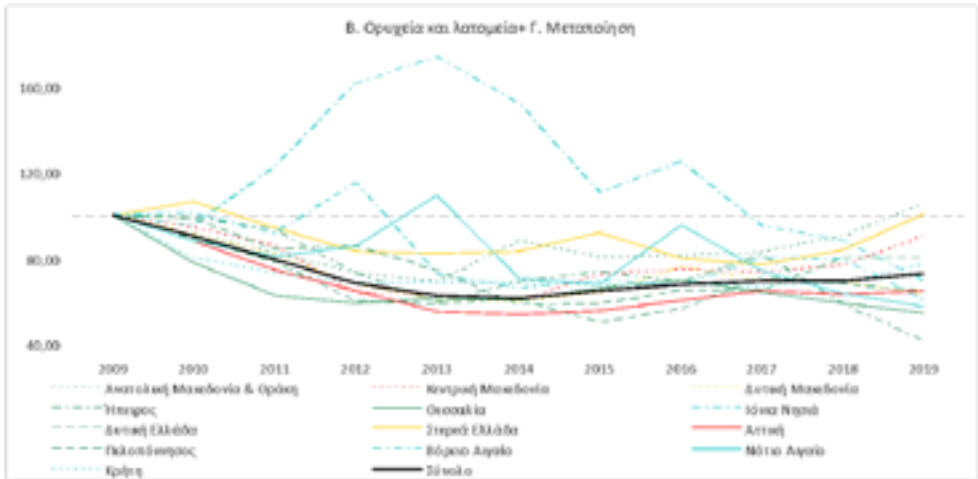
Σύμφωνα με τον LQ, ο κλάδος υπερσυγκεντρώνεται στο Νότιο Αιγαίο, στα Ιόνια νησιά, στη Δυτική Ελλάδα και στην Δυτική Μακεδονία και την Ήπειρο. Στην Αττική δεν υπάρχουν μεγάλες αλλαγές ως προς τη συγκέντρωση της απασχόλησης στις κατασκευές κατά τη διάρκεια της περιόδου μελέτης. Η μη συγκέντρωση της απασχόλησης σε μικρό αριθμό περιφερειών από το 2014 και μετά αποτυπώνεται και από τον Η-Η(βλ. Παράρτημα 1).

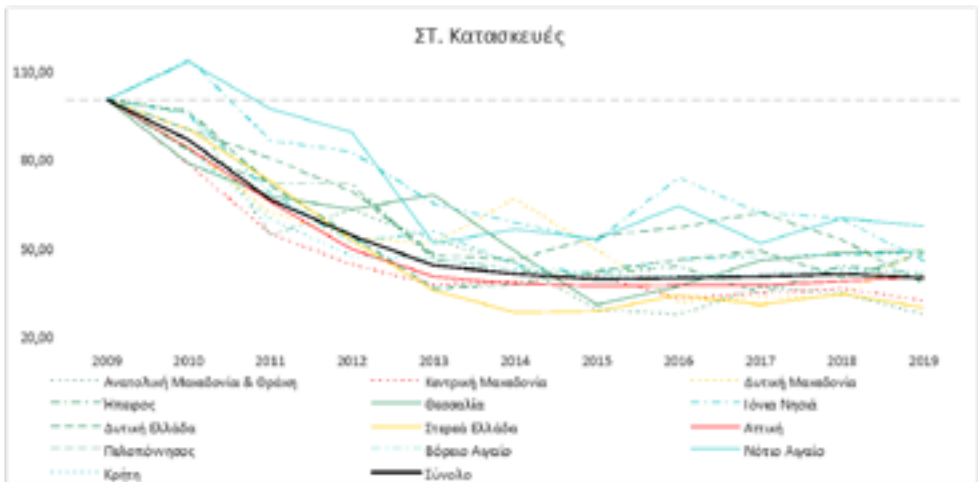
Σχήμα 2.10α: Ανηγμένες τιμές της απασχόλησης στον κλάδο της Γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας, 2009-2019

Σχήμα 2.10γ: Ανηγμένες τιμές της απασχόλησης στους κλάδους της Παροχής ηλεκτρικού ρεύματος και της Παροχής νερού, 2009-2019

Σχήμα 2.10β: Ανηγμένες τιμές της απασχόλησης στους κλάδους των Ορυχείων και Λατομείων - Μεταποίησης, 2009-2019

Σχήμα 2.10δ: Ανηγμένες τιμές της απασχόλησης στον κλάδο των Κατασκευών, 2009-2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων

Την περίοδο 2009-2013 η απασχόληση στον κλάδο του Χονδρικού και λιανικού εμπορίου παρουσιάζει μείωση -23,8% στο σύνολο της χώρας και γενικά σημειώνεται μείωση σε όλες τις περιφέρειες. Στη Δυτική Μακεδονία σημειώνεται η μεγαλύτερη μείωση του αριθμού των εργαζομένων (-32,4%), ενώ στο Βόρειο Αιγαίο, σημειώνεται η μικρότερη μείωση (-0,1%).

Κατά την περίοδο μελέτης της αναιμικής ανάκαμψης 2014-2017, η απασχόληση στον κλάδο παρουσίασε αύξηση στο σύνολο της χώρας κατά 8,6%, ενώ μόνο σε δύο περιφέρειες μειώθηκε (στην Ήπειρο και την Αττική με -6,3% και -0,6% αντίστοιχα). Η μεγαλύτερη αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων σημειώνεται στο Βόρειο Αιγαίο (30,2%) και στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (28,9%), ενώ η μικρότερη αύξηση στη Στερεά Ελλάδα (3,9%). Κατά το τρίτο διάστημα μελέτης 2018-2019, οι τιμές της συνολικής απασχόλησης δε σημείωσαν κάποια ιδιαίτερη αυξομείωση. Στο σύνολο της χώρας, η αύξηση της απασχόλησης είναι 0,5%, η μεγαλύτερη αύξηση παρατηρείται στην Κρήτη (8,1%), ενώ στα Ιόνια νησιά παρατηρείται η μεγαλύτερη μείωση (-8,1%).

Σε όλη την περίοδο μελέτης η πτώση του αριθμού των εργαζομένων στον υπό μελέτη κλάδο είναι μεγάλη και κυμαίνεται έως σήμερα σε σαφώς χαμηλότερα επίπεδα σε σχέση με το 2009, εκτός από το Νότιο Αιγαίο, την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και τη Στερεά Ελλάδα, στις οποίες πρόσφατα ο αριθμός των απασχολούμενων παρουσιάζει τιμές ελάχιστα μεγαλύτερες σε σχέση με το 2009 (Σχήμα 2.11α). Στην Αττική, τα επίπεδα απασχόλησης στον κλάδο είναι ακόμα αρκετά χαμηλά σε σχέση με το 2009.

Με βάση τον LQ, η απασχόληση στον κλάδο παρουσιάζει μέτρια συγκέντρωση σε όλη τη διάρκεια της περιόδου μελέτης, σε όλες σχεδόν τις περιφέρειες, (βλ. Παράρτημα 1). Η μεγαλύτερη συγκέντρωση για το 2019 εμφανίζεται στην Κεντρική Μακεδονία, στο Νότιο Αιγαίο και στην Κρήτη. Η μέτρια συγκέντρωση της απασχόλησης υποδηλώνεται και από τον H-H, καθώς το 2014 και το 2019, ο οποίος κυμαίνεται κάτω από 0,18.

Η. Μεταφορά και αποθήκευση

Την περίοδο 2009-2013 ο αριθμός των εργαζομένων στον κλάδο των Μεταφορών παρουσιάζει μείωση στο σύνολο της χώρας (-20,3%), με αρνητικές μεταβολές σε 12 από τις 13 περιφέρειες. Το χρονικό διάστημα 2014-2017, η συνολική απασχόληση παρουσιάζει αύξηση 9,7% στη χώρα. Συγκεκριμένα, μόνο σε 4 περιφέρειες σημειώθηκε μείωση του αριθμού των εργαζομένων (Θεσσαλία, Δυτική και Στερεά Ελλάδα και Βόρειο Αιγαίο). Σημαντική αύξηση σημειώνεται στα Ιόνια νησιά (163,1%) και στην Πελοπόννησο (58,3%), ενώ στην Ήπειρο παρουσιάζεται η μικρότερη αύξηση (3,9%). Η απασχόληση στον κλάδο των Μεταφορών την περίοδο 2018-2019 παρουσίασε αύξηση στο σύνολο της χώρας (12,7%). Στο Βόρειο Αιγαίο και στη Θεσσαλία παρατηρείται η μεγαλύτερη αύξηση (50,3% και (45,6%), αντίστοιχα, ενώ η μεγαλύτερη μείωση σημειώνεται στη Δυτική Ελλάδα (-16,3%). Σε όλη τη διάρκεια της περιόδου μελέτης παρατη-

ρείται μείωση των εργαζομένων, με αρκετές όμως διακυμάνσεις, ενώ από το 2017 και μετά παρατηρείται μικρή αύξηση της απασχόλησης σε Στερεά Ελλάδα, Πελοπόννησο και Κρήτη σε σχέση με το 2009 (Σχήμα 2.11β).

Σύμφωνα με τον δείκτη LQ, μόνο στην Αττική και στο Νότιο Αιγαίο ο αριθμός των απασχολούμενων υπερβαίνει το όριο υπερσυγκέντρωσης σε όλη τη διάρκεια της μελέτης, ενώ στις υπόλοιπες περιφέρειες ο αριθμός των απασχολούμενων στον κλάδο έχει μέτρια ή χαμηλή συγκέντρωση. Επίσης, από τον δείκτη Η-Η διακρίνεται ότι η απασχόληση υπερσυγκεντρώνεται σε μικρό αριθμό περιφερειών (βλ. Παράρτημα 1).

Θ. Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης

Κατά το χρονικό διάστημα 2009-2013, η απασχόληση στον, κατεχοχόν συνδεδεμένο με τον τουρισμό, κλάδο της Παροχής υπηρεσιών καταλύματος και εστίασης παρουσιάζει μείωση (-19,2%) στο σύνολο της χώρας, όπως και σε όλες οι περιφέρειες εκτός από το Βόρειο Αιγαίο. Η μεγαλύτερη μείωση εμφανίζεται στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (-34,1%), ενώ η μικρότερη στην Κεντρική Μακεδονία (-6,3%). Στο Βόρειο Αιγαίο η αύξηση της απασχόλησης στον συγκεκριμένο κλάδο είναι 7,7%. Σημειώνεται ότι στην περίπτωση του Νοτίου Αιγαίου η μείωση της σχετικής απασχόλησης είναι μεγάλη (-11,4%), αν αναλογιστεί κανείς ότι το 2009 το μερίδιο του τουρισμού στη συνολική απασχόληση στο Νότιο Αιγαίο ήταν περίπου 20%. Επίσης, στην Αττική την ίδια περίοδο χάθηκαν περισσότερες από 28.800 σχετικές θέσεις εργασίας.

Αντίθετα, την περίοδο 2014-2017 η απασχόληση παρουσιάζει συνολική αύξηση 18% στη χώρα, ενώ μόνο στη Δυτική Μακεδονία μειώθηκε κατά 8,2%. Στη Θεσσαλία σημειώνεται σημαντική αύξηση (104,2%) και ακολούθως στα Ιόνια νησιά (60,8%). Από τις υπόλοιπες νησιωτικές περιοχές, η αύξηση του αριθμού των εργαζομένων στο Βόρειο Αιγαίο είναι σημαντική (35,8%), στην Κρήτη είναι μέτρια, ενώ στο Νότιο Αιγαίο (3,1%) είναι μικρή, ωστόσο το μερίδιο του τουρισμού στη συνολική απασχόληση σε αυτή την περιφέρεια είναι περισσότερο από 25%. Η Αττική επίσης παρουσιάζει αύξηση της τάξης του 6,9%, που μεταφράζεται στη δημιουργία περίπου 5.900 συναφών θέσεων εργασίας μεταξύ 2014-2017.

Κατά την τελευταία υπο-περίοδο μελέτης 2018-2019, οι εργαζόμενοι στον κλάδο στη χώρα αυξήθηκαν κατά 5,6%. Στα Ιόνια νησιά και τη Δυτική Ελλάδα σημειώθηκε η μεγαλύτερη μείωση. Αντίθετα, στην Πελοπόννησο και την Αττική παρατηρείται η μεγαλύτερη αύξηση. Αν και υπήρξε σημαντική πτώση της απασχόλησης, πλέον σχεδόν σε όλες τις περιφέρειες οι τιμές της είναι μεγαλύτερες συγκριτικά με το 2009 εκτός από τη Δυτική Μακεδονία (Σχήμα 2.11γ). Επίσης, μεγάλη αύξηση σημειώνεται στο Βόρειο Αιγαίο, όπως και στις υπόλοιπες νησιωτικές περιοχές.

Η απασχόληση στον κλάδο σε όλη την περίοδο μελέτης υπερσυγκεντρώνεται αισθητά μόνο στα Ιόνια νησιά, στο Νότιο Αιγαίο και στην Κρήτη, υποδηλώνοντας την ανισοκατανομή του στις περιφέρειες (βλ. Παράρτημα 1). Στις υπόλοιπες περιφέρειες όπως και στη μητροπολιτική περιοχή της Αττικής, ο αριθμός των εργαζομένων παρουσιάζει μέτρια συγκέντρωση σε όλη τη διάρκεια μελέτης. Ο δείκτης Η-Η αποτυπώνει την

υπερσυγκέντρωση της απασχόλησης σε μικρό αριθμό περιφερειών το 2019.

I. Ενημέρωση και επικοινωνία + Κ. Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες + Λ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας

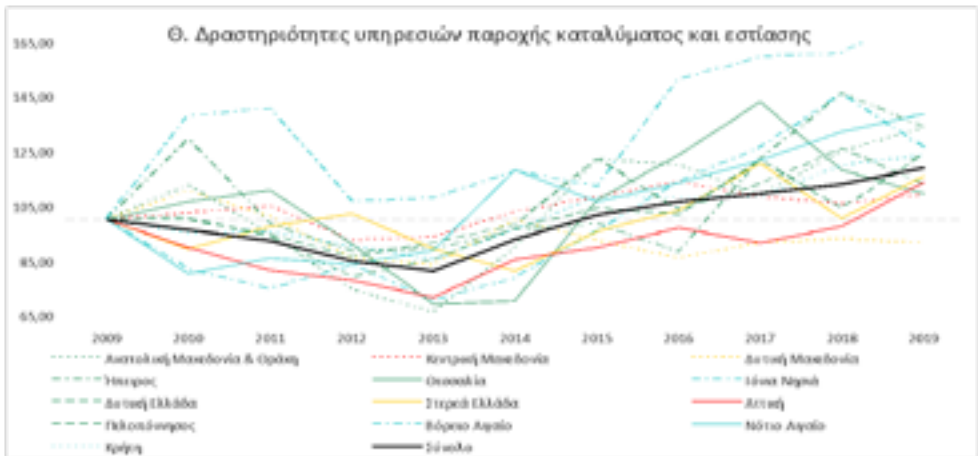
Κατά το χρονικό διάστημα 2009-2013, σε 10 από τις 13 περιφέρειες σημειώνεται μείωση της απασχόλησης στους υπό μελέτη κλάδους. Η μεγαλύτερη μείωση παρατηρείται στη Θεσσαλία (-28,2%), ενώ στην Κρήτη παρατηρείται η μικρότερη μείωση (-6,8%). Οι περιφέρειες στις οποίες σημειώνεται αύξηση της απασχόλησης είναι το Νότιο Αιγαίο (21,1%) και η Πελοπόννησος (3,8%). Την περίοδο 2014-2017, σε έξι από τις 13 περιφέρειες ο αριθμός των εργαζομένων μειώθηκε. Στο Βόρειο και στο Νότιο Αιγαίο σημειώνεται η μεγαλύτερη μείωση, με -28,4% και -38,2% αντίστοιχα, αντίθετα στη Δυτική Μακεδονία σημειώνεται η μεγαλύτερη αύξηση (88,2%), ενώ η απασχόληση στη χώρα αυξάνεται κατά 6%.

Μεταξύ 2018-2019, υπήρξε μεγάλη αύξηση σε πολλές περιοχές. Στα Ιόνια νησιά η αύξηση είναι 109,3% και στην Πελοπόννησο 42,5%, ενώ η μεγαλύτερη μείωση σημειώνεται στη Δυτική Μακεδονία (-47,7%). Η απασχόληση σε όλες τις περιφέρειες έως σήμερα κινείται σε χαμηλότερα επίπεδα σε σχέση με το 2009, εκτός από τη Δυτική Μακεδονία και τα Ιόνια νησιά όπου παρουσιάζει πρόσφατα ικανοποιητική άνοδο (Σχήμα 2.11δ).

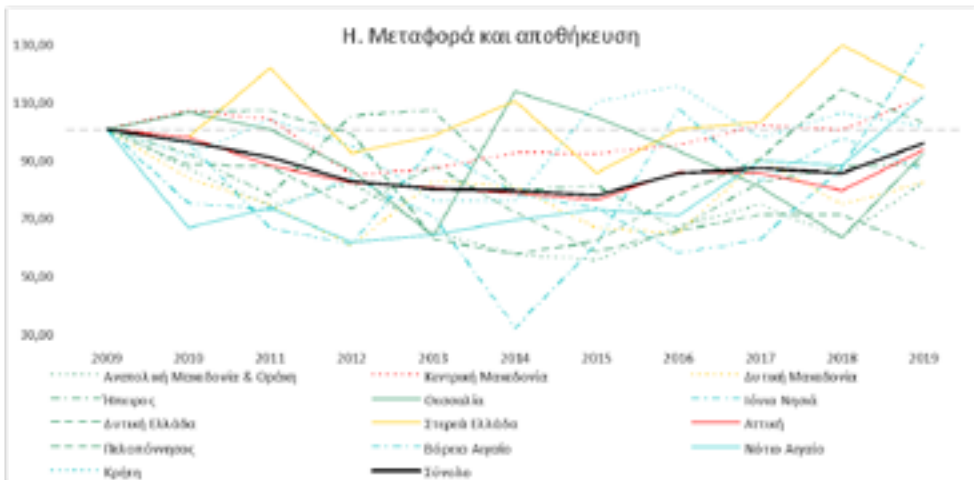
Παρατηρείται ότι η απασχόληση στους υπό μελέτη κλάδους παρουσιάζει έντονη περιφερειακή ανισοκατανομή, καθώς υπερσυγκετρώνεται αισθητά σε όλη τη διάρκεια μελέτης μόνο στην Αττική. Σε όλες τις υπόλοιπες περιφέρειες κινείται κάτω από το όριο της υποσυγκέντρωσης. Η υπερσυγκέντρωση της απασχόλησης σε μικρό αριθμό περιφερειών φαίνεται και από τον δείκτη Η-Η, ο οποίος σε όλη την περίοδο μελέτης κινείται πάνω από 0,3 (βλ. Παράρτημα 1).

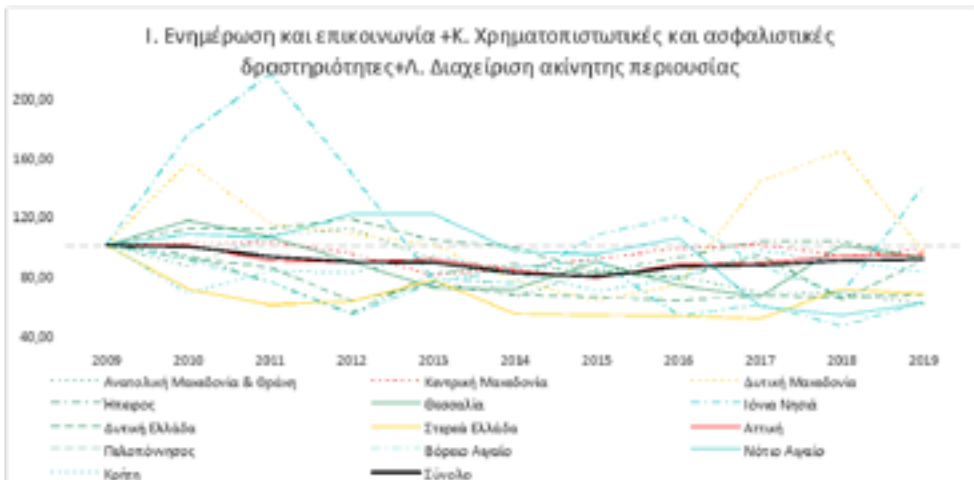
Σχήμα 2.11α: Ανηγμένες τιμές της απασχόλησης στον κλάδο Χονδρικού και λιανικού εμπόριου, επισκευή μηχανοκίνητων, 2009-2019

Σχήμα 2.11γ: Ανηγμένες τιμές της απασχόλησης στον κλάδο Υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης, 2009-2019

Σχήμα 2.11β: Ανηγμένες τιμές της απασχόλησης στον κλάδο Μεταφοράς και αποθήκευσης, 2009-2019

Σχήμα 2.11δ: Ανηγμένες τιμές της απασχόλησης στους κλάδους Ενημέρωση και επικοινωνία -Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες - Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, 2009-2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Μ. Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες

Την περίοδο 2009-2013 η απασχόληση που αφορά επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες παρουσιάζει μείωση σε αρκετές περιφέρειες, ωστόσο στο Βόρειο Αιγαίο (108,7%), στη Δυτική Μακεδονία (40,8%), στα Ιόνια νησιά (39,4%) και στην Πελοπόννησο (10,7%) παρουσιάζει σημαντική αύξηση. Η περιφέρεια στην οποία ο αριθμός των εργαζομένων σημείωσε τη μεγαλύτερη μείωση είναι η Στερεά Ελλάδα (-39,8%), ενώ η περιφέρεια στην οποία ο αριθμός των εργαζομένων σημείωσε τη μικρότερη μείωση είναι το Νότιο Αιγαίο (-0,8%). Συνολικά, η συναφής απασχόληση στην Ελλάδα κατά την οξεία κρίση εμφανίζει μείωση (-15,9%). Μετέπειτα, την περίοδο της αναιμικής ανάκαμψης (2014-2017) εμφανίζει αύξηση 4,5%, ενώ μόνο σε τέσσερις περιφέρειες καταγράφει μείωση. Η μεγαλύτερη μείωση σημειώθηκε στη Δυτική Μακεδονία και στο Βόρειο Αιγαίο, -40,5% και -27,4% αντίστοιχα. Αντίθετα, η μεγαλύτερη αύξηση σημειώθηκε στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (27,2%) και στην Κεντρική Μακεδονία (17,4%).

Την περίοδο 2018-2019, ο αριθμός των απασχολουμένων σε αυτόν τον κλάδο δεν παρουσίασε ιδιαίτερη μεταβολή στο σύνολο της χώρας, καθώς αυξήθηκε κατά 1,7%. Στα Ιόνια νησιά σημείωσε αύξηση 32,8%, στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη -13,1% και στην Αττική, όπου εδράζεται το κέντρο βάρους της απασχόλησης του συγκεκριμένου κλάδου, ο αριθμός των εργαζομένων αυξήθηκε 1,4%. Σε όλη τη διάρκεια της περιόδου μελέτης δεν υπήρξαν σημαντικές διακυμάνσεις των τιμών της απασχόλησης, και πλέον σε αρκετές περιφέρειες οι τιμές είναι υψηλότερες σε σχέση με το 2009 (Σχήμα 2.12α). Ωστόσο, στην Αττική η απασχόληση δεν έχει ακόμα φτάσει τα επίπεδα του 2009.

Η απασχόληση στον κλάδο των Επαγγελματικών, επιστημονικών και τεχνικών δραστηριοτήτων παρουσιάζει έντονη περιφερειακή ισοκατανομή, καθώς υπερσυγκεντρώνεται μόνο στην Αττική, υποδηλώνοντας το ιδιαίτερο βάρος που έχει η μητροπολιτική περιφέρεια στα συναφή με τον κλάδο επαγγέλματα. Η τάση της υπερσυγκέντρωσης της απασχόλησης σε μικρό αριθμό περιφερειών αποτυπώνεται και από τον Η-Η (βλ. Παράρτημα 1).

Ν. Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες + Ξ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα και υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση

Κατά το χρονικό διάστημα 2009-2013 ο αριθμός των απασχολουμένων στους κλάδους των διοικητικών και υποστηρικτικών δραστηριοτήτων, στη δημόσια διοίκηση και άμυνα και την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση παρουσιάζει στα Ιόνια νησιά μικρή αύξηση (2,2%), ενώ στις υπόλοιπες περιφέρειες, όπως και στο σύνολο της χώρας (-14,4%), μειώθηκε. Συγκεκριμένα, στη Στερεά Ελλάδα η μείωση της απασχόλησης είναι η μεγαλύτερη (-25,9%), ενώ στην Πελοπόννησο η μικρότερη (-4,8%). Την περίοδο 2014-2017 η συνολική απασχόληση σε αυτούς τους κλάδους αυξήθηκε στο σύνολο της χώρας κατά 6,6% και συγκεκριμένα σε οχτώ από τις 13 περιφέρειες. Η

μεγαλύτερη αύξηση κατά την αναιμική ανάκαμψη σημειώθηκε στη Δυτική Ελλάδα (30,9%) και στην Κρήτη (27,3%), ενώ η μεγαλύτερη μείωση καταγράφεται στα Ιόνια νησιά (-16,6%).

Την περίοδο 2018-2019 ο αριθμός των υπό μελέτη εργαζομένων αυξήθηκε στο σύνολο της χώρας κατά 1,7%. Η μεγαλύτερη αύξηση σημειώθηκε στην Ήπειρο (22,7%) και η μεγαλύτερη μείωση στο Νότιο Αιγαίο (-6,3%), ενώ στην Αττική μειώθηκε κατά 2,3%. Σε αρκετές περιφέρειες πλέον οι τιμές της απασχόλησης είναι μεγαλύτερες από αυτές του 2009, αν και στην Αττική, όπου συγκεντρώνεται μεγάλος αριθμός απασχολούμενων, οι τιμές είναι σταθερές από το 2016 και χαμηλότερες σε σχέση με το 2009 (Σχήμα 2.12β).

Ο δείκτης τοπικής εξειδίκευσης LQ αναδεικνύει υπερσυγκέντρωση της απασχόλησης στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου και την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, καθώς ο κλάδος της δημόσιας διοίκησης και άμυνας απασχολεί στις συγκεκριμένες περιφέρειες αρκετούς εργαζόμενους συγκριτικά με την υπόλοιπη Ελλάδα. Επίσης, εμφανίζει μέτρια προς υψηλή συγκέντρωση στην Αττική, όπου εδράζονται πολλές διοικητικές δραστηριότητες. Παρόμοια τάση επιβεβαιώνει και ο δείκτης H-H, καθώς για όλη την περίοδο μελέτης κυμαίνεται πάνω από 0,2, ενώ το 2009 ήταν μεγαλύτερος σε σχέση με το 2019, υποδηλώνοντας μια πολύ μικρή τάση αποσυγκέντρωσης της απασχόλησης σε αυτόν τον κλάδο (βλ. Παράρτημα 1).

Ο. Εκπαίδευση

Κατά το χρονικό διάστημα 2009-2013 ο αριθμός των εργαζομένων στον κλάδο της Εκπαίδευσης μειώθηκε κατά 16,4% στο σύνολο της χώρας και σε 12 από τις 13 περιφέρειες. Η μεγαλύτερη μείωση της συνολικής απασχόλησης σημειώθηκε στην περιφέρεια της Θεσσαλίας (-37,3%), ενώ η μικρότερη μείωση στην Ήπειρο (-9,2%).

Την περίοδο 2014-2017, η συνολική απασχόληση σημείωσε μικρή αύξηση σε αυτόν τον κλάδο, στο σύνολο της χώρας (1,9%). Ωστόσο, σε πέντε περιφέρειες σημειώθηκε αξιόλογη μείωση της απασχόλησης. Για παράδειγμα, στα Ιόνια νησιά η απασχόληση μειώθηκε κατά 30,3%, στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη κατά 21,1% και στο Βόρειο Αιγαίο μειώθηκε κατά 16%. Αντίθετα, η μεγαλύτερη αύξηση σημειώθηκε στη Στερεά Ελλάδα (32,4%) και στην Πελοπόννησο (24,2%), ενώ η μικρότερη στη Δυτική Ελλάδα (2,7%). Μεταξύ 2018-2019 στο σύνολο της χώρας παρατηρείται αύξηση κατά 5,8%.

Γενικά, ο αριθμός των εργαζομένων στον κλάδο της Εκπαίδευσης κινείται ακόμα σε χαμηλότερα επίπεδα σε σχέση με το 2009, εκτός από τις περιφέρειες του Νοτίου Αιγαίου, όπου από το 2011 και μετά παρουσιάζει αρκετά υψηλότερες τιμές σε σχέση με το 2009 (Σχήμα 2.12γ). Επίσης, πλέον καλύτερη εικόνα συγκριτικά με το 2009 παρουσιάζει η απασχόληση στις περιφέρειες της Στερεάς Ελλάδας, της Κρήτης και των Ιονίων νήσων, ενώ στην Αττική οι τιμές της το 2018 ήταν ακόμα χαμηλότερες σε σχέση με το 2009, αν αυξήθηκαν πρόσφατα.

Σύμφωνα με τον δείκτη LQ, οι εργαζόμενοι στον κλάδο της Εκπαίδευσης υπερσυγκε-

ντρώνονται στη Θεσσαλία, ενώ, στον αντίποδα, υποσυγκεντρώνονται στο Βόρειο, το Νότιο Αιγαίο και τη Στερεά Ελλάδα (βλ. Παράρτημα 1).

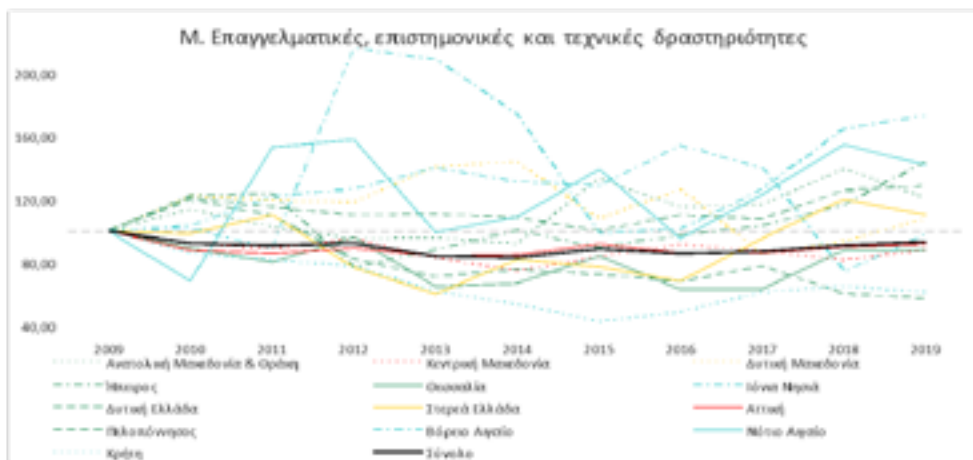
Π. Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας

Την περίοδο 2009-2013 ο αριθμός των εργαζομένων στον κλάδο των Δραστηριοτήτων ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας παρουσίασε σχετικά μικρή μείωση συνολικής απασχόλησης (-9,2%). Επίσης, η μεγαλύτερη μείωση παρατηρείται στην περιφέρεια του Βορείου Αιγαίου ενώ η μεγαλύτερη αύξηση των σχετικά απασχολούμενων σημειώνεται στα Ιόνια νησιά.

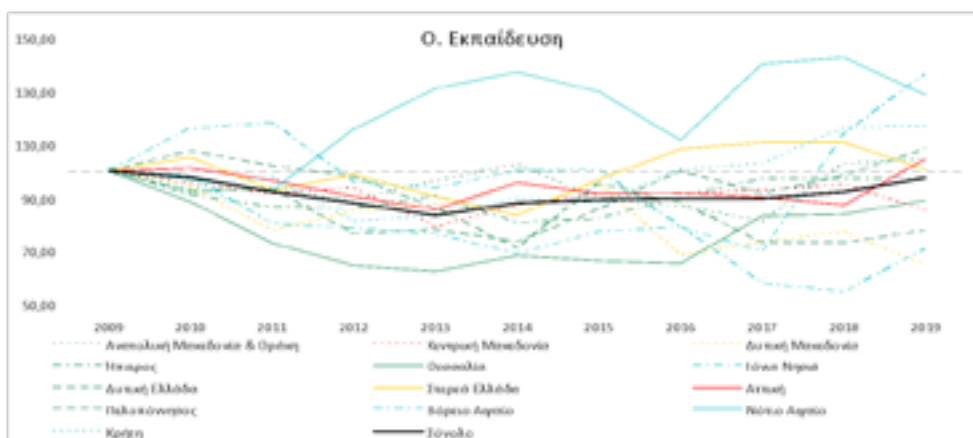
Την περίοδο 2014-2017 η απασχόληση αυξήθηκε στον κλάδο αυτόν στο σύνολο της χώρας κατά 10,7%, ενώ μόνο στην περιφέρεια της Δυτικής Ελλάδας σημείωσε μείωση κατά 6,7%. Η μεγαλύτερη αύξηση εμφανίζεται στη Στερεά Ελλάδα (40,5%). Την περίοδο 2018-2019 ο αριθμός των εργαζομένων δεν παρουσιάζεται ιδιαίτερη αυξομείωση στο σύνολο της χώρας, καθώς αυξήθηκε κατά 2,4%. Η μεγαλύτερη αύξηση μεταξύ των περιφερειών εντοπίζεται στη Θεσσαλία (17,2%) και στο Βόρειο Αιγαίο (12,3%), ενώ στο Νότιο Αιγαίο παρατηρείται η μεγαλύτερη μείωση (-12,4%).

Γενικά σε όλη την περίοδο μελέτης η περιφέρεια στην οποία ο αριθμός των απασχολούμενων παρουσίασε πολύ καλές επιδόσεις στον κλάδο ήταν τα Ιόνια νησιά, όπου οι τιμές της απασχόλησης δεν μειώθηκαν ποτέ σε σχέση με το 2009, και είναι πλέον περίπου 65% υψηλότερες σε σχέση με το 2009 (Σχήμα 2.12δ).

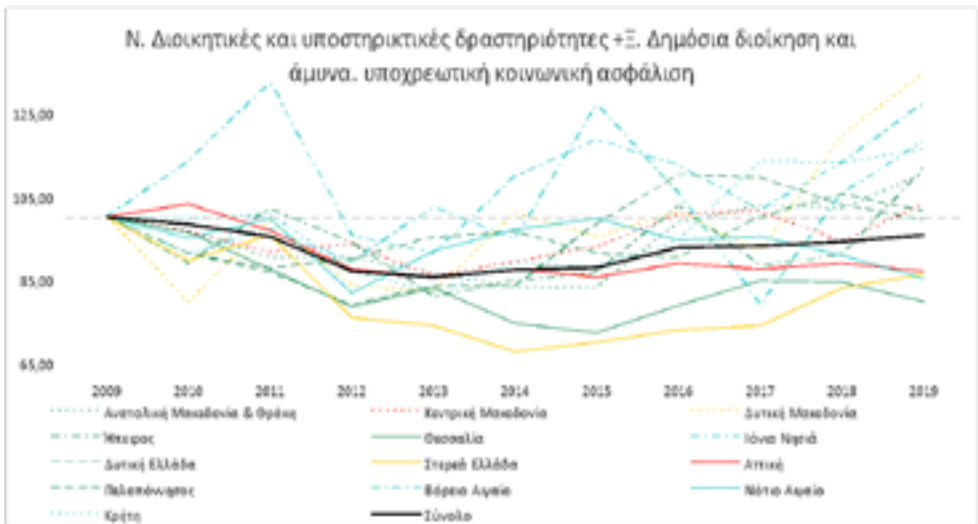
Σε όλη την περίοδο μελέτης η απασχόληση υπερσυγκεντρώνεται σε μικρό αριθμό περιφερειών (βλ. Παράρτημα 1). Δηλαδή, οι εργαζόμενοι στις δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας παρουσιάζουν έντονη περιφερειακή ανισοκατανομή. Η σχετική απασχόληση τείνει να υπερσυγκέντρωνεται στις μητροπολιτικές περιφέρειες της Αττικής, της Κεντρικής Μακεδονίας αλλά και της Θεσσαλίας, ενώ στις υπόλοιπες περιφέρειες σημειώνεται μέτρια ή χαμηλή συγκέντρωση.

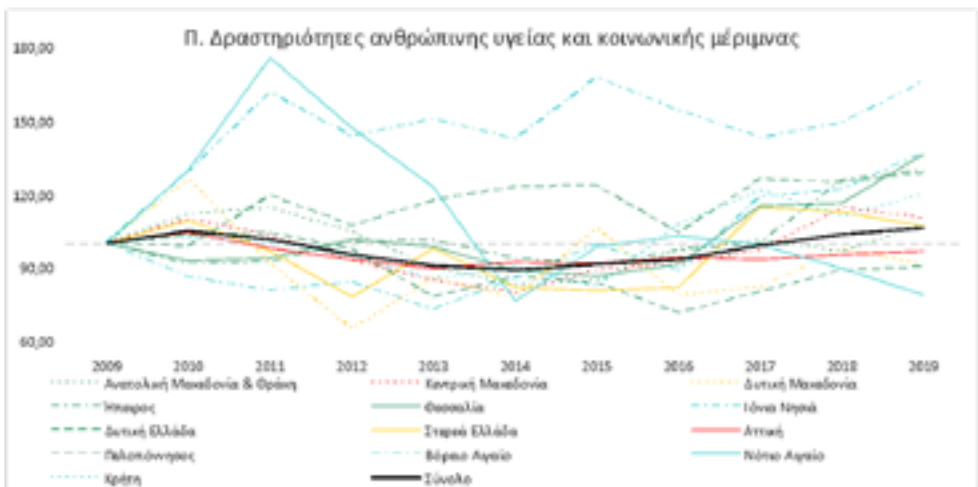
Σχήμα 2.12α: Ανηγμένες τιμές της απασχόλησης στον κλάδο Επαγγελματικών, επιστημονικών και τεχνικών δραστηριοτήτων, 2009-2019

Σχήμα 2.12β: Ανηγμένες τιμές της απασχόλησης στον κλάδο Εκπαίδευσης, 2009-2019

Σχήμα 2.12β: Ανηγμένες τιμές της απασχόλησης στους κλάδους Διοικητικών και υποστηρικτικών δραστηριοτήτων, της Δημόσιας διοίκησης και άμυνας και υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης, 2009-2019

Σχήμα 2.12δ: Ανηγμένες τιμές της απασχόλησης στον κλάδο Δραστηριοτήτων ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας, 2009-2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Ρ. Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία

Κατά το χρονικό διάστημα 2009-2013 η απασχόληση στον κλάδο των Τεχνών και της ψυχαγωγίας παρουσίασε μεγάλη μείωση (-20,6%) στο σύνολο της χώρας, ενώ μόνο στην περιφέρεια της Κρήτης αυξήθηκε (7,9%). Η περιφέρεια με τη μεγαλύτερη μείωση είναι η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (-53,9%), ενώ στην Αττική σημειώνεται η μικρότερη μείωση (-10,9%).

Η συνολική απασχόληση στον υπό μελέτη κλάδο αυξήθηκε την περίοδο 2014-2017, σχεδόν στο σύνολο της χώρας. Η μεγαλύτερη αύξηση παρατηρείται στην Πελοπόννησο (119,7%) και στο Βόρειο Αιγαίο (116,1%), ενώ η μικρότερη παρατηρείται στα Ιόνια νησιά (2,8%). Στον αντίποδα, η μεγαλύτερη μείωση παρατηρείται στη Δυτική Ελλάδα (-50,4%) και ακολουθούν η Κεντρική Μακεδονία (-23,9%) και το Νότιο Αιγαίο (-10,3%). Μεταξύ 2018-2019, η συνολική αύξηση στο σύνολο της χώρας ήταν μικρή (2,5%).

Γενικά, σε αρκετές περιφέρειες οι τιμές της απασχόλησης συνεχίζουν να κυμαίνονται σε επίπεδα χαμηλότερα σε σχέση με το 2009, ωστόσο στα Ιόνια νησιά, στην Κρήτη, στην Ήπειρο, στην Πελοπόννησο και στην Αττική είναι περισσότερες το 2019 από ότι το 2009 (Σχήμα 2.13α). Σημειώνεται επίσης ότι στα Ιόνια νησιά οι τιμές της απασχόλησης ήταν υψηλότερες συγκριτικά με τις τιμές του 2009 σε όλη την περίοδο μελέτης, εκτός από το 2013.

Υπερσυγκεντρώσεις εργαζομένων στον υπό μελέτη κλάδο παρατηρούνται μόνο στην Πελοπόννησο, στην Αττική και στην Ήπειρο, το 2019. Σε όλες τις υπόλοιπες περιφέρειες σημειώνεται μέτρια ή μικρή συγκέντρωση σε σχέση με το εθνικό επίπεδο. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από τον δείκτη Η-Η ($H-H = 0,28$) (βλ. Παράρτημα 1).

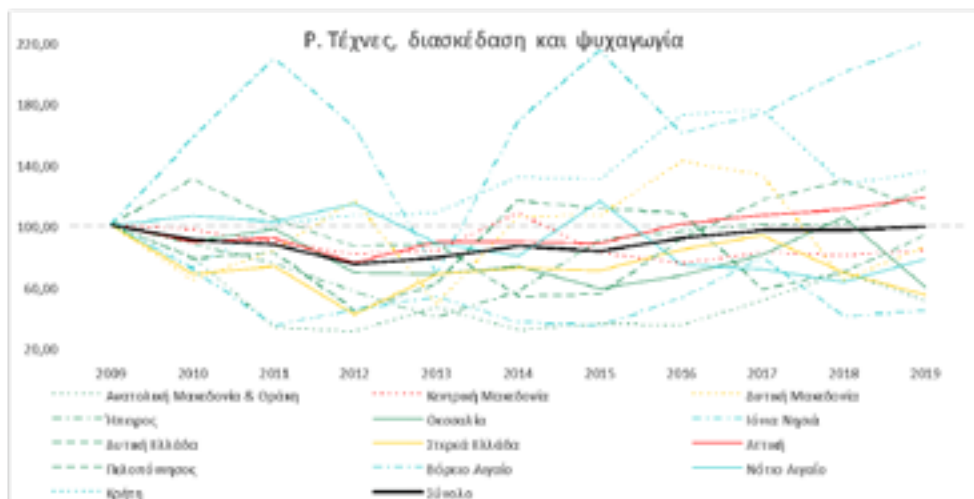
Σ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών + Τ. Δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών + Υ. Δραστηριότητες ετερόδικων οργανισμών και φορέων

Κατά το χρονικό διάστημα 2009-2013 στους υπό μελέτη κλάδους η μείωση στο σύνολο της χώρας ήταν αρκετά μεγάλη (-32,5%). Στο Νότιο Αιγαίο παρατηρείται η μεγαλύτερη μείωση της συναφούς απασχόλησης (-56,3%), στα Ιόνια νησιά παρατηρείται η μικρότερη μείωση (-9,8%), ενώ μόνο οι περιφέρειες της Θεσσαλίας (22,6%), του Βορείου Αιγαίου (16,4%) και της Κρήτης (8,8%) παρουσίασαν αύξηση.

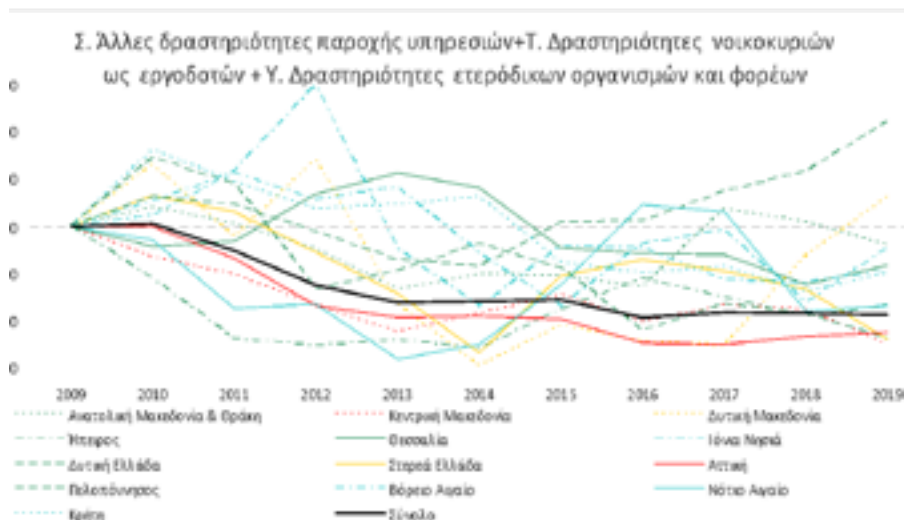
Την περίοδο 2014-2017 η συνολική απασχόληση μειώθηκε κατά 6,7% στο σύνολο της χώρας. Συγκεκριμένα, τέσσερις περιφέρειες παρουσίασαν μείωση, η Δυτική Ελλάδα (-27,9%), η Κρήτη (-26,3%), η Θεσσαλία (-24,3%) και η Αττική (-19,5%). Αντίθετα, οι περιφέρειες με τη μεγαλύτερη αύξηση απασχολούμενων στο συγκεκριμένο κλάδο είναι το Νότιο Αιγαίο (112,7%), η Στερεά Ελλάδα (75,6%), η Πελοπόννησος (38,5%) και η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (35,5%). Κατά την τελευταία περίοδο μελέτης 2018-2019 η απασχόληση της χώρας στο σύνολό της μειώθηκε κατά 0,9%, ενώ στην Αττική, όπου συγκεντρώνεται μεγάλος αριθμός εργαζομένων, αυξήθηκε κατά 3%. Στο Βόρειο

Αιγαίο σημειώνεται η μεγαλύτερη αύξηση (35,1%), ενώ στη Στερεά Ελλάδα παρατηρείται η μεγαλύτερη μείωση (-28,7%). Συνολικά, στους υπό μελέτη κλάδους οι τιμές της απασχόλησης είναι χαμηλότερες σε σχέση με το 2009 σε αρκετές περιφέρειες και στην Αττική (Σχήμα 2.13β). Σύμφωνα με τον δείκτη LQ, οι εργαζόμενοι στους υπό μελέτη κλάδους υπερσυγκεντρώνονται το 2019 μόνο στην Αττική και την Πελοπόννησο (βλ. Παράρτημα 1).

Για το χρονικό διάστημα 2009-2013 η συνολική απασχόληση στο σύνολο των κλάδων παρουσιάζει μείωση στη χώρα (-22,9%) όπως και σε όλες τις περιφέρειες.

Σχήμα 2.13α: Ανηγγμένες τιμές της απασχόλησης στον κλάδο των Τεχνών της διασκέδασης και της ψυχαγωγίας, 2009-2019

Σχήμα 2.13β: Ανηγμένες τιμές της απασχόλησης στους κλάδους Άλλων δραστηριοτήτων παροχής υπηρεσιών, νοικοκυριών ως εργοδοτών, ετερόδικων οργανισμών και φορέων, 2009-2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

3. Ποια η σχέση
περιφερειακής
ανθεκτικότητας
και κλαδικού
δυναμισμού;

Βασικές ενότητες κεφαλαίου

- Περιφερειακή ανθεκτικότητα και κλαδικός δυναμισμός: Μεθοδολογικό πλαίσιο και ανάλυση
- Συγκριτική ανάλυση περιφερειακής ανθεκτικότητας για τη συνολική και τη μισθωτή απασχόληση
- Συγκριτική ανάλυση περιφερειακής ανθεκτικότητας για τη μισθωτή και την προσωρινή απασχόληση
- Ανάλυση απόκλισης-συμμετοχής (Shift Share analysis)
- Συνολική απασχόληση
- Μισθωτή απασχόληση
- Σχέση ανθεκτικότητας και κλαδικής διάρθρωσης

Βασικά ευρήματα

- Την περίοδο 2009-2013, το Βόρειο και Νότιο Αιγαίο, καθώς και η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη βρίσκονται στις τρεις πρώτες θέσεις του δείκτη ανάκαμψης της συνολικής απασχόλησης. Την αμέσως επόμενη περίοδο μελέτης οι περισσότερες ανθεκτικές περιφέρειες ήταν το Βόρειο Αιγαίο, η Κεντρική Μακεδονία και η Κρήτη, ενώ τη διετία 2018-2019 στις τρεις πρώτες θέσεις του δείκτη ανάκαμψης βρίσκονται το Βόρειο Αιγαίο, η Αττική και η Ήπειρος.
- Η θετική σχέση μεταξύ ανθεκτικότητας με όρους μισθωτής και ανθεκτικότητας με όρους συνολικής απασχόλησης επιβεβαιώνεται κυρίως τις περιόδους της οικονομικής ύφεσης 2009-2013 και της σταθεροποίησης ή αναιμικής ανάκαμψης 2014-2017.
- Όμοια, υφίσταται θετική σχέση μεταξύ ανθεκτικότητας της μισθωτής και ανθεκτικότητας της προσωρινής απασχόλησης την περίοδο της οικονομικής ύφεσης 2009-2013, κάτι που ισχύει σε μικρότερο βαθμό την περίοδο 2014-2017. Την περίοδο της ανάκαμψης 2018-2019, η μεγάλη αύξηση της προσωρινής απασχόλησης δεν μπορεί να συμπαρασύρει το σύνολο της μισθωτής, καθώς η μόνιμη απασχόληση έχει μειωθεί ή έχει αυξηθεί ελάχιστα.
- Η ανθεκτικότητα μιας πλειοψηφίας περιφερειών, όπως οι νησιωτικές, σχετίζεται με περιφερειακά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα και όχι με την κλαδική τους διάρθρωση.

3.1 Περιφερειακή ανθεκτικότητα και κλαδικός δυναμισμός: Μεθοδολογικό πλαίσιο και ανάλυση

Η ανάλυση της περιφερειακής ανθεκτικότητας αφορά τη λεπτομερή μελέτη των συνιστωσών που συνθέτουν το αναπτυξιακό προφίλ των περιφερειών. Στην παρούσα ενότητα αναδεικνύουμε κάποιους από τους βασικούς παράγοντες που καθιστούν μια περιφέρεια ανθεκτική σε συνθήκες κρίσης και αναδιάρθρωσης, και διερευνούμε τη σχέση τους με τον κλαδικό δυναμισμό και την ευελικτοποίηση. Ιδιαίτερα δε εστιάζουμε στον ρόλο του μείγματος (δυναμικών ή έστω ανθεκτικών) κλάδων αλλά και των τοπικών ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων, για τη διατήρηση του βασικού όγκου της περιφερειακής απασχόλησης στο πέρασμα του χρόνου. Συγκεκριμένα, θα εξετάσουμε την ανθεκτικότητα με όρους συνολικής, μισθωτής και προσωρινής μισθωτής απασχόλησης. Η προσωρινή μισθωτή απασχόληση μας επιτρέπει να εμβαθύνουμε στο ζήτημα της ευελικτοποίησης και της επισφάλειας της εργασίας, καθώς είναι σε κυρίαρχο βαθμό χαμηλά αμειβόμενη και μη εθελοντική. Επιπλέον, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο Ανάλυσης απόκλισης-συμμετοχής (Shift-Share Analysis) και τη συνακόλουθη κατάταξη των περιφερειών βάση κλίμακας Boudeville με στόχο την ερμηνεία των μεταβολών των περιφερειακών μεγεθών, θα εξετάσουμε, μεταξύ άλλων, τη σχέση ανθεκτικότητας και κλαδικής διάρθρωσης.

Η έννοια της «ανθεκτικότητας» προέρχεται από τις φυσικές επιστήμες και την οικολογία και αναφέρεται κυρίως στην ικανότητα των οικοσυστημάτων να απορροφούν εξωτερικές πιέσεις και να προσαρμόζονται χωρίς να αποσυντίθεται η εσωτερική τους συνοχή και δομική υπόσταση (βλ. λειτουργικότητα). Όσον αφορά την περιφερειακή οικονομική ανάπτυξη, η έννοια της ανθεκτικότητας είναι χρήσιμη για την ανάλυση του πόσο ευάλωτες ή εύρωστες είναι οι περιφέρειες σε εξωτερικές (οικονομικές) βίαιες μεταβολές, και στη συνέχεια του αν και πόσο γρήγορα ανακάμπτουν. Συνεπώς, η ανθεκτικότητα μιας οικονομίας, και της απασχόλησης εντός αυτής, συνδέεται με την ικανότητά της να «αντιστέκεται» στην ύφεση και να «ανακάμπτει» (Gialis et al., 2020).

Η ανθεκτικότητα σχετίζεται με τρεις τύπους παραγόντων σύμφωνα με τον Martin (2012):

1. Παράγοντες που καθορίζονται από τη θέση των περιφερειακών/τοπικών οικονομιών στο ευρύτερο εθνικό ή διεθνές πλαίσιο (θέση στον παγκόσμιο καταμερισμό εργασίας, μακροοικονομικές συνθήκες και θεσμικοί παράγοντες (Martin and Sunley, 2014).
2. Παράγοντες που συνδέονται με την παραγωγική τομεακή δομή των περιφερειακών/τοπικών οικονομιών (τομεακή σύνθεση και εξειδίκευση, καινοτομία και ανταγωνιστικότητα) (Crescenzi and Rodriguez-Pose, 2011).
3. Τοπικοί ανταγωνιστικοί παράγοντες και πλεονεκτήματα της συγκεκριμένης περιφερειακής οικονομίας (διαφοροποίηση της παραγωγής, τομεακές διασυνδέσεις, επιχειρηματικότητα, ανθρώπινο κεφάλαιο, δεξιότητες και καινοτομία) (Crescenzi, Luca and Milió, 2016)

Η ικανότητα της συνολικής αλλά και της μισθωτής απασχόλησης να αντιστέκεται στην ύφεση και να ανακάμπτει γρήγορα σε περιόδους ανάπτυξης διερευνάται, όμοια με παραπάνω, σε τρεις διακριτές περιόδους: α) την περίοδο της οξείας κρίσης (2009-2013), β) την περίοδο της σταθεροποίησης και της αναμικτής ανάκαμψης (2014-2017) και γ) την περίοδο της ανάκαμψης (2018-2019). Επίσης, για να αναδείξουμε τον ρόλο της ευελικτοποίησης και της επισφάλειας, υπολογίζουμε την ανθεκτικότητα των περιφερειών με όρους προσωρινής απασχόλησης. Για κάθε περίοδο έχει διαμορφωθεί αντίστοιχα ένας δείκτης που τοποθετεί και ταξινομεί τις περιφέρειες με τρόπο ο οποίος επιτρέπει να εξαχθούν συμπεράσματα για την επίδοση των περιφερειών σε σχέση τόσο με τη γενική εθνική τάση όσο και με τα ειδικά περιφερειακά χαρακτηριστικά.

Υπολογίζονται και αναλύονται τρεις δείκτες, ένας για κάθε υπο-περίοδο μελέτης:

Ο **δείκτης ανθεκτικότητας** υπολογίζεται ως:

$$RE_{resr} = \frac{(\Delta E_r^{Contraction}) - (\Delta E_r^{Contraction})^{Expected}}{|(\Delta E_r^{Contraction})^{Expected}|} \quad (1)$$

Όπου ο R_{res} είναι ο δείκτης που μετρά την ανθεκτικότητα την περίοδο της κρίσης, $\Delta E_r^{Contraction}$ είναι η πραγματική μεταβολή στην απασχόληση και ο δείκτης $(\Delta E_r^{Contraction})^{Expected}$ προκύπτει από την προσδοκώμενη μεταβολή στην απασχόληση στην περιφέρεια r την περίοδο 2009-2019 σε εθνικό επίπεδο.

Ο **δείκτης σταθεροποίησης/αναμικτής ανάκαμψης** υπολογίζεται ως:

$$RE_{rec1r} = \frac{(\Delta E_r^{Recovery}) - (\Delta E_r^{Recovery})^{Expected}}{|(\Delta E_r^{Recovery})^{Expected}|} \quad (2)$$

όπου $\Delta E_r^{Recovery}$ και $(\Delta E_r^{Recovery})^{Expected}$ αναφέρονται στην πραγματική και στην προσδοκώμενη μεταβολή στην απασχόληση κατά τη διάρκεια της υπό μελέτη περιόδου (2014-2017).

Τέλος, ο **δείκτης ανάκαμψης** αποτελείται από τα ίδια μέρη, καλύπτει την περίοδο ανάκαμψης που ακολουθεί την περίοδο της σταθεροποίησης (2018-2019) και υπολογίζεται ως:

$$RE_{rec2r} = \frac{(\Delta E_r^{Recovery}) - (\Delta E_r^{Recovery})^{Expected}}{|(\Delta E_r^{Recovery})^{Expected}|} \quad (3)$$

Εάν μια περιφέρεια έχει θετική τιμή σε οποιονδήποτε από τους παραπάνω δείκτες, αυτή η περιοχή ήταν πιο ανθεκτική εν μέσω της ύφεσης ή, τελικά, ανακάμπτει γρηγορότερα από την εθνική οικονομία, αντίστοιχα. Το ακριβώς αντίθετο ισχύει όταν οι τιμές σε οποιονδήποτε από τους παραπάνω δείκτες είναι αρνητικές, ενώ οι μηδενικές τιμές υποδεικνύουν μια απόδοση που είναι ακριβώς παρόμοια με εκείνη στο σύνολο της χώρας.

Εξ ορισμού ο δείκτης ανθεκτικότητας (Rres) και οι δείκτες ανάκαμψης (Rrec) έχουν «κέντρο βάρους» το μηδέν. Μια θετική τιμή του Resis δείχνει ότι μια περιοχή είναι πιο ανθεκτική στην οικονομική ύφεση ενώ μια αρνητική τιμή υποδεικνύει το αντίθετο. Κάθε περιοχή που έχει θετική τιμή στον δείκτη Rrec έχει υψηλότερη δυναμική ανάκαμψης έναντι της εθνικής οικονομίας και αντιστρόφως αν έχει αρνητική τιμή (Martin et al., 2016).

3.2 Συγκριτική ανάλυση περιφερειακής ανθεκτικότητας για τη συνολική και τη μισθωτή απασχόληση

Πίνακας 3.1: Δείκτες ανθεκτικότητας (resilience, 2009-2013), σταθεροποίησης και αναιμικής ανάκαμψης [recoverability (1), 2014-2017] και ανάκαμψης [recoverability (2), 2018-2019], Συνολική απασχόληση, ελληνικές περιφέρειες

Περιφέρεια	2009-2013	2014-2017	2018-2019	Rank(9-13)	Rank(14-17)	Rank(18-19)
Βόρειο Αιγαίο	0,68	0,87	1,51	1	1	1
Αττική	-0,1	-0,51	1,14	11	10	2
Ήπειρος	-0,01	-0,89	0,61	9	13	3
Κρήτη	0,12	0,74	0,07	7	3	4
Πελοπόννησος	0,13	0,41	-0,28	5	4	5
Στερεά Ελλάδα	0,13	0,41	-0,3	6	5	6
Νότιο Αιγαίο	0,55	-0,49	-0,51	2	9	7
Δυτική Μακεδονία	-0,21	-0,59	-0,55	13	12	8
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	0,15	-0,1	-0,72	4	8	9
Κεντρική Μακεδονία	-0,11	0,82	-0,95	12	2	10
Θεσσαλία	0,01	0,22	-1	8	7	11
Ιόνια Νησιά	0,38	-0,52	-1,63	3	11	12
Δυτική Ελλάδα	-0,04	0,3	-1,74	10	6	13

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

*** Οι περιφέρειες είναι ταξινομημένες σύμφωνα με τη σχετική κατάταξή τους στον δείκτη ανάκαμψης(2), περίοδος 2018-2019.

Ο δείκτης ανθεκτικότητας (2009-2013) αποτελεί έναν πολύ καλό οδηγό για το πώς συμπεριφέρθηκε η συνολική απασχόληση την περίοδο της κρίσης. Την περίοδο 2009-2011, οι νησιωτικές περιφέρειες του Βορείου και Νοτίου Αιγαίου και των Ιονίων νήσων βρίσκονται στις τρεις πρώτες θέσεις του δείκτη ανθεκτικότητας με θετικό πρόσημο, γεγονός που σημαίνει ότι παρουσιάζουν ανθεκτικότητα (ικανότητα αντίστασης στην ύφεση) μεγαλύτερη από την εθνική. Στις τελευταίες θέσεις του δείκτη κατατάσσονται η Αττική, η Κεντρική και Δυτική Μακεδονία (Πίνακας 3.1).

Ο δείκτης αναιμικής ανάκαμψης καλύπτει την περίοδο μετά την κρίση (2014-2017) και δείχνει τη συμπεριφορά της συνολικής απασχόλησης την περίοδο εξόδου από τη βαθιά κρίση. Το Βόρειο Αιγαίο συνεχίζει να βρίσκεται στην 1η θέση του δείκτη ανάκαμψης και ακολουθούν η Κεντρική Μακεδονία και η Κρήτη. Στις τελευταίες θέσεις του δείκτη κατατάσσονται τα Ιόνια νησιά, η Δυτική Μακεδονία και η Ήπειρος.

Ο δείκτης ανάκαμψης καλύπτει την περίοδο μετά τη σταθεροποίηση και την πρώτη ανάκαμψη μετά την κρίση (2018-2019) και δείχνει τη συμπεριφορά της συνολικής απασχόλησης την περίοδο αυτή. Στην 1η θέση εξακολουθεί να βρίσκεται το Βόρειο Αιγαίο και ακολουθεί η Αττική και η Ήπειρος, ενώ στις τελευταίες θέσεις του δείκτη κατατάσσονται η Θεσσαλία, τα Ιόνια νησιά και η Δυτική Ελλάδα (Πίνακας 3.1).

Το Βόρειο Αιγαίο αποδεικνύεται η περισσότερο ανθεκτική περιφέρεια με βάση τη συνολική απασχόληση για όλη την περίοδο μελέτης, αφού βρίσκεται στην 1η θέση των δεικτών ανθεκτικότητας και ανάκαμψης. Ωστόσο, η ανθεκτικότητα αυτή δεν συνδέεται με την ισχυρή οικονομία της αλλά με περιφερειακούς παράγοντες, όπως θα δούμε στη συνέχεια. Στην ανθεκτικότητά της συμβάλλουν πλεονεκτήματα όπως η διατήρηση της αυτοαπασχόλησης στον αγροτικό τομέα, η υπερσυγκέντρωση δημοσίων υπαλλήλων κυρίως στον τομέα της εθνικής άμυνας (Παράρτημα Ι), η άνοδος επαγγελματιών που σχετίζονται με την κοινωνική μέριμνα και την εγκατάσταση προσφύγων λόγω του πολέμου στη Συρία (Gialis et al., 2020) και ίσως η ευέλικτη απασχόληση (Ενότητα 4, Σχήματα 4.1 και 4.2). Παράλληλα, στο Βόρειο Αιγαίο παρατηρείται το χαμηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ (Ενότητα 1, Πίνακας 1.4) και σημαντικό ποσοστό ανεργίας (17,6%, το 2019), το μεγαλύτερο ποσοστό μεταξύ των νησιωτικών περιοχών (Ενότητα 1, Πίνακας 1.3).

Η Αττική τις περιόδους της οικονομικής ύφεσης και της αναιμικής ανάκαμψης βρίσκεται σε χαμηλές θέσεις (θέσεις 11 και 10, αντίστοιχα), ενώ την περίοδο 2018-2019 βρίσκεται στη 2η θέση του δείκτη ανάκαμψης παρουσιάζοντας υψηλότερη δυναμική ανάκαμψης έναντι της εθνικής οικονομίας. Παρόμοια εικόνα εμφανίζει και η Ήπειρος, καθώς τις περιόδους της οικονομικής ύφεσης και της σταθεροποίησης και ανάκαμψης βρίσκεται στις θέσεις 9 και 13, αντίστοιχα πολύ χαμηλά σε σχέση με την αντίσταση και ανάκαμψη της εθνικής οικονομίας, ενώ την περίοδο 2018-2019 βρίσκεται στην 3η θέση του δείκτη ανάκαμψης.

Η Κρήτη παρουσιάζει σχετικά καλή εικόνα στο σύνολο της περιόδου μελέτης. Οι δείκτες ανθεκτικότητας και ανάκαμψης είναι θετικοί και βρίσκονται σε σχετικά καλές θέσεις (7η, 3η, 4η). Παρόμοια εικόνα παρουσιάζει η Πελοπόννησος και η Στερεά Ελλάδα, στις οποίες ωστόσο ο δείκτης ανάκαμψης την περίοδο 2018-2019 είναι αρνητικός, επισημαίνοντας τη χαμηλότερη δυναμική τους σε σχέση με την εθνική ανάκαμψη.

Το Νότιο Αιγαίο, αν και ήταν πολύ ανθεκτικό την περίοδο της οικονομικής ύφεσης, τις επόμενες περιόδους δεν παρουσίασε την ίδια δυναμική, με αποτέλεσμα οι δείκτες

ανάκαμψης να είναι αρνητικοί και να βρίσκονται στην 9η και την 7η θέση αντίστοιχα. Η συνολική απασχόληση στη Δυτική Μακεδονία την περίοδο της ύφεσης και της σταθεροποίησης και ανάκαμψης ήταν αρκετά ευάλωτη, με τους δείκτες ανθεκτικότητας και ανάκαμψης να βρίσκονται στις τελευταίες θέσεις (13η και 12η), ενώ την περίοδο 2018-2019 βρίσκεται σε καλύτερη θέση (7η), αν και ο δείκτης ανάκαμψης είναι στο ίδιο επίπεδο με την προηγούμενη περίοδο. Αυτό συμβαίνει διότι οι δείκτες ανάκαμψης των άλλων περιφερειών την τελευταία περίοδο είναι επίσης χαμηλοί.

Ο δείκτης ανθεκτικότητας για την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη είχε θετικό πρόσημο, παρουσιάζοντας μεγαλύτερη δυναμική από την εθνική οικονομία και βρισκόταν στην 4η θέση, ενώ οι δείκτες ανθεκτικότητας ήταν αρνητικοί και βρίσκονται στην 8η και την 9η θέση.

Οι δείκτες ανθεκτικότητας στην Κεντρική Μακεδονία και τη Δυτική Ελλάδα ήταν χαμηλοί, και οι εν λόγω περιφέρειες βρίσκονταν στη 12η και τη 10η θέση, ενώ την περίοδο της σταθεροποίησης και ανάκαμψης και σταθεροποίησης είχαν θετικό πρόσημο και καταλάμβαναν τη 2η και 6η θέση αντίστοιχα. Ωστόσο, η συνολική απασχόληση στις δύο περιφέρειες την τελευταία περίοδο εμφανίζει δυσμενή εικόνα σε σχέση με την εθνική τάση και ο δείκτης ανάκαμψης βρίσκεται στη 10η και τη 13η θέση αντίστοιχα.

Την περίοδο 2018-2019 η συνολική απασχόληση στη Θεσσαλία και στα Ιόνια νησιά απέχει από το επίπεδο της εθνικής ανάκαμψης, καθώς ο δείκτης έχει αρνητικό πρόσημο και βρίσκεται στην 11η και τη 12η θέση. Την περίοδο 2014-2017 ο δείκτης ανάκαμψης για τα Ιόνια νησιά βρίσκεται στην 11η θέση, ενώ για τη Θεσσαλία έχει θετικό πρόσημο και βρίσκεται στην 7η θέση. Μία θέση χαμηλότερα βρίσκεται ο δείκτης ανθεκτικότητας για την ίδια περιφέρεια, την περίοδο της ύφεσης, ενώ για τα Ιόνια νησιά, που εμφανίζουν υψηλότερη δυναμική έναντι της εθνικής απασχόλησης, ο δείκτης ανθεκτικότητας ήταν στην 3η θέση (Πίνακας 3.1).

Ερχόμενοι στη μισθωτή απασχόληση, οι περιφέρειες που παρουσιάζουν σημαντική ανθεκτικότητα έναντι της οικονομικής ύφεσης την περίοδο 2009-2013 (οι πέντε πρώτες περιφέρειες στην κατάταξη, με θετικό δείκτη ανθεκτικότητας) είναι το Νότιο Αιγαίο (0,60), το Βόρειο Αιγαίο (0,43), η Πελοπόννησος (0,41), τα Ιόνια νησιά (0,20), η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και η Ήπειρος (0,09). Στις τελευταίες θέσεις βρίσκεται η Δυτική (-0,08) και η Κεντρική Μακεδονία (-0,15) (Πίνακας 3.2).

Πίνακας 3.2: Δείκτες ανθεκτικότητας (resilience, 2009-2013), σταθεροποίησης και αναιμικής ανάκαμψης [recoverability (1), 2014-2017] και ανάκαμψης [recoverability (2), 2013-2019], μισθωτή απασχόληση, ελληνικές περιφέρειες

Περιφέρεια	2009-2013	2014-2017	2018-2019	Rank(9-13)	Rank(14-17)	Rank(18-19)
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	0,09	0,14	0,95	5	7	1
Στερεά Ελλάδα	0,07	0,19	0,66	7	6	2
Ιόνια Νησιά	0,20	-0,11	0,36	4	8	3
Βόρειο Αιγαίο	0,43	-0,98	0,35	2	13	4
Αττική	-0,04	-0,52	0,13	10	11	5
Πελοπόννησος	0,41	0,77	0,00	3	3	6
Κεντρική Μακεδονία	-0,15	0,82	-0,14	13	2	7
Δυτική Ελλάδα	0,01	-0,55	-0,19	8	12	8
Ήπειρος	0,09	0,65	-0,21	6	5	9
Κρήτη	-0,03	1,19	-0,32	9	1	10
Θεσσαλία	-0,05	0,74	-0,58	11	4	11
Νότιο Αιγαίο	0,60	-0,13	-0,67	1	10	12
Δυτική Μακεδονία	-0,08	-0,12	-1,48	12	9	13

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

***Οι περιφέρειες είναι ταξινομημένες σύμφωνα με τη σχετική κατάταξή τους στον δείκτη ανάκαμψης (2), περίοδος 2018-2019

Ο δείκτης σταθεροποίησης και ανάκαμψης για την περίοδο 2014-2017 δείχνει ότι η Κρήτη (1,19), η Κεντρική Μακεδονία (0,82), η Πελοπόννησος (0,77), η Θεσσαλία (0,74) και η Ήπειρος (0,65) βρίσκονται στις πέντε πρώτες θέσεις, ενώ στις δύο τελευταίες θέσεις βρίσκεται η Δυτική Ελλάδα (-0,55) και το Βόρειο Αιγαίο (-0,98) (Πίνακας 3.2).

Ο δείκτης ανάκαμψης που καλύπτει την περίοδο (2018-2019) δείχνει ότι η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (0,95), η Στερεά Ελλάδα (0,66), τα Ιόνια νησιά (0,36), το Βόρειο Αιγαίο (0,35) και η Αττική (0,13) βρίσκονται στις πέντε πρώτες θέσεις με θετικό πρόσημο. Στις δύο τελευταίες θέσεις βρίσκεται το Νότιο Αιγαίο (-0,67) και η Δυτική Μακεδονία (-1,48) (Πίνακας 3.2).

Πιο συγκεκριμένα, το Νότιο Αιγαίο είναι η περισσότερο ανθεκτική περιφέρεια με βάση τη μισθωτή απασχόληση την περίοδο 2009-2017, αν και τις επόμενες περιόδους 2013-2019 βρίσκεται σε χαμηλές θέσεις (10η και 12η θέση). Επίσης καλή εικόνα την περίοδο της οικονομικής ύφεσης παρουσιάζει και το Βόρειο Αιγαίο (2η θέση), αν και την επόμενη περίοδο δεν μπορεί να ανακάμψει γρήγορα (13η θέση). Τα Ιόνια νησιά και η Πελοπόννησος παρουσιάζουν σχετικά καλή εικόνα σε όλη την περίοδο μελέτης. Η Πελοπόννησος την περίοδο 2009-2017 βρίσκεται στην 3η θέση των δεικτών ανθεκτικότητας και αναιμικής ανάκαμψης, ενώ τη διετία 2018-2019 βρίσκεται λίγο χαμηλότερα, στην 6η θέση, καθώς έχει την ίδια δυναμική σε σχέση με την εθνική τάση. Ο δείκτης ανθεκτικότητας στα Ιόνια νησιά την περίοδο 2009-2013 και ο δείκτης ανάκαμψης την περίοδο 2018-2019 βρίσκεται στην 4η και 3η θέση αντίστοιχα, ενώ την περίοδο της αναιμικής ανάκαμψης βρίσκεται στην 8η θέση. Σχετικά καλή εικόνα παρουσιάζουν η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και η Στερεά Ελλάδα. Οι δείκτες ανθεκτι-

κότητας και αναιμικής ανάκαμψης βρίσκονται σε μέτρια θέση (5η και 7η και 7η και 6η θέση αντίστοιχα) την περίοδο 2009-2017, ενώ την τελευταία περίοδο βρίσκονται στις πρώτες θέσεις.

Κακή εικόνα την περίοδο της οικονομικής ύφεσης και της μετέπειτα ανάκαμψης (2009-2017) παρουσιάζει η Αττική (10η και 11η θέση), η οποία ωστόσο την επόμενη διετία 2018-2019 δείχνει να ανακάμπτει (5η θέση). Η Κεντρική Μακεδονία, αν και βρίσκεται στην τελευταία θέση του δείκτη ανθεκτικότητας, την επόμενη περίοδο ανακάμπτει γρήγορα (2η θέση), ενώ στη συνέχεια εμφανίζει δυσμενέστερη εικόνα σε σχέση με την εθνική τάση και καταλαμβάνει την 7η θέση του δείκτη ανάκαμψης.

Η Δυτική Ελλάδα απέχει από το επίπεδο της εθνικής ανάκαμψης, καθώς οι δείκτες ανάκαμψης έχουν αρνητικό πρόσημο και βρίσκονται στην 12η και την 8η θέση, ενώ την περίοδο της οικονομική ύφεσης εμφανίζει παρόμοια εικόνα σε σχέση με την εθνική τάση (θετικό πρόσημο του δείκτη ανθεκτικότητας αλλά κοντά στο μηδέν), καταλαμβάνοντας την 8η θέση. Η Ήπειρος εμφανίζει καλή εικόνα σε σχέση με την εθνική τάση, καθώς οι δείκτες ανθεκτικότητας και ανάκαμψης την περίοδο 2009-2017 είναι θετικοί και καταλαμβάνουν την 6η και την 5η θέση, ενώ την επόμενη διετία ο δείκτης ανάκαμψης καταλαμβάνει την 9η θέση, καθώς η περιφέρεια δεν μπορεί να ανακάμψει όσο οι άλλες, αλλά και σε σχέση με την εθνική τάση. Η Κρήτη δεν παρουσιάζει καλή εικόνα, καθώς τις περιόδους 2009-2013 και 2018-2019 βρίσκεται στην 9η και 10η θέση των δεικτών ανθεκτικότητας και ανάκαμψης, ωστόσο την περίοδο της αναιμικής ανάκαμψης και σταθεροποίησης βρίσκεται στην 1η θέση, καθώς ανακάμπτει γρηγορότερα από τις υπόλοιπες περιφέρειες. Παρόμοιο μοτίβο συναντάμε και στη Θεσσαλία, καθώς τις περιόδους 2009-2013 και 2018-2019 καταλαμβάνει την 11η θέση, ενώ την περίοδο 2014-2017 ανακάμπτει γρηγορότερα από την εθνική τάση (θετική τιμή του δείκτη ανάκαμψης) και βρίσκεται στην 4η θέση.

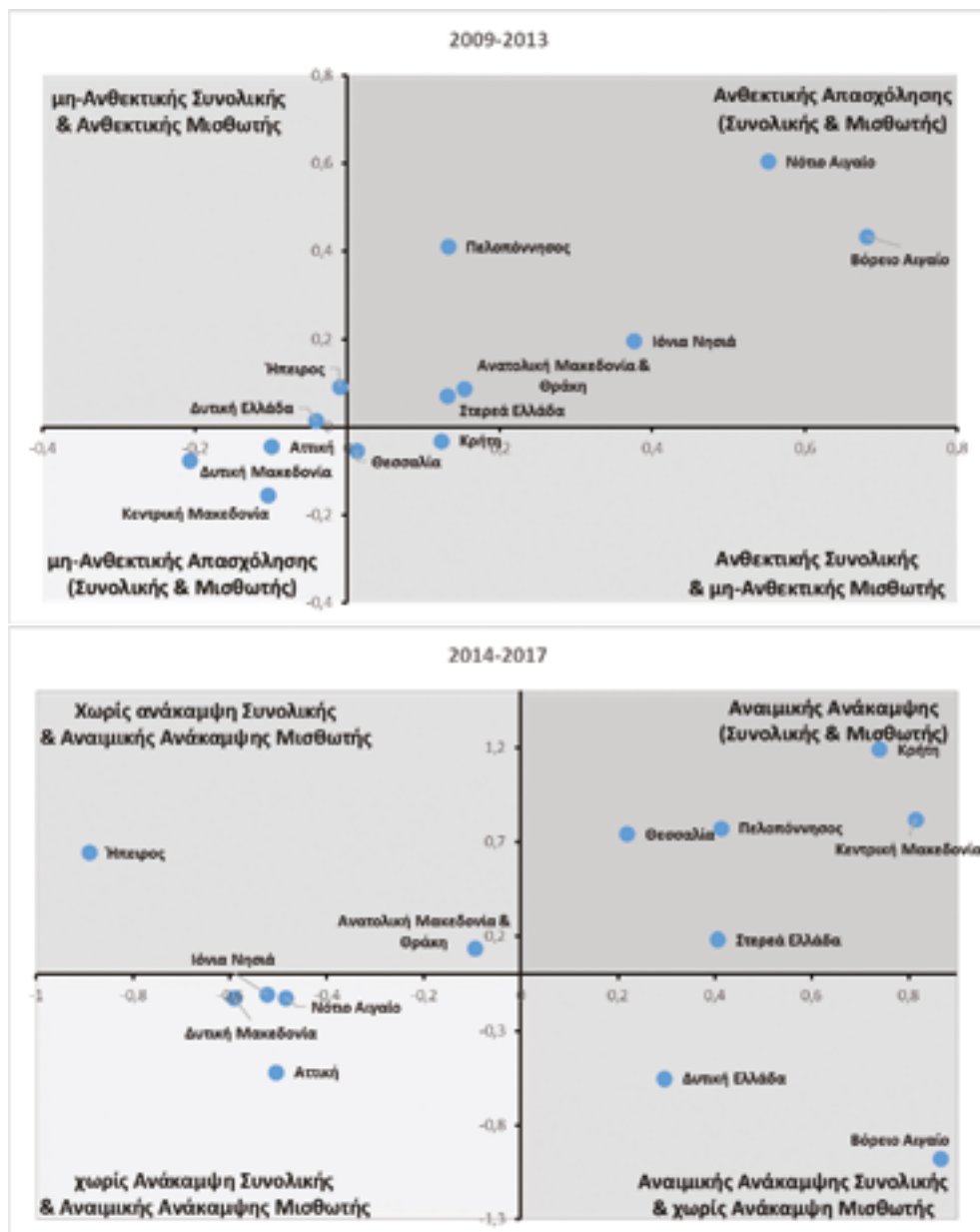
Η Δυτική Μακεδονία βρίσκεται σε δυσμενείς θέσεις σε όλη την περίοδο μελέτης (12η, 9η και 13η θέση με αρνητικό πρόσημο των δεικτών), καθώς δεν μπόρεσε να αντισταθεί στην πίεση της ύφεσης και ούτε να ανακάμψει στη συνέχεια.

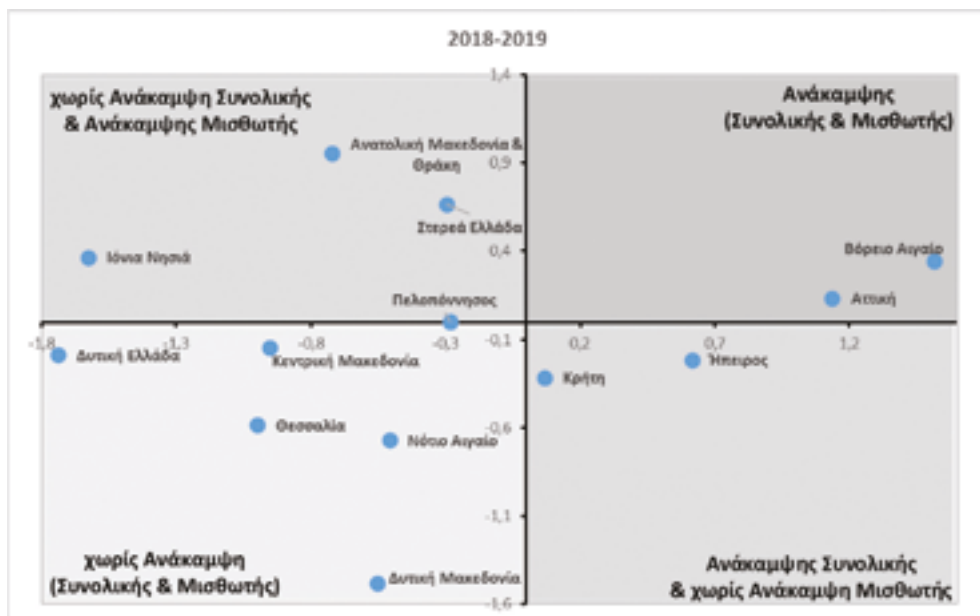
Δεδομένου του μεγάλου ποσοστού που καταλαμβάνει η μισθωτή απασχόληση επί της συνολικής (Ενότητα 1, Σχήματα 1.8-1.10), εξετάζουμε την ενδεχόμενη σύνδεση ανθεκτικότητας συνολικής και μισθωτής απασχόλησης για τις τρεις περιόδους μελέτης. Την περίοδο της οικονομικής ύφεσης 2009-2013, οι ανθεκτικές περιοχές για τη μισθωτή απασχόληση είναι οι νησιωτικές, εκτός από την Κρήτη, δηλαδή το Νότιο Αιγαίο (1η θέση), το Βόρειο Αιγαίο (2η θέση) και τα Ιόνια νησιά (4η θέση). Αυτές οι περιοχές είναι ανθεκτικές και με βάση τη συνολική απασχόληση, καθώς ο δείκτης ανθεκτικότητας βρίσκεται στη 2η, την 1η και την 3η θέση αντίστοιχα (Πίνακες 3.1 και 3.2, Σχήμα 3.1α). Επιπλέον, επιβεβαιώνεται και το αντίθετο συμπέρασμα, δηλαδή η σύνδεση των λιγότερο ανθεκτικών περιφερειών με όρους μισθωτής απασχόλησης με τις λιγότερο ανθεκτικές περιφέρειες ως προς τη συνολική απασχόληση. Οι λιγότερο ανθεκτικές περιφέρειες της μισθωτής απασχόλησης, όπως η Κεντρική Μακεδο-

νία (13η θέση), η Δυτική Μακεδονία (12η θέση) και η Αττική (10η θέση) βρίσκονται στη 12η, τη 13η και την 11η θέση αντίστοιχα με βάση τον δείκτη ανθεκτικότητας συνολικής απασχόλησης (Πίνακες 3.1 και 3.2, Σχήμα 3.1α).

Η θετική σχέση μεταξύ ανθεκτικότητας με όρους μισθωτής και ανθεκτικότητας με όρους συνολικής απασχόλησης επιβεβαιώνεται και την περίοδο της αναιμικής ανάκαμψης, 2013-2017. Οι ανθεκτικές περιοχές για τη μισθωτή απασχόληση είναι η Κρήτη (1η θέση), η Κεντρική Μακεδονία (2η θέση) και η Πελοπόννησος (3η θέση), και με βάση τον δείκτη αναιμικής ανάκαμψης της συνολικής απασχόλησης βρίσκονται στην 3η, στη 2η και στην 4η θέση αντίστοιχα (Πίνακες 3.1 και 3.2). Εξάιρεση αποτελεί το Βόρειο Αιγαίο, που καταλαμβάνει την τελευταία θέση του δείκτη αναιμικής ανάκαμψης της μισθωτής απασχόλησης αλλά την 1η θέση με βάση τη συνολική απασχόληση. Η διαφοροποίηση αυτή δείχνει το σημαντικό μερίδιο που έχουν άλλες μορφές απασχόλησης (π.χ. αυτοαπασχόληση), οι οποίες ανέκαμψαν γρηγορότερα σε σχέση με τη μισθωτή απασχόληση και συγκριτικά με τις άλλες περιφέρειες. Επίσης, φαίνεται να παρατηρείται και αυτή την περίοδο η σύνδεση των λιγότερο ανθεκτικών περιφερειών μισθωτής απασχόλησης με τις λιγότερο ανθεκτικές περιφέρειες συνολικής απασχόλησης. Για παράδειγμα, η Αττική, το Νότιο Αιγαίο και η Δυτική Μακεδονία καταλαμβάνουν την 11η, τη 10η και την 9η θέση του δείκτη αναιμικής ανάκαμψης της μισθωτής απασχόλησης και τη 10η, την 9η και τη 12η θέση αντίστοιχα του δείκτη αναιμικής ανάκαμψης με όρους συνολικής απασχόλησης. Εξάιρεση αποτελεί η αγροτική περιφέρεια της Δυτικής Ελλάδας, καθώς η δυσμενής θέση του δείκτη της μισθωτής απασχόλησης δεν επιβεβαιώνεται και για τη συνολική απασχόληση (Πίνακες 3.1 και 3.2, Σχήμα 3.1β).

Σχήμα 3.1α, β, γ: Δείκτες ανθεκτικότητας (resilience, 2009-2013), σταθεροποίησης και αναιμικής ανάκαμψης [recoverability(1), 2014-2017] και ανάκαμψης [recoverability(2), 2013-2019] της συνολικής και μισθωτής απασχόλησης

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

***Ο άξονας Χ αναφέρεται στη Συνολική απασχόληση και ο άξονας Υ αναφέρεται στη Μισθωτή απασχόληση

Την περίοδο 2018-2019 δεν παρατηρείται σημαντική θετική σχέση μεταξύ ανθεκτικότητας μισθωτής και συνολικής απασχόλησης, καθώς οι ανθεκτικές περιφέρειες με όρους μισθωτής απασχόλησης (βλ. Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (1η θέση), Στερεά Ελλάδα (2η θέση) και Ιόνια νησιά (3η θέση)) δεν σχετίζονται με τις ανθεκτικές περιφέρειες με όρους συνολικής, καθώς καταλαμβάνουν την 9η, την 6η και 12η θέση αντίστοιχα (Πίνακες 3.1 και 3.2, Σχήμα 3.1γ).

Συνοψίζοντας, η θετική σχέση μεταξύ ανθεκτικότητας ή μη της μισθωτής και ανθεκτικότητας της συνολικής απασχόλησης επιβεβαιώνεται για τις περιόδους της οικονομικής ύφεσης και της αναιμικής ανάκαμψης και σταθεροποίησης (2009-2017), ενώ δεν ισχύει για τη διετία 2018-2019, με μικρές ωστόσο εξαιρέσεις. Οι παραπάνω παρατηρήσεις οδηγούν στο συμπέρασμα, κυρίως για την πιο πρόσφατη περίοδο, ότι και οι άλλες μορφές απασχόλησης (π.χ. αυτοαπασχολούμενοι και βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση) (Ενότητα 1, Σχήματα 1.8-1.10), αποτελούν σημαντικές συνιστώσες καθορισμού της ανθεκτικότητας της περιφερειακής απασχόλησης.

3.3 Συγκριτική ανάλυση περιφερειακής ανθεκτικότητας για τη μισθωτή και την προσωρινή απασχόληση

Οι περιφέρειες που παρουσιάζουν σημαντική ανθεκτικότητα με όρους προσωρινής απασχόλησης, δηλαδή οι περιφέρειες στις οποίες η προσωρινή μισθωτή απασχό-

λψη δείχνει να αντιστέκεται στην ύφεση, είναι η Πελοπόννησος (1,21) η Κρήτη (0,96) και το Νότιο Αιγαίο (0,65) (Πίνακας 3.3). Σε αυτές τις περιοχές η προσωρινή απασχόληση φαίνεται ότι δεν είναι τόσο ευάλωτη στις κρισιακές πιέσεις (Ενότητα 4). Στις τελευταίες θέσεις βρίσκεται η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (-0,22) και η Αττική (-0,48), όπου η μεταβολή της προσωρινής απασχόλησης είναι αρνητική (Ενότητα 4, Σχήμα 4.1α-δ).

Πίνακας 3.3: Δείκτες ανθεκτικότητας (resilience, 2009-2013), σταθεροποίησης και αναιμικής ανάκαμψης [recoverability(1), 2014-2017] και ανάκαμψης [recoverability(2), 2013-2019], προσωρινή απασχόληση, ελληνικές περιφέρειες

Περιφέρεια	2009-2013	2014-2017	2018-2019	Rank(9-13)	Rank(14-17)	Rank(18-19)
Ήπειρος	-0,09	1,68	3,27	9	4	1
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	-0,22	-1,38	2,08	12	10	2
Δυτική Ελλάδα	-0,16	0,89	1,85	11	6	3
Θεσσαλία	-0,01	1,42	0,59	8	5	4
Νότιο Αιγαίο	0,65	-2,09	0,58	3	11	5
Βόρειο Αιγαίο	0,57	-2,86	0,46	4	13	6
Δυτική Μακεδονία	0,32	-2,22	0,31	5	12	7
Πελοπόννησος	1,21	-0,23	0,26	1	7	8
Κρήτη	0,96	-0,91	0,14	2	9	9
Αττική	-0,48	-0,34	-0,15	13	8	10
Ιόνια Νησιά	0,26	2,36	-0,21	6	2	11
Στερεά Ελλάδα	-0,15	1,79	-0,82	10	3	12
Κεντρική Μακεδονία	0,11	2,43	-1,48	7	1	13

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

***Οι περιφέρειες είναι ταξινομημένες σύμφωνα με τη σχετική κατάταξή τους στον δείκτη ανάκαμψης(2), περίοδος 2018-2019

Την περίοδο 2014-2017 η προσωρινή μισθωτή απασχόληση στην Κεντρική Μακεδονία (2,43), στα Ιόνια νησιά (2,36) και στη Στερεά Ελλάδα (1,79) ανακάμπτει περισσότερο δυναμικά σε σχέση με τις άλλες περιφέρειες (Πίνακας 3.3), καθώς εκεί η αύξηση της προσωρινής απασχόλησης είναι περίπου 20% (Ενότητα 4, Σχήμα 4.1α-δ), ενώ την επόμενη περίοδο (2018-2019) αυτές οι περιφέρειες είναι οι περισσότερο ευάλωτες, καθώς η μεταβολή της προσωρινής απασχόλησης είναι θετική αλλά περισσότερο μετριασμένη ή και αρνητική, όπως συμβαίνει στην Κεντρική Μακεδονία (Ενότητα 4, Σχήμα 4.1α-δ).

Οι πιο ευάλωτες περιφέρειες την περίοδο 2014-2017 (οι περιφέρειες στις οποίες η προσωρινή απασχόληση δυσκολεύεται να ανακάμψει ή ανακάμπτει με αργό ρυθμό) είναι το Νότιο Αιγαίο (-2,09), η Δυτική Μακεδονία (-2,22) και το Βόρειο Αιγαίο (-2,86), όπου καταγράφεται αρνητική μεταβολή της προσωρινής απασχόλησης (Ενότητα 4, Σχήμα 4.1α-δ). Αντίθετα, οι περισσότερο ανθεκτικές περιφέρειες την περίοδο 2018-2019 είναι η Ήπειρος, η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και η Δυτική Ελλάδα (Πίνακας 3.3), όπου η μεταβολή της προσωρινής απασχόλησης σε αυτές τις περιφέρειες φτάνει και στην περίπτωση της Ηπείρου και ξεπερνά το 50% (Ενότητα 4, Σχήμα 4.1α-δ).

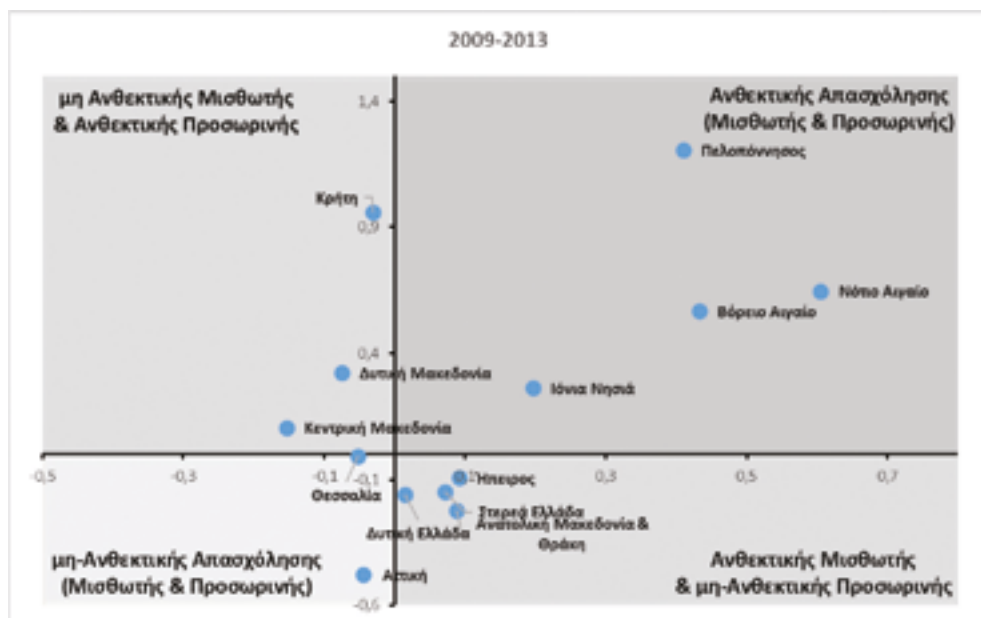
Για την περίοδο 2009-2013 παρατηρείται κατά κανόνα σημαντική σχέση ανθεκτικότητας προσωρινής και μισθωτής απασχόλησης. Συγκεκριμένα, στις περιφέρειες όπου η προσωρινή απασχόληση είναι ανθεκτική, ήτοι στην Πελοπόννησο (1η θέση), στο Νότιο Αιγαίο (3η θέση) και στο Βόρειο Αιγαίο (4η θέση), η μισθωτή απασχόληση είναι επίσης ανθεκτική (Νότιο Αιγαίο 1η, Βόρειο Αιγαίο 2η, Πελοπόννησος 3η θέση). Εξαιρέση αποτελεί η Κρήτη, καθώς η ανθεκτικότητα της προσωρινής απασχόλησης δεν συνδέεται με την ανθεκτικότητα της μισθωτής (4η και 9η θέση αντίστοιχα) λόγω της μεγάλης μείωσης της μόνιμης απασχόλησης (Ενότητα 4, Σχήμα 4.1δ). Η αντίθετη διαπίστωση, δηλαδή η θετική σύνδεση των λιγότερο ανθεκτικών περιφερειών της μισθωτής απασχόλησης με τις λιγότερο ανθεκτικές περιφέρειες της προσωρινής απασχόλησης, δεν επιβεβαιώνεται, καθώς η Κεντρική Μακεδονία, η Δυτική Μακεδονία και η Θεσσαλία βρίσκονται στην 13η, στη 12η και στην 11η θέση του δείκτη ανθεκτικότητας της μισθωτής απασχόλησης και στην 7η, στην 5η και στην 8η θέση του δείκτη ανθεκτικότητας της προσωρινής απασχόλησης (Πίνακες 3.2 και 3.3, Σχήμα 3.2α).

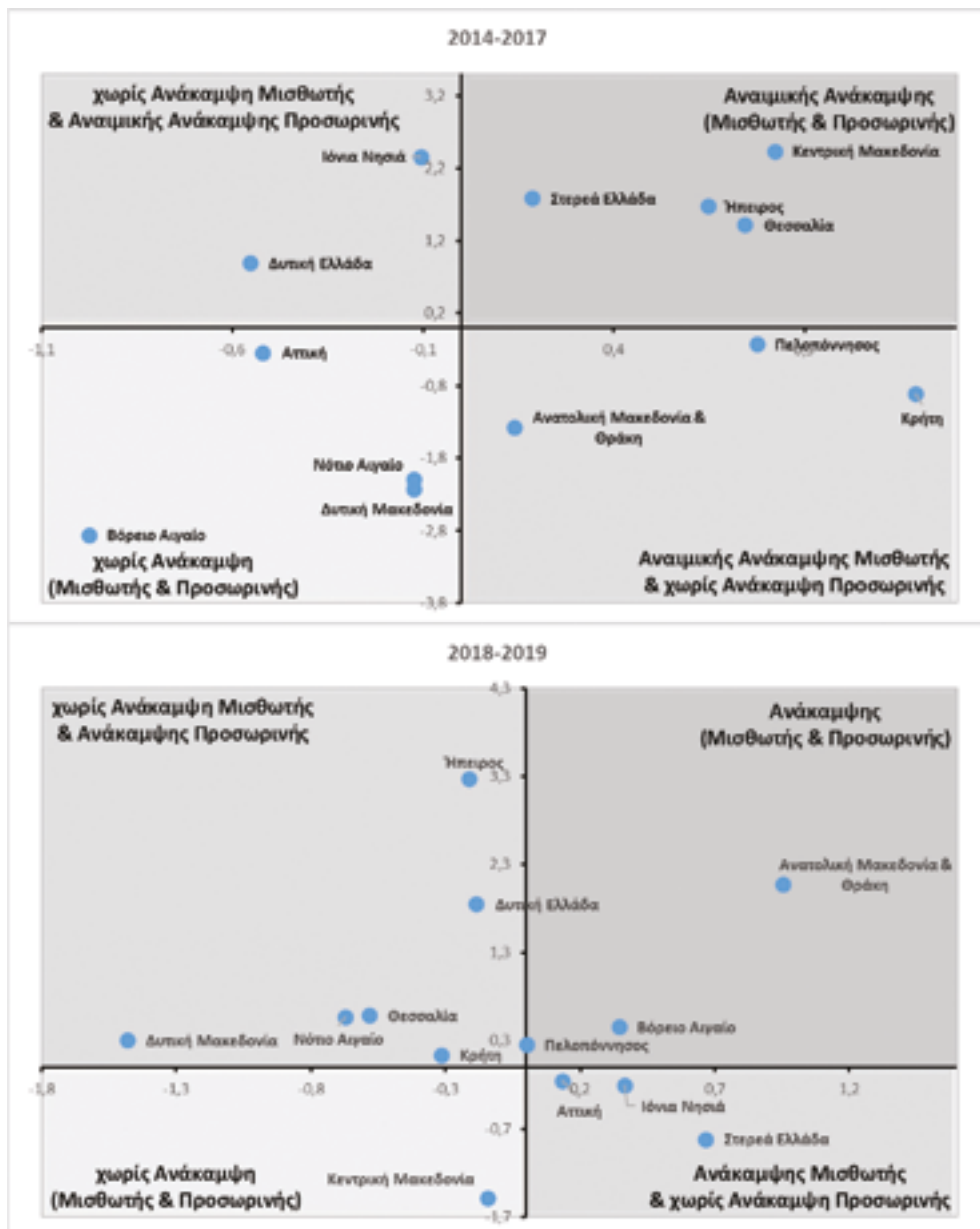
Η παραπάνω διαπίστωση της θετικής σύνδεσης της ανθεκτικότητας της προσωρινής και μισθωτής απασχόλησης δεν επαληθεύεται το ίδιο εμφανικά για την περίοδο 2014-2017, καθώς οι ανθεκτικές περιφέρειες της προσωρινής απασχόλησης, δηλαδή τα Ιόνια νησιά και η Στερεά Ελλάδα, βρίσκονται σε πιο μέτριες θέσεις του δείκτη ανάκαμψης της μισθωτής απασχόλησης (8η και 6η θέση). Ωστόσο, η γρήγορη τάση της προσωρινής απασχόλησης για ανάκαμψη στην Κεντρική Μακεδονία συνδέεται με την ανθεκτικότητα της μισθωτής απασχόλησης, καθώς σε αυτή την περιφέρεια η αύξηση της προσωρινής απασχόλησης είναι μεγαλύτερη από την αύξηση της μόνιμης (Ενότητα 4 Σχήμα 4.1). Αποδεικνύεται, δε, τόσο σημαντική ώστε να επιφέρει σημαντική ανάκαμψη στο σύνολο της μισθωτής απασχόλησης. Η μέτρια θέση του δείκτη αναμικτής ανάκαμψης της μισθωτής απασχόλησης των Ιόνιων νησιών και της Στερεάς Ελλάδας σχετίζεται με τη μεγαλύτερη αύξηση της προσωρινής απασχόλησης σε σχέση με τη μόνιμη (Ενότητα 4 Σχήμα 4.1 β, δ), καθώς η μικρή αύξηση της μόνιμης απασχόλησης δεν επιτρέπει τη μεγάλη ανάκαμψη της μισθωτής εργασίας σε αυτές τις περιφέρειες (Πίνακας 3.2 και Πίνακας 3.3, Σχήμα 3.2β).

Σχεδόν αντίστροφη σχέση ανθεκτικότητας παρατηρείται την τρίτη περίοδο μελέτης (2018-2019), καθώς εκτός από την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, η οποία βρίσκεται στις πρώτες θέσεις (Πίνακες 3.2 και 3.3), οι πολύ ανθεκτικές περιφέρειες της προσωρινής απασχόλησης, δηλαδή η Ήπειρος, η Δυτική Ελλάδα και η Θεσσαλία βρίσκονται στην 9η, στην 8η και στην 11η θέση του δείκτη ανάκαμψης της μισθωτής απασχόλησης. Η καλή θέση του δείκτη ανάκαμψης της προσωρινής απασχόλησης με ταυτόχρονη μέτρια προς κακή θέση του δείκτη ανάκαμψης της μισθωτής απασχόλησης δείχνει τη σημαντική αύξηση της προσωρινής απασχόλησης, η οποία ωστόσο δεν μπορεί να συμπαρασύρει το σύνολο της μισθωτής, καθώς η μόνιμη απασχόληση έχει μειωθεί ή έχει ελάχιστα αυξηθεί (Πίνακας 3.2 και Πίνακας 3.3, Σχήμα 3.2γ και Ενότητα 4, Σχήμα 4.1γ).

Από τα παραπάνω εξάγεται το συμπέρασμα ότι η σχέση ανθεκτικότητας μισθωτής και προσωρινής απασχόλησης είναι έντονη κυρίως την περίοδο της οικονομικής ύφεσης, ενώ τις περιόδους σταθεροποίησης και ανάκαμψης η σχέση αυτή είναι περισσότερο χαλαρή και γίνεται σχεδόν αντίστροφη τη διετία 2018-2019. Το γεγονός αυτό σημαίνει ότι την περίοδο 2009-2013 η ανθεκτικότητα των περιοχών της μισθωτής απασχόλησης οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην ανθεκτικότητα της προσωρινής απασχόλησης, την περίοδο 2014-2017 συνεχίζει να υπάρχει η ίδια σχέση, αν και όχι τόσο στενή, ενώ την περίοδο της ανάκαμψης 2018-2019 η μεγάλη αύξηση της προσωρινής απασχόλησης δεν μπορεί να συμπαράσχει το σύνολο της μισθωτής, καθώς η μόνιμη απασχόληση έχει μειωθεί ή έχει αυξηθεί ελάχιστα.

Σχήμα 3.2α, β, γ: Δείκτες ανθεκτικότητας (resilience, 2009-2013), σταθεροποίησης και αναιμικής ανάκαμψης [recoverability(1), 2014-2017] και ανάκαμψης [recoverability(2), 2013-2019] της μισθωτής και προσωρινής απασχόλησης

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

***Ο άξονας Χ αναφέρεται στη Μισθωτή απασχόληση και ο άξονας Y αναφέρεται στην Προσωρινή απασχόληση

3.4 Ανάλυση απόκλισης-συμμετοχής για τη Συνολική και τη Μισθωτή Απασχόληση

Η ανάλυση απόκλισης-συμμετοχής (Shift Share analysis) χρησιμοποιείται για τη «διάσπαση» (decomposition) των διαχρονικών μεταβολών της περιφερειακής απασχόλησης στα επιμέρους στοιχεία της και συνδέεται μεθοδολογικά με τους τρόπους εκτίμησης της ανθεκτικότητας. Εφαρμόζεται με στόχο την ερμηνεία των μεταβολών των περιφερειακών μεγεθών και συνίσταται στη διάκριση της μεταβολής ενός περιφερειακού μεγέθους ανάλογα με τους λόγους που προκάλεσαν τη μεταβολή αυτή κατά τη διάρκεια της υπό μελέτη χρονικής περιόδου (Πολύζος, 2019).

Συγκεκριμένα, για κάθε υπο-περίοδο μελέτης η ανάλυση απόκλισης-συμμετοχής μας παρέχει το εθνικό μερίδιο (NS) και τους δείκτες του κλαδικού (IM) και του περιφερειακού μεριδίου (RS) με σκοπό τη διερεύνηση της συμβολής α) της εθνικής τάσης, β) της ενδεχόμενης μεταβολής του τοπικού μείγματος κλάδων και γ) των τοπικών ανταγωνιστικών παραγόντων, αντίστοιχα, επί της απασχόλησης. Παράλληλα, γίνεται κατάταξη των περιφερειών στη βάση της κλίμακας Boudeville ώστε να είναι ευδιάκριτα τα ιδιαίτερα παραγωγικά χαρακτηριστικά των περιφερειών. Η εν λόγω ανάλυση εφαρμόζεται στη συνέχεια για τη μελέτη των μεταβολών τόσο της συνολικής όσο και της μισθωτής απασχόλησης.

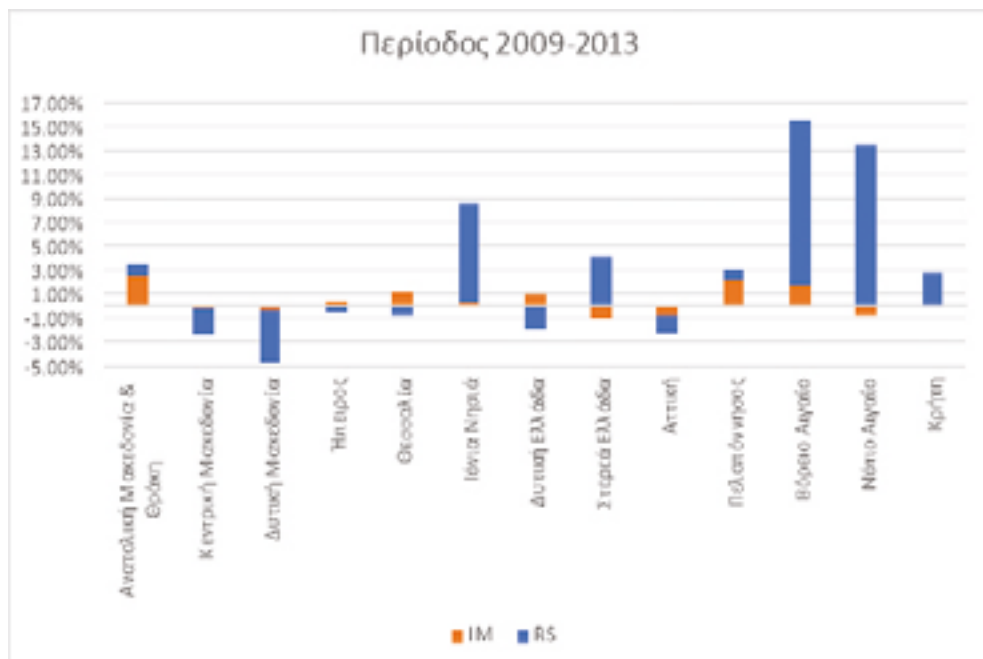
Συνολική απασχόληση

Για την πρώτη περίοδο μελέτης 2009-2013 η εθνική τάση της συνολικής απασχόλησης υποδηλώνει βαθιά ύφεση (NS = -22,89), η οποία δεν μπορεί να υποσκελιστεί από περιφερειακές και κλαδικές επιρροές σε καμία περιφέρεια, καθώς οι απόλυτες τιμές των δεικτών IM και RS είναι πολύ μικρές σε σύγκριση με την απόλυτη τιμή του εθνικού μεριδίου (NS). Αποτυπώνεται δηλαδή ότι η μείωση της απασχόλησης σε όλες τις περιφέρειες είναι αποτέλεσμα της εθνικής ύφεσης. Τονίζεται δε ότι και στις βιομηχανικές περιοχές (Δυτική Μακεδονία και Στερεά Ελλάδα) ο δείκτης IM είναι αρνητικός, καθώς ο ρυθμός μεταβολής της απασχόλησης είναι μικρότερος από τον αντίστοιχο εθνικό. Επίσης, αρνητικός δείκτης κλαδικού μεριδίου (IM) εμφανίζεται και στις μητροπολιτικές περιφέρειες της Αττικής και της Κεντρικής Μακεδονίας αλλά και στο τουριστικό Νότιο Αιγαίο, υποδηλώνοντας δυσμενή κλαδική διάρθρωση. Ωστόσο, υπάρχει σχετικά ικανοποιητική κλαδική διάρθρωση στις υπόλοιπες περιφέρειες, καθώς ο δείκτης IM είναι θετικός, αν και οι τιμές του είναι μικρές (Σχήμα 3.3).

Στις νησιωτικές περιοχές το περιφερειακό μερίδιο (RS) είναι σχετικά υψηλό (Νότιο Αιγαίο-13,5%, Βόρειο Αιγαίο-13,94% και Ιόνια νησιά-8,33%), ενώ ο δείκτης (IM) είναι μικρός ή αρνητικός, όπως στο Νότιο Αιγαίο. Το γεγονός αυτό δείχνει την ύπαρξη ευνοϊκών τοπικών παραγόντων οι οποίοι συμβάλλουν στην αντίσταση των περιοχών στην ύφεση (Πίνακας 3.1). Στις υπόλοιπες περιφέρειες ο δείκτης RS είναι είτε αρνητικός είτε θετικός κοντά στο μηδέν, υποδηλώνοντας ότι δεν υπήρχαν ή ήταν μικρά τα τοπικά πλεονεκτήματα κατά την πρώτη περίοδο μελέτης, συμβάλλοντας στην αρνη-

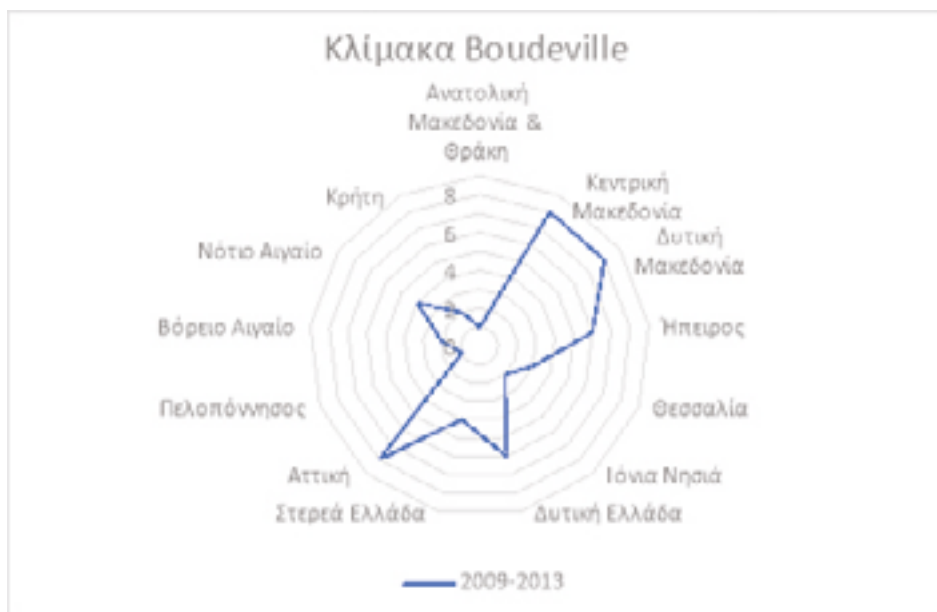
τική εξέλιξη της οικονομίας των περιφερειών της χώρας, όπως αυτή απεικονίζεται στα στοιχεία της απασχόλησης (Σχήμα 3.3).

Σχήμα 3.3: Δείκτης κλαδικού μείγματος (IM) και περιφερειακού μεριδίου (RS) των περιφερειών, συνολική απασχόληση περίοδος 2009-2013

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα 3.4: Κατάταξη των περιφερειών με βάση την κλίμακα Boudeville, συνολική απασχόληση, περίοδος 2009-2013.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Πίνακας 3.4: Κατάταξη των περιφερειών με βάση την κλίμακα Boudeville, συνολική απασχόληση, περίοδος 2009-2013.

Κλίμακα Boudeville	Περιγραφή
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	1 Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Κεντρική Μακεδονία	8 Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Δυτική Μακεδονία	8 Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Ήπειρος	6 Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Θεσσαλία	3 Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Ιόνια Νησιά	2 Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Δυτική Ελλάδα	6 Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Στερεά Ελλάδα	4 Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες

Αττική	8	Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Πελοπόννησος	1	Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Βόρειο Αιγαίο	2	Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Νότιο Αιγαίο	4	Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Κρήτη	2	Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

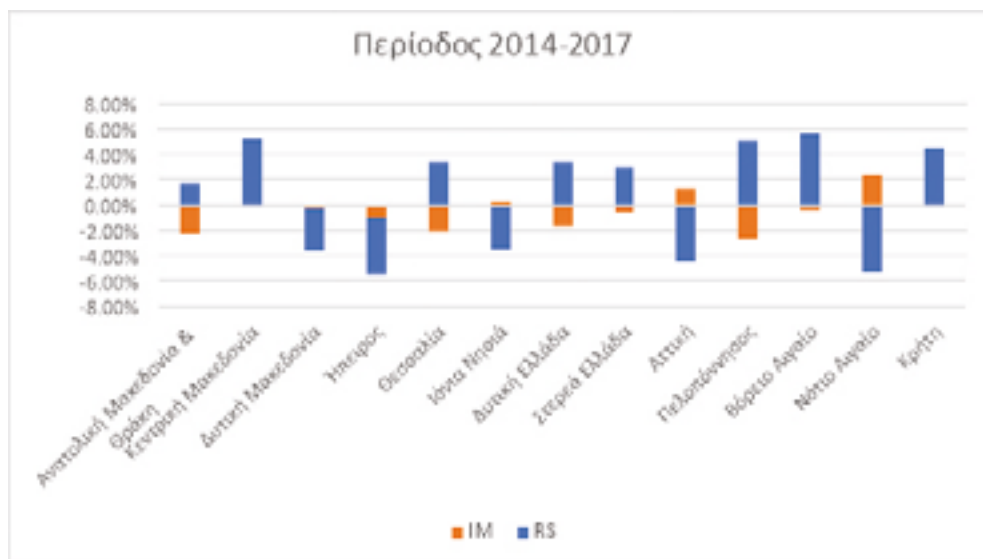
Οι περιφέρειες της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, τα Ιόνια νησιά, η Πελοπόννησος, το Βόρειο Αιγαίο και η Κρήτη παρουσιάζουν ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση και θετικούς τοπικούς παράγοντες, καθώς κατατάσσονται στους περιφερειακούς τύπους 1 και 2 (Σχήμα 3.4 και Πίνακας 3.4). Η Θεσσαλία, που κατατάσσεται στον περιφερειακό τύπο 3, παρουσιάζει ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση αλλά αρνητικούς τοπικούς παράγοντες και προτείνεται βελτίωση της υποδομής. Η Στερεά Ελλάδα και το Νότιο Αιγαίο κατατάσσονται στη θέση 4 της κλίμακας Boudeville, καθώς τα χαρακτηριστικά τους είναι η δυσμενής κλαδική διάρθρωση και θετικοί τοπικοί παράγοντες, ενώ προτείνεται βελτίωση της κλαδικής διάρθρωσης (Πολύζος, 2019). Η Δυτική Ελλάδα και η Ήπειρος βρίσκονται στην 6η θέση και χαρακτηρίζονται από ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση αλλά αρνητικούς τοπικούς παράγοντες και προτείνεται επίσης βελτίωση υποδομής. Τέλος, στην τελευταία θέση της κλίμακας βρίσκονται η Αττική, η Δυτική και Κεντρική Μακεδονία, καθώς έχουν δυσμενή κλαδική διάρθρωση και αρνητικούς παράγοντες (Σχήμα 3.4 και Πίνακας 3.4). Η δυσμενής θέση των περιφερειών αυτών συνδέεται και με την αδυναμία τους για ανθεκτικότητα την περίοδο της οικονομικής ύφεσης (Πίνακας 3.1).

Σύμφωνα με την κατάταξη αυτή οι περιφέρειες που ανήκουν στους τύπους 1-4 αναπτύσσονται ταχύτερα από τον μέσο ρυθμό της χώρας, ενώ οι υπόλοιπες με μικρότερο ρυθμό (Πολύζος, 2019). Αυτό σημαίνει ότι η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, η Θεσσαλία, τα Ιόνια νησιά, η Στερεά Ελλάδα, η Πελοπόννησος, το Βόρειο και το Νότιο Αιγαίο και η Κρήτη την περίοδο 2009-2013 αναπτύσσονταν ταχύτερα σε σχέση με τον μέσο ρυθμό της χώρας, όπως άλλωστε φαίνεται και από την κατάταξη των περιοχών με βάση τον δείκτη ανθεκτικότητας (Πίνακας 3.1). Η Δυτική Μακεδονία, η Ήπειρος, η Δυτική Ελλάδα και η Αττική αναπτύσσονται με μικρότερο ρυθμό από τον μέσο ρυθμό της χώρας.

Τη δεύτερη περίοδο μελέτης 2013-2017 δημιουργείται θετική τάση σε εθνικό επίπεδο για την απασχόληση, η οποία ωστόσο είναι μικρότερη κατ' απόλυτη τιμή σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο. Η τιμή του εθνικού μεριδίου (NS = 6,12) είναι μεγαλύτερη και από τους άλλους δύο δείκτες (IM και RS), υποδηλώνοντας ξανά όπως και στην

προηγούμενη περίοδο ότι οι κλαδικοί και περιφερειακοί παράγοντες και σε αυτή την περίοδο μελέτης δεν μπορούν να διαμορφώσουν διαφορετική τάση σε σχέση με τους συνολικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Ωστόσο, σχετικά με τη διακύμανση της απασχόλησης στις περιφέρειες της Πελοποννήσου, του Βορείου Αιγαίου και της Κεντρικής Μακεδονίας (RS = 5,13%, 5,65% και 5,17%, αντίστοιχα) παρατηρείται ο συνδυασμός περιφερειακών και εθνικών παραγόντων.

Σχήμα 3.5: Δείκτης κλαδικού μείγματος (IM) και περιφερειακού μεριδίου (RS) των περιφερειών, συνολική απασχόληση, περίοδος 2014-2017

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

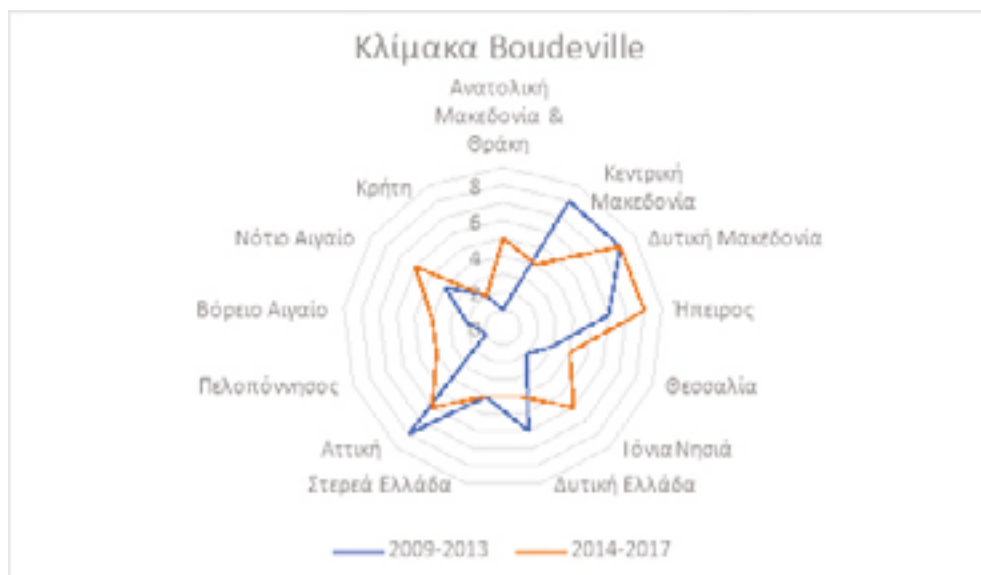
Πιο αναλυτικά, ο δείκτης του κλαδικού μείγματος (IM) είναι θετικός μόνο στα Ιόνια νησιά (0,35%), στην Αττική (1,32%), στο Νότιο Αιγαίο (2,41%) και οριακά στην Κρήτη (0,01%). Το γεγονός αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχει ικανοποιητική κλαδική διάρθρωση, όπως και δεν υπάρχουν δυναμικοί παραγωγικοί κλάδοι, αφού ο ρυθμός μεταβολής είναι μεν μεγαλύτερος από τον ρυθμό μεταβολής της συνολικής απασχόλησης αλλά μικρός κατ' απόλυτη τιμή. Αντίθετα, για όλες τις υπόλοιπες περιφέρειες ο δείκτης IM είναι αρνητικός και κυμαίνεται μεταξύ -2,61% στην Πελοπόννησο έως -0,18% στην Κεντρική Μακεδονία, υποδηλώνοντας κακή κλαδική διάρθρωση και την ύπαρξη παραγωγικών κλάδων με χαμηλό ρυθμό μεταβολής της απασχόλησης (Σχήμα 3.5).

Το περιφερειακό μερίδιο RS είναι αρνητικό στη Δυτική Μακεδονία (-3,39%), στην Ήπειρο (-4,44%), στα Ιόνια νησιά (-3,56%), στην Αττική (-4,42%) και στο Νότιο Αιγαίο (-5,38%). Η αρνητική αυτή τάση δείχνει ότι οι περιφέρειες δεν παρουσιάζουν τα πλεονεκτήματα εκείνα που θα συνέβαλλαν στην ανάπτυξη ορισμένων παραγωγικών κλάδων. Στις υπόλοιπες περιφέρειες ο δείκτης RS κυμαίνεται μεταξύ 5,65% στο Βόρειο Αιγαίο έως 1,65% στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, υπονοώντας ευνοϊκούς τοπικούς παράγοντες, την περίοδο αυτή (Σχήμα 3.5).

Την περίοδο 2014-2017 με βάση το μέγεθος και το πρόσημο του κλαδικού μείγματος (IM) και του περιφερειακού μεριδίου (RS) παρατηρούμε ότι ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση και θετικοί τοπικοί παράγοντες παρουσιάζονται μόνο στην Κρήτη (κατάταξη στον περιφερειακό τύπο 2) (Σχήμα 3.6 και Πίνακας 3.5). Στην Κεντρική Μακεδονία, στη Θεσσαλία, στη Δυτική και Στερεά Ελλάδα, στην Πελοπόννησο και στο Βόρειο Αιγαίο η κλαδική διάρθρωση είναι δυσμενής, ενώ θετικοί είναι οι τοπικοί παράγοντες, οπότε κατατάσσονται στη θέση περιφερειακού τύπου 4, σύμφωνα με την κλίμακα Boudeville, και προτείνεται βελτίωση της κλαδικής διάρθρωσης (Πολύζος, 2019). Η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη παρουσιάζει για την περίοδο 2014-2017 δυσμενή κλαδική διάρθρωση αλλά θετικούς τοπικούς παράγοντες και κατατάσσεται στη θέση του περιφερειακού τύπου 5 της κλίμακας και προτείνεται βελτίωση της κλαδικής διάρθρωσης (Πολύζος, 2019). Στη θέση περιφερειακού τύπου 6 της κλίμακας Boudeville κατατάσσονται τα Ιόνια νησιά, η Αττική και το Νότιο Αιγαίο, καθώς παρουσιάζουν ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση αλλά αρνητικούς τοπικούς παράγοντες (Σχήμα 3.6 και Πίνακας 3.5). Στην τελευταία θέση της κλίμακας (θέση 8) κατατάσσονται η Δυτική Μακεδονία και η Ήπειρος. Οι περιφέρειες αυτές παρουσιάζουν δυσμενή κλαδική διάρθρωση, αρνητικούς τοπικούς παράγοντες και προτείνεται βελτίωση της κλαδικής διάρθρωσης και των υποδομών (Πολύζος, 2019) (Σχήμα 3.6 και Πίνακας 3.5).

Η Κρήτη, η Πελοπόννησος, το Βόρειο Αιγαίο, η Στερεά και η Δυτική Ελλάδα, η Θεσσαλία και η Κεντρική Μακεδονία κατατάσσονται στις θέσεις 2-4 της κλίμακας, που σημαίνει ότι την περίοδο 2014-2017 αναπτύσσονταν περισσότερο από τον μέσο ρυθμό της χώρας (Πολύζος, 2019), γεγονός που επαληθεύεται και από την κατάταξη λόγω ανθεκτικότητας (Πίνακας 3.1). Αντίθετα, οι περιφέρειες της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, της Δυτικής Μακεδονίας, της Ηπείρου, των Ιονίων νήσων, της Αττικής και του Νοτίου Αιγαίου, που κατατάσσονται στις θέσεις 5-8, αναπτύσσονται με μικρότερο ρυθμό σε σχέση με τον μέσο ρυθμό της χώρας (Σχήμα 3.6 και Πίνακας 3.5).

Σχήμα 3.6: Κατάταξη των περιφερειών με βάση την κλίμακα Boudeville, συνολική απασχόληση, περίοδος 2009-2017

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Πίνακας 3.5: Κατάταξη των περιφερειών με βάση την κλίμακα Boudeville, συνολική απασχόληση, περίοδος 2014-2017

Κλίμακα Boudeville	Περιγραφή
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	5 Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Κεντρική Μακεδονία	4 Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Δυτική Μακεδονία	8 Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Ήπειρος	8 Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Θεσσαλία	4 Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Ιόνια Νησιά	6 Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Δυτική Ελλάδα	4 Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Στερεά Ελλάδα	4 Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Αττική	6 Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες

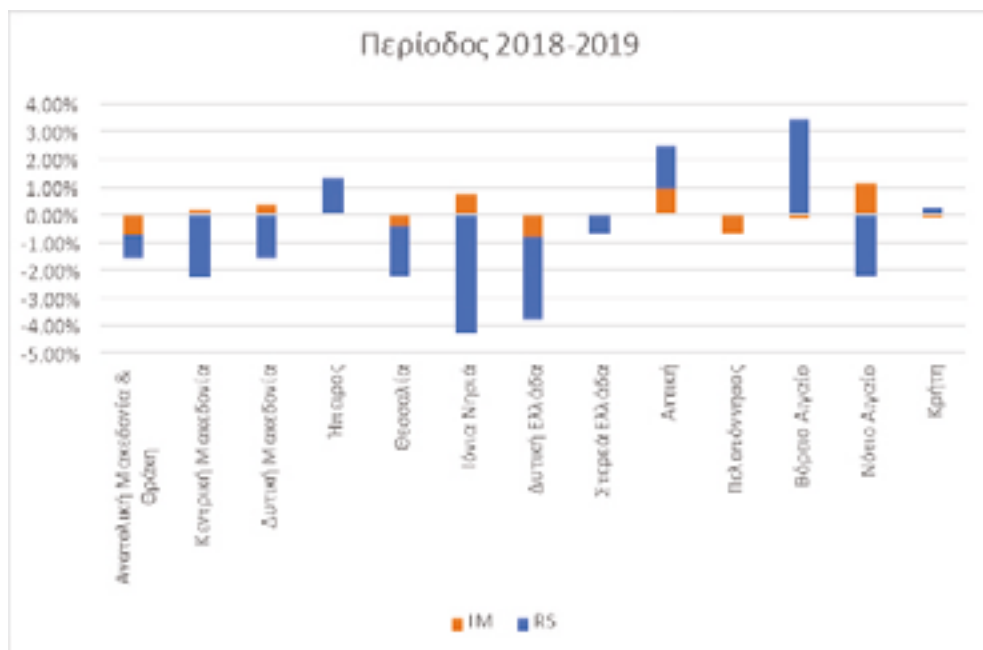
Πελοπόννησος	4	Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Βόρειο Αιγαίο	4	Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Νότιο Αιγαίο	6	Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Κρήτη	2	Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Την **τρίτη περίοδο μελέτης 2018-2019** σε εθνικό επίπεδο παρατηρείται επίσης τάση ανάκαμψης της απασχόλησης ($NS = 2,17\%$), η οποία όμως δεν είναι τόσο μεγάλη ώστε να αντισταθμιστεί από τοπικούς παράγοντες, καθώς ο δείκτης RS είναι περίπου του ίδιου μεγέθους. Αυτό συμβαίνει στην Κεντρική Μακεδονία, στα Ιόνια νησιά, στη Δυτική Ελλάδα, στο Βόρειο και Νότιο Αιγαίο ($RS = -2,26\%, -4,29\%, -2,96\%, 3,43\%$ και $-2,22$, αντίστοιχα), υποδηλώνοντας τη σημασία του περιφερειακού παράγοντα στη διακύμανση της απασχόλησης, καθώς και τον συνδυασμό μεταξύ τους (Σχήμα 3.7).

Η τιμή του δείκτη IM είναι θετική στην Κεντρική και Δυτική Μακεδονία, στην Ήπειρο, στα Ιόνια νησιά, στην Αττική και στο Νότιο Αιγαίο, χωρίς όμως να ξεπερνάει πολύ την εκατοστιαία μονάδα. Το γεγονός αυτό σημαίνει ότι σε αυτές τις περιφέρειες υπάρχουν δυναμικοί παραγωγικοί κλάδοι στους οποίους ο ρυθμός μεταβολής της απασχόλησης είναι οριακά μεγαλύτερος από τον ρυθμό μεταβολής της συνολικής απασχόλησης. Αντιθέτως, στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, στη Θεσσαλία, στη Δυτική και Στερεά Ελλάδα, στην Πελοπόννησο, στο Βόρειο Αιγαίο και στην Κρήτη, ο δείκτης του κλαδικού μείγματος (IM) είναι αρνητικός αλλά κοντά στο μηδέν. Οι αρνητικές αλλά μικρές του IM υποδηλώνουν ότι σε αυτές τις περιφέρειες υπάρχει κακή κλαδική διάρθρωση και παραγωγικοί κλάδοι με οριακά χαμηλό ρυθμό μεταβολής της απασχόλησης. Σχετικά με την απασχόληση στη βιομηχανία σε αμιγώς βιομηχανικές περιοχές ο δείκτης IM παραμένει μικρός ($0,38\%$ στη Δυτική Μακεδονία και $-0,04\%$ στη Στερεά Ελλάδα) (Σχήμα 3.7).

Σχήμα 3.7: Δείκτης κλαδικού μείγματος (IM) και περιφερειακού μεριδίου (RS) των περιφερειών, συνολική απασχόληση, περίοδος 2018-2019

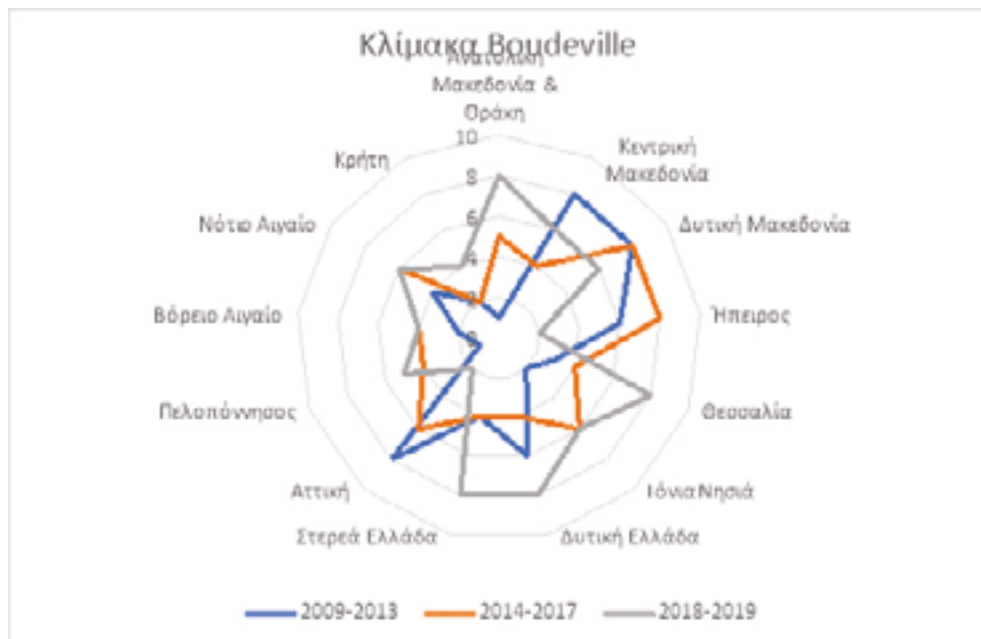

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Ο δείκτης περιφερειακού μεριδίου RS είναι θετικός στην Ήπειρο, στην Αττική, στο Βόρειο Αιγαίο, στην Κρήτη και οριακά στην Πελοπόννησο με τιμές 1,26%, 1,50%, 3,43%, 0,23% και 0,06% αντίστοιχα. Οι θετικές τιμές του δείκτη RS δείχνουν ότι σε αυτές τις περιφέρειες υπάρχουν ευνοϊκά τοπικά πλεονεκτήματα, ενώ οι αρνητικές τιμές του δείκτη RS στις υπόλοιπες περιφέρειες σημαίνουν δυσμενείς παράγοντες και ότι δεν παρουσιάζουν εκείνα τα πλεονεκτήματα που θα συνέβαλλαν στην ανάπτυξη ορισμένων παραγωγικών κλάδων (Σχήμα 3.7). Την περίοδο 2018-2019, με βάση το μέγεθος και το πρόσημο του κλαδικού (IM) και του περιφερειακού μεριδίου (RS), παρατηρούμε ότι ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση και θετικοί τοπικοί παράγοντες παρουσιάζονται μόνο στην Ήπειρο και στην Αττική (κατάταξη στον περιφερειακό τύπο 2), (Σχήμα 3.8 και Πίνακας 3.6). Οι περιφέρειες του Βορείου Αιγαίου και της Κρήτης κατατάσσονται στη θέση του περιφερειακού τύπου 4 και χαρακτηρίζονται από δυσμενή κλαδική διάρθρωση και θετικούς τοπικούς παράγοντες, ενώ προτείνεται βελτίωση της κλαδικής διάρθρωσης (Πολύζος, 2019). Η καλή θέση των περιφερειών επαληθεύεται και από τον δείκτη ανθεκτικότητας (Πίνακας 3.1) Η Πελοπόννησος βρίσκεται στη θέση 5 της κλίμακας, με δυσμενή κλαδική διάρθρωση και θετικούς τοπικούς παράγοντες. Το Νότιο Αιγαίο, τα Ιόνια νησιά και οι περιφέρειες της Δυτικής και Κεντρικής Μακεδονίας κατατάσσονται στη θέση περιφερειακού τύπου 6 της κλίμακας Boudeville. Στην τελευταία θέση της κλίμακας (θέση 8), κατατάσσονται οι περιφέρειες της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, της Θεσσαλίας και της Δυτικής και Στερεάς Ελλάδας που έχουν

δυσμενή κλαδική διάρθρωση και αρνητικούς τοπικούς παράγοντες και συνεπώς προτείνεται η βελτίωσή τους (Πολύζος, 2019).

Σχήμα 3.8: Κατάταξη των περιφερειών με βάση την κλίμακα Boudeville, συνολική απασχόληση, περίοδος 2009-2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Συμπερασματικά, σύμφωνα με την παραπάνω κατάταξη (Σχήμα 3.8 και Πίνακας 3.6) στη θέση 2-4 βρίσκονται οι περιφέρειες της Ηπείρου, της Αττικής, του Βορείου Αιγαίου και της Κρήτης, γεγονός που δηλώνει ότι την περίοδο 2018-2019 οι περιφέρειες αυτές αναπτύσσονται ταχύτερα από τον μέσο ρυθμό της χώρας. Αντίθετα, οι υπόλοιπες περιφέρειες που κατατάσσονται στις θέσεις 5-8 (Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Κεντρική και Δυτική Μακεδονία, Θεσσαλία, Ιόνια νησιά, Δυτική και Στερεά Ελλάδα, Πελοπόννησος και Νότιο Αιγαίο) αναπτύσσονταν με μικρότερο ρυθμό συγκριτικά με τον μέσο εθνικό ρυθμό.

Πίνακας 3.6: Κατάταξη των περιφερειών με βάση την κλίμακα Boudeville, συνολική απασχόληση, περίοδος 2014-2017

Κλίμακα Boudeville		Περιγραφή
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	8	Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Κεντρική Μακεδονία	6	Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Δυτική Μακεδονία	6	Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Ήπειρος	2	Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Θεσσαλία	8	Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Ιόνια Νησιά	6	Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Δυτική Ελλάδα	8	Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Στερεά Ελλάδα	8	Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Αττική	2	Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Πελοπόννησος	5	Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Βόρειο Αιγαίο	4	Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Νότιο Αιγαίο	6	Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Κρήτη	4	Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Στις τρεις περιόδους μελέτης (2009-2013, 2014-2017, 2018-2019) μόνο το Βόρειο Αιγαίο και η Κρήτη βρίσκονταν σε θέσεις περιφερειακού τύπου 1-4 (Σχήμα 3.8), όπου παρουσιάζουν σε όλη τη διάρκεια μελέτης ταχύτερη ανάπτυξη από τον μέσο ρυθμό της χώρας. Οι υπόλοιπες περιφέρειες, αν και μπορεί να διέθεταν καλύτερα χαρακτηριστικά κλαδικής διάρθρωσης ή περιφερειακού μεριδίου, σε μία ή δύο από τις τρεις περιόδους, δεν ήταν ωστόσο σταθερά δυναμικές σε όλη την περίοδο μελέτης (2009-2019).

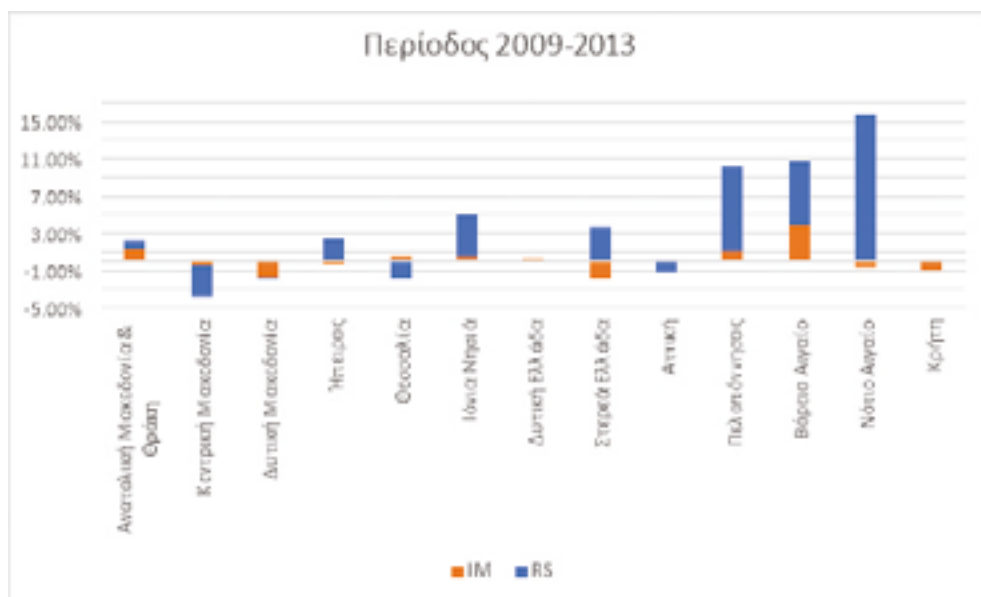
Μισθωτή απασχόληση

Για την πρώτη περίοδο μελέτης 2009-2013 η βαθιά ύφεση (NS = -24,9) της εθνικής τάσης και στη μισθωτή απασχόληση δεν μπορεί να υποσκελιστεί από τις περιφερεια-

κές και κλαδικές επιρροές, καθώς οι απόλυτες τιμές των δεικτών IM και RS είναι μικρές σε σύγκριση με την απόλυτη τιμή του εθνικού μεριδίου (NS) (Σχήμα 3.9). Ωστόσο, ο δείκτης του περιφερειακού μεριδίου (RS) για το Νότιο Αιγαίο (15,8) αποτυπώνει την ύπαρξη των ευνοϊκών τοπικών παραγόντων της περιφέρειας οι οποίοι συμβάλλουν στην ανθεκτικότητα της περιοχής (3η θέση του δείκτη, Πίνακας 3.1).

Οι περιφέρειες της Δυτικής Ελλάδας, της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, των Ιονίων νήσων, της Πελοποννήσου και του Βορείου Αιγαίου κατατάσσονται στους περιφερειακούς τύπους 1 και 2 και παρουσιάζοντας ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση και θετικούς τοπικούς παράγοντες. Αυτή η ευνοϊκή θέση επαληθεύεται και από την ανθεκτικότητα των περιοχών (Πίνακας 3.2). Η Στερεά Ελλάδα, το Νότιο Αιγαίο και η Ήπειρος κατατάσσονται στον 4ο περιφερειακό τύπο και προτείνεται βελτίωση της κλαδικής τους διάρθρωσης, ενώ η Αττική και η Θεσσαλία κατατάσσονται στον 6ο περιφερειακό τύπο, όπου παρατηρούνται αρνητικοί τοπικοί παράγοντες. Η Κρήτη και η Δυτική και Κεντρική Μακεδονία βρίσκονται στις τελευταίες θέσεις της κλίμακας, καθώς η κλαδική διάρθρωσή τους αλλά και οι τοπικές υποδομές χρειάζονται βελτίωση (Σχήμα 3.10 και Πίνακας 3.7).

Σχήμα 3.9: Δείκτης κλαδικού μείγματος (IM) και περιφερειακού μεριδίου (RS) των περιφερειών της μισθωτής απασχόλησης, για την περίοδο 2009-2013

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα 3.10: Κατάταξη των περιφερειών με βάση την κλίμακα Boudeville, μισθωτή απασχόληση, περίοδος 2009-2013

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Πίνακας 3.7: Κατάταξη των περιφερειών με βάση την κλίμακα Boudeville, μισθωτή απασχόληση, περίοδος 2009-2013

Κλίμακα Boudeville		Περιγραφή
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	1	Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Κεντρική Μακεδονία	8	Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Δυτική Μακεδονία	7	Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Ήπειρος	4	Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Θεσσαλία	6	Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Ιόνια Νησιά	2	Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Δυτική Ελλάδα	1	Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες

Στερεά Ελλάδα	4	Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Αττική	6	Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Πελοπόννησος	2	Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Βόρειο Αιγαίο	2	Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Νότιο Αιγαίο	4	Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Κρήτη	8	Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Τη δεύτερη περίοδο μελέτης 2013-2017 καταγράφεται θετική τάση σε εθνικό επίπεδο για τη μισθωτή απασχόληση (μικρότερη κατ' απόλυτη τιμή σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο), όπως συμβαίνει και με τη συνολική. Η τιμή του εθνικού μεριδίου (NS = 9,27%) είναι μεγαλύτερη από τους άλλους δύο δείκτες (IM και RS) εκτός από την περίπτωση της Κρήτης, οπότε και οι κλαδικοί και περιφερειακοί παράγοντες και σε αυτή την περίοδο μελέτης δεν μπορούν να διαμορφώσουν διαφορετική τάση σε σχέση με τον συνολικό ρυθμό ανάπτυξης. Ωστόσο, στις περιφέρειες της Κρήτης, της Πελοποννήσου, της Θεσσαλίας και της Ηπείρου (RS = 11,01%, 8,48%, 7,49% και 6,44% αντίστοιχα) παρατηρείται συνδυασμός περιφερειακών και εθνικών παραγόντων. Ο δείκτης του κλαδικού μείγματος (IM) είναι μικρός και κυμαίνεται από -1,61% έως 1,46%, δείχνοντας ότι δεν συνυπάρχουν ικανοποιητική κλαδική διάρθρωση και δυναμικοί παραγωγικοί κλάδοι (Σχήμα 3.11).

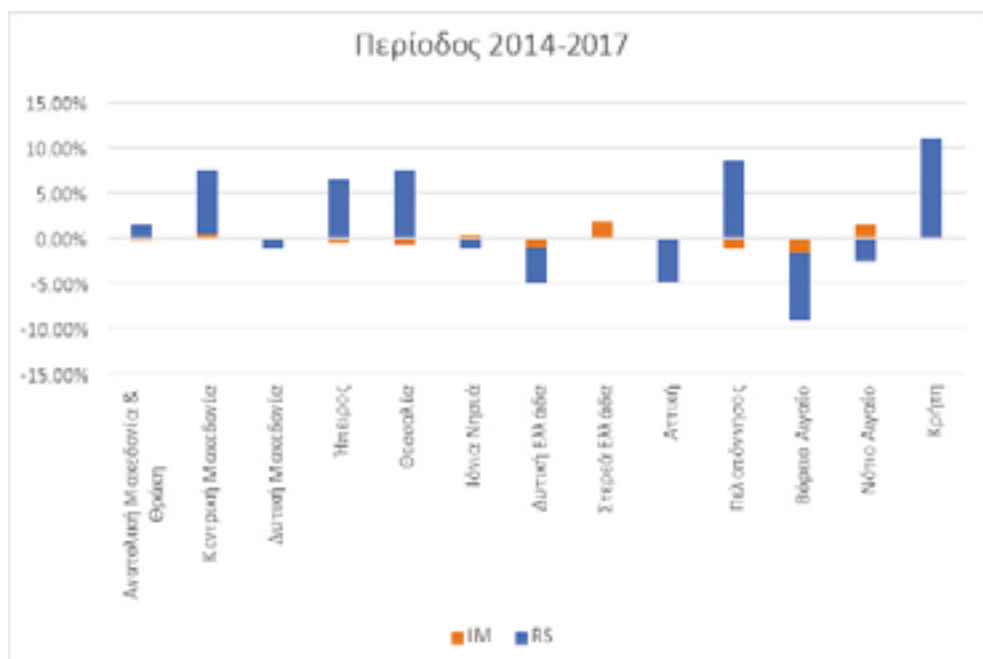
Οι περιφέρειες που δεν παρουσιάζουν τα πλεονεκτήματα εκείνα που θα συνέβαλλαν στην ανάπτυξη των τοπικών παραγωγικών κλάδων είναι η Δυτική Μακεδονία, τα Ιόνια νησιά, η Δυτική Ελλάδα, η Στερεά Ελλάδα, η Αττική, το Βόρειο και Νότιο Αιγαίο (RS < 0). Στις υπόλοιπες περιφέρειες ο δείκτης RS κυμαίνεται μεταξύ 1,50% στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και έως 11,01% στην Κρήτη, υπονοώντας ευνοϊκούς τοπικούς παράγοντες την περίοδο αυτή (Σχήμα 3.11).

Την περίοδο 2014-2017, με βάση το μέγεθος και το πρόσημο του κλαδικού μείγματος (IM) και του περιφερειακού μεριδίου (RS), παρατηρούμε ότι η Κρήτη και η Κεντρική Μακεδονία κατατάσσονται στον περιφερειακό τύπο 2, παρουσιάζοντας ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση και θετικούς τοπικούς παράγοντες. Η Στερεά Ελλάδα, η Πελοπόννησος, η Θεσσαλία και η Ήπειρος βρίσκονται στην 3η και την 4η θέση στην κλίμακα Boudeville, με θετικούς τοπικούς παράγοντες και ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση μόνο στην περίπτωση της Στερεάς Ελλάδας. Το Νότιο Αιγαίο, τα Ιόνια νησιά και η Δυτική Μακεδονία βρίσκονται στην 6η θέση της κλίμακας, παρουσιάζοντας ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση και αρνητικούς τοπικούς παράγοντες. Στην τελευταία θέση (8η) βρίσκεται

η Δυτική Ελλάδα, η Αττική και το Βόρειο Αιγαίο, ο αφού παρουσιάζουν δυσμενή κλαδική διάρθρωση και αρνητικούς παράγοντες (Σχήμα 3.12 και Πίνακας 3.8).

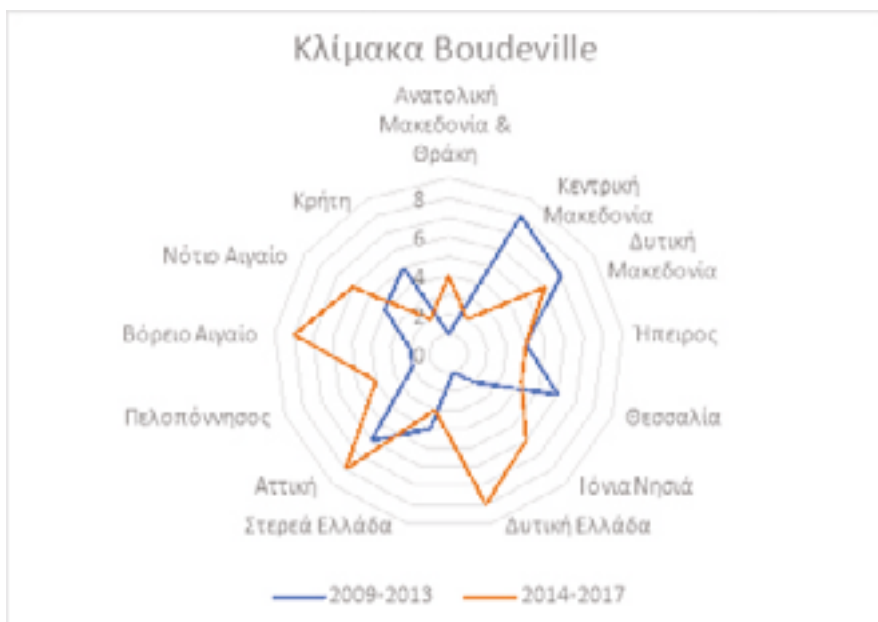
Την τρίτη περίοδο μελέτης 2018-2019 σε εθνικό επίπεδο συνεχίζεται η τάση ανάκαμψης της μισθωτής απασχόλησης (NS = 4,60%), η οποία είναι μεγαλύτερη από τον δείκτη IM και σε αρκετές περιπτώσεις και από τον περιφερειακό δείκτη RS, υποδηλώνοντας τη σημασία του συνδυασμού της εθνικής τάσης και του περιφερειακού παράγοντα στη διακύμανση της απασχόλησης, καθώς οι τιμές του δείκτη του κλαδικού μείγματος (IM) είναι πολύ μικρές (Σχήμα 3.13). Το γεγονός αυτό σημαίνει ότι οι κλαδικοί παράγοντες πρωτίστως αλλά και οι περιφερειακοί παράγοντες ως έναν βαθμό δεν μπορούν να προσδώσουν διαφορετική δυναμική στον συνολικό ρυθμό ανάπτυξης. Ωστόσο, στις περιφέρειες της Δυτικής Μακεδονίας, της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης και του Νοτίου Αιγαίου (RS = -6,39%, 4,39%, -4,28% αντίστοιχα) παρατηρείται συνδυασμός περιφερειακών και εθνικών παραγόντων (Σχήμα 3.13).

Σχήμα 3.11: Δείκτης κλαδικού μείγματος (IM) και περιφερειακού μεριδίου (RS) των περιφερειών, μισθωτή απασχόληση, περίοδος 2014-2017

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα 3.12: Κατάταξη των περιφερειών με βάση την κλίμακα Boudeville, μισθωτή απασχόληση, περίοδος 2009-2017

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Πίνακας 3.8: Κατάταξη των περιφερειών με βάση την κλίμακα Boudeville, μισθωτή απασχόληση, περίοδος 2014-2017

Κλίμακα Boudeville	Περιγραφή
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	4 Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Κεντρική Μακεδονία	2 Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Δυτική Μακεδονία	6 Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Ήπειρος	4 Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Θεσσαλία	4 Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Ιόνια Νησιά	6 Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Δυτική Ελλάδα	8 Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Στερεά Ελλάδα	3 Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες

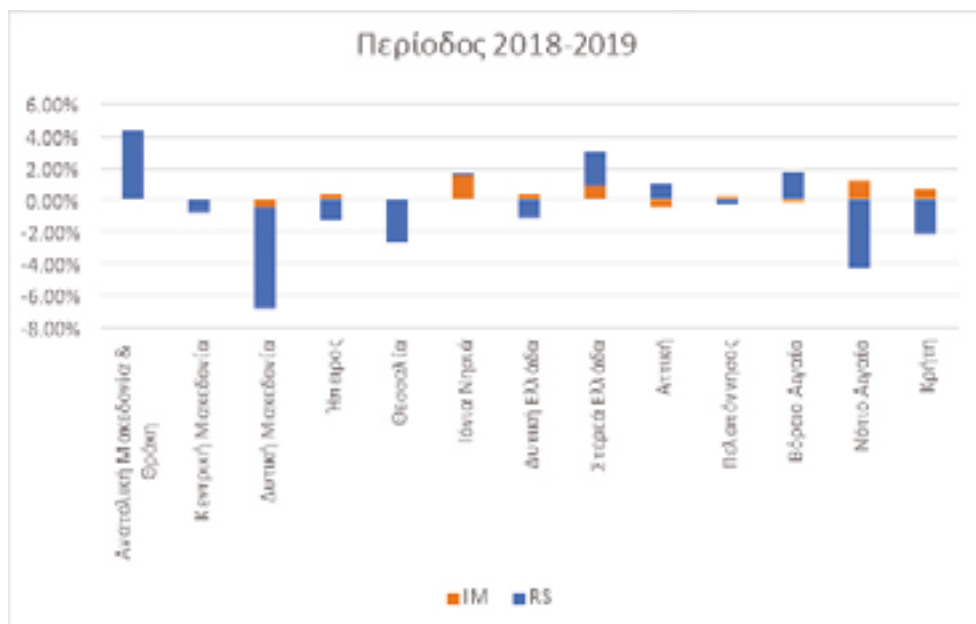
Αττική	8	Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Πελοπόννησος	4	Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Βόρειο Αιγαίο	8	Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Νότιο Αιγαίο	6	Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Κρήτη	2	Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Την περίοδο 2018-2019, με βάση το μέγεθος και το πρόσημο του κλαδικού (IM) και του περιφερειακού μεριδίου (RS), ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση και θετικοί τοπικοί παράγοντες παρατηρούνται μόνο στα Ιόνια νησιά και τη Στερεά Ελλάδα (κατάταξη στους περιφερειακούς τύπους 1 και 2) (Σχήμα 3.14 και Πίνακας 3.9). Η Αττική, η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και το Βόρειο Αιγαίο κατατάσσονται στη θέση του περιφερειακού τύπου 4 και χαρακτηρίζονται από δυσμενή κλαδική διάρθρωση και θετικούς τοπικούς παράγοντες, ενώ η Πελοπόννησος βρίσκεται στην 3η θέση με ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση και αρνητικούς τοπικούς παράγοντες. Η Κεντρική Μακεδονία, η Ήπειρος, η Δυτική Ελλάδα, το Νότιο Αιγαίο και η Κρήτη βρίσκονται στην 6η θέση της κλίμακας Boudeville, παρουσιάζοντας ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση αλλά αρνητικούς τοπικούς παράγοντες. Στην 8η θέση κατατάσσονται η Δυτική Μακεδονία και η Θεσσαλία, έχοντας δυσμενή κλαδική διάρθρωση και αρνητικούς τοπικούς παράγοντες (Σχήμα 3.14 και Πίνακας 3.9) και συνεπώς προτείνεται η βελτίωσή τους (Πολύζος, 2019).

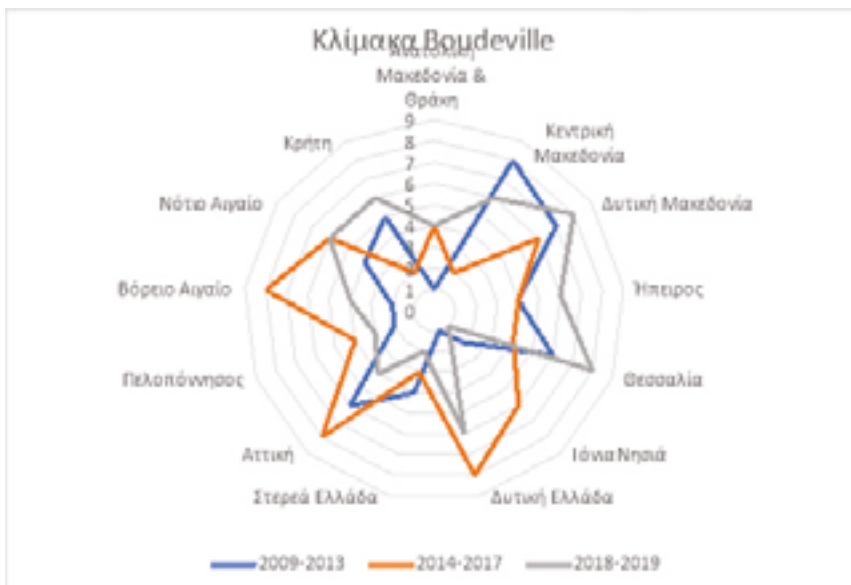
Στις τρεις περιόδους μελέτης (2009-2013, 2014-2017, 2018-2019) μόνο η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, η Στερεά Ελλάδα και η Πελοπόννησος βρίσκονται σε θέσεις περιφερειακού τύπου 1-4 (Σχήμα 3.14), που σημαίνει ότι παρουσιάζουν σε όλη τη διάρκεια μελέτης, ταχύτερη ανάπτυξη από τον μέσο ρυθμό της χώρας. Οι υπόλοιπες περιφέρειες, αν και μπορεί να διαθέτουν καλύτερα χαρακτηριστικά κλαδικής διάρθρωσης ή περιφερειακού μεριδίου, δεν διατηρούν συνολικό δυναμισμό σε όλη την περίοδο μελέτης.

Σχήμα 3.13: Δείκτης κλαδικού μείγματος (IM) και περιφερειακού μεριδίου (RS) των περιφερειών, μισθωτή απασχόληση, περίοδος 2018-2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα 3.14: Κατάταξη των περιφερειών με βάση την κλίμακα Boudeville, μισθωτή απασχόληση, περίοδος 2009-2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Πίνακας 3.9: Κατάταξη των περιφερειών με βάση την κλίμακα Boudeville, μισθωτή απασχόληση, περίοδος 2018-2019

Κλίμακα Boudeville	Περιγραφή
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	4 Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Κεντρική Μακεδονία	6 Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Δυτική Μακεδονία	8 Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Ήπειρος	6 Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Θεσσαλία	8 Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Ιόνια Νησιά	1 Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Δυτική Ελλάδα	6 Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Στερεά Ελλάδα	2 Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Αττική	4 Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Πελοπόννησος	3 Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Βόρειο Αιγαίο	4 Δυσμενής κλαδική διάρθρωση, θετικοί τοπικοί παράγοντες
Νότιο Αιγαίο	6 Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες
Κρήτη	6 Ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, αρνητικοί τοπικοί παράγοντες

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Συνολικά, ο κλαδικός δυναμισμός σε συνθήκες οικονομικής ύφεσης ή αναιμικής ανάπτυξης οφείλει να γίνεται αντιληπτός υπό το πρίσμα της ανθεκτικότητας, όπως παραπάνω επιχειρήθηκε. Μια τέτοια προσέγγιση, υποστηρίζουμε, φέρνει στο φως ενδιαφέροντα ευρήματα για χώρες όπως η Ελλάδα που στερούνται μακροχρόνιας δυναμικής ανάπτυξης. Η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ ανθεκτικότητας-κλαδικού δυναμισμού και κλαδικής διάρθρωσης στις ελληνικές περιφέρειες αναδεικνύει πως, για την περίοδο 2009-2013, το Βόρειο και Νότιο Αιγαίο και τα Ιόνια νησιά βρίσκονται στις τρεις πρώτες θέσεις του δείκτη ανθεκτικότητας της συνολικής απασχόλησης και έχουν κλαδικό μείγμα (IM) 1,66%, -0,89% και 0,27% και περιφερειακό μερίδιο (RS) 13,94%, 13,50 και 8,33%, αντίστοιχα. Την περίοδο 2014-2017 το Βόρειο Αιγαίο, η Κεντρική Μακεδονία και η Κρήτη κατατάσσονται στις τρεις πρώτες θέσεις του δείκτη

ανθεκτικότητας. Το κλαδικό (IM) και περιφερειακό (RS) τους μερίδιο είναι -0,35%, -0,18%, 0,01% και 5,65%, 5,17%, 4,51%, αντίστοιχα. Την περίοδο 2018-2019, το Βόρειο Αιγαίο, η Αττική και η Ήπειρος βρίσκονται στις τρεις πρώτες θέσεις του δείκτη ανθεκτικότητας, ενώ έχουν κλαδικό μείγμα (IM) -0,14%, -0,96% και 0,07% και περιφερειακό μερίδιο (RS) 3,43%, 1,50% και 1,26% αντίστοιχα. Παρατηρούμε, με άλλα λόγια, ότι για όλες τις περιόδους μελέτης και για τις εξεταζόμενες περιφέρειες το κλαδικό μείγμα είναι μικρό σε σχέση με το περιφερειακό μερίδιο. Το γεγονός αυτό σημαίνει ότι η ανθεκτικότητα των περιφερειών σχετίζεται με περιφερειακά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα, όπως, για παράδειγμα, αυτά που προκύπτουν από τον τουρισμό στο Νότιο Αιγαίο και στα Ιόνια νησιά, και δεν είναι απόρροια μιας θετικής κλαδικής διάρθρωσης. Πολλώ δε μάλλον, η ανθεκτικότητα δεν προκύπτει από τις σταθερά αρνητικές ή αναιμικά θετικές εθνικές τάσεις επέκτασης.

4. Ποιος ο ρόλος της
ευελικτοποίησης
και της επισφαλούς
εργασίας;

Βασικές ενότητες κεφαλαίου

- Ευέλικτη απασχόληση και επισφαλής εργασία
- Σχέση προσωρινής-μόνιμης απασχόλησης ανά περιφέρεια για το σύνολο των κλάδων
- Σχέση μερικής-πλήρους απασχόλησης ανά περιφέρεια για το σύνολο των κλάδων

Βασικά ευρήματα:

- Η προσωρινή απασχόληση μειώθηκε σημαντικά περισσότερο, συγκριτικά με τη μόνιμη απασχόληση, την περίοδο της οικονομικής ύφεσης. Ωστόσο παρατηρούνται αυξητικές τάσεις της προσωρινής απασχόλησης κυρίως την τελευταία περίοδο ανάκαμψης, γεγονός που συνδέεται τη «στροφή» της αγοράς εργασίας στις ευέλικτες μορφές απασχόλησης.
- Παράλληλα, η μερική απασχόληση αποδεικνύεται περισσότερο ανθεκτική σε σύγκριση με την προσωρινή, σε περιόδους οικονομικής ύφεσης αποτελώντας «αντίβαρο» στις απολύσεις ή στις μη ανανεώσεις των συμβάσεων εργασίας.
- Μεγάλα μερίδια προσωρινής απασχόλησης παρατηρούνται σε σημαντικούς παραγωγικούς κλάδους των περιφερειών. Για παράδειγμα, η προσωρινή απασχόληση στο Νότιο Αιγαίο στον κλάδο των υπηρεσιών Υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης φτάνει σχεδόν το 80% της μισθωτής απασχόλησης.
- Ο μέσος μισθός της μόνιμης απασχόλησης είναι αρκετά μεγαλύτερος σε σχέση με τον μέσο μισθό της προσωρινής εργασίας, κατά κανόνα και, συνεπώς, η εργασιακή ευελιξία στις ελληνικές περιφερειακές αγορές εργασίας συνδέεται σε κυρίαρχο βαθμό με την εξάπλωση επισφαλών και χαμηλά αμειβόμενων θέσεων εργασίας.

4.1 Ευέλικτη απασχόληση και επισφαλής εργασία

Η ευέλικτη απασχόληση ορίζεται μέσω της χρήσης αρκετών διαφορετικών όρων και δεν υπάρχει ένας καθολικός ορισμός των διαφορετικών τύπων απασχόλησης ή μισθωτής εργασίας. Ωστόσο, τονίζοντας την αντίθεση της έννοιας με τη σταθερή, τυπική μορφή εργασίας, μια σχέση εργασίας είναι ευέλικτη, όταν λείπει τουλάχιστον μία ή και περισσότερες από τις βασικές διαστάσεις που συγκροτούν την τυπική σχέση (Γεωργακοπούλου, 1996; Γκιάλης και Herod, 2015). Δηλαδή, όταν η σχέση εργασίας δεν είναι εξαρτημένη ή πλήρους απασχόλησης ή δεν έχει ως αντάλλαγμα μισθό ή δεν είναι αόριστης διάρκειας. Ο συγκριτικός αυτός ορισμός που αντιδιαστέλλει μεταξύ ευέλικτου και τυπικού, παρά τις όποιες αδυναμίες παρουσιάζει, προσφέρει μια διαχρονικά στέρεα βάση ανάλυσης των μετασχηματισμών στις εργασιακές σχέσεις που έχει στο επίκεντρό της τα συμφέροντα των εργαζόμενων τάξεων.

Στην παρούσα ενότητα εξετάζουμε την προσωρινή και τη μερική απασχόληση:

Η προσωρινή απασχόληση συνήθως εφαρμόζεται μέσω συμβάσεων ορισμένου χρόνου που δεν προβλέπουν αποζημίωση απόλυσης. Αποτελεί μορφή αριθμητικής ευελιξίας που εξυπηρετεί τη στροφή και προσαρμογή της παγκόσμιας αγοράς προς νέους κλάδους υπηρεσιών, αλλά ταυτόχρονα συναντάται και σε παραδοσιακές βιομηχανικές και συναφείς δραστηριότητες.

Η μερική απασχόληση αποτελεί ευρέως διαδεδομένη μορφή εργασίας με ωράριο μικρότερο (π.χ. για 4 ώρες την ημέρα) του τυπικού των συλλογικών συμβάσεων (40 ώρες εβδομαδιαίως) και ανάλογα μειωμένη αμοιβή.

Η ευελιξία που προσφέρουν αυτού του είδους εργασιακές μορφές αποτυπώνεται στην οργάνωση των επιχειρήσεων, δηλαδή:

1. Στην προσαρμογή του εργατικού δυναμικού στις διακυμάνσεις του φόρτου εργασίας (υπερωρίες, συνολική διευθέτηση, εποχιακές προσλήψεις).
2. Στην εξισορρόπηση της κατανομής του εργατικού δυναμικού, των επαγγελματιών και των ειδικοτήτων μεταξύ εργασιακών καθηκόντων και συνεργείων παραγωγής (υπεργολαβίες εσωτερικές, εσωτερικός δανεισμός).
3. Στην επιβολή εργασιακής πειθαρχίας, κατακερματισμός ανάμεσα σε σταθερά και προσωρινά απασχολούμενους στην ίδια θέση, καταβολή χαμηλότερων μισθών για την ίδια εργασία (περιστασιακή απασχόληση, δανεισμός).
4. Στην επιλογή προσωπικού κατά την πρόσληψη και δυνατότητα δοκιμαστικής περιόδου (μαθητείες, πρακτικές ασκήσεις, προσωρινή απασχόληση).
5. Στις αναπληρώσεις προσωπικού λόγω αδειών, παραιτήσεων, απουσιών (Γκιάλης και Herod, 2015).

Ο σύγχρονος πολλαπλασιασμός της ευέλικτης απασχόλησης σε περιφερειακές παραγωγικές δομές στοχεύει στην ελαχιστοποίηση του κόστους με τη συμμετοχή ενός μεταβλητού αριθμού εργαζομένων ανάλογα με τη ζήτηση. Τυπικό παράδειγμα αυτού είναι η εποχιακή ζήτηση εργασίας σε τουριστικούς προορισμούς, όπως τα νησιά. Ωστόσο, η ευελιξία συνεπάγεται συνήθως συμβάσεις εργασίας που τοποθετούν τους εργαζομένους σε επισφαλείς θέσεις, περιστασιακή εργασία, προσωρινή εργασία, εργασία κατ' απαίτηση ανά ώρα και ακούσια ή κατ' ανάγκη μερική/προσωρινή απασχόληση (Gialis et al., 2020· Kalleberg, 2009). Η επισφάλεια των εργαζομένων χαρακτηρίζεται από χαμηλό εισόδημα και σχετικούς περιορισμούς όσον αφορά τις κοινωνικές παροχές και δικαιώματα, καθώς οι ρυθμίσεις της ευέλικτης απασχόλησης επιφέρουν ελλιπή μορφή τοποθέτησης των εργαζομένων στην αγορά εργασίας. Αναφορές και από τη διεθνή βιβλιογραφία δείχνουν ότι οι νέες θέσεις απασχόλησης που δημιουργήθηκαν την περίοδο της οικονομικής ανάκαμψης ήταν περισσότερο πιθανό να είναι μη τυπικές (Gialis et al., 2020). Το ίδιο ισχύει και στην Ελλάδα, αφού η πλειο-

νότητα των νέων θέσεων εργασίας που δημιουργήθηκαν την περίοδο της οικονομικής ανάκαμψης ήταν μερικής απασχόλησης και χαμηλά αμειβόμενες (INE ΓΣΕΕ, 2017).

Διευκρινίζεται δε ότι οι εργαζόμενοι με ευέλικτες μορφές απασχόλησης σε έναν μεγάλο αριθμό χωρών και κυρίως στις χώρες του ευρωπαϊκού Νότου (Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία) συνδέονται με την κατ' ανάγκη συμμετοχή τους σε αυτές, δηλαδή θα ήθελαν να δουλεύουν με άλλο εργασιακό καθεστώς. Για παράδειγμα, με βάση τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας (ΕΛΣΤΑΤ), στην Ελλάδα την περίοδο της οικονομικής ανάκαμψης 2014-2017 το ποσοστό των εργαζομένων μερικής απασχόλησης που κατ' ανάγκη συμμετέχουν σε αυτήν κυμαίνεται περίπου στο 65% των εργαζομένων με μερική απασχόληση. Παρόμοια εικόνα εμφανίζεται και για τους κατ' ανάγκη εργαζομένους με προσωρινές συμβάσεις, καθώς το ποσοστό τους σε σχέση με το σύνολο των προσωρινά απασχολουμένων ξεπερνάει το 70%. Συνεπώς παρατηρείται και στην ελληνική πραγματικότητα η κατ' ανάγκη συμμετοχή του εργατικού δυναμικού σε ευέλικτες μορφές απασχόλησης.

Σημαντικό χαρακτηριστικό των εργασιακών ρυθμίσεων της ευέλικτης απασχόλησης είναι ότι συνοδεύονται από αυξανόμενους κινδύνους φτώχειας. Η άτυπη απασχόληση σχετίζεται με χαμηλούς μισθούς και φτώχεια, ειδικά όταν υπάρχει έλλειψη θεσμικής υποστήριξης για συνδυασμό περιθάλψης και εργασίας (Horemans, 2018). Επιπλέον, ο κίνδυνος φτώχειας των άτυπα εργαζομένων επιδεινώνεται από το γεγονός ότι αντιμετωπίζουν περισσότερα εμπόδια στη συμμετοχή τους στην εκπαίδευση, όπως οι κακές επιλογές ή η έλλειψη κινήτρων, κατάρτισης, χρόνου, χρημάτων ή υποστήριξης του εργοδότη σε σύγκριση με τους τυπικούς υπαλλήλους (Gialis et al., 2020).

Στις περιφέρειες της Ελλάδας η εξάπλωση της άτυπης απασχόλησης εμφανίστηκε ως «από μηχανής Θεός» ενάντια στις μεγάλες απώλειες θέσεων εργασίας, καθώς είναι προφανώς καλύτερο να αυξηθούν οι θέσεις ευέλικτων μορφών απασχόλησης από την αύξηση των ανέργων. Ωστόσο, η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας σε συνδυασμό με την ισχυρή αποεπένδυση ευνόησε ορισμένες δραστηριότητες χαμηλής ειδίκευσης και υψηλής έντασης εργασίας, οι οποίες βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στην ευέλικτη εργασία με χαμηλή αμοιβή, και συνεπώς οδήγησε σε μικρή αύξηση της παραγωγικότητας (Αργείτης κ.ά., 2018; Gialis et al., 2020).

Τονίζεται ωστόσο ότι η αλληλεπίδραση των περιφερειών ή των οικονομικών κλάδων με τις διεθνείς μεταβολές παρουσιάζουν διαφορετικούς ρυθμούς και έκταση εξάπλωσης των διάφορων μορφών εργασίας και, συνεπώς, οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης θα πρέπει να αναλύονται ως σημαντικές παράμετροι των οικονομικών αναδιανομών και όχι ως ένα μεμονωμένο φαινόμενο σε έναν κόσμο κυριαρχίας της τυπικής απασχόλησης. Ωστόσο, η μελέτη των ευέλικτων μορφών απασχόλησης και η ενδεχόμενη στροφή των ελληνικών περιφερειών προς αυτές τις περιόδους της οικονομικής ύφεσης και της ανάκαμψης που ακολούθησε δεν αντιστοιχούν σε μια καθολική αύξηση της εργασιακής ευελιξίας, δηλαδή σε μια καθολική στροφή προς το ευέ-

λικτο σε βάρος των παραδοσιακών μορφών εργασίας, αλλά στην τάση επέκτασής της στο σύνολο των παραγωγικών δραστηριοτήτων (Γκιάλης και Herod, 2015).

Στην παρούσα ενότητα θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε αυτές τις πρακτικές υπό το πρίσμα, πρωτίστως, της προσωρινής εργασίας και, δευτερευόντως, της μερικής απασχόλησης, ώστε να καταγράψουμε τον βαθμό εισχώρησης των ευέλικτων μορφών εργασίας στις ελληνικές περιφέρειες την τελευταία δεκαετία (2009-2019). Μελετάμε τις έννοιες της εργασιακής ευελιξίας και επισφάλειας και φιλοδοξούμε να διερευνήσουμε την επέκταση ή μη της ευέλικτης εργασίας σε «ανθεκτικές»-δυναμικές περιφέρειες και κλάδους με βάση στοιχεία που έχει συλλέξει η ΕΛΣΤΑΤ για την ευέλικτη απασχόληση και τον ενδεχόμενο συσχετισμό της με την οικονομική επισφάλεια. Τίθεται δηλαδή το ερώτημα αν τελικά η «ανθεκτικότητα» κάποιων περιοχών στις οικονομικές πιέσεις (πόσο γρήγορα υποχωρεί η απασχόληση σε συνθήκες πίεσης ή αντίστοιχα πόσο γρήγορα ανακάμπτει) οφείλεται σε επισφαλείς μορφές απασχόλησης.

Συγκεκριμένα, μελετάμε:

- Τη στροφή της αγοράς προς τις ευέλικτες-επισφαλείς μορφές εργασίας. Αν η προσωρινή εργασία σε σχέση με τη μισθωτή απασχόληση έχει αυξηθεί με το πέρασμα του χρόνου και τι συμβαίνει αντίστοιχα με τη μερική απασχόληση σε σχέση με την πλήρη.
- Τη διακύμανση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης ως προς τις κρισιακές πιέσεις.
- Τη διαμόρφωση των μέσων μισθών της προσωρινής απασχόλησης σε σχέση με αυτών της μόνιμης.

4.2 Σχέση προσωρινής-μόνιμης απασχόλησης ανά περιφέρεια για το σύνολο των κλάδων

Την περίοδο της ύφεσης (2009-2013) σε όλες τις περιφέρειες μειώθηκε η μόνιμη απασχόληση και σε όλες τις περιφέρειες, εκτός από την Πελοπόννησο, μειώθηκε η προσωρινή απασχόληση. Ενδεικτικά, στην Αττική η προσωρινή εργασία μειώθηκε περισσότερο από 50%, στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, στη Δυτική Ελλάδα, στην Ήπειρο, στη Θεσσαλία και στη Στερεά Ελλάδα μειώθηκε περίπου κατά 40%. Στην Κεντρική Μακεδονία η μείωση ήταν της τάξης του 32% περίπου, ενώ στη Δυτική Μακεδονία η προσωρινή απασχόληση μειώθηκε κατά 20% περίπου. Στις νησιωτικές περιοχές η προσωρινή απασχόληση μειώθηκε λιγότερο από 20%, με εξαίρεση τα Ιόνια νησιά, όπου μειώθηκε περίπου 28% (Σχήμα 4.1α, β, γ, δ).

Πίνακας 4.1: Μέσος μισθός μόνιμης και προσωρινής μισθωτής απασχόλησης ανά κλάδο, 2018

Κλάδοι	Μέσος μισθός μόνιμης μισθωτής απασχόλησης (2018)	Μέσος μισθός προσωρινής μισθωτής απασχόλησης (2018)
Α. Γεωργία, δασοκομία και αλιεία	684,2	544,5
Β. Ορυχεία και λατομεία Γ. Μεταποίηση	843,7	638,6
Δ. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος Ε. Παροχή νερού	1041,4	689,7
ΣΤ. Κατασκευές	761,3	749,0
Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων	696,5	512,5
Η. Μεταφορά και αποθήκευση	943,5	1051,3
Θ. Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίαση	629,8	610,3
Ι. Ενημέρωση επικ. Κ. Χρηματοπιστ. Ασφαλ. Λ. Ακίν. Περ.	974,8	667,7
Μ. Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	777,2	554,1
Ν. Διοικ. Υποστηρικτ. Δραστ. Ξ. Δημόσια Διοίκ. Κοιν. Ασφάλ.	1043,4	620,5
Ο. Εκπαίδευση	1036,5	571,7
Π. Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας	968,8	737,5
Ρ. Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία	783,5	594,4
Σ. Άλλ. δραστ. παρ. υπηρ. Τ. Δραστ. Νοικ. Υ.Ετερόδικων	710,3	512,3

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Την περίοδο 2009-2013 η μεγάλη μείωση της προσωρινής απασχόλησης, η οποία σχεδόν σε όλες τις περιφέρειες είναι μεγαλύτερη συγκριτικά με τη μόνιμη, οφείλεται στην ευαλωτότητα (η οποία μεταφράζεται σε απολύσεις ή μη ανανεώσεις συμβάσεων). Η ευαλωτότητα της προσωρινής εργασίας την περίοδο της κρίσης καταμαρτυρείται και από το γεγονός ότι στη μητροπολιτική περιφέρεια της Αττικής η προσωρινή απασχόληση μειώθηκε σημαντικά (-50%) με σοβαρό αντίκτυπο στη αγορά εργασίας, ενώ ταυτόχρονα η περιφέρεια κατατάσσεται στις τέσσερις περισσότερο ανθεκτικές περιφέρειες με βάση τη μισθωτή απασχόληση.

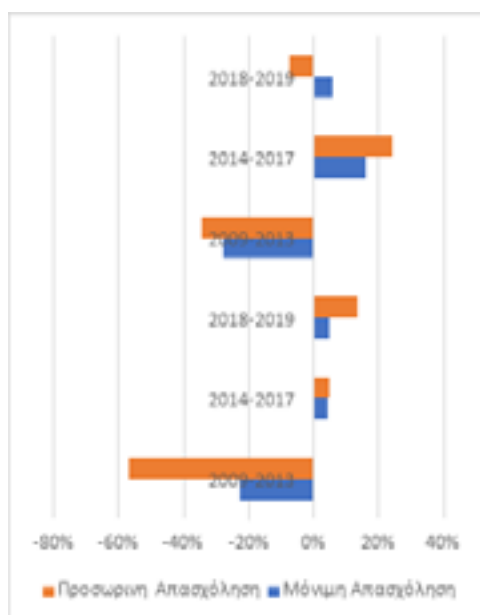
Την περίοδο 2014-2017 η προσωρινή απασχόληση αυξήθηκε (περισσότερο και από τη μόνιμη) σε αρκετές περιφέρειες: στην Κεντρική Μακεδονία (24%), στα Ιόνια νησιά (23%), στην Ήπειρο, στη Δυτική Ελλάδα, στη Θεσσαλία και στη Στερεά Ελλάδα (λιγότερο από 20%), ενώ στην Αττική αυξήθηκε μόλις 5% (Σχήμα 4.1α, β, γ, δ).

Την περίοδο 2018-2019 σε όλες τις περιφέρειες εκτός από την Κεντρική Μακεδονία έχει αυξηθεί η προσωρινή απασχόληση. Οι περιφέρειες όπου αυξήθηκε σημαντικά είναι οι αγροτικές κυρίως –Ήπειρος (68%), Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (49%), Δυτική Ελλάδα (45%) Θεσσαλία (25%)–, ενώ σημαντικά ποσοστά αύξησης παρατηρούνται και στις νησιωτικές – Νότιο Αιγαίο (25%), Βόρειο Αιγαίο (23%), Κρήτη (18%). Σημαντική αύξηση της προσωρινής εργασίας υπάρχει και στη Δυτική Μακεδονία (21%) (Σχήμα 4.1α, β, γ).

Πίνακας 4.2: Μέσος μισθός μόνιμης και προσωρινής μισθωτής απασχόλησης ανά περιφέρεια, 2018

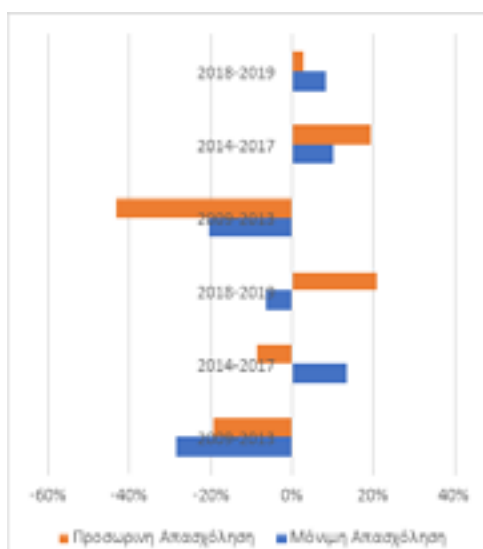
Περιφέρεια	Μέσος μισθός μόνιμης μισθωτής απασχόλησης (2018)	Μέσος μισθός προσωρινής μισθωτής απασχόλησης
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	893	558
Κεντρική Μακεδονία	872	649
Δυτική Μακεδονία	978	543
Ήπειρος	890	650
Θεσσαλία	872	587
Ιόνιοι Νήσοι	757	701
Δυτική Ελλάδα	840	575
Στερεά Ελλάδα	867	554
Αττική	983	630
Πελοπόννησος	862	590
Βόρειο Αιγαίο	907	757
Νότιο Αιγαίο	920	885
Κρήτη	865	685

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

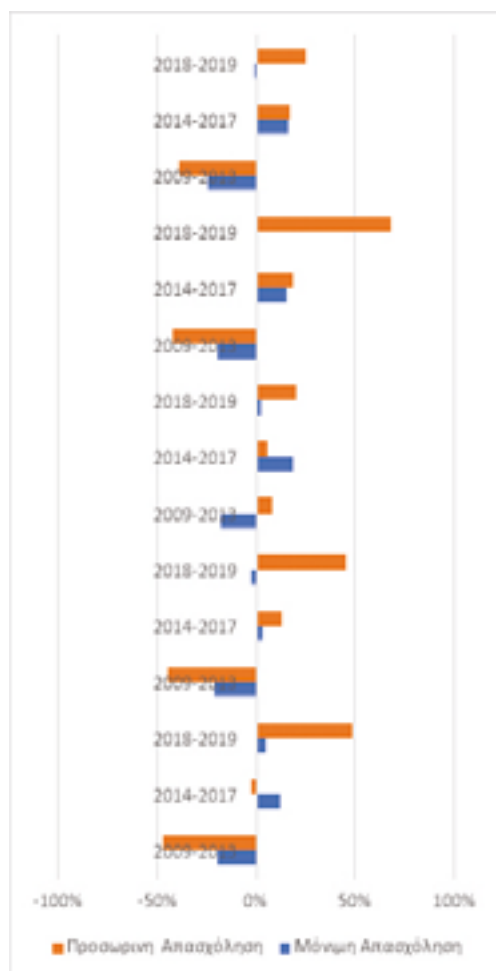
Σχήμα 4.1α: Μεταβολή προσωρινής και μόνιμης απασχόλησης, στις μητροπολιτικές περιφέρειες, περίοδος 2009-2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

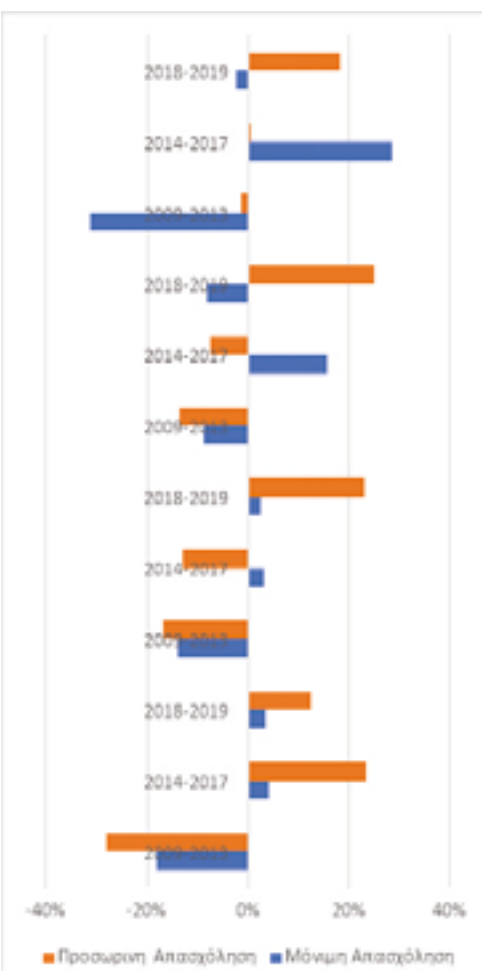

Σχήμα 4.1β: Μεταβολή προσωρινής και μόνιμης απασχόλησης, στις βιομηχανικές περιφέρειες, περίοδος 2009-2019

Παρατηρείται ότι η προσωρινή απασχόληση μειώθηκε σημαντικά περισσότερο συγκριτικά με τη μόνιμη απασχόληση την περίοδο της οικονομικής ύφεσης, γεγονός που την καθιστά ευάλωτη στις κρισιακές πιέσεις. Επίσης, παρατηρούνται αυξητικές τάσεις της προσωρινής απασχόλησης κυρίως την τελευταία περίοδο ανάκαμψης, γεγονός που συνδέει τη στροφή της αγοράς εργασίας στις ευέλικτες μορφές απασχόλησης με στόχο την κάλυψη των νέων αναγκών της. Παράλληλα, μέσω της σύγκρισης των μέσων μισθών της μόνιμης και προσωρινής απασχόλησης προκύπτει ότι οι εργαζόμενοι με μόνιμη εργασία αμείβονται περισσότερο σε σύγκριση με τους συναδέλφους τους με προσωρινή απασχόληση (Πίνακες 4.1 και 4.2).

Σχήμα 4.1γ: Μεταβολή προσωρινής και μόνιμης απασχόλησης, στις αγροτικές περιφέρειες, περίοδος 2009-2019

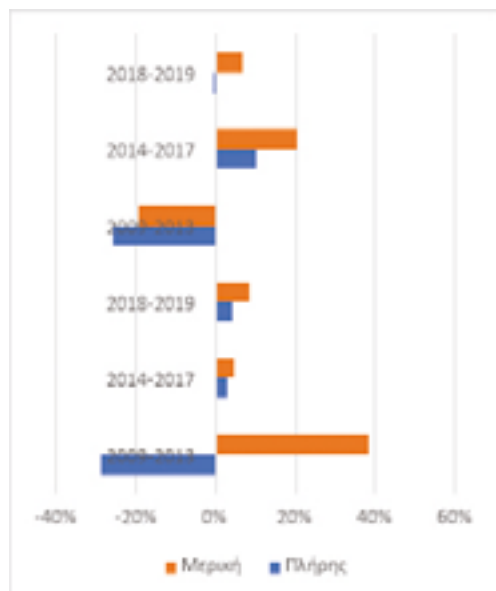

Σχήμα 4.1δ: Μεταβολή προσωρινής και μόνιμης απασχόλησης, στις νησιωτικές περιφέρειες, περίοδος 2009-2019

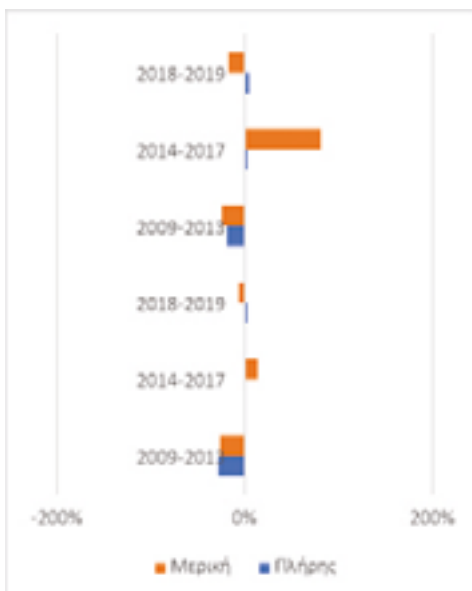
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

4.3 Σχέση μερικής-πλήρους απασχόλησης ανά περιφέρεια για το σύνολο των κλάδων

Την περίοδο 2009-2013, αν και η πλήρης εργασία μειώθηκε σε όλες τις περιφέρειες, δεν ισχύει το ίδιο για τη μερική, καθώς παρουσιάζει σημαντική αύξηση σε αρκετές περιφέρειες. Η μεγαλύτερη αύξηση της μερικής απασχόλησης παρατηρείται στην Αττική (38%), στο Βόρειο Αιγαίο (33%) και στα Ιόνια νησιά (35%), ενώ η μεγαλύτερη μείωση παρατηρείται στη Δυτική Μακεδονία (-26%), στην Κεντρική Μακεδονία (-19%) και στο Νότιο Αιγαίο (-15%). Παρατηρείται ότι την περίοδο της οικονομικής ύφεσης στο Βόρειο Αιγαίο και στα Ιόνια νησιά που βρίσκονται στις πρώτες θέσεις του δείκτη ανθεκτικότητας (Ενότητα 3, Πίνακας 3.1) η μερική απασχόληση εμφανίζει μεγάλα ποσοστά αύξησης. Εντούτοις, στο Νότιο Αιγαίο, που βρίσκεται στη 2η θέση του δείκτη ανθεκτικότητας, η μερική απασχόληση μειώθηκε, όπως μείωση παρουσιάστηκε στις περιφέρειες της Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας. Ωστόσο, στην Αττική η μερική απασχόληση σημείωσε τη μεγαλύτερη αύξηση, το οποίο ίσως σημαίνει ότι η μερική απασχόληση αποτέλεσε «αντίβαρο» απέναντι στις μεγάλες αρνητικές μεταβολές της αγοράς εργασίας, στη μητροπολιτική περιφέρεια της Αττικής αλλά και στις ανθεκτικές περιφέρειες (Βόρειο Αιγαίο, Ιόνια νησιά). Παρατηρείται επίσης ότι η μερική απασχόληση αποδεικνύεται περισσότερο ανθεκτική σε σχέση με την προσωρινή απασχόληση (Σχήμα 4.2α, β, γ, δ).

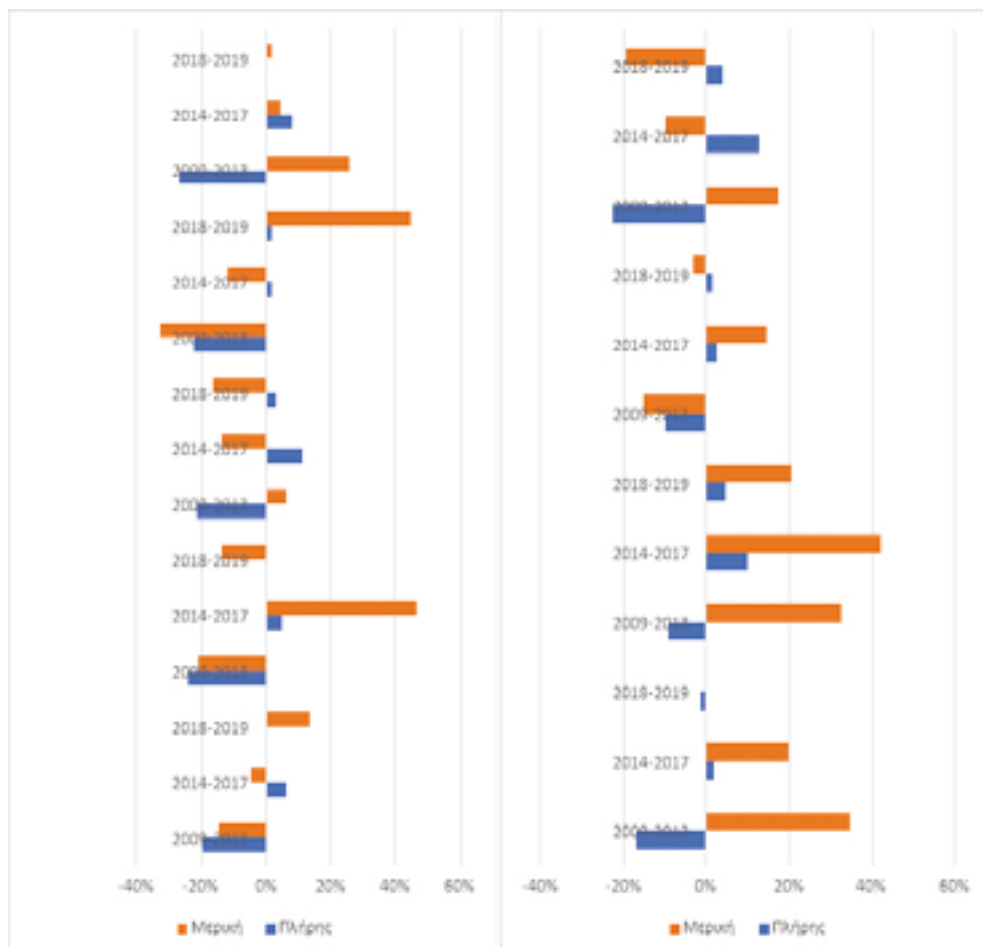
Σχήμα 4.2α: Μεταβολή μερικής και πλήρους απασχόλησης, στις μητροπολιτικές περιφέρειες, περίοδος 2009-2019

Σχήμα 4.2α: Μεταβολή μερικής και πλήρους απασχόλησης, στις μητροπολιτικές περιφέρειες, περίοδος 2009-2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Την περίοδο 2014-2017 η μερική απασχόληση αυξήθηκε σημαντικά στις περισσότερες περιφέρειες και πολύ περισσότερο από την πλήρη εργασία. Ωστόσο, μειώθηκε στις περιφέρειες της Κρήτης (-10%), της Ηπείρου (-12%), της Πελοποννήσου (-14%) και της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (-5%). Στις περιφέρειες της Στερεάς και της Δυτικής Ελλάδας η μερική απασχόληση σημείωσε τεράστια αύξηση (80% και 46% αντίστοιχα). Επίσης, συνέχισε την αυξητική της πορεία στο Βόρειο Αιγαίο (42%), το οποίο συνεχίζει να βρίσκεται στην 1η θέση του δείκτη ανάκαμψης και σταθεροποίησης (Σχήμα 4.2α, β, γ, δ).

Σχήμα 4.2γ: Μεταβολή μερικής και πλήρους απασχόλησης, στις αγροτικές περιφέρειες, περίοδος 2009-2019

Σχήμα 4.2δ: Μεταβολή μερικής και πλήρους απασχόλησης, στις νησιωτικές περιφέρειες, περίοδος 2009-2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Την περίοδο 2018-2019 η μερική απασχόληση αυξήθηκε περισσότερο σε σχέση με την πλήρη και επίσης η αύξηση αυτή ήταν σημαντική στις περισσότερες περιφέρειες. Στις περιφέρειες που κατατάσσονται στις τρεις πρώτες θέσεις του δείκτη ανάκαμψης, ήτοι το Βόρειο Αιγαίο, η Αττική και η Ήπειρος, η αύξηση ήταν 20%, 8% και 45%, αντίστοιχα. Στη Θεσσαλία, στα Ιόνια νησιά και στη Δυτική Ελλάδα η μεταβολή της μερικής απασχόλησης είναι ισχνή ή αρνητική (1%, 0 και -14%). Διακρίνεται συνεπώς σε αυτή την περίοδο μελέτης μια πιο ξεκάθαρη σύνδεση της ανθεκτικότητας της αγοράς εργασίας με τη μερική απασχόληση (Σχήμα 4.2α, β, γ, δ).

Συνθέτοντας τα ευρήματα από την παραπάνω ανάλυση συμπεραίνουμε ότι η μερική απασχόληση αυξάνεται περισσότερο από την πλήρη και ότι τελικά υφίσταται θετική σχέση ανθεκτικότητας συνολικής και ανθεκτικότητας μερικής απασχόλησης. Ένδειξη της δεύτερης υπόθεσης, η οποία χρήζει όμως περισσότερης μελλοντικής διερεύνησης, αποτελεί η σημαντική αύξηση της μερικής απασχόλησης στο Βόρειο Αιγαίο, όπου βρίσκεται στην 1η θέση του δείκτη ανθεκτικότητας για όλη την περίοδο μελέτης, καθώς και η μεγάλη αύξηση της μερικής απασχόλησης στις τρεις πιο ανθεκτικές περιφέρειες την περίοδο 2018-2019 (Ενότητα 3, Πίνακας 3.1). Ωστόσο, καταλήγουμε σε διαφοροποιημένα συμπεράσματα σε σχέση με την προσωρινή απασχόληση. Η μερική απασχόληση αποδεικνύεται περισσότερο ανθεκτική συγκριτικά με την προσωρινή σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, αποτελώντας αντίβαρο στις απολύσεις ή στις μη ανανεώσεις των συμβάσεων εργασίας.

5. Γιατί η
ανθεκτικότητα, η
ευελικτοποίηση
και η γεωγραφία
αφορούν τον κόσμο
της εργασίας;

Βασικές ενότητες κεφαλαίου

- Περιφερειακός/κλαδικός καταμερισμός και τάσεις στην απασχόληση
- Ανθεκτικότητα και ευελικτοποίηση
- Ανθεκτικότητα: Συνολική-μισθωτή-προσωρινή απασχόληση
- Ευελικτοποίηση και επισφάλεια

Βασικό συμπέρασμα

- Η προσωρινή απασχόληση, συρρικνώθηκε δραματικά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, κυρίως στην Αττική, και στη συνέχεια ανέκαμψε ταχύτατα. Στον αντίποδα, η μερική απασχόληση «άνθισε» την περίοδο της βαθιάς κρίσης και εξακολουθεί να έχει ισχυρή παρουσία έκτοτε.
- Η προσωρινή απασχόληση ευδοκίμει σε όλες τις περιφέρειες, μετά το 2014, και κυρίως στις νησιωτικές που εξειδικεύονται στον τουρισμό, την εστίαση και την αναψυχή, βοηθώντας τες να ανταποκριθούν στην αυξανόμενη ζήτηση των εποχιακών θέσεων εργασίας ή απλώς ακολουθώντας τις σύγχρονες πρακτικές μείωσης του εργασιακού κόστους.
- Κατά κανόνα, η προσωρινή απασχόληση αμείβεται (πολύ) λιγότερο από τη μόνιμη απασχόληση, σχεδόν σε όλους τους κλάδους και περιφέρειες.
- Συνεπώς, η ανθεκτικότητα ορισμένων κλάδων ή περιφερειών δεν οδηγεί σε οικονομική και κοινωνική ευμάρεια κατά την περίοδο μελέτης, καθώς συνδέεται με την «έκρηξη» της προσωρινής και μερικής απασχόλησης αλλά και με τις χαμηλά αμειβόμενες θέσεις εργασίας που οδηγούν συχνά σε φτωχοποίηση του εργατικού δυναμικού.

Στην ανά χείρας μελέτη επιχειρήθηκε μια ολοκληρωμένη ανάλυση τη σχέσης περιφερειακής ανθεκτικότητας - Κλαδικού δυναμισμού και ευελικτοποίησης στις ελληνικές περιφερειακές αγορές εργασίας. Χρησιμοποιώντας δευτερογενή δεδομένα της τελευταίας δεκαετίας, αναλύθηκαν, μεταξύ άλλων, βασικά οικονομικά και παραγωγικά μεγέθη, οι κλάδοι εξειδίκευσης των περιφερειών, η ανεργία και η αυτοαπασχόληση χωρίς προσωπικό. Σημαντικό μέρος της ανάλυσης αφορά τη σχέση περιφερειακής ανθεκτικότητας και ευελικτοποίησης, καθώς, εκτός από την ανάλυση ανθεκτικότητας (resilience analysis), υπήρξε εστίαση στις διαφοροποιήσεις και στις τάσεις ανάμεσα στις τυπικές και τις ευέλικτες μορφές απασχόλησης ανά κλάδο και ανά περιφέρεια και επιπλέον επιχειρήθηκε την αποτίμηση των συνθηκών στις επιμέρους τοπικές αγορές εργασίας.

5.1 Περιφερειακός/κλαδικός καταμερισμός και τάσεις στην απασχόληση

Ο κλάδος που συγκεντρώνει τον μεγαλύτερο αριθμό απασχολούμενων σε όλη τη χώρα για όλη την υπό μελέτη περίοδο είναι το Χονδρικό και λιανικό εμπόριο και ακολουθούν οι κλάδοι της Γεωργίας και των Υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης. Παρατηρούμε δηλαδή ότι σημαντικό κομμάτι του εργατικού δυναμικού απασχολείται στον πρωτογενή και στον τριτογενή τομέα. Σε σχέση με τις διακυμάνσεις της απασχόλησης, την περίοδο 2009-2013 η συνολική απασχόληση στο σύνολο των κλάδων παρουσιάζει σημαντική μείωση σε όλες τις περιφέρειες, ωστόσο στη Δυτική και την Κεντρική Μακεδονία παρατηρείται η μεγαλύτερη μείωση, ενώ στο Βόρειο και Νότιο Αιγαίο η μικρότερη. Αντίθετη εικόνα εμφανίζει η συνολική απασχόληση την περίοδο 2014-2017 στο σύνολο της χώρας, με το Βόρειο Αιγαίο, την Κεντρική Μακεδονία και την Κρήτη να σημειώνουν τη μεγαλύτερη αύξηση, ενώ η μικρότερη παρατηρείται στην Ήπειρο και στην Αττική. Σημαντική αύξηση στη συνολική απασχόληση σημειώνεται την περίοδο 2018-2019 σε όλες τις περιφέρειες.

Βαρύνουσας σημασίας είναι η Αττική, καθώς συγκεντρώνει το 37% της συνολικής απασχόλησης, γεγονός που σημαίνει ότι οι διακυμάνσεις της απασχόλησης σε αυτή την περιφέρεια μπορούν να διαμορφώσουν σημαντικές δυναμικές σε εθνική κλίμακα. Επιπλέον στη μητροπολιτική περιφέρεια συγκεντρώνονται κλάδοι με μεγάλη περιφερειακή ανισοκατανομή, όπως οι κλάδοι Ενημέρωσης και επικοινωνίας, Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες, Δραστηριότητες διαχείρισης ακίνητης περιουσίας και Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες. Στις νησιωτικές περιφέρειες (Ιόνια νησιά, Νότιο Αιγαίο και Κρήτη) υπερσυγκεντρώνεται η απασχόληση στον κλάδο Υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης, ενώ στο Βόρειο Αιγαίο αλλά και στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη υπερσυγκεντρώνονται οι απασχολούμενοι στις Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες, στη Δημόσια διοίκηση και άμυνα και την Υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση.

Η αύξηση της απασχόλησης που παρατηρείται στις περιφέρειες από το 2014 και μετά δεν είναι ικανή να αντισταθμίσει τη μειωμένη απασχόληση σε σύγκριση με τις τιμές του 2009, σε σημαντικούς κλάδους όπως τα Ορυχεία λατομεία και Μεταποίηση, οι Κατασκευές και το Χονδρικό και λιανικό εμπόριο. Αντίθετα, ο αριθμός των εργαζομένων εμφανίζει οριακά υψηλότερες τιμές το 2019 σε σύγκριση με την προηγούμενη δεκαετία, στους κλάδους Παροχής ηλεκτρικού ρεύματος και νερού και Δραστηριοτήτων ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας. Η σημαντικότερη δε αύξηση καταγράφεται στον κλάδο των Υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης, όπου ο αριθμός των εργαζομένων έχει αυξηθεί περίπου 20% ως προς τη συνολική απασχόληση και κατά 40% ως προς τη μισθωτή, σε σχέση με το 2009. Επιπλέον, παρατηρείται οριακή άνοδος της μισθωτής απασχόλησης στον κλάδο των Δραστηριοτήτων ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας, στη Γεωργία, την Παροχή ρεύματος και νερού και στις Δραστηριότητες σχετιζόμενες με τις τέχνες, τη διασκέδαση και την ψυχαγωγία. Συνεπώς, λόγω της βαθιάς οικονομικής ύφεσης και της συνολικά μικρής αύξησης

της απασχόλησης επικυρώνεται η αρχική μας υπόθεση πως η ελληνική περίπτωση συνάδει λιγότερο με τη συζήτηση περί δυναμισμού και ταιριάζει περισσότερο με την προβληματική περί περιφερειακής ή κλαδικής ανθεκτικότητας.

5.2 Ανθεκτικότητα και ευελικτοποίηση

Με την ενδελεχή εξέταση της απασχόλησης, συνολικής και μισθωτής, καθώς και των επιμέρους συνιστωσών τους αποτυπώθηκαν σημαντικοί μηχανισμοί που διέπουν την περιφερειακή ανθεκτικότητα οι οποίοι παράγουν διαφορετικούς τρόπους περιφερειακής απόκρισης στην ύφεση. Σε όσα προηγήθηκαν, η ευελικτοποίηση προσεγγίστηκε κυρίως μέσα από την προσωρινή μισθωτή απασχόληση αλλά και τη μερική απασχόληση. Βασικό μας εύρημα είναι πως η ευελιξία, αν και μπορεί να προταθεί ως μηχανισμός αντίστασης στην ύφεση ή ανάκαμψης σε περιόδους ανάπτυξης περιφερειακών-απομονωμένων περιοχών αλλά και σημαντικών κεντρικών περιφερειών, δεν μπορεί να εγγραφεί, λόγω της φύσης της, για την οικονομική ευμάρεια ή απλώς για την οικονομική βιωσιμότητα των απασχολουμένων, καθώς συνδέεται άμεσα με την επισφάλεια (κοινωνική και οικονομική). Επιπλέον, η εργασιακή ευελιξία αναπαράγει και αναπαράγεται μέσω ποικίλων πρακτικών που τη διέπουν, όπως είναι οι αλλαγές της εργασιακής νομοθεσίας, η αποδυνάμωση των συλλογικών συμβάσεων, η πολιτική των εταιρειών σχετικά με το προσωπικό τους, αλλά και η αποδυνάμωση των συνδικάτων και ο κατακερματισμός.

Η ευέλικτη απασχόληση απέδειξε ότι έχει ισχυρό αντίκτυπο στην ικανότητα προσαρμογής των περιφερειών στο ασταθές εξωτερικό περιβάλλον. Η παραπάνω διαπίστωση ισχύει κατεξοχήν για τη μερική απασχόληση που αυξήθηκε σημαντικά όλη την περίοδο μελέτης, υπογραμμίζοντας πως η ανάκτηση των απωλεσθέντων θέσεων εργασίας δεν γίνεται με όρους πλήρους απασχόλησης αλλά μέσα από την εμπλοκή χιλιάδων εργαζομένων σε μερική και χαμηλά αμοιβόμενη εργασία. Ομοίως, ισχύει για την προσωρινή εργασία από την έναρξη της αναιμικής ανάκαμψης και έπειτα, υποδεικνύοντας πως χιλιάδες συμβάσεις αορίστου χρόνου έχουν πλέον αντικατασταθεί από συμβάσεις ορισμένου χρόνου. Διαπιστώθηκε δε ότι η υποχώρηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας κατά περίπου 22% επιτάχυνε τις συνθήκες για τη μετέπειτα ευελικτοποίηση της αγοράς εργασίας (σημαντική αύξηση ευέλικτης και προσωρινής απασχόλησης). Η επιτάχυνση αυτή ελέω κρίσης μεταφράζεται σε κάλυψη εποχιακών ή λόγω αιχμής αναγκών της αγοράς εργασίας, απόκρυψης εργασίας πλήρους απασχόλησης ή αυξημένης ζήτησης μερικής απασχόλησης λόγω μείωσης φορολογικών και ασφαλιστικών εισφορών, και οδηγεί σε επιβολή, λόγω αναγκαιότητας, της επισφάλειας και της ανασφάλειας.

5.3 Ανθεκτικότητα: Συνολική-μισθωτή-προσωρινή απασχόληση

Η ανθεκτικότητα των περιφερειών την περίοδο μελέτης οφείλεται στα διαφορετικά περιφερειακά τους χαρακτηριστικά. Το Βόρειο και Νότιο Αιγαίο και η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη είναι οι περισσότερο ανθεκτικές περιφέρειες την περίοδο της οικο-

νομικής ύφεσης. Το Νότιο Αιγαίο, αν και απομακρυσμένο από την Κεντρική Ελλάδα, είναι μια περιφέρεια με σημαντικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ που εξειδικεύεται κυρίως στον κλάδο των Υπηρεσιών παροχής καταλύματος κι εστίασης, με τα ποσοστά της προσωρινής απασχόλησης να ξεπερνάνε το 70% της μισθωτής και που ο κλάδος από το 2011 παρουσιάζει σημαντική αυξητική πορεία. Το Βόρειο Αιγαίο με ανεργία 17,6%, και έχοντας το χαμηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ, καταγράφεται ως η πιο ανθεκτική περιφέρεια με βάση τη συνολική απασχόληση σε όλη την περίοδο μελέτης. Το γεγονός αυτό οφείλεται όχι στην ισχυρή οικονομία της και την ευνοϊκή κλαδική της διάρθρωση αλλά σε τοπικούς δομικούς παράγοντες, που οδηγούν σε οικονομικό «κορεσμό» ή, καλύτερα ειπωμένο, σε ιδιαίτερα περιφερειακά πλεονεκτήματα, όπως η διατήρηση της αυτοαπασχόλησης στον αγροτικό τομέα και η υπερσυγκέντρωση δημοσίων υπαλλήλων κυρίως στον τομέα της Άμυνας. Η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, όπου επίσης υπερσυγκεντρώνονται δημόσιοι υπάλληλοι στον τομέα της Άμυνας, αποδεικνύεται επίσης αρκετά ανθεκτική περιφέρεια την περίοδο 2009-2013, καθώς στον κλάδο αυτό δεν παρατηρούνται σημαντικές μεταβολές λόγω της ύφεσης. Αντίθετα, η Αττική βρίσκεται σε πολύ χαμηλή θέση του δείκτη ανθεκτικότητας με χιλιάδες απολύσεις ή μη ανανεώσεις συμβάσεων. Την περίοδο 2014-2017, η μητροπολιτική Κεντρική Μακεδονία και η τουριστική Κρήτη, εκτός από το Βόρειο Αιγαίο, διαπιστώνονται ως οι περισσότερο ανθεκτικές περιφέρειες, καθώς στην Κεντρική Μακεδονία αυξήθηκε η μόνιμη απασχόληση, όπως και η προσωρινή και η μερική, ενώ στην Κρήτη η προσωρινή απασχόληση ξεπερνάει το 60% της μισθωτής απασχόλησης. Την περίοδο 2018-2019 η «καλή εικόνα» της Αττικής συμπαρασύρει και την υπόλοιπη χώρα, καθώς παρατηρείται μεγαλύτερη ανάκαμψη σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο. Στην Αττική η αύξηση της μερικής απασχόλησης είναι σχετικά μικρή σε σχέση με την τεράστια αύξηση της περιόδου 2009-2013, ενώ σχετικά μικρή είναι και η αύξηση της προσωρινής απασχόλησης αλλά μεγαλύτερη σε σχέση με τη μόνιμη απασχόληση. Στην Ήπειρο, η οποία εξειδικεύεται κυρίως στον κλάδο της Γεωργίας, και την περίοδο αυτή ανακάμπτει γρηγορότερα από άλλες περιφέρειες, η πλήρης και μόνιμη απασχόληση αυξήθηκε οριακά, σε αντίθεση με τη μερική και προσωρινή απασχόληση, που αυξήθηκαν κατά 50% και 60% αντίστοιχα.

Η θετική σχέση της ανθεκτικότητας πολλών περιοχών, με όρους μισθωτής και συνολικής απασχόλησης, επιβεβαιώνεται κυρίως τις περιόδους της οικονομικής ύφεσης και της αναιμικής ανάκαμψης (2009-2017), ενώ παράλληλα παρατηρείται και η σύνδεση μεταξύ των λιγότερο ανθεκτικών περιφερειών της μισθωτής απασχόλησης με τις λιγότερο ανθεκτικές περιφέρειες της συνολικής απασχόλησης. Ωστόσο, την τελευταία περίοδο δεν παρατηρείται σημαντική σχέση ανθεκτικότητας μισθωτής και συνολικής απασχόλησης. Συνεπώς, για την περίοδο 2009-2017 παρατηρείται ο σημαντικός αντίκτυπος της μισθωτής απασχόλησης επί της συνολικής, ενώ τη διετία 2018-2019 διαπιστώνεται ότι και οι άλλες μορφές απασχόλησης (βλ. αυτοαπασχολούμενοι και βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση) αποτελούν σημαντικές συνιστώσες της περιφερειακής απασχόλησης, αν και με μικρά ποσοστά επί της συνολικής. Για παράδειγμα, την περίοδο της οικονομικής ανάκαμψης 2018-2019, οι λιγότερο ανθεκτικές περιφέρειες ως προς τη μισθωτή απασχόληση δεν βρίσκονται σε τόσο δυσμενή

θέση με βάση τη συνολική απασχόληση, (Δυτική Μακεδονία, Νότιο Αιγαίο και Θεσσαλία). Το τελευταίο ισχύει καθώς οι άλλες μορφές απασχόλησης, εκτός της μισθωτής, «απορρόφησαν» τη χαμηλή ικανότητα της μισθωτής απασχόλησης για γρήγορη ανάκαμψη. Ωστόσο, θα πρέπει να τονιστεί ότι, επειδή η αυτοαπασχόληση συνδέεται πλέον αρκετά με την οιονεί εξαρτημένη απασχόληση (βλ. απασχόληση με «μπλοκάκι» και με δραστηριότητες υπεργολαβίας (Gialis and Leontidou, 2016), αυτό σημαίνει ότι υπάρχει πιθανότητα να υποκρύπτεται η εντατικοποίηση της ευέλικτης απασχόλησης.

Παράλληλα παρατηρείται θετική σχέση ανθεκτικότητας προσωρινής και μισθωτής απασχόλησης κυρίως την περίοδο της οικονομικής ύφεσης (2009-2013), γεγονός που δείχνει ότι η μισθωτή απασχόληση στις ανθεκτικές περιφέρειες κατάφερε να αντισταθεί περισσότερο στην πίεση που προκάλεσε η οικονομική κρίση με «σύμμαχο» την προσωρινή εργασία. Χαρακτηριστική είναι περίπτωση του Νοτίου Αιγαίου, η οποία είναι η περισσότερο ανθεκτική περιφέρεια με όρους μισθωτής απασχόλησης και παράλληλα βρίσκεται και στις τρεις πρώτες θέσεις των σχετικών ανθεκτικών περιοχών. Σε αυτή την περιφέρεια ο τουριστικός κλάδος απασχολεί πολλούς εργαζομένους εποχιακά (Gialis et al., 2020), ενώ επιπλέον αυξήθηκε η προσωρινή απασχόληση στους κλάδους του Χονδρικού και λιανικού εμπορίου (51%) και της Διαχείρισης ακίνητης περιουσίας (184% έως το 2012). Επομένως, ανθεκτικότητα μισθωτής και ανθεκτικότητα προσωρινής απασχόλησης συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους. Ωστόσο, η παραπάνω διαπίστωση επαληθεύει το γενικότερο συμπέρασμα ότι η ανθεκτικότητα στην ύφεση δεν σημαίνει απαραίτητα υγιή πρότυπα απασχόλησης και καλές αμοιβές, αλλά διάφορους συνδυασμούς υποαπασχόλησης και επισφαλών εργασιακών πρακτικών (Gialis, Gourzis and Underthun, 2018).

Την περίοδο της ανάκαμψης και σταθεροποίησης 2014-2017 επαληθεύεται η σύνδεση της ανθεκτικότητας μισθωτής και προσωρινής απασχόλησης, αν και όχι τόσο στενή, καθώς παρατηρούνται περισσότερες αποκλίσεις. Άρρηκτη σχέση μεταξύ ανθεκτικότητας προσωρινής και μισθωτής απασχόλησης διαπιστώνεται στη μητροπολιτική περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας. Η αύξηση στην εν λόγω περιφέρεια της προσωρινής απασχόλησης, κυρίως στους κλάδους της Γεωργίας (92%) και των Μεταφορών (34%), και σε συνδυασμό με τη μικρότερη αύξηση της μόνιμης απασχόλησης, είναι σημαντικές παράμετροι που συμβάλλουν στη σημαντική ανάκαμψη της μισθωτής απασχόλησης. Επιπλέον, τα Ιόνια νησιά και η Στερεά Ελλάδα βρίσκονται στη 2η και στην 3η θέση του δείκτη σταθεροποίησης και ανάκαμψης της προσωρινής απασχόλησης αλλά στην 8η και στην 6η θέση του δείκτη σταθεροποίησης και ανάκαμψης της μισθωτής εργασίας. Η μέτρια θέση του δείκτη ανάκαμψης της μισθωτής απασχόλησης οφείλεται στη μεγάλη αύξηση της προσωρινής απασχόλησης κυρίως στους κλάδους των Μεταφορών (643%), των Υπηρεσιών καταλύματος κι εστίασης (138%) και της Εκπαίδευσης (118%) για τη Στερεά Ελλάδα, και στους κλάδους των Μεταφορών (28%), των Υπηρεσιών καταλύματος κι εστίασης (63%) και των Τεχνών για τα Ιόνια νησιά, με ταυτόχρονη μικρότερη αύξηση της μόνιμης απασχόλησης και ασθενική ανάκαμψη της μισθωτής εργασίας.

Την περίοδο της ανάκαμψης και σταθεροποίησης (2018-2019) παρατηρείται σχεδόν αντίστροφη σχέση ανθεκτικότητας μισθωτής και προσωρινής απασχόλησης. Εκτός από την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, οι πιο ανθεκτικές περιφέρειες της προσωρινής απασχόλησης (Ήπειρος, Δυτική Ελλάδα και Θεσσαλία) βρίσκονται σε μέτριες προς χαμηλές θέσεις (9η, 8η και 11η θέση) του δείκτη ανάκαμψης της μισθωτής απασχόλησης. Σε αυτές τις περιφέρειες η αύξηση της προσωρινής απασχόλησης είναι μεγάλη (68% στην Ήπειρο, 45% στη Δυτική Ελλάδα και 25% στη Θεσσαλία), ενώ ταυτόχρονα η μεταβολή της μόνιμης απασχόλησης είναι αμελητέα ή αρνητική (0% στην Ήπειρο, -2% στη Δυτική Ελλάδα και -1% στη Θεσσαλία). Παρατηρείται δηλαδή ότι την περίοδο της ανάκαμψης στις ανθεκτικές περιφέρειες της προσωρινής εργασίας η μόνιμη απασχόληση δεν αυξήθηκε καθόλου, γεγονός που οδηγεί σε σημαντική ευελικτοποίηση της αγοράς εργασίας. Επιπλέον, ο συνδυασμός ανθεκτικότητας-κλαδικού μείγματος (IM) και περιφερειακού μεριδίου (RS) δείχνει ότι η ανθεκτικότητα των περιφερειών σχετίζεται με τοπικά πλεονεκτήματα και όχι με την κλαδική τους διάρθρωση, η οποία δεν μπορεί να διαμορφώσει τους παράγοντες εκείνους που καθιστούν μια περιφέρεια ανθεκτική. Συνεπώς, η περιφερειακή ανθεκτικότητα δεν σχετίζεται με την εθνική δυναμική ούτε με την ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση αλλά με περιφερειακά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα, όπως, για παράδειγμα, συμβαίνει με πλεονεκτήματα που καθιστούν διεθνώς αναγνωρίσιμους προορισμούς το Νότιο Αιγαίο και τα Ιόνια νησιά.

5.4 Ευελικτοποίηση και επισφάλεια

Οι πολιτικές αναδιάρθρωσης που ακολουθούν οι επιχειρήσεις λόγω του αυξανόμενου οικονομικού ανταγωνισμού και της ρευστότητας των αγορών έχουν σημαντικό αντίκτυπο στις εργασιακές σχέσεις, με σημαντικό άξονα των πολιτικών αυτών την εξάπλωση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης σε συνδυασμό με την ελαστικοποίηση των παραδοσιακών εργασιακών συμβάσεων. Ειδικότερα, παρατηρείται ότι η προσωρινή απασχόληση μειώθηκε σημαντικά συγκριτικά με τη μόνιμη απασχόληση την περίοδο 2009-2013 για το σύνολο των κλάδων, καθώς είναι περισσότερο ευάλπητη σε απολύσεις ή μη ανανεώσεις συμβάσεων σε περιόδους ύφεσης. Διαπιστώνουμε επίσης την ύπαρξη αυξητικών τάσεων κυρίως την τελευταία περίοδο ανάκαμψης, η οποία συναινεί στον εντονότερο προσανατολισμό της αγοράς εργασίας προς τις ευέλικτες μορφές απασχόλησης, με στόχο την κάλυψη των νέων αναγκών της. Εντούτοις, για τη μερική απασχόληση καταλήγουμε σε διαφοροποιημένα συμπεράσματα σε σχέση με την προσωρινή, καθώς αυξήθηκε κατακόρυφα την περίοδο 2009-2013. Συγκρινόμενη με την πλήρη απασχόληση, η μερική αυξάνεται με μεγαλύτερο ρυθμό γεγονός που επαληθεύεται από τη θετική σχέση μεταξύ συνολικής περιφερειακής ανθεκτικότητας και αύξησης της μερικής απασχόλησης.

Από την ανάλυση ανά κλάδο προκύπτει ότι η προσωρινή -συχνά εποχική- απασχόληση καταλαμβάνει μεγάλο ποσοστό της μισθωτής απασχόλησης σε σημαντικές παραγωγικές περιοχές (Gialis and Tsampra, 2015), όπως στη Δυτική Μακεδονία και τον κλάδο της Παροχής ηλεκτρικού ρεύματος, στα Ιόνια νησιά και τις Μεταφορές, στις νησιωτικές περιοχές και τις Υπηρεσίες παροχής καταλύματος κι εστίασης ή στην Πελοπόν-

νησο και την Γεωργία. Επιπλέον, παρατηρείται αύξηση των μεριδίων της προσωρινής απασχόλησης σε αρκετούς κλάδους, από το 2014, καθώς από αυτή τη χρονιά ξεκινάει η αναιμική οικονομική ανάκαμψη, γεγονός που αποδεικνύει την περαιτέρω τάση ευελικτοποίησης της μισθωτής εργασίας. Ωστόσο, σε κλάδους με παραδοσιακά μεγάλο ποσοστό μόνιμης απασχόλησης, όπως η μεταποίηση, παρατηρείται αύξηση της προσωρινής απασχόλησης αλλά μόνο στις νησιωτικές περιφέρειες. Επίσης, κατά κανόνα σχετικά μικρά μερίδια προσωρινής απασχόλησης παρατηρούνται και στο Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, τις Μεταφορές, στην Εκπαίδευση, στις Δραστηριότητες που σχετίζονται με την ανθρώπινη υγεία, στους κλάδους της Ενημέρωσης και επικοινωνίας, στις Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες και στη Διαχείριση ακίνητης περιουσίας.

Παράλληλα, από τη διερεύνηση των μέσων μισθών της προσωρινής και της μόνιμης απασχόλησης προκύπτει ότι οι εργαζόμενοι με μόνιμη εργασία αμείβονται πολύ περισσότερο σε σύγκριση με τους συναδέλφους τους με προσωρινή απασχόληση, ενώ τονίζεται ότι αυτό ισχύει και στις περιφέρειες όπου παρατηρούνται μεγάλα μερίδια προσωρινής εργασίας. Συνεπώς παρατηρείται ότι οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης σε παραγωγικές περιφέρειες με ισχυρή παρουσία ανθεκτικών κλάδων σχετίζονται κατά κανόνα άμεσα με τη μεγάλη μισθολογική επισφάλεια. Δηλαδή η στροφή της μισθωτής εργασίας προς την προσωρινή απασχόληση συνδέεται κατεξοχήν με κακοπληρωμένες δουλειές. Εντούτοις, εξαίρεση των ανωτέρω αποτελούν οι κλάδοι των Μεταφορών και των Υπηρεσιών παροχής καταλύματος κι εστίασης καθώς σε περιφέρειες όπου ο κλάδος έχει μεγάλη δυναμική, η προσωρινή απασχόληση, αμείβεται καλύτερα σε σύγκριση με τη μόνιμη (π.χ. οι Δραστηριότητες της εστίασης στο Νότιο Αιγαίο, το Βόρειο Αιγαίο και την Πελοπόννησο ή ο τομέας των Μεταφορών στην Αττική ή τη Στερεά Ελλάδα, όπου η προσωρινή απασχόληση στον συγκεκριμένο κλάδο αυξήθηκε κατά 1813% την περίοδο 2009-2018). Παρόμοια εικόνα παρουσιάζεται και στον κλάδο των τεχνών, της διασκέδασης και της ψυχαγωγίας, όπου σε περιφέρειες με δυναμική εξέλιξη της μισθωτής απασχόλησης η μισθολογική διαφορά μόνιμης προσωρινής εργασίας είναι μικρή ή και αρνητική (π.χ. Ιόνια νησιά το 2016 και το 2017). Συμπερασματικά, η ευελιξία της αγοράς εργασίας αποτελεί έναν ισχυρό προσαρμοστικό μηχανισμό που διευκολύνεται από τη βαθιά κρίση (μερική απασχόληση) και τις τάσεις ανάκαμψης μετά την οικονομική ύφεση (μερική και προσωρινή απασχόληση). Σε αυτό το πλαίσιο, η προσωρινή απασχόληση, αν και «καταποντίστηκε» την περίοδο της οικονομικής κρίσης, κυρίως στην Αττική, στη συνέχεια ανέκαμψε ταχύτατα. Μετά το 2014 η προσωρινή απασχόληση «ευδοκίμει» σε όλες τις περιφέρειες και κυρίως στις νησιωτικές, βοηθώντας τες να ανταποκριθούν στην αυξανόμενη ζήτηση των εποχιακών θέσεων εργασίας ή απλώς ακολουθώντας τις σύγχρονες πρακτικές μείωσης του εργασιακού κόστους, καθώς η προσωρινή απασχόληση αμείβεται λιγότερο από τη μόνιμη απασχόληση. Συνεπώς, σε απάντηση του ερωτήματος του κατά πόσο η ανθεκτικότητα οδηγεί σε οικονομική και κοινωνική ευμάρεια, παρατηρούμε ότι η ανθεκτικότητα των περιφερειών συνδέεται με την, ενίοτε εκρηκτική, αύξηση της προσωρινής και μερικής απασχόλησης αλλά και με τις χαμηλά αμειβόμενες θέσεις εργασίας που οδηγούν σε φτωχοποίηση του εργατικού δυναμικού.

Β' Μέρος
6. Χωρική
συγκρότηση των
αγορών εργασίας
και επαγγέλματα

Στην ενότητα αυτή η ανάλυση επικεντρώνεται στη χωρική συγκρότηση των αγορών εργασίας και στα επαγγέλματα. Τα πρότυπα και οι πρακτικές απασχόλησης αναπτύσσονται άνισα, καθώς η ανάπτυξη του καπιταλισμού και της εργατικής τάξης λαμβάνει μια ποικιλία ενδιάμεσων μορφών και προχωρά άνισα ανά τομέα και ανά περιοχή. Το γεωγραφικό μέρος αυτής της ανισότητας συνήθως παραμελείται σε πολλές μελέτες (Bergene, Endresen and Knutsen, 2010· Gialis, 2014). Η διασπορά διάφορων τύπων εργασιακών σχέσεων και βιώσιμων πρακτικών συνδέεται στενά με τις γεωγραφικές διευθετήσεις της (άνισης) καπιταλιστικής ανάπτυξης. Αυτό ισχύει επίσης για τον εφεδρικό βιομηχανικό στρατό, ο οποίος έχει τη δική του γεωγραφία μετά τις χωρικές συνθέσεις της άνισης περιφερειακής ανάπτυξης (Massey, 1996· Harvey, 2010). Αυτές οι χωρικές διευθετήσεις, οι οποίες παράγονται κοινωνικά, είναι ενεργές στιγμές εντός της χρονικής δυναμικής της διαδικασίας συσσώρευσης.

Η χωρική ολοκλήρωση, η οποία εκλαμβάνεται από τους μαρξιστικούς θεωρητικούς ως, περισσότερο ή λιγότερο, συνεκτική σύνδεση διαφορετικών τοποθεσιών και χώρων μέσω της ανταλλαγής εμπορευμάτων, είναι απαραίτητη προκειμένου η διαδικασία συσσώρευσης να ολοκληρωθεί και να αναπαραχθεί σε επεκτατική κλίμακα. Σε αυτό το χωρικά ολοκληρωμένο πλαίσιο, το κεφάλαιο κυκλοφορεί είτε με τη μορφή εμπορευμάτων ή χρημάτων είτε ως εργασιακή διαδικασία (Harvey, 2007· Herod, 2012). Η παραπάνω ανάλυση εξηγεί γιατί υπάρχουν χωρικοί πυρήνες στην κατανομή των επαγγελμάτων. Εξηγεί δηλαδή για ποιον λόγο υπάρχουν περιοχές που έλκουν κάποια επαγγέλματα και κάποιες περιοχές που τα απωθούν. Από την ταξινόμηση ISCO 08 σε 2βάθμιο επίπεδο, προκύπτουν 43 επαγγελματικές κατηγορίες (Πίνακας 6-1).

Πίνακας 6.1: Ταξινόμηση ISCO 08 σε 2βάθμιο επίπεδο

Κωδικός	Περιγραφή
01	Αξιωματικοί των ενόπλων δυνάμεων
02	Υπαξιωματικοί των ενόπλων δυνάμεων
03	Άλλα μέλη των ενόπλων δυνάμεων
11	Γενικοί διευθυντές, ανώτερα διοικητικά στελέχη και μέλη των νομοθετικών σωμάτων
12	Διοικητικοί και εμπορικοί διευθυντές
13	Διευθυντές παραγωγής και εξειδικευμένων υπηρεσιών
14	Διευθυντές ξενοδοχείων, εστιατορίων, επιχειρήσεων λιανικού και χονδρικού εμπορίου και άλλων υπηρεσιών
21	Ασκούντες επιστημονικά επαγγέλματα και μηχανικοί
22	Επαγγελματίες του τομέα της υγείας
23	Εκπαιδευτικοί
24	Επαγγελματίες επιχειρήσεων και διοίκησης
25	Επαγγελματίες του τομέα των τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας
26	Επαγγελματίες του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού κλάδου
31	Τεχνικοί θετικών επιστημών και μηχανικής
32	Τεχνικοί του τομέα της υγείας
33	Βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης
34	Βοηθοί επαγγελματιών του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού τομέα και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
35	Τεχνικοί του τομέα της πληροφόρησης και επικοινωνίας
41	Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων και χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο
42	Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών
43	Υπάλληλοι καταγραφής αριθμητικών δεδομένων και υλικών
44	Άλλοι υπάλληλοι γραφείου
51	Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών
52	Πωλητές
53	Απασχολούμενοι στην παροχή ατομικής φροντίδας
54	Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας
61	Ειδικευμένοι γεωργοί και κτηνοτρόφοι, επαγγελματίες
62	Ειδικευμένοι δασοκόμοι, υλοτόμοι, αλιείς και κυνηγοί, επαγγελματίες
63	Γεωργοί, κτηνοτρόφοι, αλιείς, κυνηγοί και συλλέκτες θηραμάτων για ίδια κατανάλωση
71	Τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, εξαιρουμένων των ηλεκτρολόγων

- 72 Τεχνίτες μετάλλων, μηχανημάτων και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
- 73 Χειροτέχνες και τυπογράφοι
- 74 Ηλεκτρολόγοι και ηλεκτρονικοί
- 75 Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων, επεξεργασίας ξύλου, ειδών ένδυσης και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
- 81 Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού
- 82 Συναρμολογητές (μονταδόροι)
- 83 Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού
- 91 Καθαριστές και βοηθοί
- 92 Ανειδίκευτοι εργάτες γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας
- 93 Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφορών
- 94 Βοηθοί παρασκευής φαγητών
- 95 Πλανόδιοι πωλητές, πρόσωπα που παρέχουν μικροϋπηρεσίες στον δρόμο και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
- 96 Συλλέκτες απορριμμάτων και άλλοι ανειδίκευτοι εργάτες

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Έπειτα από συνενώσεις και ομαδοποιήσεις για λόγους καλύτερης και ευκρινέστερης παρουσίασης των δεδομένων, πραγματοποιήθηκε η αναγωγή των 43 επαγγελματικών κατηγοριών στα κάτωθι 21 επαγγέλματα. Για τα έτη 2009 και 2010, οι συνενώσεις και άρα οι νέες επαγγελματικές κατηγορίες προκύπτουν ως εξής:

Πίνακας 6.2: Συνενώσεις και ομαδοποιήσεις των 43 επαγγελματικών κατηγοριών στα κάτωθι 21 επαγγέλματα (2009-2010)

		Περιγραφή
11 + 12 + 13 + 14	1	Γενικοί διευθυντές, Διοικητικοί και εμπορικοί διευθυντές, Διευθυντές παραγωγής, Διευθυντές ξενοδοχείων
21	2	Ασκούντες επιστημονικά επαγγέλματα και μηχανικοί
22	3	Επαγγελματίες του τομέα της υγείας
23	4	Εκπαιδευτικοί
25 + 26 + 27	5	Επαγγελματίες επιχειρήσεων και διοίκησης, του τομέα των τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας, του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού κλάδου
31 + 32	6	Τεχνικοί θετικών επιστημών και μηχανικής, του τομέα της υγείας, του τομέα της πληροφόρησης και επικοινωνίας
33 + 34	7	Βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης, του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού τομέα και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
41	8	Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων και χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο, εξυπηρέτησης πελατών
42	9	Υπάλληλοι καταγραφής αριθμητικών δεδομένων και υλικών, Άλλοι υπάλληλοι γραφείου
51	10	Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών, απασχολούμενοι στην παροχή ατομικής φροντίδας
53	11	Πωλητές
52	12	Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας
61 + 62 + 63 + 64 + 65 + 66	13	Ειδικευμένοι γεωργοί και κτηνοτρόφοι, επαγγελματίες, Ειδικευμένοι δασοκόμοι, υλοτόμοι, αλιείς και κυνηγοί, επαγγελματίες, Γεωργοί, κτηνοτρόφοι, αλιείς, κυνηγοί και συλλέκτες θηραμάτων για ίδια κατανάλωση
71 + 72 + 73 + 76 + 77 + 78	14	Τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, εξαιρουμένων των ηλεκτρολόγων, Τεχνίτες μετάλλων, μηχανημάτων και ασκούντες συναφή επαγγέλματα, εχνίτες επεξεργασίας τροφίμων, επεξεργασίας ξύλου, ειδών ένδυσης και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
74 + 75	15	Χειροτέχνες και τυπογράφοι, Ηλεκτρολόγοι και ηλεκτρονικοί

81 + 82 + 83 + 84 + 85 + 86 + 87 + 88	16	Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού, Συναρμολογητές (μονταδόροι), Οδηγοί μέσω μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού
92 + 93	17	Ανειδίκευτοι εργάτες γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας, Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφορών
94	18	Βοηθοί παρασκευής φαγητών
91	19	Πλανόδιοι πωλητές, πρόσωπα που παρέχουν μικροϋπηρεσίες στον δρόμο και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
96	20	Καθαριστές και βοηθοί, Συλλέκτες απορριμμάτων και άλλοι ανειδίκευτοι εργάτες
01	21	Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφών

Στη συνέχεια αλλάζουν ο τρόπος και η ταξινόμηση των επαγγελματιών στην ΕΛΣΤΑΤ, σύμφωνα με την αναθεωρημένη τυπολογία της ISCO 08. Οπότε, για τα έτη 2011-2019 οι συνενώσεις και άρα οι νέες επαγγελματικές κατηγορίες προκύπτουν ως εξής:

Πίνακας 6.3: Συνενώσεις και ομαδοποιήσεις των 43 επαγγελματικών κατηγοριών στα κάτωθι 21 επαγγέλματα (2011-2019)

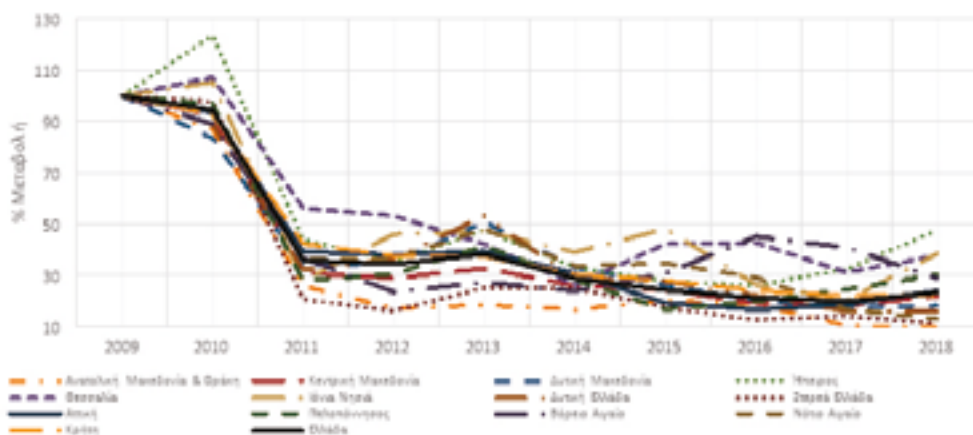
11 + 12 + 13 + 14	1	Γενικοί διευθυντές, Διοικητικοί και εμπορικοί διευθυντές, Διευθυντές παραγωγής, Διευθυντές ξενοδοχείων
21	2	Ασκούντες επιστημονικά επαγγέλματα και μηχανικοί
22	3	Επαγγελματίες του τομέα της υγείας
23	4	Εκπαιδευτικοί
24 + 25 + 26	5	Επαγγελματίες επιχειρήσεων και διοίκησης, του τομέα των τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας, του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού κλάδου
31 + 32 + 35	6	Τεχνικοί θετικών επιστημών και μηχανικής, του τομέα της υγείας, του τομέα της πληροφόρησης και επικοινωνίας
33 + 34	7	Βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης, του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού τομέα και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
41 + 42	8	Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων και χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο, εξυπηρέτησης πελατών

43 + 44	9	Υπάλληλοι καταγραφής αριθμητικών δεδομένων και υλικών, Άλλοι υπάλληλοι γραφείου
51 + 53	10	Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών, Απασχολούμενοι στην παροχή ατομικής φροντίδας
52	11	Πωλητές
54	12	Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας
61 + 62 + 63	13	Ειδικευμένοι γεωργοί και κτηνοτρόφοι, επαγγελματίες, Ειδικευμένοι δασοκόμοι, υλοτόμοι, αλιείς και κυνηγοί, επαγγελματίες, Γεωργοί, κτηνοτρόφοι, αλιείς, κυνηγοί και συλλέκτες θηραμάτων για ίδια κατανάλωση
71 + 72 + 75	14	Τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, εξαιρουμένων των ηλεκτρολόγων, Τεχνίτες μετάλλων, μηχανημάτων και ασκούντες συναφή επαγγέλματα, Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων, επεξεργασίας ξύλου, ειδών ένδυσης και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
73 + 74	15	Χειροτέχνες και τυπογράφοι, Ηλεκτρολόγοι και ηλεκτρονικοί
81 + 82 + 83	16	Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού, Συναρμολογητές (μονταδόροι), Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού
92 + 93	17	Ανειδίκευτοι εργάτες γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας, Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφορών
94	18	Βοηθοί παρασκευής φαγητών
95	19	Πλανόδιοι πωλητές, πρόσωπα που παρέχουν μικροϋπηρεσίες στον δρόμο και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
91 + 96	20	Καθαριστές και βοηθοί, Συλλέκτες απορριμμάτων και άλλοι ανειδίκευτοι εργάτες
01	21	Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Παρακάτω παρουσιάζονται κάποια διαγράμματα. Ένα διάγραμμα για κάθε επαγγελματική κατηγορία η οποία προέκυψε από συνενώσεις και συναθροίσεις της 2βαθμιας ανάλυσης της ταξινόμησης ISCO:

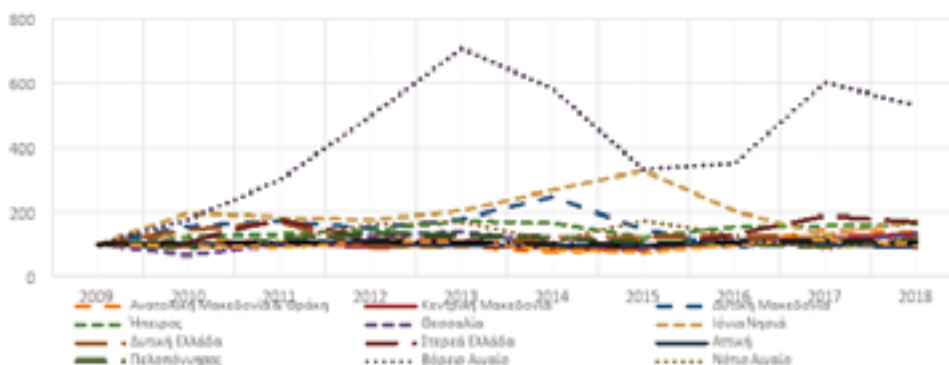
Σχήμα 6.1: Γενικοί διευθυντές, Διοικητικοί και εμπορικοί διευθυντές, Διευθυντές παραγωγής, Διευθυντές ξενοδοχείων

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Γενικοί διευθυντές, Διοικητικοί και Εμπορικοί διευθυντές, Διευθυντές Παραγωγής, Διευθυντές Ξενοδοχείων* ακολουθεί καθοδική τάση για την περίοδο μελέτης. Σημαντική, από το 2010 και μετά είναι η μεταβολή στον τρόπο καταγραφής τους από την ΕΛΣΤΑΤ.

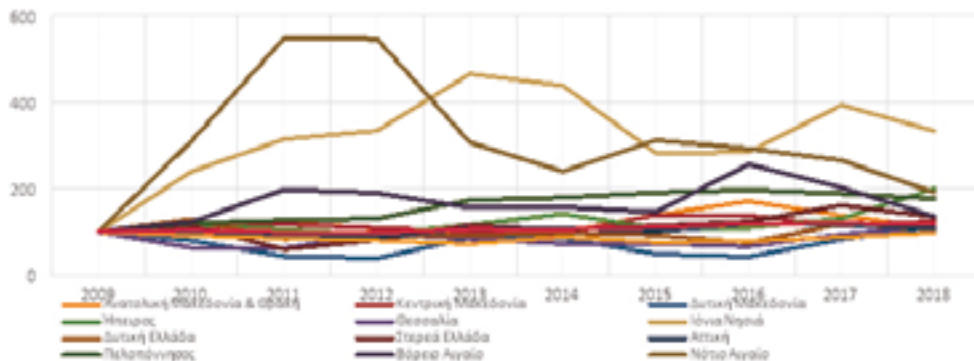
Σχήμα 6.2: Ασκούντες επιστημονικά επαγγέλματα και μηχανικοί

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Ασκούντες επιστημονικά επαγγέλματα και μηχανικοί* ακολουθεί ανοδική τάση για την περίοδο μελέτης στις περισσότερες περιφέρειες της χώρας. Εξαιρέση αποτελούν οι περιφέρειες της Δυτικής Ελλάδας, της Αττικής και της Κρήτης, που καταγράφουν μικρή μείωση.

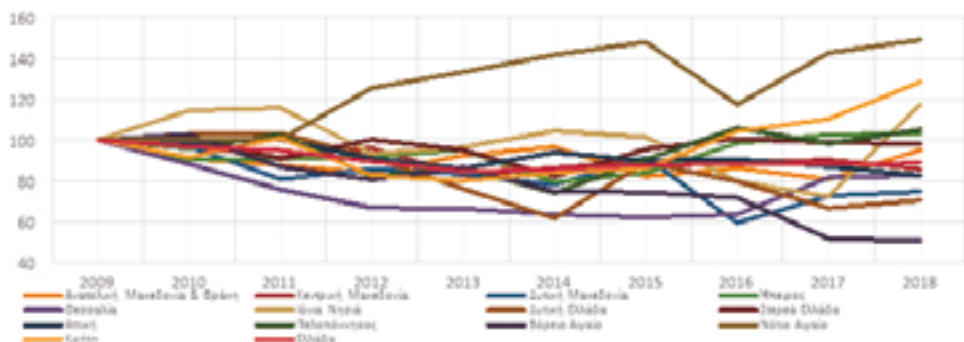
Σχήμα 6.3: Επαγγελματίες του τομέα της υγείας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *τομέας της υγείας* ακολουθεί ανοδική τάση για την περίοδο μελέτης σε όλες περιφέρειες της χώρας. Μεγαλύτερη άνοδο καταγράφουν οι περιφέρειες της Ηπείρου, των Ιονίων Νήσων και του Νοτίου Αιγαίου.

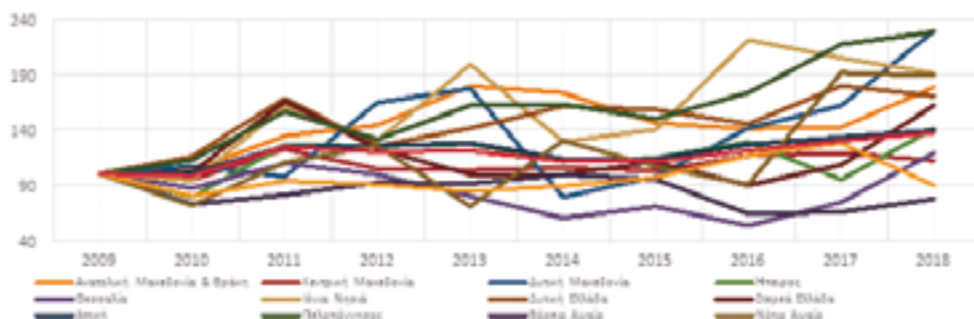
Σχήμα 6.4: Εκπαιδευτικοί

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Εκπαιδευτικοί* εμφανίζει μεικτή τάση για την περίοδο μελέτης. Πέντε περιφέρειες της χώρας καταγράφουν άνοδο, με σημαντικότερη την περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, όπου υπάρχει αύξηση του κλάδου κατά σχεδόν 50%. Στις υπόλοιπες περιφέρειες της χώρας υπάρχει πτωτική τάση και μείωση του αριθμού των εργαζομένων στην επαγγελματική κατηγορία.

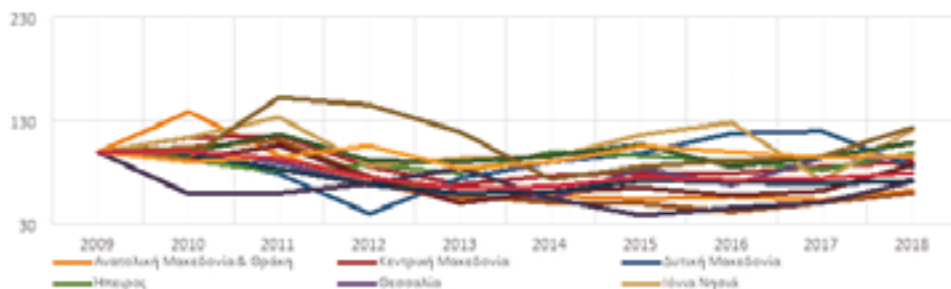
Σχήμα 6.5: Επαγγελματίες επιχειρήσεων και διοίκησης, του τομέα των τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας, του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού κλάδου

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Επαγγελματίες επιχειρήσεων και διοίκησης, του τομέα των τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας, του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού κλάδου* εμφανίζει μεικτή τάση, κυρίως ανοδική (σε 11 από τις 13 περιφέρειες). Δύο περιφέρειες της χώρας καταγράφουν πτωτική τάση (Βόρειο Αιγαίο και Κρήτη) και μείωση του αριθμού των εργαζομένων στην επαγγελματική κατηγορία.

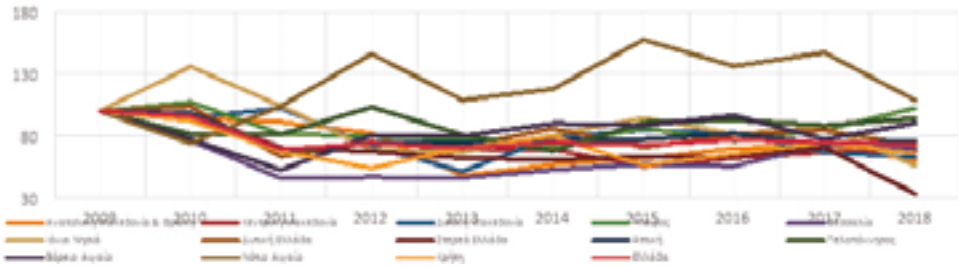
Σχήμα 6.6: Τεχνικοί θετικών επιστημών και μηχανικής, του τομέα της υγείας, του τομέα της πληροφόρησης και επικοινωνίας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Τεχνικοί θετικών επιστημών και μηχανικής, του τομέα της υγείας, του τομέα της πληροφόρησης και επικοινωνίας* εμφανίζει μεικτή τάση, κυρίως πτωτική (σε δέκα από τις 13 περιφέρειες). Τρεις περιφέρειες της χώρας καταγράφουν άνοδο (Πελοπόννησος, Ίωνα Νησιά και Νότιο Αιγαίο).

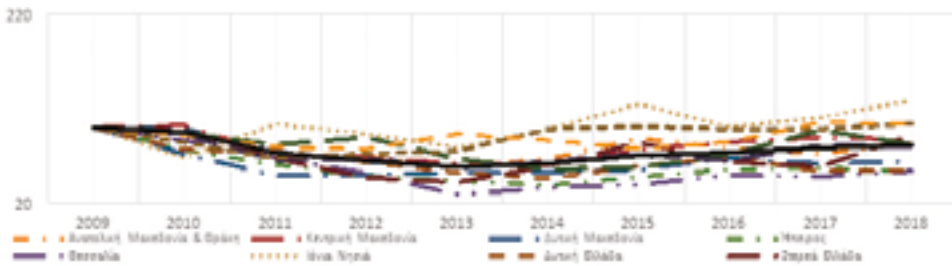
Σχήμα 6.7 Επαγγελματίες επιχειρήσεων και διοίκησης, του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού τομέα και ασκούντες συναφή επαγγέλματα

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης, του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού τομέα και ασκούντες συναφή επαγγέλματα* εμφανίζει πτωτική τάση για την περίοδο μελέτης. Μόνο δύο περιφέρειες της χώρας καταγράφουν άνοδο (Νότιο Αιγαίο και Ήπειρος). Στις υπόλοιπες περιφέρειες της χώρας υπάρχει πτωτική τάση με μεγαλύτερη μείωση του αριθμού των εργαζομένων στην Στερεά Ελλάδα.

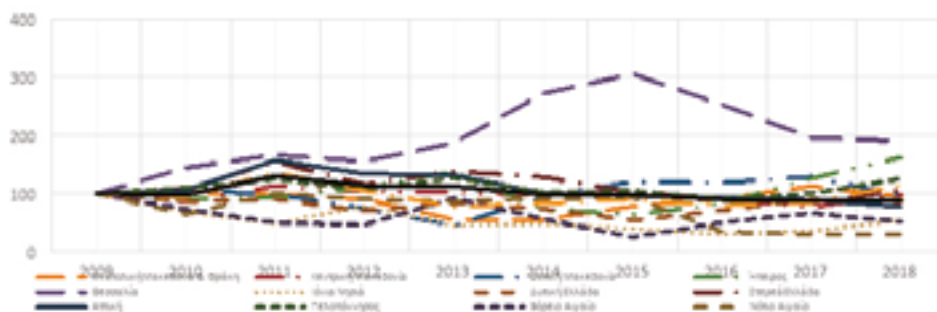
Σχήμα 6.8: Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων και χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο, εξυπηρέτησης πελατών

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων και χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο, εξυπηρέτησης πελατών* εμφανίζει μεικτή τάση κυρίως πτωτική (σε δέκα από τις 13 περιφέρειες). Τρεις περιφέρειες της χώρας καταγράφουν άνοδο (Κρήτη, Ιόνια Νησιά και Νότιο Αιγαίο). Στις υπόλοιπες περιφέρειες της χώρας υπάρχει πτωτική τάση και μείωση του αριθμού των εργαζομένων, με μεγαλύτερη μείωση στην Ήπειρο και στη Θεσσαλία.

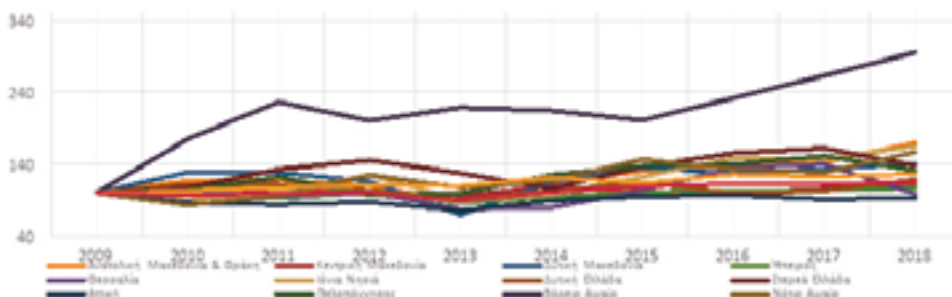
Σχήμα 6.9: Υπάλληλοι καταγραφής αριθμητικών δεδομένων και υλικών, Άλλοι υπάλληλοι γραφείου

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Υπάλληλοι καταγραφής αριθμητικών δεδομένων και υλικών, Άλλοι υπάλληλοι γραφείου* εμφανίζει μεικτή τάση για την περίοδο μελέτης. Πέντε περιφέρειες της χώρας καταγράφουν άνοδο, με σημαντικότερη την περιφέρεια Θεσσαλίας, όπου υπάρχει αύξηση του κλάδου κατά σχεδόν 90%. Στις υπόλοιπες οχτώ περιφέρειες της χώρας υπάρχει πτωτική τάση και μείωση του αριθμού των εργαζομένων, με σημαντικότερη μείωση στην περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

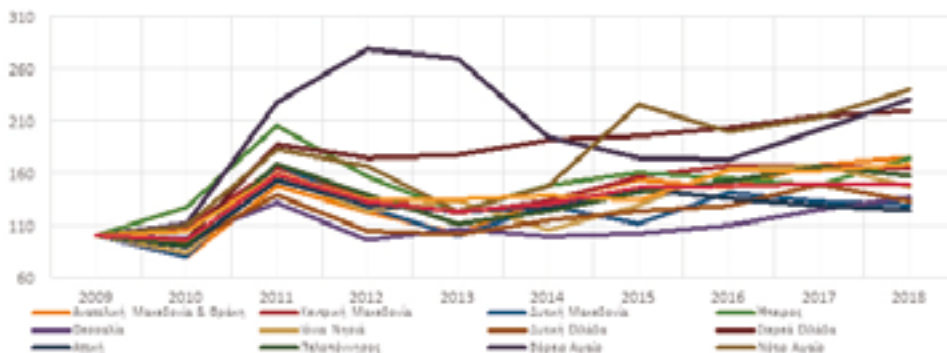
Σχήμα 6.10: Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών, Απασχολούμενοι στην παροχή ατομικής φροντίδας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών, Απασχολούμενοι στην παροχή ατομικής φροντίδας* εμφανίζει σαφή ανοδική τάση. Έντεκα περιφέρειες της χώρας καταγράφουν άνοδο, ενώ στις δύο υπόλοιπες, η πτωτική τάση του αριθμού των εργαζομένων είναι ανεπαίσθητη.

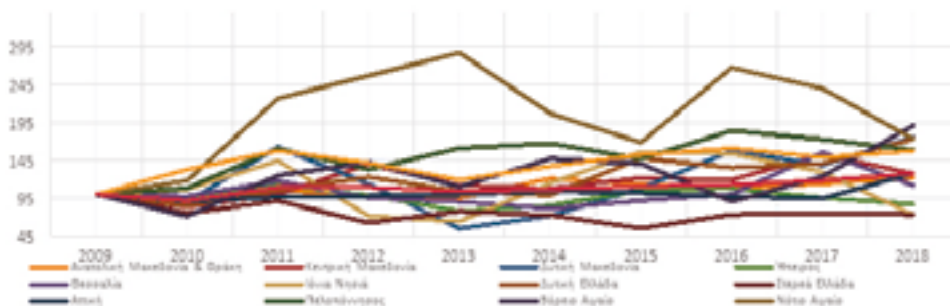
Σχήμα 6.11: Πωλητές

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Πωλητές* εμφανίζει σαφώς ανοδική τάση, με όλες τις περιφέρειες της χώρας να καταγράφουν άνοδο, με σημαντικότερη την περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, όπου υπάρχει αύξηση του κλάδου πάνω από 100%.

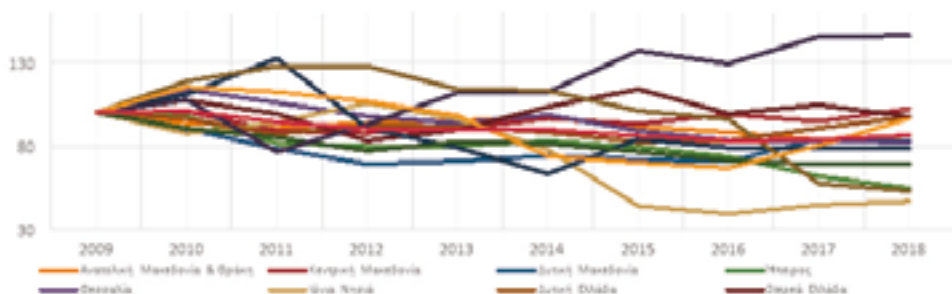
Σχήμα 6.12: Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας* εμφανίζει σχετικά ανοδική τάση για την περίοδο μελέτης. Δέκα περιφέρειες της χώρας καταγράφουν άνοδο. Στις υπόλοιπες τρεις περιφέρειες της χώρας υπάρχει πτωτική τάση και μείωση του αριθμού των εργαζομένων.

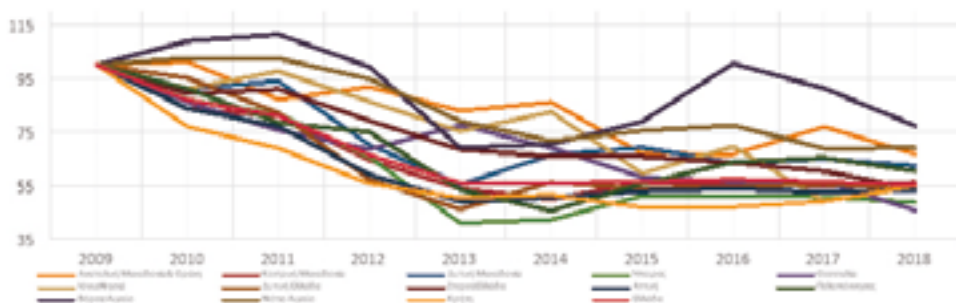
Σχήμα 6.13: Ειδικευμένοι γεωργοί και κτηνοτρόφοι, επαγγελματίες, Ειδικευμένοι δασοκόμοι, υλοτόμοι, αλιείς και κυνηγοί

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Ειδικευμένοι γεωργοί και κτηνοτρόφοι, επαγγελματίες, Ειδικευμένοι δασοκόμοι, υλοτόμοι, αλιείς και κυνηγοί, επαγγελματίες, Γεωργοί, κτηνοτρόφοι, αλιείς, κυνηγοί και συλλέκτες θηραμάτων για ίδια κατανάλωση* εμφανίζει σημαντική πτωτική τάση σε έντεκα από τις περιφέρειες της χώρας. Μόνο δύο περιφέρειες εμφανίζουν ανοδική τάση.

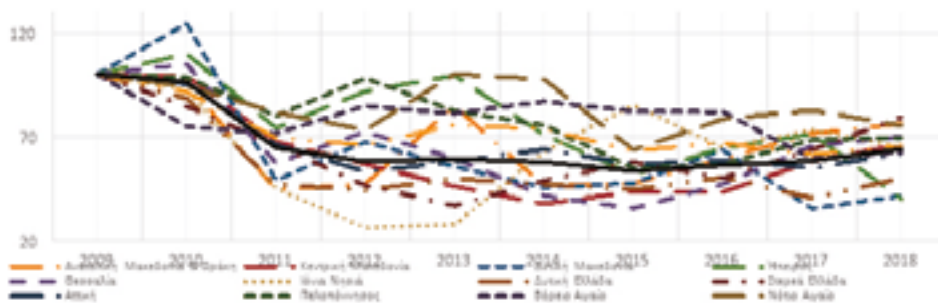
Σχήμα 6.14: Τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, εξαιρουμένων των ηλεκτρολόγων, Τεχνίτες μετάλλων, μηχανημάτων και ασκούντες συναφή επαγγέλματα

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, εξαιρουμένων των ηλεκτρολόγων, Τεχνίτες μετάλλων, μηχανημάτων και ασκούντες συναφή επαγγέλματα, Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων, επεξεργασίας ξύλου, ειδών ένδυσης και ασκούντες συναφή επαγγέλματα* εμφανίζει αισθητά πτωτική τάση για την περίοδο μελέτης. Όλες οι περιφέρειες της χώρας καταγράφουν πτωτική τάση και μείωση του αριθμού των εργαζομένων.

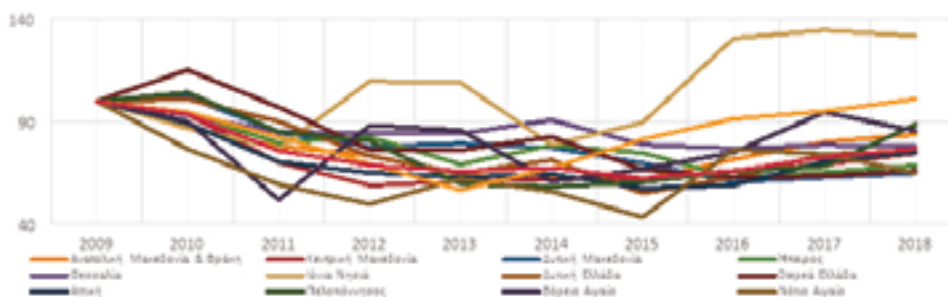
Σχήμα 6.15: Χειροτέχνες και τυπογράφοι, Ηλεκτρολόγοι και ηλεκτρονικοί

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Χειροτέχνες και τυπογράφοι, Ηλεκτρολόγοι και ηλεκτρονικοί* εμφανίζει σαφώς πτωτική τάση για την περίοδο μελέτης. Όλες οι περιφέρειες της χώρας καταγράφουν μείωση του αριθμού των εργαζομένων

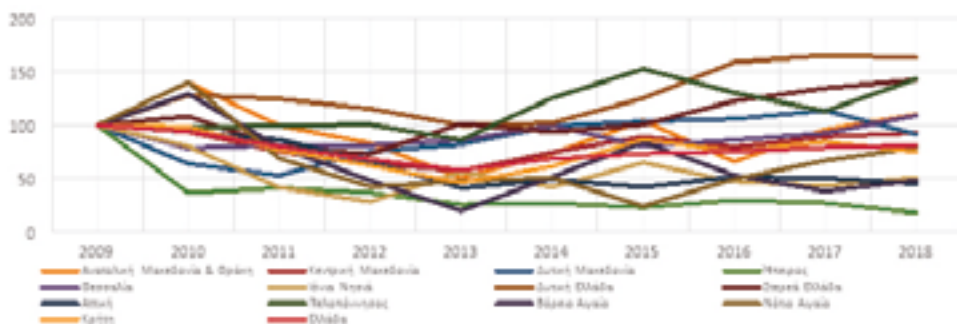
Σχήμα 6.16: Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού, Συναρμολογητές (μονταδόροι), Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού, Συναρμολογητές (μονταδόροι), Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού* εμφανίζει πτωτική τάση για την περίοδο μελέτης. Δύο περιφέρειες της χώρας καταγράφουν άνοδο, ενώ στις υπόλοιπες 11 περιφέρειες της χώρας υπάρχει πτωτική τάση και μείωση του αριθμού των εργαζομένων στην επαγγελματική κατηγορία.

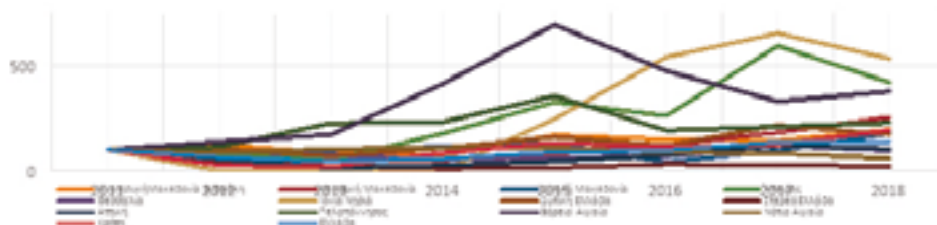
Σχήμα 6.17: Ανειδίκευτοι εργάτες γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας, Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφορών

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Ανειδίκευτοι εργάτες γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας, Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφορών* εμφανίζει μεικτή τάση για την περίοδο μελέτης. Πέντε περιφέρειες της χώρας καταγράφουν άνοδο, με σημαντικότερη την περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου όπου υπάρχει αύξηση του κλάδου κατά σχεδόν 50%. Στις υπόλοιπες περιφέρειες της χώρας υπάρχει πτωτική τάση και μείωση του αριθμού των εργαζομένων στην επαγγελματική κατηγορία.

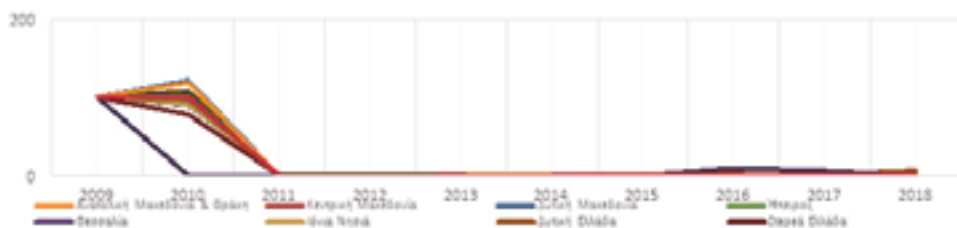
Σχήμα 6.18: Βοηθοί παρασκευής φαγητών

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Βοηθοί παρασκευής φαγητών* εμφανίζει ανοδική τάση κατά περίπου 40% σε επίπεδο χώρας τάση για την περίοδο μελέτης. Δέκα περιφέρειες της χώρας καταγράφουν άνοδο, με σημαντικότερη την περιφέρεια της Ηπείρου, των Ιονίων Νήσων και του Βόρειου Αιγαίου. Σε τρεις περιφέρειες της χώρας υπάρχει πτωτική τάση και μείωση του αριθμού των εργαζομένων.

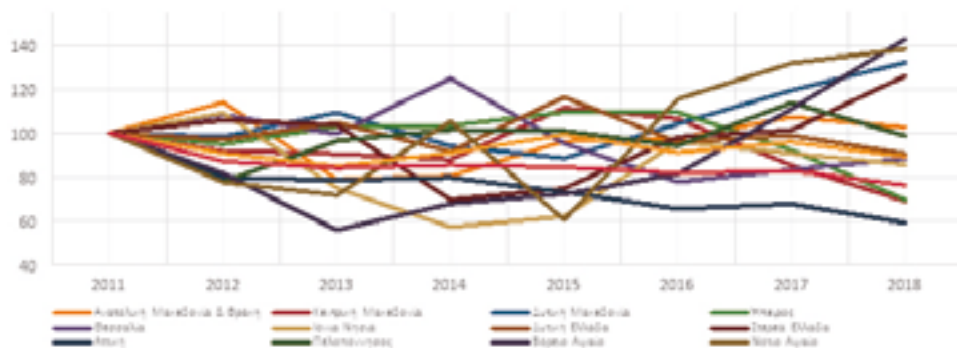
Σχήμα 6.19: Πλανόδιοι πωλητές, πρόσωπα που παρέχουν μικροϋπηρεσίες στον δρόμο και ασκούντες συναφή επαγγέλματα

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Πλανόδιοι πωλητές, πρόσωπα που παρέχουν μικροϋπηρεσίες στον δρόμο και ασκούντες συναφή επαγγέλματα* εμφανίζει σταθερή τάση. Δεν υπάρχουν στοιχεία στην ΕΛΣΤΑΤ για τη συγκεκριμένη επαγγελματική κατηγορία μετά την αναθεώρηση της ταξινόμησης των επαγγελμάτων.

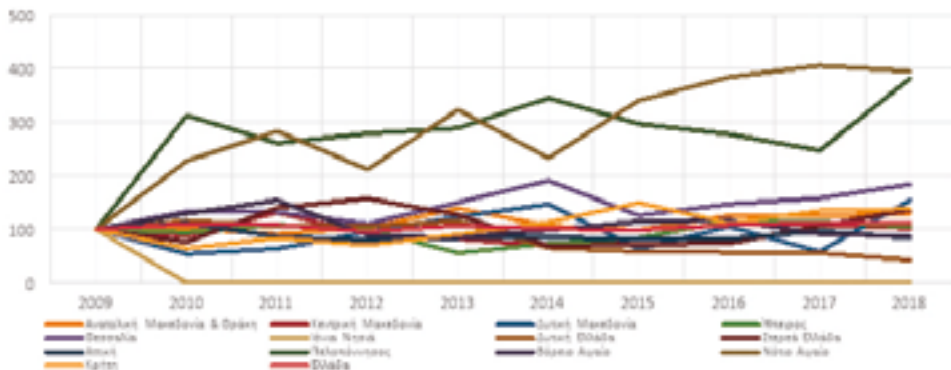
Σχήμα 6.20: Καθαριστές και βοηθοί, Συλλέκτες απορριμμάτων και άλλοι ανειδίκευτοι εργάτες

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Καθαριστές και βοηθοί, Συλλέκτες απορριμμάτων και άλλοι ανειδίκευτοι εργάτες* εμφανίζει πτωτική τάση για την περίοδο μελέτης, καταγράφοντας πτώση 25%. Εννιά περιφέρειες της χώρας καταγράφουν άνοδο, ενώ στις υπόλοιπες τέσσερις περιφέρειες της χώρας υπάρχει πτωτική τάση.

Σχήμα 6.21: Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταθούν

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταθούν* εμφανίζει ελαφρά ανοδική τάση για την περίοδο μελέτης, κατά περίπου 10%. Εννιά περιφέρειες της χώρας καταγράφουν άνοδο, ενώ στις υπόλοιπες τέσσερις περιφέρειες της χώρας υπάρχει πτωτική τάση και μείωση του αριθμού των εργαζομένων. Η διαχρονική αποτύπωση της εξέλιξης του αριθμού των εργαζομένων ανά επαγγελματική κατηγορία είναι χρήσιμη και πολύτιμη διότι μας επιτρέπει μια συνολική και συγκριτική εικόνα των επαγγελματικών τάσεων.

6.1 Επαγγελματικές κατηγορίες και επίπεδο δεξιοτήτων

Σε αυτή την ενότητα συσχετίζονται οι επαγγελματικές κατηγορίες με το απαραίτητο επίπεδο δεξιοτήτων. Πρόκειται για «εξειδικευμένες συστημικές παρεμβάσεις αποτύπωσης, παρακολούθησης και ανάλυσης των εξελίξεων σε κλάδους, επαγγέλματα, ειδικότητες και δεξιότητες». Η διάκριση επαγγελμάτων ανά επίπεδο δεξιοτήτων και ανά περιφέρεια καταγράφεται από μια μεθοδολογία του ΟΟΣΑ, σύμφωνα με την οποία τα επαγγέλματα υψηλού, μεσαίου και χαμηλού επιπέδου αντιστοιχίζονται στις ομάδες επαγγελμάτων της ταξινόμησης ISCO: Ομάδες 1 έως 3 (υψηλό επίπεδο δεξιοτήτων), 4 έως 8 (μεσαίο επίπεδο δεξιοτήτων) και 9 (χαμηλό επίπεδο δεξιοτήτων). Τα μερίδια απασχόλησης σε κάθε επίπεδο δεξιοτήτων, υπολογίζονται ως η αντίστοιχη απασχόληση σε κάθε ομάδα έναντι του συνολικού αριθμού εργαζομένων στη χώρα (OECD, 2018).

Σύμφωνα με την ταξινόμηση ISCO, Υψηλό επίπεδο δεξιοτήτων απαιτούν οι επαγγελματικές ομάδες 1-3. Αναλυτικότερα έχουμε:

Πίνακας 6.4: Υψηλό επίπεδο δεξιοτήτων (1-3)

11	Γενικοί διευθυντές, ανώτερα διοικητικά στελέχη και μέλη των νομοθετικών σωμάτων
12	Διοικητικοί και εμπορικοί διευθυντές
13	Διευθυντές παραγωγής και εξειδικευμένων υπηρεσιών
14	Διευθυντές ξενοδοχείων, εστιατορίων, επιχειρήσεων λιανικού και χονδρικού εμπορίου και άλλων υπηρεσιών
21	Ασκούντες επιστημονικά επαγγέλματα και μηχανικοί
22	Επαγγελματίες του τομέα της υγείας
23	Εκπαιδευτικοί
24	Επαγγελματίες επιχειρήσεων και διοίκησης
25	Επαγγελματίες του τομέα των τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας
26	Επαγγελματίες του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού κλάδου
31	Τεχνικοί θετικών επιστημών και μηχανικής
32	Τεχνικοί του τομέα της υγείας
33	Βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης
34	Βοηθοί επαγγελματιών του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού τομέα και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
35	Τεχνικοί του τομέα της πληροφόρησης και επικοινωνίας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Μεσαίο επίπεδο δεξιοτήτων απαιτούν οι επαγγελματικές ομάδες 4-8. Αναλυτικότερα έχουμε:

Πίνακας 6.5: Μεσαίο επίπεδο δεξιοτήτων (4-8)

41	Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων και χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο
42	Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών
43	Υπάλληλοι καταγραφής αριθμητικών δεδομένων και υλικών
44	Άλλοι υπάλληλοι γραφείου
51	Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών
52	Πωλητές
53	Απασχολούμενοι στην παροχή ατομικής φροντίδας
54	Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας
61	Ειδικευμένοι γεωργοί και κτηνοτρόφοι, επαγγελματίες

- 62 Ειδικευμένοι δασοκόμοι, υλοτόμοι, αλιείς και κυνηγοί, επαγγελματίες
- 63 Γεωργοί, κτηνοτρόφοι, αλιείς, κυνηγοί και συλλέκτες θηραμάτων για ίδια κατανάλωση
- 71 Τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, εξαιρουμένων των ηλεκτρολόγων
- 72 Τεχνίτες μετάλλων, μηχανημάτων και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
- 73 Χειροτέχνες και τυπογράφοι
- 74 Ηλεκτρολόγοι και ηλεκτρονικοί
- 75 Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων, επεξεργασίας ξύλου, ειδών ένδυσης και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
- 81 Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού
- 82 Συναρμολογητές (μονταδόροι)
- 83 Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Χαμηλό επίπεδο δεξιοτήτων απαιτεί η επαγγελματική ομάδα 9. Αναλυτικότερα έχουμε:

Πίνακας 6.6: Χαμηλό επίπεδο δεξιοτήτων (9)

Χαμηλό επίπεδο δεξιοτήτων (9)	
91	Καθαριστές και βοηθοί
92	Ανειδίκευτοι εργάτες γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας
93	Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφορών
94	Βοηθοί παρασκευής φαγητών
95	Πλανόδιοι πωλητές, πρόσωπα που παρέχουν μικροϋπηρεσίες στον δρόμο και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
96	Συλλέκτες απορριμμάτων και άλλοι ανειδίκευτοι εργάτες

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Εφόσον προσδιορίστηκε επακριβώς η σχέση επαγγελματικών κατηγοριών και επιπέδου δεξιοτήτων, μένει να προσδιοριστεί αρχικά η αναλογία των επαγγελμάτων υψηλού επιπέδου δεξιοτήτων προς το σύνολο των επαγγελμάτων ανά περιφέρεια, 2009-2018.

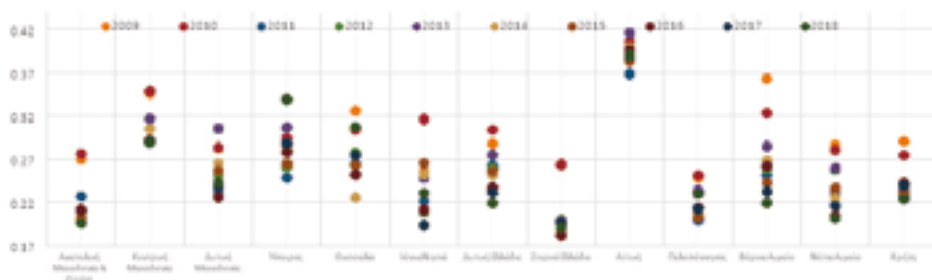
Πίνακας 6.7: Αναλογία επαγγελματιών υψηλού επιπέδου δεξιοτήτων προς το σύνολο των επαγγελματιών ανά περιφέρεια, 2009-2018 (νούμερα %)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	26,98	27,68	22,77	20,74	21,16	20,45	20,17	21,17	19,64	19,62
Κεντρική Μακεδονία	34,62	34,92	30,56	31,73	31,70	30,55	29,31	29,15	29,09	28,95
Δυτική Μακεδονία	28,29	28,43	23,29	25,07	30,61	26,53	25,72	22,65	23,95	24,34
Ήπειρος	26,35	29,52	24,92	26,11	30,71	28,39	26,55	27,86	28,86	33,95
Θεσσαλία	32,63	30,44	26,54	27,84	26,35	22,63	26,34	25,27	27,49	30,79
Ιόνια Νησιά	25,60	31,66	22,13	20,93	24,86	25,28	26,55	21,19	19,39	23,10
Δυτική Ελλάδα	28,85	30,46	26,28	25,94	27,54	25,19	25,70	23,78	23,20	21,97
Στερεά Ελλάδα	26,40	26,42	19,84	20,07	19,89	18,60	18,26	18,29	19,67	19,13
Αττική	39,51	40,72	36,91	39,82	41,60	39,97	38,34	39,64	38,95	39,05
Πελοπόννησος	24,89	25,21	19,96	20,58	23,45	20,81	20,34	21,40	21,32	23,03
Βόρειο Αιγαίο	36,37	32,35	25,23	25,91	28,53	26,89	24,31	26,23	23,33	21,96
Νότιο Αιγαίο	28,69	28,11	22,93	25,85	26,00	22,67	23,72	20,57	21,60	20,23
Κρήτη	29,17	27,46	22,73	23,25	23,74	23,88	23,21	24,29	23,99	22,39

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Τα δεδομένα δείχνουν ότι σε 11 περιφέρειες της χώρας η αναλογία των επαγγελματιών υψηλού επιπέδου δεξιοτήτων για την περίοδο 2009-2018 μειώνεται. Μεγαλύτερη μείωση εμφανίζει η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου. Η περιφέρεια Αττικής, η οποία αισθητά εμφανίζει την υψηλότερη αναλογία σε σχέση με τις υπόλοιπες περιφέρειες, παραμένει σταθερή στο επίπεδο του 39% επί του συνόλου των επαγγελματιών της περιφέρειας. Ανοδικά κινείται η αναλογία επαγγελματιών υψηλού επιπέδου δεξιοτήτων στην περιφέρεια της Ηπείρου, όπου από το 26% στο τέλος της περιόδου η αναλογία άγγιξε το 33%.

Σχήμα 6.22: Αναλογία επαγγελματιών υψηλού επιπέδου δεξιοτήτων προς το σύνολο των επαγγελματιών ανά περιφέρεια, 2009-2018

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Στη συνέχεια καταγράφεται η αναλογία επαγγελματιών υψηλού επιπέδου δεξιοτήτων κάθε περιφέρειας προς το εθνικό επίπεδο, 2009-2018. Αν μία περιφέρεια λάβει τιμή 1, τότε βρίσκεται ακριβώς στον εθνικό μέσο όρο. Αν οι τιμές είναι κάτω από 1, τότε η αναλογία επαγγελματιών υψηλού επιπέδου δεξιοτήτων υπολείπεται του εθνικού μέσου όρου. Αντίστροφα, αν οι τιμές είναι πάνω από 1, τότε η αναλογία επαγγελματιών υψηλού επιπέδου δεξιοτήτων είναι υψηλότερη του εθνικού μέσου όρου και οι περιφέρειες απασχολούν σε επαγγέλματα υψηλού επιπέδου δεξιοτήτων περισσότερους εργαζομένους από τον εθνικό μέσο όρο.

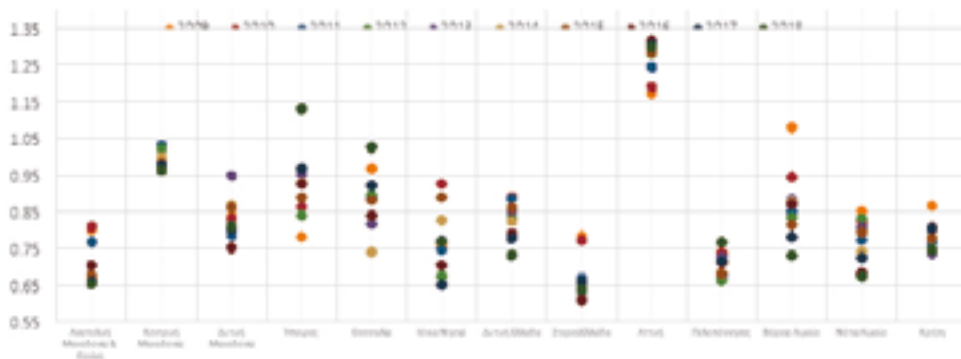
Πίνακας 6.8: Αναλογία επαγγελματιών υψηλού επιπέδου δεξιοτήτων κάθε περιφέρειας προς το εθνικό επίπεδο, 2009-2018

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	0,80	0,81	0,77	0,67	0,66	0,67	0,68	0,70	0,66	0,65
Κεντρική Μακεδονία	1,03	1,02	1,03	1,02	0,98	1,00	0,98	0,97	0,98	0,96
Δυτική Μακεδονία	0,84	0,83	0,79	0,81	0,95	0,87	0,86	0,75	0,80	0,81
Ήπειρος	0,78	0,86	0,84	0,84	0,95	0,93	0,89	0,93	0,97	1,13
Θεσσαλία	0,97	0,89	0,89	0,90	0,82	0,74	0,88	0,84	0,92	1,02
Ιόνια Νησιά	0,76	0,93	0,75	0,67	0,77	0,83	0,89	0,70	0,65	0,77
Δυτική Ελλάδα	0,86	0,89	0,89	0,84	0,85	0,82	0,86	0,79	0,78	0,73
Στερεά Ελλάδα	0,78	0,77	0,67	0,65	0,62	0,61	0,61	0,61	0,66	0,64
Αττική	1,17	1,19	1,24	1,28	1,29	1,31	1,28	1,32	1,31	1,30
Πελοπόννησος	0,74	0,74	0,67	0,66	0,73	0,68	0,68	0,71	0,71	0,77
Βόρειο Αιγαίο	1,08	0,95	0,85	0,83	0,88	0,88	0,81	0,87	0,78	0,73
Νότιο Αιγαίο	0,85	0,82	0,77	0,83	0,81	0,74	0,79	0,68	0,72	0,67

Κρήτη	0,87	0,80	0,77	0,75	0,74	0,78	0,78	0,81	0,80	0,75
Σύνολο	33,70%	34,21%	29,66%	31,07%	32,27%	30,59%	29,86%	30,12%	29,83%	30,04%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Σχήμα 6.23: Αναλογία επαγγελματιών υψηλού επιπέδου δεξιοτήτων κάθε περιφέρειας προς το εθνικό επίπεδο, 2009-2018

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Τα βασικά στοιχεία δείχνουν ότι:

- Η περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας κινείται στο εθνικό επίπεδο.
- Η περιφέρεια Αττικής κινείται σταθερά ανοδικά από το εθνικό επίπεδο.
- Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι περιπτώσεις δύο περιφερειών, της περιφέρειας Ηπείρου και της περιφέρειας Θεσσαλίας, οι οποίες το 2018 κατορθώνουν να υπερβούν τον εθνικό μέσο όρο.
- Η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου στην αρχή της περιόδου μελέτης βρίσκεται πάνω από τον εθνικό μέσο όρο (για τα έτη 2009 και 2010 καταγράφει τιμές πάνω από 1 ή κοντά στο 1), ενώ στη συνέχεια ακολουθεί σταθερά πτωτική πορεία, τη μεγαλύτερη από όλες τις περιφέρειες
- Η περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας καταγράφει την δεύτερη μεγαλύτερη μείωση σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο κατά την περίοδο μελέτης, ενώ ακολουθεί η περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου.

6.2 Επαγγέλματα και ψηφιακός μετασχηματισμός

Οι τεχνολογικές καινοτομίες, όπως ο αυτοματισμός και η ψηφιοποίηση, οδηγούν σε ανάπτυξη της παραγωγικότητας, αύξηση εσόδων και δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και έτσι μπορεί να συμβάλλουν σε ποιοτικότερα πρότυπα στις αγορές εργασίας. Αλλά αυτό το νέο μέλλον της εργασίας θα γεφυρώσει ή θα αυξήσει τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων; Ποιοι εργαζόμενοι θα αντικατασταθούν από ρομπότ και τεχνητή νοημοσύνη; Ο κίνδυνος υποκατάστασης εργασίας ένεκα του αυτοματισμού είναι υψηλότερος σε ορισμένες περιοχές από άλλους. Ο αντίκτυπος της αυτοματοποίησης στις θέσεις εργασίας θα είναι άνισος σε όλες τις περιοχές του ΟΟΣΑ και στις τοπικές κοινότητες (OECD, 2018). Οι νέες τεχνολογίες επεξεργασίας/διαχείρισης της πληροφορίας που συνδέονται με ό,τι καλείται «ψηφιοποίηση» θέτουν ξανά το ερώτημα της υποκατάστασης καθηκόντων εργασίας –δηλαδή τμημάτων της εργασιακής διαδικασίας στα οποία εμπλέκεται συστηματικά ένας εργαζόμενος με βάση τη συγκεκριμένη επαγγελματική του θέση και τις απαιτήσεις της εκάστοτε συγκεκριμένης διαδικασίας εργασίας– από αυτοματοποιημένες διαδικασίες. Από αυτό το κύριο ερώτημα προκύπτουν δευτερογενή ερωτήματα, όπως σε ποια έκταση θα συμβεί κάτι τέτοιο, ποιος είναι ο βαθμός διακινδύνευσης καθηκόντων ή θέσεων εργασίας, τι επίδραση θα έχει αυτό στη δομή και τη σύνθεση του εργατικού δυναμικού, πώς συνδέεται η όποια απάντηση με τα εισοδήματα από εργασία, ποιοι είναι οι απαιτούμενοι μετασχηματισμοί στο εργασιακό θεσμικό πλαίσιο (Λαπατσιώρας, Μηλιός και Μιχαηλίδης, 2020). Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην αντιστάθμιση μεταξύ της ανάγκης ενίσχυσης της αυτοματοποίησης για την αύξηση της παραγωγικότητας και την ανάγκη διαχείρισης βραχυπρόθεσμων ή μεσοπρόθεσμων απώλειών θέσεων εργασίας από την αυτοματοποίηση. Ο άνισος αντίκτυπος του αυτοματισμού σε διάφορες περιοχές μπορεί δυνητικά να διευρύνει τις ανισότητες στις συνθήκες απασχόλησης μεταξύ τόπων (OECD, 2018).

Οι Frey και Osborne (2013) εκτιμούν ότι στις προσεχείς δεκαετίες περίπου το ήμισυ των επαγγελμάτων διακινδυνεύουν την υποκατάστασή τους από αυτοματοποιημένα συστήματα ανεξάρτητα από το περιεχόμενο των δεξιοτήτων τους. Οι Arntz, Gregory και Zierahn (2016), βασιζόμενοι στην κατανόηση των θέσεων εργασίας ως δέσμης καθηκόντων εργασίας, εκτίμησαν το ποσοστό των θέσεων εργασίας που «κινδυνεύουν» από τις νέες μορφές αυτοματοποίησης σε 9% για τις ΗΠΑ (έναντι του 47% των Frey και Osborne). Στο πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης παρατηρείται επιτάχυνση εισαγωγής νέων μεθόδων οργάνωσης διάφορων διαδικασιών παραγωγής, η οποία σχετική επιτάχυνση παρατηρείται από πολλούς ερευνητές (Λαπατσιώρας, Μηλιός και Μιχαηλίδης, 2020· Brynjolfsson and McAfee, 2011). Οι αυτοματοποιημένες διαδικασίες τείνουν να υποκαθιστούν τους εργαζομένους στην εκτέλεση «απλών» γνωστικών και χειρωνακτικών διαδικασιών, δηλαδή διαδικασιών που μπορούν να περιγραφούν στη βάση σαφών κανόνων. Οι θέσεις εργασίας που απαιτούν μέσες και χαμηλές δεξιότητες και οι «δουλειές ρουτίνας» φαίνεται ότι αντιμετωπίζουν τον υψηλότερο κίνδυνο από αυτή την άποψη. Αντίθετα, οι θέσεις εργασίας που «ζητούν»

υψηλά επαγγελματικά προσόντα δεν δείχνουν να κινδυνεύουν εξίσου, λόγω –μεταξύ άλλων– της υψηλής εξειδίκευσης και του τεχνολογικού αλφαριθμητισμού των εκπροσώπων τους (Pouliakas and Branka, 2020· ILO, 2020). Οι τεχνολογίες αυτοματισμού, συμπεριλαμβανομένης της τεχνητής νοημοσύνης, και η ρομποτική θα δημιουργήσουν σημαντικά οφέλη για χρήστες, επιχειρήσεις και οικονομίες, αυξάνοντας την παραγωγικότητα και οικονομική ανάπτυξη. Ο βαθμός στον οποίο αυτές οι τεχνολογίες θα εκτοπίσουν τους εργαζομένους θα εξαρτηθεί από τον ρυθμό ανάπτυξης και υιοθέτησής τους, την οικονομική ανάπτυξη και την αύξηση της ζήτησης για εργασία. Η αυτοματοποίηση θα προκαλέσει μεταβολές στο 60% των επαγγελμάτων. Θα δημιουργήσει επίσης νέα επαγγέλματα που δεν υπάρχουν σήμερα, όπως τεχνολογίες του παρελθόντος (Maniika et al., 2017). Με βάση αυτό το θεωρητικό πλαίσιο, πραγματοποιείται η αξιολόγηση της ποιότητας των δυναμικών επαγγελμάτων και κίνδυνος εξάλειψης λόγω της αυτοματοποίησης.

6.3 Ποιότητα και εξάλειψη επαγγελμάτων λόγω της αυτοματοποίησης στην Ελλάδα

Ενώ η τεχνολογία τείνει να αυξάνει την παραγωγικότητα της εργασίας για πολλές θέσεις εργασίας, ορισμένες ομάδες μπορεί βρεθούν όλο και περισσότερο αποκλεισμένες από την αγορά εργασίας ή να έχουν «κολλήσει» στην ανεργία και σε θέσεις εργασίας με χαμηλούς μισθούς ή μη τυπική εργασία. Στην παρούσα ενότητα, η ανάλυση επικεντρώνεται στην περίπτωση των περιφερειών της Ελλάδας. Τα ποσοστά απασχόλησης και ανεργίας παρέχουν μια σημαντική ένδειξη του βαθμού στον οποίο χρησιμοποιούνται οι διαθέσιμοι εργατικοί πόροι και μπορούν να παρέχουν πληροφορίες σχετικά με την ένταξη. Η μακροχρόνια ανεργία αποτελεί επίσης ανησυχία για την οικονομία, καθώς το μερίδιο της μακροχρόνιας ανεργίας ήταν το 70% όλων των ανέργων, υπερδιπλάσιο του μέσου όρου του ΟΟΣΑ. Οι διαφορές στην απασχόληση εντός των περιφερειών είναι λιγότερο έντονες από τον μέσο όρο των χωρών του ΟΟΣΑ (OECD, 2018). Η «ποιότητα» των θέσεων εργασίας κατέχει σημαντικό ρόλο για την οικονομική ανάπτυξη και την ένταξη των περιφερειών στον διεθνή καταμερισμό εργασίας. Ο ΟΟΣΑ (OECD, 2018) ταξινομεί τις ελληνικές περιφέρειες σε τέσσερις διαφορετικές κατηγορίες:¹

¹ Οι περιοχές τύπου Α και τύπου Γ παρουσίασαν αύξηση στο μερίδιο των εργασιών με χαμηλό κίνδυνο αυτοματισμού σε σχέση με τα επαγγέλματα που διατρέχουν υψηλό κίνδυνο αυτοματισμού. Οι περιοχές τύπου Β και τύπου Δ παρουσίασαν αύξηση στο μερίδιο εργασίας με υψηλό κίνδυνο αυτοματισμού. Και στις δύο περιοχές τύπου Α και Β, η συνολική απασχόληση αυξήθηκε, ενώ η απασχόληση στις περιφέρειες τύπου Γ και Δ μειώθηκε.

Σχήμα 6.24: Τάσεις στις θέσεις εργασίας που κινδυνεύουν από την αυτοματοποίηση, Ελλάδα (2011-2016)

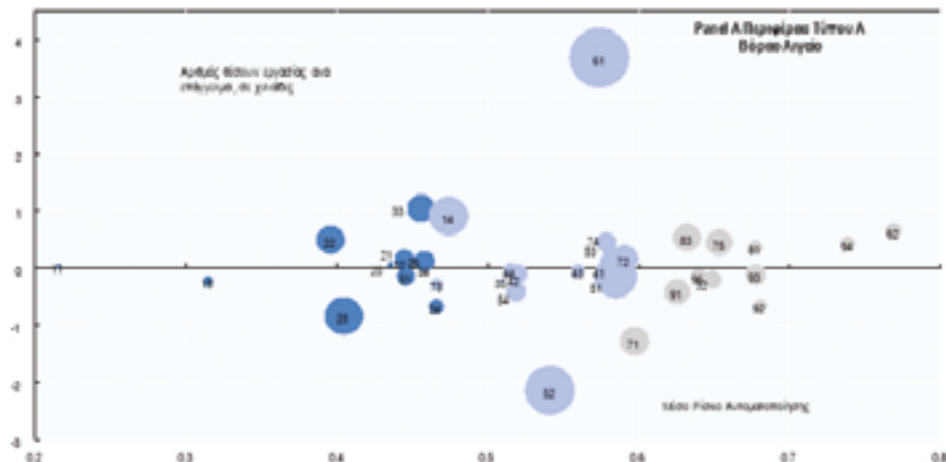

Πηγή: Βασίζεται σε OECD, 2018

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα από τρεις ενδεικτικές ελληνικές περιφέρειες που ανήκουν σε διαφορετικό τύπο σε σχέση με την παραπάνω ταξινόμηση. Κατά την περίοδο 2011-2016, οι 12 από τις 13 περιφέρειες παρουσίασαν μείωση του ποσοστού θέσεων εργασίας με υψηλό κίνδυνο αυτοματισμού – κατηγορίες Α και Γ. Παρ’ όλα αυτά, μόνο η περιοχή του Βορείου Αιγαίου παρουσίασε αύξηση της απασχόλησης. Η απασχόληση στις άλλες 11 περιοχές μειώθηκε. Αντιθέτως, τα Ιόνια Νησιά σημείωσαν μεγάλη απώλεια θέσεων εργασίας με χαμηλό κίνδυνο αυτοματοποίησης (Τύπος Δ στον Πίνακα 6.24).

Η λεπτομερής δημιουργία θέσεων εργασίας σε σχέση με το μέσο ρίσκο αυτοματοποίησης παρουσιάζεται στα παρακάτω σχήματα, ένα για καθεμία από τις περιφέρειες που επιλέχθηκαν από τον ΟΟΣΑ και ανήκουν σε διαφορετική κατηγορία με βάση την προτεινόμενη ταξινόμηση. Στο Σχήμα 6.25, παρουσιάζεται η περιοχή του Βορείου Αιγαίου, όπου δημιουργήθηκαν θέσεις εργασίας σε επαγγέλματα χαμηλού κινδύνου αυτοματισμού: Επαγγελματίες υγείας (22) και Συνεργάτης επιχειρήσεων και διοίκησης επαγγελματίες (33). Το χαμηλότερο ρίσκο αντιμετωπίζουν οι επαγγελματικές κατηγορίες Γενικοί διευθυντές, ανώτερα διοικητικά στελέχη και μέλη των νομοθετικών σωμάτων (11) και Διευθυντές παραγωγής και εξειδικευμένων υπηρεσιών (13), με χαμηλό ωστόσο όγκο απασχόλησης. Σημαντικό όγκο απασχόλησης συγκεντρώνουν οι κατηγορίες Εκπαιδευτικοί (23), Πωλητές (52) και Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών (51). Το υψηλότερο ρίσκο αντιμετωπίζουν οι επαγγελματικές κατηγορίες Ειδικευμένοι δασοκόμοι, υλοτόμοι, αλιείς και κυνηγοί, επαγγελματίες (62) και Βοηθοί παρασκευής φαγητών (94), χωρίς ωστόσο να συγκεντρώνουν υψηλό αριθμό εργαζομένων.

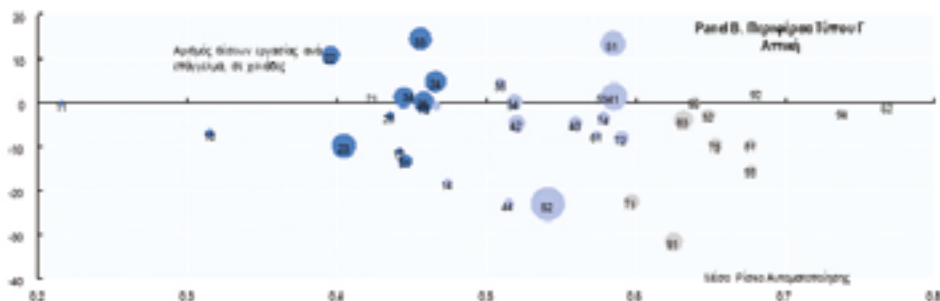
Σχήμα 6.25: Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

Πηγή: ΟΟΣΑ, 2018 (επεξεργασία συγγραφέα)

Στο Σχήμα 6.26 παρουσιάζεται η περιοχή της Αττικής. Παρόλο που η περιοχή της Αττικής βίωσε συνολική μείωση της απασχόλησης, επηρεάστηκαν κυρίως επαγγέλματα με υψηλό κίνδυνο αυτοματοποίησης, όπως Καθαριστές και βοηθοί (91), Εργάτες κτιρίων και συναφών συναλλαγών (71) και Εργάτες πωλήσεων (52). Οι ακραίες τιμές αφορούν τις ίδιες επαγγελματικές κατηγορίες όσον αφορά το υψηλότερο και το χαμηλότερο ρίσκο. Το χαμηλότερο ρίσκο αντιμετωπίζουν πάλι οι επαγγελματικές κατηγορίες Γενικοί διευθυντές, ανώτερα διοικητικά στελέχη και μέλη των νομοθετικών σωμάτων (11) και Διευθυντές παραγωγής και εξειδικευμένων υπηρεσιών (13), με χαμηλό ωστόσο όγκο απασχόλησης. Σημαντικό όγκο απασχόλησης συγκεντρώνουν οι κατηγορίες Εκπαιδευτικοί (23), Πωλητές (52) και Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών (51). Το υψηλότερο ρίσκο αντιμετωπίζουν πάλι οι ίδιες επαγγελματικές κατηγορίες.

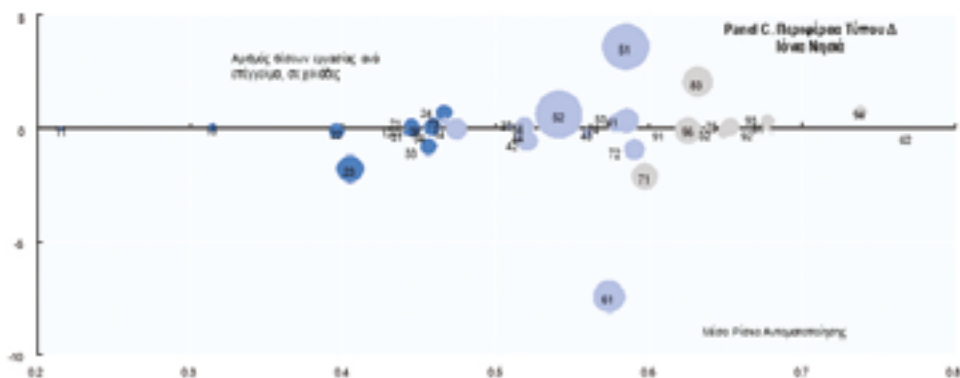
Σχήμα 6.26: Περιφέρεια Αττικής

Πηγή: ΟΟΣΑ, 2018 (επεξεργασία συγγραφέα)

Στο Σχήμα 6.27 παρουσιάζεται η περιοχή των Ιονίων Νήσων. Αντίθετα, η μείωση της απασχόλησης στο Ιόνια Νησιά επηρέασε κυρίως επαγγέλματα με χαμηλό κίνδυνο αυτοματισμού, όπως Βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης (33) και Εκπαιδευτικοί (23). Οι ακραίες τιμές αφορούν τις ίδιες επαγγελματικές κατηγορίες όσον αφορά το υψηλότερο και στο χαμηλότερο ρίσκο. Το χαμηλότερο ρίσκο αντιμετωπίζουν πάλι οι επαγγελματικές κατηγορίες Γενικοί διευθυντές, ανώτερα διοικητικά στελέχη και μέλη των νομοθετικών σωμάτων (11) και Διευθυντές παραγωγής και εξειδικευμένων υπηρεσιών (13), με χαμηλό ωστόσο όγκο απασχόλησης. Σημαντικό όγκο απασχόλησης συγκεντρώνουν οι κατηγορίες Εκπαιδευτικοί (23), Πωλητές (52) και Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών (51). Το υψηλότερο ρίσκο αντιμετωπίζουν πάλι οι ίδιες επαγγελματικές κατηγορίες.

Σχήμα 6.27 Περιφέρεια Ιονίων Νήσων

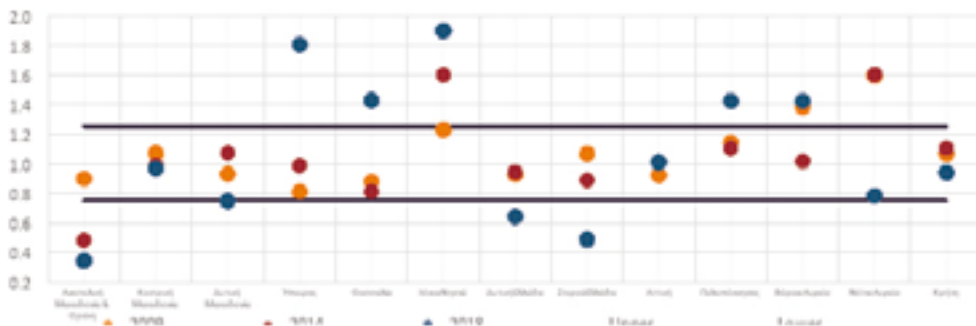
Πηγή: ΟΟΣΑ, 2018 (επεξεργασία συγγραφέα)

7. Ζήτηση
επαγγελματιών με
βάση τις δεξιότητες
στην ελληνική
οικονομία

Στην παρούσα ενότητα αναλύεται η σχέση της ζήτησης των επαγγελματιών σε σχέση με τις δεξιότητές τους. Ως βασική μεταβλητή επιλέχθηκε ο δείκτης τοπικής εξειδίκευσης (Local Quotient), που αναδεικνύει πόσο συγκεντρωμένος είναι ένας κλάδος, μια επαγγελματική ομάδα, μια πληθυσμιακή ομάδα στο πλαίσιο μιας περιφέρειας και ως προς το σύνολο της χώρας στην οποία ανήκει. Επιπλέον, ο δείκτης μπορεί να αναδείξει ποια δραστηριότητα καθιστά την περιφέρεια «μοναδική» ή να αναδείξει «περιφερειακές ιδιαιτερότητες» ή «συγκριτικά πλεονεκτήματα». Ο εν λόγω δείκτης είναι ένας από τους πλέον συνήθεις για την ταξινόμηση βασικών και μη βασικών τομέων σε περιπτώσεις όπου μελετάται η απασχόληση στις περιφέρειες, καθώς αποδίδει το μερίδιο της απασχόλησης σε έναν τομέα μιας περιφέρειας σε σχέση με το μερίδιο της απασχόλησης στον τομέα αυτόν σε επίπεδο χώρας. Αν ο δείκτης δίνει τιμή μεγαλύτερη της μονάδας, σημαίνει ότι το μερίδιο της απασχόλησης στην εξεταζόμενη μορφή/κλάδο απασχόλησης είναι μεγαλύτερο από τον εθνικό μέσο όρο, δηλαδή παρουσιάζεται υπερσυγκέντρωση της εκάστοτε μορφής/κλάδου απασχόλησης στην υπό εξέταση περιφέρεια. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχει υπερεκπροσώπηση επαγγελματιών όταν ο δείκτης λαμβάνει τιμές μεγαλύτερες από 1,25 (LQ > 1,25). Αντιθέτως, αν ο δείκτης δίνει τιμή μικρότερη της μονάδας, σημαίνει ότι η εξεταζόμενη μορφή/κλάδος απασχόλησης παρουσιάζει χαμηλό μερίδιο στην υπό εξέταση περιφέρεια, σε σχέση πάντα με τις υπόλοιπες περιφέρειες. Επομένως, υπάρχει υποεκπροσώπηση επαγγελματιών όταν ο δείκτης λαμβάνει τιμές μικρότερες του 0,75 (LQ < 0,75).

Παρακάτω παρουσιάζονται οι δείκτες τοπικής εξειδίκευσης για 18 επαγγέλματα (όπως προέκυψαν από συνενώσεις και συναθροίσεις της 2βάθμιας ανάλυσης της ταξινόμησης ISCO). Παρουσιάζονται τα LQ για τα έτη 2009, 2014, 2018, ώστε να καλύπτεται η περίοδος μελέτης και να αποτυπώνεται η διαχρονική εξέλιξη της εκπροσώπησης των επαγγελματιών σε κάθε περιφέρεια. Οι τιμές του LQ αποτελούν έκφραση της ζήτησης των επαγγελματιών.

Σχήμα 7.1: Γενικοί διευθυντές, Διοικητικοί και εμπορικοί διευθυντές, Διευθυντές παραγωγής, Διευθυντές ξενοδοχείων

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Γενικοί διευθυντές, Διοικητικοί και εμπορικοί διευθυντές, Διευθυντές παραγωγής, Διευθυντές ξενοδοχείων* παρουσιάζει υπερσυγκέντρωση σε έξι

περιφέρειες· για το 2018 στην Ήπειρο, στη Θεσσαλία, στα Ιόνια Νησιά, στην Πελοπόννησο και στο Βόρειο Αιγαίο. Τα Ιόνια Νησιά παρουσιάζουν υψηλή συγκέντρωση για τα έτη 2009 και 2014. Αντίστοιχα, στο Βόρειο Αιγαίο υψηλή συγκέντρωση παρατηρείται για το έτος 2009. Η περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου παρουσιάζει υψηλή συγκέντρωση μόνο για το έτος 2014. Υποσυγκέντρωση παρουσιάζει για τα έτη 2014 και 2018 στην περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης και για το έτος 2018 στη Δυτική Ελλάδα και στη Στερεά Ελλάδα.

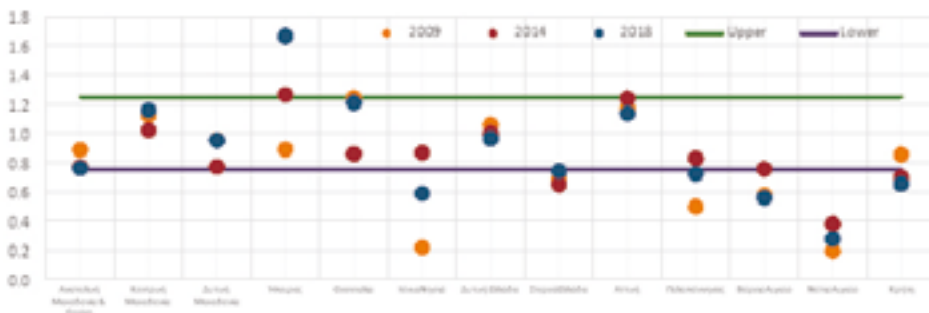
Σχήμα 7.2: Ασκούντες επιστημονικά επαγγέλματα και μηχανικοί

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Ασκούντες επιστημονικά επαγγέλματα και μηχανικοί* παρουσιάζει υπερσυγκέντρωση σε δύο περιφέρειες· για το 2014 στη Δυτική Μακεδονία, ενώ στην Αττική για τα έτη 2009, 2014 και 2018. Υποσυγκέντρωση παρουσιάζει σε 11 περιφέρειες (εκτός από την Αττική και την Κεντρική Μακεδονία). Από αυτές, τέσσερις περιφέρειες (Ιόνια Νησιά, Πελοπόννησος, Νότιο Αιγαίο και Κρήνη) και για τις τρεις χρονιές παρουσιάζουν πολύ χαμηλή συγκέντρωση.

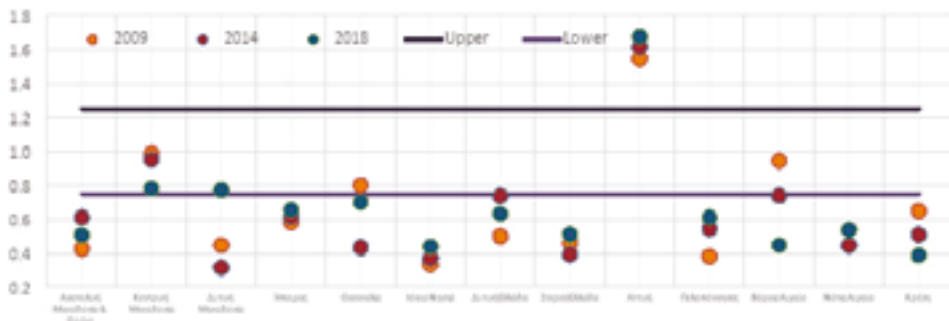
Σχήμα 7.3: Επαγγελματίες του τομέα της υγείας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Τομέας της υγείας* παρουσιάζει υπερσυσγκέντρωση σε μία περιφέρεια, την Ήπειρο, για τα έτη 2014 και 2018. Υποσυσγκέντρωση παρατηρείται σε έξι περιφέρειες (Ιόνια Νησιά, Στερεά Ελλάδα, Πελοπόννησος, Βόρειο Αιγαίο, Νότιο Αιγαίο και Κρήτη), με τη χαμηλότερη να εντοπίζεται στο Νότιο Αιγαίο.

Σχήμα 7.4: Εκπαιδευτικοί

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Εκπαιδευτικοί* παρουσιάζει υπερσυσγκέντρωση σε μία περιφέρεια, την Αττική για τα έτη 2009, 2014 και 2018. Με εξαίρεση την περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας, σε όλες τις υπόλοιπες περιφέρειες παρατηρείται σημαντική υποσυσγκέντρωση.

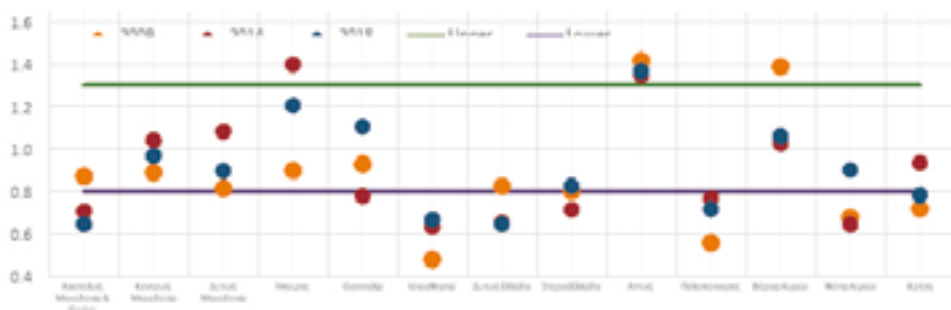
Σχήμα 7.5: Επαγγελματίες επιχειρήσεων και διοίκησης, του τομέα των τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας, του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού κλάδου

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Επαγγελματίες επιχειρήσεων και διοίκησης, του τομέα των τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας, του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού* παρουσιάζει υπερσυσγκέντρωση σε μία περιφέρεια, την Αττική, για τα έτη 2009, 2014 και 2018. Με εξαίρεση την περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας, σε όλες τις υπόλοιπες περιφέρειες παρατηρείται σημαντική υποσυσγκέντρωση.

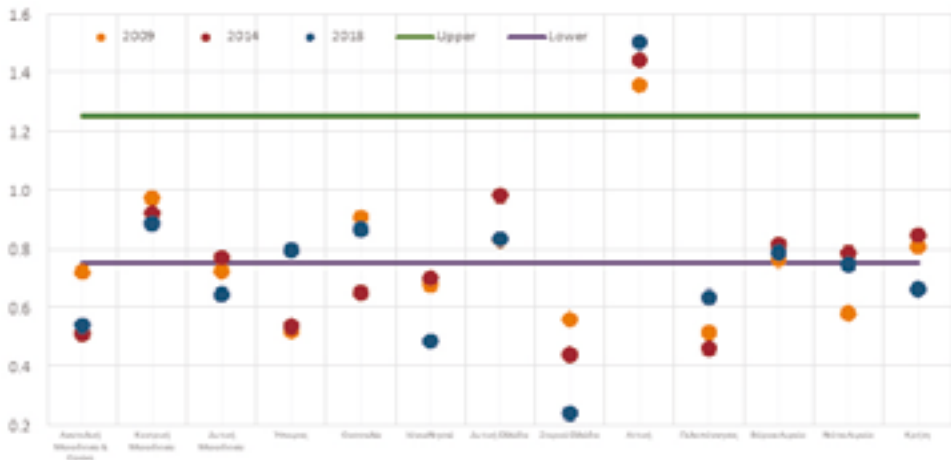
Σχήμα 7.6: Τεχνικοί θετικών επιστημών και μηχανικής, του τομέα της υγείας, του τομέα της πληροφόρησης και επικοινωνίας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Τεχνικοί θετικών επιστημών και μηχανικής, του τομέα της υγείας, του τομέα της πληροφόρησης και επικοινωνίας* παρουσιάζει υπερσυγκέντρωση σε τρεις περιφέρειες, την Αττική για τα έτη 2009, 2014 και 2018, την Ήπειρο για το έτος 2014 και το Βόρειο Αιγαίο για το έτος 2009. Σε επτά περιφέρειες παρατηρείται σημαντική υποσυγκέντρωση, με τη σημαντικότερη στην περιφέρεια των Ιονίων Νήσων.

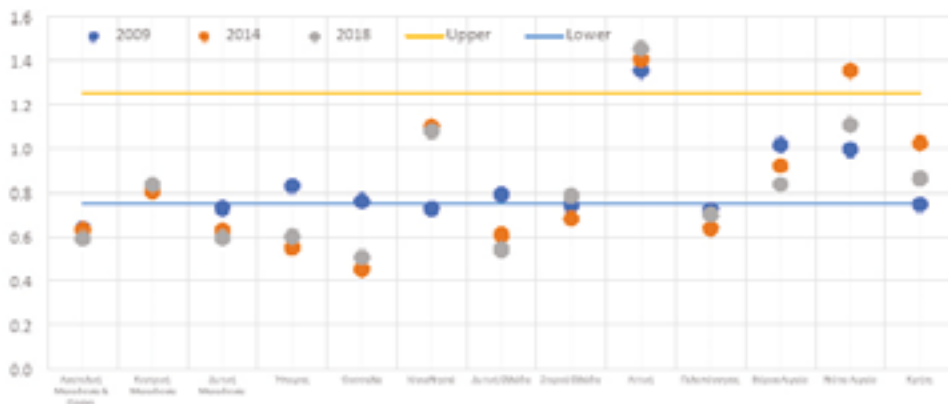
Σχήμα 7.7: Βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης, του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού τομέα και ασκούντες συναφή επαγγέλματα

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης, του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού τομέα και ασκούντες συναφή επαγγέλματα* παρουσιάζει υπερσυγκέντρωση σε μία περιφέρεια, την Αττική, για τα έτη 2009, 2014 και 2018. Σε τρεις περιφέρειες παρατηρείται κανονική συγκέντρωση (Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Ελλάδα και Πελοπόννησος), ενώ σημαντική υποσυγκέντρωση παρατηρείται στις υπόλοιπες περιφέρειες.

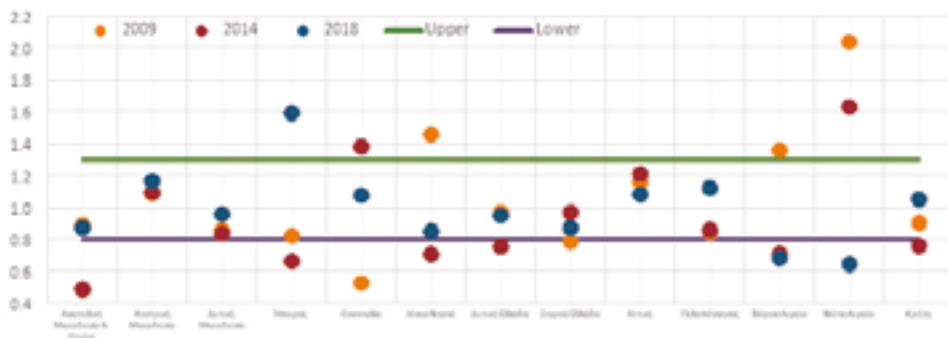
Σχήμα 7.8: Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων και χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο, εξυπηρέτησης πελατών

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων και χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο, εξυπηρέτησης πελατών* παρουσιάζει υπερσυγκέντρωση σε μία περιφέρεια, την Αττική, για τα έτη 2009, 2014 και 2018. Σημαντική υποσυγκέντρωση παρατηρείται στις περιφέρειες Αν. Μακεδονίας και Θράκης, Δυτικής Μακεδονίας, Ηπείρου, Θεσσαλίας και Πελοποννήσου.

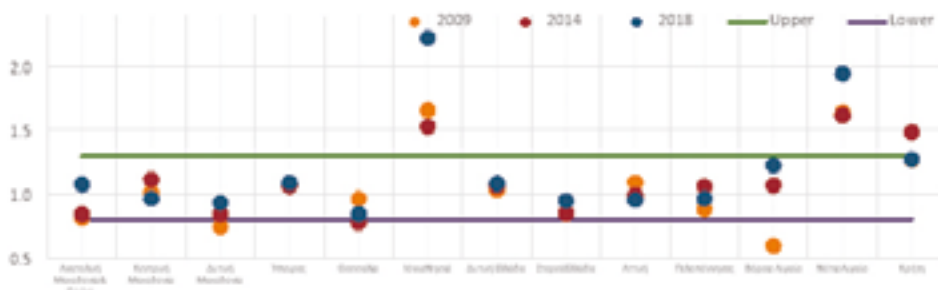
Σχήμα 7.9: Υπάλληλοι καταγραφής αριθμητικών δεδομένων και υλικών, Άλλοι υπάλληλοι γραφείου

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Υπάλληλοι καταγραφής αριθμητικών δεδομένων και υλικών, Άλλοι υπάλληλοι γραφείου* παρουσιάζει υπερσυγκέντρωση σε πέντε περιφέρειες, με σημαντικότερη την περιφέρεια του Νοτίου Αιγαίου για τα έτη 2009 και 2014. Σημαντική υποσυγκέντρωση παρατηρείται στις περιφέρειες Αν. Μακεδονίας και Θράκης για το 2014, Ηπείρου για το 2014, Θεσσαλίας για το 2009 και Βορείου Αιγαίου για τα έτη 2014 και 2018.

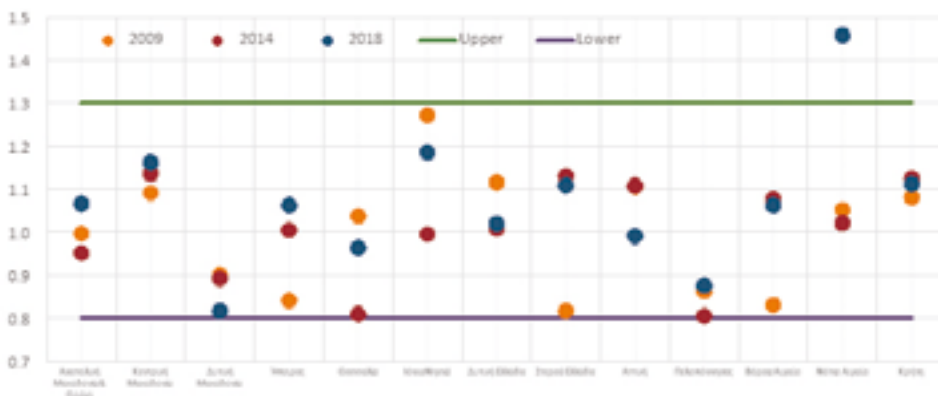
Σχήμα 7.10: Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών, Απασχολούμενοι στην παροχή ατομικής φροντίδας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών, Απασχολούμενοι στην παροχή ατομικής φροντίδας* παρουσιάζει υπερσυγκέντρωση σε δύο περιφέρειες, το Νότιο Αιγαίο και τα Ιόνια Νησιά για τα έτη 2009, 2014 και 2018. Σημαντική υποσυγκέντρωση παρατηρείται στις περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας και Βορείου Αιγαίου για το έτος 2009.

Σχήμα 7.11: Πωλητές

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Πωλητές* παρουσιάζει υπερσυγκέντρωση σε μία περιφέρεια, το Νότιο Αιγαίο, για το έτος 2018. Σημαντική υποσυγκέντρωση δεν παρατηρείται σε καμία περιφέρεια.

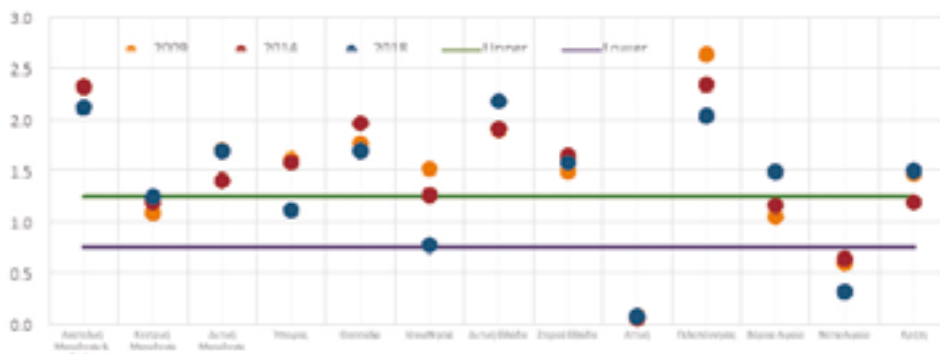
χήμα 7.12: Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας* παρουσιάζει υπερσυσγκέντρωση σε δύο περιφέρειες, τη Δυτική Μακεδονία για το έτος 2018 και τη Στερεά Ελλάδα για το έτος 2009. Σημαντική υποσυσγκέντρωση παρατηρείται στις περιφέρειες Θεσσαλίας για τα έτη 2014 και 2018, Ιονίων Νήσων για όλα τα έτη, Νοτίου Αιγαίου για τα έτη 2009 και 2018 και Κρήτης μόνο για το 2009.

Σχήμα 7.13: Ειδικευμένοι γεωργοί και κτηνοτρόφοι, επαγγελματίες

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Ειδικευμένοι γεωργοί και κτηνοτρόφοι, επαγγελματίες, Ειδικευμένοι δασοκόμοι, υλοτόμοι, αλιείς και κυνηγοί, επαγγελματίες, Γεωργοί, κτηνοτρόφοι, αλιείς, κυνηγοί και συλλέκτες θηραμάτων για ίδια κατανάλωση* αποτυπώνει την ιδιαιτερότητα της παραγωγικής βάσης της χώρας. Με εξαίρεση τις νησιωτικές περιφέρειες (χωρίς την Κρήτη) και τις μητροπολιτικές (Αττική, Κεντρική Μακεδονία), όλες οι υπόλοιπες περιφέρειες παρουσιάζουν υπερσυσγκέντρωση.

Σχήμα 7.14: Τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων*, εξαιρουμένων των ηλεκτρολόγων, *Τεχνίτες μετάλλων, μηχανημάτων και ασκούντες συναφή επαγγέλματα*, *Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων, επεξεργασίας ξύλου, ειδών ένδυσης και ασκούντες συναφή επαγγέλματα* παρουσιάζει υπερσυγκέντρωση σε πέντε περιφέρειες. Υψηλότερη συγκέντρωση παρουσιάζεται στην περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας για όλα τα έτη, με την παρουσία της ΔΕΗ να επιδρά στη συγκεκριμένη επαγγελματική κατηγορία, ενώ για το 2018 υψηλή συγκέντρωση παρουσιάζεται στο Νότιο Αιγαίο. Σημαντική υποσυγκέντρωση δεν παρατηρείται σε καμία περιφέρεια.

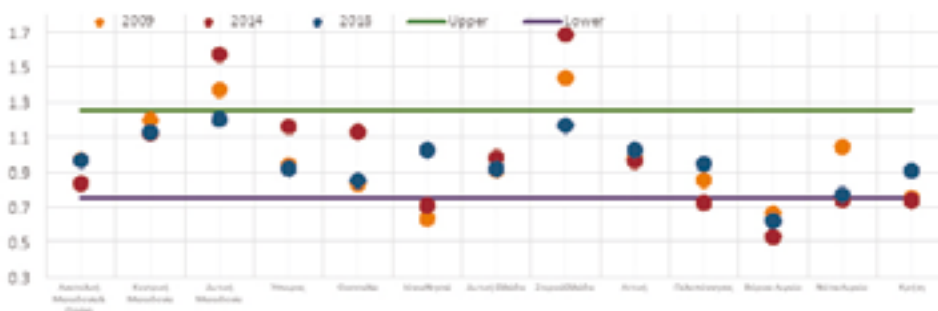
Σχήμα 7.15: Χειροτέχνες και τυπογράφοι, Ηλεκτρολόγοι και ηλεκτρονικοί

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Χειροτέχνες και τυπογράφοι, Ηλεκτρολόγοι και ηλεκτρονικοί* παρουσιάζει υπερσυγκέντρωση σε δύο περιφέρειες, στην περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας για το έτος 2018 και στην περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου για το 2014. Σημαντική υποσυγκέντρωση παρατηρείται σε τέσσερις περιφέρειες, της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης και Κεντρικής Μακεδονίας για το έτος 2014, της Ηπείρου για τα έτη 2009 και 2018 και της Θεσσαλίας για το έτος 2014.

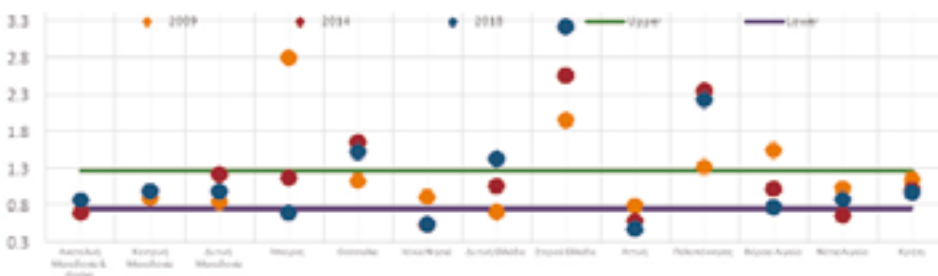
Σχήμα 7.16: Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού, Συναρμολογητές (μονταδόροι)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού, Συναρμολογητές (μονταδόροι), Οδηγοί μέσω μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού* παρουσιάζει υπερσυγκέντρωση σε δύο περιφέρειες, στην περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας και της Δυτικής Μακεδονίας για τα έτη 2009 και 2014. Σημαντική υποσυγκέντρωση παρατηρείται σε δύο περιφέρειες, των Ιονίων Νήσων για τα έτη 2009 και 2014 και του Βορείου Αιγαίου για όλα τα έτη.

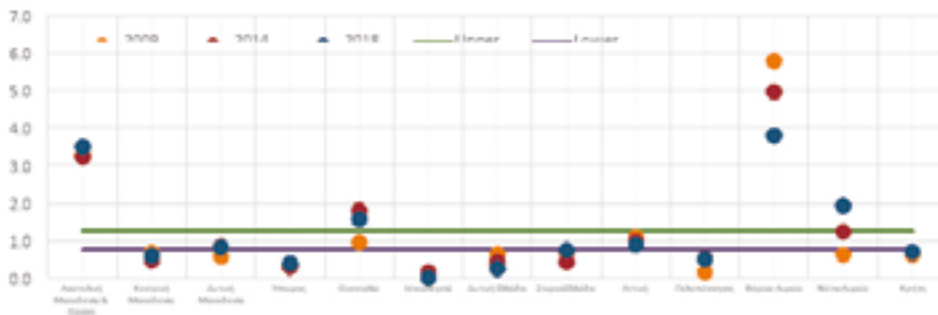
Σχήμα 7.17: Ανειδίκευτοι εργάτες γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας, Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφορών

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Ανειδίκευτοι εργάτες γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας, Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφορών* παρουσιάζει υπερσυγκέντρωση σε τρεις περιφέρειες, στην περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας, της Θεσσαλίας και της Πελοποννήσου. Σημαντική υποσυγκέντρωση παρατηρείται στην περιφέρεια της Αττικής.

Σχήμα 7.18: Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Η επαγγελματική κατηγορία *Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν* παρουσιάζει υπερσυγκέντρωση σε τέσσερις περιφέρειες, στην Ανατολική Μακεδονία, στη Στερεά Ελλάδα, στη Θεσσαλία και στην Πελοπόννησο. Σημαντική υποσυγκέντρωση παρατηρείται σε επτά περιφέρειες.

7.1 Επαγγέλματα και χωροκοινωνικές ανισότητες

Στις προηγούμενες ενότητες παρουσιάστηκε μια ολοκληρωμένη ανάλυση του δυναμισμού, της απασχόλησης σε επίπεδο επαγγελμάτων και των λοιπών συναφών παραμέτρων που συγκροτούν τις επιμέρους τοπικές αγορές εργασίας στις 13 περιφέρειες όλης της χώρας για την περίοδο 2009-2018. Η περίοδος μελέτης (2009-2018) διαιρείται σε τρεις υποπεριόδους: α) περίοδος μελέτης ανθεκτικότητας (2009-2013), β) περίοδος μελέτης αναιμικής ανάκαμψης (2014-2017) και γ) περίοδος μελέτης αναιμικής ανάκαμψης (2018-2019). Η μελέτη ανέλυσε τα πλέον πρόσφατα εμπειρικά (δευτερογενή) δεδομένα για την τρέχουσα κατάσταση και τις προοπτικές για τον επαγγελματικό δυναμισμό ανά περιφέρεια. Παρουσιάστηκε η χωρική συγκέντρωση των επαγγελματικών ομάδων ανά περιφέρεια σε συνάφεια με το επίπεδο δεξιοτήτων που απαιτούν, αλλά και σε σχέση με τον κίνδυνο εξάλειψης των επαγγελμάτων λόγω της αυτοματοποίησης και του ψηφιακού μετασχηματισμού των οικονομιών. Συνθέτοντας τη ζήτηση των επαγγελμάτων στην Ελλάδα, μέσω της υπερσυγκέντρωσης και της υποσυγκέντρωσης των επαγγελμάτων ανά περιφέρεια, της αναλογίας των επαγγελμάτων υψηλού επιπέδου δεξιοτήτων προς το σύνολο των επαγγελμάτων ανά περιφέρεια αλλά και της αναλογίας επαγγελμάτων υψηλού επιπέδου δεξιοτήτων κάθε περιφέρειας προς το εθνικό επίπεδο για την εκάστοτε περίοδο και το ρίσκο εξάλειψης των επαγγελμάτων λόγω αυτοματοποίησης (ΟΟΣΑ, 2018), η μελέτη αποτύπωσε τα δυναμικότερα επαγγέλματα της ελληνικής οικονομίας. Ο Πίνακας 7.1 είναι συνθετικός και αποτυπώνει ένα συνδυαστικό αποτέλεσμα για τα δυναμικά επαγγέλματα στην Ελλάδα σε σχέση με τις βασικές διαστάσεις της δυναμικότητας που αναλύθηκαν και παρουσιάστηκαν σε προηγούμενες ενότητες.

Πίνακας 7.1: Δυναμικά επαγγέλματα στην Ελλάδα με βάση το ρίσκο εξάλειψης, το επίπεδο δεξιοτήτων και τη ζήτηση επαγγελμάτων με βάση τις δεξιότητες

Ταξινο- μηση ISCO 2ου επιπέ- δου	Επάγγελμα	Χαμηλό ρίσκο εξάλει- ψης	Υψηλό επίπεδο δεξιοτή- των (1-3)	Ζήτηση επαγ- γελμάτων με βάση τις δεξιό- τητες
11	Γενικοί διευθυντές, ανώτερα διοικητικά στελέχη και μέλη των νομοθετικών σωμάτων	✓	✓	Μεσαία
13	Διευθυντές παραγωγής και εξειδικευμένων υπηρεσιών	✓	✓	Μεσαία
22	Επαγγελματίες του τομέα της υγείας	✓	✓	Μεσαία
23	Εκπαιδευτικοί	✓	✓	Μεσαία
12	Διοικητικοί και εμπορικοί διευθυντές	✓	✓	Μεσαία
21	Ασκούντες επιστημονικά επαγγέλματα και μηχανικοί	✓	✓	Μεσαία
25	Επαγγελματίες του τομέα των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας	✓	✓	Μεσαία
31	Τεχνικοί θετικών επιστημών και μηχανικής	✓	✓	Μεσαία
24	Επαγγελματίες επιχειρήσεων και διοίκησης	✓	✓	Μεσαία
26	Επαγγελματίες του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού κλάδου	✓	✓	Μεσαία
33	Βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης	✓	✓	Μεσαία
34	Βοηθοί επαγγελματιών του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού τομέα και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	✓	✓	Μεσαία

14	Διευθυντές ξενοδο- χείων, εστιατορίων, επι- χειρήσεων λιανικού και χονδρικού εμπορίου και άλλων υπηρεσιών	✓	✓	Μεσαία
35	Τεχνικοί του τομέα της πληροφόρησης και επι- κοινωνίας	✓	✓	Μεσαία

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού· επεξεργασία συγγραφέων

Με βάση τα στοιχεία του Πίνακα 7.1, τα πιο δυναμικά επαγγέλματα στην Ελλάδα, κατατάσσονται με βάση την ταξινόμηση ISCO 08 σε διψήφιο επίπεδο ανάλυσης, στις επαγγελματικές κατηγορίες 11-35. Τα στοιχεία αποτυπώνουν ότι τα επαγγέλματα αυτά παρουσιάζουν μεσαία ζήτηση και αντιμετωπίζουν χαμηλό ρίσκο εξάλειψης λόγω της αυτοματοποίησης της παραγωγής, ενώ προκύπτει επίσης ότι πρόκειται για επαγγέλματα που απαιτούν υψηλό επίπεδο δεξιοτήτων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα συγκεκριμένα δυναμικά επαγγέλματα για τα οποία εμφανίζεται μεσαία ζήτηση στις αγορές εργασίας, που φανερώνει και την ανάγκη για δημιουργία περισσότερων θέσεων εργασίας με αυτά τα χαρακτηριστικά, ώστε να βελτιώνεται σε συνολικό επίπεδο ο δυναμισμός της ελληνικής οικονομίας.

8. Θεωρητικό πλαίσιο για τους NEETS – Ορισμοί

Οι κοινωνικοοικονομικές μεταρρυθμίσεις που εφαρμόστηκαν σταδιακά τις τελευταίες δεκαετίες επιταχύνθηκαν εν μέσω της τελευταίας οικονομικής κρίσης (2008-2012) που έπληξε σοβαρά την Ευρώπη και τον κόσμο και είχε σημαντικές συνέπειες στην οικονομία, στην παραγωγή και στην κοινωνία. Νέοι τύποι εργασίας και αυξανόμενη ανεργία των νέων είναι μερικά από τα κύρια χαρακτηριστικά των σύγχρονων αγορών εργασίας. Οι νέοι έχουν πληγεί περισσότερο σε σύγκριση με τον γενικό πληθυσμό από την οικονομική κρίση και αντιμετώπισαν σημαντικά προβλήματα στην εύρεση νέων θέσεων εργασίας ή τη διατήρηση θέσεων εργασίας. Στο μεταξύ, υπόκεινται σε κλιμάκωση της ευελιξίας και της εργασιακής επισφάλειας. Η ανεργία των νέων και ο αριθμός των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο αυξήθηκαν σημαντικά μεταξύ ορισμένων κοινωνικοχωρικών οντοτήτων, αυξάνοντας την πολιτική συνειδητοποίηση της ευπάθειας και της περιθωριοποίησης των νέων.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στόχευε να μειώσει σημαντικά την πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου (European Commission, 2005a, 2005b). Επιπλέον, το γεγονός ότι η ανεργία των νέων έφτασε στο υψηλότερο επίπεδο το 2013 από την ίδρυση της ΕΕ (Mascherini and Ledermaier, 2016) ανάγκασε τους σχετικούς ευρωπαϊκούς θεσμούς και τους ερευνητές να αναλύσουν και να παρακολουθούν καλύτερα την «απουσία» των νέων από τις κοινωνικές δομές και να προωθήσουν πολιτικές που ενδέχεται να επηρεάσουν την ευπάθεια των νέων. Στο πλαίσιο της προαναφερθείσας κοινωνικοπολιτικής αλλαγής, το ακρωνύμιο «NEET» χρησιμοποιείται ευρέως εδώ και περισσότερες από δύο δεκαετίες για να ορίσει και να ταξινομήσει όλους αυτούς τους ανθρώπους που βρίσκονται εκτός απασχόλησης και εκτός εκπαίδευσης ή κατάρτισης. Ο όρος εισήχθη στο Ηνωμένο Βασίλειο το 1999 ως θεωρητική ιδέα και μια εμπειρική κατηγορία που καταγράφει με μεγαλύτερη ακρίβεια την περιθωριοποίηση των νέων με ταυτόχρονη καταγραφή τόσο των νέων ανέργων όσο και των ανενεργών πληθυσμών (Thurlby-Campbell and Bell, 2017· Kizos et al., 2020).

Η ανθρώπινη γεωγραφία των σύγχρονων NEETs χαρακτηρίζεται από σημαντική ετερογένεια και θα πρέπει να αναλυθεί εκτενώς για να παράγει αποτελεσματικές προσεγγίσεις με στόχο τη μείωση ή ακόμη και την εξάλειψη του φαινομένου και του κοινωνικού αποκλεισμού που μπορεί να προκαλέσει, ώστε να προωθήσει μια πιο δίκαιη κοινωνία. Πρέπει να καθιερωθούν πολιτικές στην πορεία βελτίωσης της εκπαίδευσης ή της κατάρτισης που στοχεύουν στη μείωση του αριθμού των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο και της απασχολησιμότητας, παρέχοντας καθοδήγηση στους νέους και βοηθώντας τις πιο ευάλωτες ομάδες, όπως οι μακροχρόνια άνεργοι ή οι αποθαρρυνμένοι εργαζόμενοι (Alfieri et al., 2015).

8.1 Ορισμοί

Ο όρος εισήχθη επίσημα στο Ηνωμένο Βασίλειο στα τέλη της δεκαετίας του 1990 προκειμένου να δημιουργηθεί ένας δείκτης για όσα άτομα ηλικίας 16-18 ετών δεν περιλαμβάνονται ούτε στην εκπαίδευση ούτε στην κατάρτιση ή την απασχόληση (Furlong, 2006· Mascherini et al, 2012: 19· Drakaki et al., 2013· Kizos et al., 2020).

Από την πρώτη στιγμή, οι NEETs θεωρήθηκαν όχι μόνο χρήσιμη ταξινόμηση αλλά και ως μεταφορά μέσω της οποίας μπορούν να εκτιμηθούν οι παράγοντες που συμβάλουν στην ευπάθεια των νέων και στην ετερογένεια και θα μπορούσε να διευκολυνθεί ο σχεδιασμός κατάλληλων πολιτικών παρέμβασης (Papadakis, 2013: 215). Το 2008, βάσει των αποφάσεων της μόνιμης επιτροπής δεικτών και στόχων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην εκπαίδευση και την κατάρτιση (SGIB), ο ορισμός διευρύνθηκε ώστε να συμπεριλάβει νέους ηλικίας 15-24 ετών (Papadakis, 2013: 17· Drakaki et al., 2014· Mascherini and Ledermaier, 2016: 1· Vancea and Utzet, 2018). Αργότερα, ο ορισμός άλλαξε και πάλι για να συμπεριλάβει άτομα έως 29 ετών.

Οι σοβαρές συνέπειες της οικονομικής κρίσης και η επακόλουθη ύφεση που επηρέασε τη νεολαία, καθώς και το γεγονός ότι τα άτομα άνω των 24 ετών εξακολουθούσαν να μεταβαίνουν από την τριτοβάθμια εκπαίδευση στην αγορά εργασίας οδήγησαν σε περαιτέρω διεύρυνση των ηλικιακών ομάδων που περιλαμβάνονται στους NEETs (Salvà-Mut, Tugores-Ques and Quintana-Murci, 2018).

Ο όρος «NEETs» αναφέρεται σε νέους που δεν εργάζονται ούτε εκπαιδεύονται. Πιο συγκεκριμένα, ένα νεαρό άτομο NEET είναι κάποιος που αντιμετωπίζει τις δύο καταστάσεις που περιγράφονται παρακάτω (Eurostat, 2019a: 19):

- Κάποιος που δεν εργάζεται. ή
- Κάποιος που δεν λαμβάνει επίσημη ή μη τυπική εκπαίδευση ή κατάρτιση τις τέσσερις εβδομάδες που προηγούνται της έρευνας.

Με βάση τις παραπάνω συνθήκες, ο βασικός δείκτης που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση της επέκτασης των NEETs είναι το ποσοστό (%) NEET, ο οποίος υπολογίζεται διαιρώντας τον συνολικό αριθμό NEET σε μια ηλικιακή ομάδα με τον συνολικό πληθυσμό της ίδιας ομάδας (OECD 2018· Eurostat 2019a). Οι αριθμοί των NEETs, είτε ως απόλυτοι αριθμοί είτε ως ποσοστό, δεν αποτελούν μια απλή υποομάδα ανεργίας των νέων λόγω του γεγονότος ότι ορισμένοι NEETs μπορεί να είναι άνεργοι ενώ άλλοι μπορεί να είναι ανενεργοί. Μερικοί βασικοί ορισμοί παρέχονται παρακάτω για λόγους αναλυτικής σαφήνειας.

Πλαίσιο 8.1: Βασικοί ορισμοί και ορολογία σχετική με τους NEETs.

Τα απασχολούμενα άτομα είναι εκείνα που έχουν εργαστεί επί μισή ώρα τουλάχιστον την εβδομάδα αναφοράς της έρευνας ή απουσίαζαν προσωρινά από αυτή την εργασία. Ένας άνεργος, λοιπόν, είναι κάποιος ηλικίας 15 έως 74 ετών που είναι εκτός εργασίας κατά την εβδομάδα αναφοράς ή κάποιος που είναι διαθέσιμος για να ξεκινήσει να εργάζεται μέσα στις επόμενες δύο εβδομάδες ή κάποιος που έχει ήδη βρει δουλειά που πρόκειται να ξεκινήσει εντός των επόμενων τριών μηνών. Είναι επίσης κάποιος που αναζητά ενεργά εργασία τις τελευταίες τέσσερις εβδομάδες.

Στη συνέχεια, το ποσοστό ανεργίας υπολογίζεται ως ο αριθμός των ανέργων ως ποσοστό του συνολικού εργατικού δυναμικού (Eurostat, 2019a). Έτσι, το ποσοστό ανεργίας των νέων είναι ο αριθμός των ανέργων ηλικίας 15-24 ετών που εκφράζεται ως ποσοστό του συνολικού εργατικού δυναμικού σε αυτή τη συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι άνεργοι νέοι είναι εκείνοι που αναφέρουν ότι είναι χωρίς εργασία, ενώ είναι διαθέσιμοι για εργασία και έχουν λάβει ενεργά μέτρα για να βρουν μία τις τελευταίες τέσσερις εβδομάδες (OECD, 2019b).

Ένα άτομο είναι οικονομικά ανενεργό εάν δεν είναι μέρος του εργατικού δυναμικού. Το εργατικό δυναμικό είναι, με τη σειρά του, το άθροισμα των απασχολούμενων συν ανέργων ατόμων σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή. Συνολικά, αυτές οι δύο ομάδες του πληθυσμού αντιπροσωπεύουν την τρέχουσα προσφορά εργασίας για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών που πραγματοποιούνται σε μια χώρα ή περιοχή μέσω συναλλαγών στην αγορά με αντάλλαγμα την αμοιβή (ILO, 2019). Έτσι, τα οικονομικά ανενεργά άτομα δεν απασχολούνται ούτε είναι άνεργα και δεν πρέπει να συνδυάζονται με εκείνους που αναζητούν εργασία.

Σε γενικές γραμμές, ο ανενεργός πληθυσμός μπορεί να περιλαμβάνει μαθητές προσχολικής ή σχολικής ηλικίας, μαθητές, συνταξιούχους και νοικοκυρές ή νοικοκυρές, δηλαδή άτομα που δεν εργάζονται καθόλου, δεν είναι διαθέσιμα ή δεν αναζητούν εργασία – ή άτομα που μπορεί να είναι σε ηλικία εργασίας (Eurostat, 2019a). Οι νέοι στην εκπαίδευση περιλαμβάνουν εκείνους που παρακολουθούν εκπαίδευση μερικής ή πλήρους απασχόλησης.

Πηγή: OECD (2018 & 2019b), Eurostat (2019a) & ILO (2019), Kizos et al., 2020.

Τα τελευταία χρόνια βρίσκεται σε εξέλιξη μια διεύρυνση του ορισμού, που περιλαμβάνει άτομα ηλικίας από 15 έως 34 ετών, που αντικατοπτρίζει την ανάγκη καταγραφής της πολλαπλότητας των αλλαγών που μπορεί να λάβουν χώρα κατά τη σχετικά σύντομη μετάβαση κάποιου από την εφηβεία στην πρώιμη ενηλικίωση (Furlong, 2006· Vancea and Utzet 2018· Eurostat, 2017· Simões, 2018). Συνοψίζοντας, η έννοια ενός NEET (i) διαφέρει από την ανεργία των νέων, επειδή ο όρος αποκλείει εκείνα τα άτομα που εκπαιδεύονται ή εκπαιδεύουν, ενώ περιλαμβάνει και τα οικονομικά ανενεργά, ενώ (ii) ο όρος επικαλύπτεται εν μέρει με την ανεργία των νέων, καθώς περιλαμβάνει τους ανέργους, οικονομικά ενεργά άτομα που δεν είναι στην εκπαίδευση ή την κατάρτιση.

8.2 Διαφορετικές ομάδες NEETs

Αν και αποτελεί μια φαινομενικά ενοποιημένη ταξινόμηση που αντιπροσωπεύει τη νεολαία σε ευάλωτη κατάσταση, ο δείκτης NEET χαρακτηρίζεται από μεγάλη ετερογένεια (Furlong, 2006· Mascherini and Ledermaier, 2016: 32). Μια τέτοια ετερογένεια αποτελεί πρόκληση για την εγκυρότητα του δείκτη και καθίσταται πολύ κρίσιμο όταν πρέπει να σχεδιαστούν κατάλληλες πολιτικές (Drakaki et al., 2014). Οι νέοι NEETs χωρίζονται σε τουλάχιστον επτά υποομάδες:

Πλαίσιο 8.2: Υποκατηγορίες των NEETs

Οι νεοεισερχόμενοι, που σύντομα θα επανέλθουν στην απασχόληση, στην εκπαίδευση ή στην κατάρτιση. Πρόκειται για άτομα που έχουν ήδη συμμετάσχει σε κοινωνικές δομές (π.χ. πρόσφατα παρακολούθησαν πρόγραμμα εκπαίδευσης ή κατάρτισης).

Οι βραχυπρόθεσμοι άνεργοι, που αναζητούν εργασία, είναι διαθέσιμοι να ξεκινήσουν εντός δύο εβδομάδων και να είναι άνεργοι για λιγότερο από έναν χρόνο. Το επίπεδο ευπάθειας τους θεωρείται μέτριο.

Οι μακροχρόνια άνεργοι, οι οποίοι αναζητούν εργασία, είναι διαθέσιμοι να ξεκινήσουν εντός δύο εβδομάδων και είναι άνεργοι για περισσότερο από έναν χρόνο. Αυτή είναι μια υποομάδα που αντιμετωπίζει υψηλό κοινωνικό αποκλεισμό.

Μη διαθέσιμοι λόγω ασθένειας ή αναπηρίας, οι οποίοι δεν αναζητούν εργασία ή δεν είναι διαθέσιμοι να ξεκινήσουν εργασία εντός δύο εβδομάδων. Η ασθένεια ή η αναπηρία είναι μεταξύ των συνηθισμένων καταστάσεων που δεν επιτρέπουν τη συμμετοχή σε αμειβόμενη εργασία.

Φροντιστές, οι οποίοι δεν είναι διαθέσιμοι λόγω οικογενειακών ευθυνών. Δεν αναζητούν ή δεν είναι διαθέσιμα για να ξεκινήσουν μια νέα δουλειά επειδή φροντίζουν παιδιά ή ενήλικες ή έχουν άλλες οικογενειακές ευθύνες. Αυτή η ομάδα περιλαμβάνει επίσης άτομα που δεν μπορούν να αποδεχτούν προσφορά εργασίας ή να αναζητήσουν ενεργά εργασία λόγω του ότι δεν είναι σε θέση να πληρώσουν για φροντίδα παιδιών ή ενηλίκων ή άλλα άτομα που έχουν εγκαταλείψει οικειοθελώς την αγορά εργασίας για να αναλάβουν οικογενειακές ευθύνες.

Αποθαρρυσμένοι εργαζόμενοι, οι οποίοι έχουν σταματήσει να αναζητούν εργασία λόγω του γεγονότος ότι πιστεύουν ότι δεν υπάρχουν ευκαιρίες εργασίας για αυτούς.

Άλλα ανενεργά άτομα, που δεν ανήκουν σε καμία από τις παραπάνω υποομάδες. Είναι μια πολύ ετερογενής ομάδα που περιλαμβάνει μια μεγάλη ποικιλία ατόμων, που κυμαίνονται από τα πιο ευάλωτα σε κάποια πολύ προνομιούχα. Εκεί, μερικοί άνθρωποι βρίσκονται εκτός των κοινωνικών δομών που αναζητούν συγκεκριμένες ευκαιρίες ή άτομα που ζουν με έναν εναλλακτικό τρόπο, όπως καλλιτέχνες, που απουσιάζουν από την αγορά εργασίας ή την εκπαίδευση.

Πηγή: Mascherini and Ledermaier, 2016· Kizos et al., 2020

Η ανεργία των νέων είναι συνήθως πιο σοβαρή και υψηλή σε περιόδους κοινωνικοοικονομικής κρίσης και ύφεσης. Μερικοί μελετητές τονίζουν τον κυκλικό της χαρακτήρα (Clark and Summers, 1978· O'Higgins, 1997, όπως αναφέρεται στο Artner, 2013), ενώ άλλοι υποστηρίζουν ότι είναι ένα διαρθρωτικό πρόβλημα που επηρεάζεται επίσης από παράγοντες όπως οι μισθοί, η εκπαίδευση, η εμπειρία και άλλοι (Freeman and Wise, 1980· Rice, 1986· Ghellab, 1998· Carmeci and Mauro, 2003· Caroleo and Pastore, 2007, όπως αναφέρεται στο Artner, 2013· Kizos et al., 2020).

Για παράδειγμα, τα άτομα με χαμηλότερη εκπαίδευση από εκείνα με την τριτοβάθμια εκπαίδευση δεν είναι «εξαιρετικά ανταγωνιστικά» όταν υποβάλλουν αίτηση για εργασία, ενώ άλλοι –κυρίως νέοι– με πολύ λίγη ή καθόλου εμπειρία δεν μπορούν να εισέλθουν εύκολα στην αγορά εργασίας. Ο O'Higgins (2001) τονίζει, μεταξύ άλλων, τον κυκλικό χαρακτήρα και το έλλειμμα προσόντων ως τους κύριους λόγους για την ανεργία των νέων. Ο Artner (2013: 184) υπογραμμίζει την αποτυχία των σύγχρονων κοινωνικοοικονομικών δομών στη δημιουργία αρκετών θέσεων εργασίας για τη νεολαία και ζητά μια «περισσότερο προσανατολισμένη στη ζήτηση στρατηγική που βασίζεται στην κοινωνική εταιρική σχέση με την ένταξη των εργαζομένων και των εργοδοτικών οργανώσεων στην αντιμετώπιση του προβλήματος του ανενεργού πλεονάσματος εργασίας, ενώ ταυτόχρονα το ποσοστό ανεργίας παραμένει αμετάβλητο ή ακόμη και μειώνεται (OECD, 2019a).

Η ανεργία των νέων έχει αυξηθεί σημαντικά από το 2008 σε ολόκληρη την ΕΕ, ειδικά στο νότιο τμήμα της Μεσογείου της ΕΕ. Συνολικά, οι NEETs αποτελούν μια χρήσιμη κατηγοριοποίηση που συλλαμβάνει τον κοινωνικό αποκλεισμό των νέων και την συνεπαγόμενη περιθωριοποίηση, συμπεριλαμβανομένων τόσο των ανέργων όσο και των ανενεργών ατόμων (Thurlby-Campbell and Bell, 2017). Η ανεργία ή η αδράνεια των νέων μπορεί να οδηγήσουν σε σοβαρές κοινωνικές απειλές. Σύμφωνα με τον Artner (2013, όπως αναφέρεται στο Kizos et al., 2020), οι παράγοντες που μπορεί να προκαλέσουν αυτές τις απειλές είναι:

Απεμπλοκή. Οι νέοι είναι πιο ευάλωτοι στις απολύσεις λόγω του επισφαλούς χαρακτήρα της εργασίας τους και επειδή, ως νεοεισερχόμενοι στην αγορά εργασίας, βλέπουν μια συνεχή μείωση της διαθεσιμότητας θέσεων εργασίας. Ως αποτέλεσμα, οι νέοι αισθάνονται ότι δεν έχουν μέλλον.

Αλλαγές στις ρυθμίσεις της αγοράς εργασίας. Λόγω των τεχνολογικών αλλαγών και της μείωσης των τοποθετήσεων εργασίας, η απασχόληση εξαρτάται από τα προσόντα και τις γνώσεις που αντιστοιχούν στις συγκεκριμένες ανάγκες των εταιρειών που επιδιώκουν να προσλάβουν άτομα. Έτσι, οι νέοι, όταν εισέρχονται στην αγορά εργασίας, πρέπει να προσαρμόσουν το μέλλον και τα όνειρά τους σύμφωνα με τις ανάγκες της «κερδοφορίας» των επιχειρήσεων. Εκτός αυτού, λόγω του γεγονότος ότι το κράτος πρόνοιας έχει αποσυναρμολογηθεί από τη δεκαετία του 1980, 25 νέοι πρέπει να ζουν σε ένα επιδεινούμενο κοινωνικό περιβάλλον που οδηγεί σε απογοήτευση ή θυμό εναντίον οικογενειών και κοινωνίας.

Απογοήτευση. Οι νέοι έχουν λιγότερες κοινωνικές ευθύνες (δηλαδή παιδιά, περιουσία κ.λπ.) και μπορούν να εκφράσουν τη δυσαρέσκεια και τον θυμό τους εύκολα, διαμαρτυρόμενοι για μάχες, καταλήψεις ή αναπτύσσοντας μια πιο παραβατική συμπεριφορά. Για παράδειγμα, σε χώρες όπως η Ελλάδα και η Ισπανία, όπου τα μέτρα λιτότητας είναι ατελείωτα, οι άνεργοι και οι αμειβόμενοι νέοι ή ο χρεωμένος πληθυσμός μπορεί να γίνουν η «μηχανή» διαμαρτυριών.

Αιτίες ευαλωτότητας όσον αφορά τη συμμετοχή στην εκπαίδευση ή στην αγορά εργασίας είναι αυτές του φύλου, της εθνικότητας και των κοινωνικοοικονομικών δυσκολιών που αντιμετωπίζουν ορισμένα νοικοκυριά (Macmillan, 2014· Zuccotti and O'Reilly, 2019), το χαμηλό εκπαιδευτικό και οικονομικό επίπεδο οικογένεια, η οικογενειακή αστάθεια και άνεργοι γονείς και άλλοι (Vancea and Utzet, 2018).

Επομένως, για να χαρτογραφηθεί και να αναλυθεί αυτό το περίπλοκο φαινόμενο σε όλες τις περιοχές της μελέτης, μια περιγραφή αξιοσημείωτων παραγόντων θα αναλυθεί στις ακόλουθες παραγράφους. Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας και άλλες μακροοικονομικές τάσεις είναι παράγοντες που επηρεάζουν την *αδράνεια*. Υπάρχει μεγάλη τάση μεταξύ των νέων να εγκαταλείπουν το εργατικό δυναμικό κατά τις περιόδους ύφεσης, ενώ οι νέοι που έχουν ήδη βγει από την αγορά εργασίας έχουν λιγότερα κίνητρα να προσπαθήσουν να βρουν δουλειά (Quintini, Martin and Martin, 2007).

Επιπλέον, οι λόγοι αδράνειας των νέων είναι οι χαμηλοί και άνισοι μισθοί, το *χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης* και τα εκτεταμένα και ανεπαρκή προγράμματα της αγοράς εργασίας (Vancea and Utzet, 2018). Σύμφωνα με την Eurostat (2019b), η πιθανότητα να γίνει κανείς NEET αυξάνεται για άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, σε αντίθεση με τους νέους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Οι άνθρωποι υψηλού επιπέδου εκπαίδευσης (ISCED 5-8) κατέγραψαν τα χαμηλότερα ποσοστά NEETs στην ΕΕ το 2018. Πολύ υψηλά ποσοστά παρατηρούνται επίσης σε ορισμένα απομακρυσμένα μέρη-νησιά (Simões et al., 2017), όπου απειλείται η ανάπτυξη των νέων και αυξάνεται η ευπάθεια (Simões, 2018). Στους τελευταίους τομείς, οι NEETs αντιμετωπίζουν περιορισμένες ευκαιρίες απόκτησης επαγγελματικών δεξιοτήτων, κατάρτισης ή κινητικότητας (Simões, 2018) και οι οικογένειές τους είναι πιο ευάλωτες (Simões et al., 2017). Είναι ζωτικής σημασίας η ηλικιακή ομάδα των 25-29 ετών, που είναι σημαντική για να μελετηθεί η μετάβαση από την τριτοβάθμια εκπαίδευση στην αγορά εργασίας και έχει επηρεαστεί σημαντικά από την οικονομική κρίση (Salvà-Mut, Tugores-Ques and Quintana-Murci, 2018).

Επιπλέον, οι λιγότερο μορφωμένοι (χαμηλής ειδίκευσης) νέοι αντιμετωπίζουν πολλές προκλήσεις στο να εισέλθουν στην αγορά εργασίας ή να διατηρήσουν την εργασία τους, καθώς υπάρχει μεγάλη μείωση στον αριθμό των χαμηλής ειδίκευσης θέσεων εργασίας. Οι γυναίκες είναι πιο πιθανό να αντιμετωπίσουν επισφάλεια και είναι δύσκολο να αφομοιωθούν στο εργασιακό περιβάλλον όταν επιστρέφουν στην αγορά εργασίας μετά τον τοκετό (Eurostat, 2019b). Η ίδια μελέτη επισημαίνει ότι τα ποσοστά των NEETs αυξάνονται αναλογικά με την ηλικία.

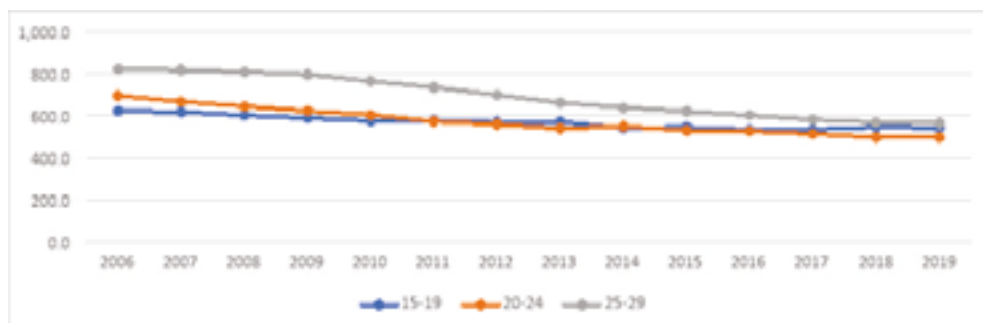
Αυτό το φαινόμενο προκύπτει από την αναβολή του τοκετού, τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες στην προσπάθειά τους να συνδυάσουν μια καριέρα με τον μητρικό τους ρόλο και το γεγονός ότι μεγάλο ποσοστό ανδρών δεν διακόπτει τη σταδιοδρομία τους για να μεγαλώσει μια οικογένεια (Eurostat, 2019b).

Κεφάλαιο 9

Οι NEETS στην
Ελλάδα και ανά
περιφέρεια

Στην Ελλάδα, ο πληθυσμός της ηλικιακής ομάδας 25-29 φαίνεται σημαντικά μειωμένος, ενώ στις άλλες ηλικιακές ομάδες η μείωση είναι πιο μέτρια, ίσως επειδή πολλοί νέοι εγκατέλειψαν την Ελλάδα κατά τη διάρκεια της κρίσης. Τα ποσοστά των NEETs, ειδικά για άτομα ηλικίας 25-29 ετών, εξακολουθούν να είναι υψηλά. Το Σχήμα 9.1 δείχνει τον αριθμό σε κάθε διακριτή ηλικιακή ομάδα από 15 μέχρι 29 έτη ηλικίας.

Σχήμα 9.1: Ελληνικός πληθυσμός για τις ηλικιακές ομάδες 15-19, 20-24 και 25-29, 2006-2019

Πηγή: Επεξεργασία των συγγραφέων, βασίζεται σε στοιχεία ΕΛΣΤΑΤ

Το φαινόμενο σχετίζεται επίσης με την *αστικότητα*. Τα ποσοστά είναι υψηλότερα στις αγροτικές περιοχές από ό,τι στις αστικές (GPO and ΚΕΑΔΙΚ, 2013: 12· Eurostat, 2017). Ωστόσο, ο ελληνικός πληθυσμός συγκεντρώνεται σε αστικές περιοχές, ενώ η αστικότητα «δεν μπορεί να είναι θεωρείται κρίσιμη μεταβλητή, όπως η ηλικία, το οικογενειακό εισόδημα και το εκπαιδευτικό επίπεδο, αλλά ούτε μπορεί να αγνοηθεί» (Drakaki et al., 2014: 7). Αν και η πλειοψηφία των NEETs και το οικογενειακό τους υπόβαθρο έχουν χαμηλό έως ενδιάμεσο εκπαιδευτικό επίπεδο (GPO and ΚΕΑΔΙΚ, 2012: 20· Drakaki et al., 2014), ένα σημαντικό μερίδιο των NEETs στην Ελλάδα έχει τρίτοβάθμιο εκπαιδευτικό επίπεδο (Mascherini and Ledermaier, 2016).

Στο Σχήμα 9.2 παρουσιάζονται οι NEETs σε σχέση με τον συνολικό πληθυσμό άνω των 15 ετών ανά περιφέρεια.

Γράφημα 9.2: NEETs σε σχέση με τον συνολικό πληθυσμό άνω των 15 ετών ανά περιφέρεια, 2019

Περιφέρεια - NUTS II	Σύνολο πληθυσμού ηλικίας 15+	Νέοι 15-29 εκτός δομών απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης (NEET)				
		Σύνολο	Άνεργοι	Αναζητούν εργασία αλλά δεν είναι διαθέσιμοι	Θα ήθελαν να εργαστούν αλλά δεν αναζητούν	Άλλο
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	507,2	18,1	11,1	0,5	0,3	6,3
Κεντρική Μακεδονία	1.592,3	48,3	29,1	0,9	1,5	16,7
Δυτική Μακεδονία	232,3	10,7	8,4	0,0	0,2	2,1
Ήπειρος	289,3	10,7	5,9	0,3	0,2	4,3
Θεσσαλία	616,5	17,8	11,5	0,0	2,0	4,2
Ιόνια Νησιά	170,6	5,7	2,1	1,5	0,5	1,5
Δυτική Ελλάδα	567,6	19,7	14,2	0,2	0,8	4,5
Στερεά Ελλάδα	471,0	20,3	13,7	0,1	0,1	6,4
Αττική	3.230,2	86,9	58,2	0,9	3,3	24,5
Πελοπόννησος	465,3	11,2	6,6	0,3	0,4	3,9
Βόρειο Αιγαίο	166,1	7,8	6,1	0,0	0,0	1,7
Νότιο Αιγαίο	274,2	10,1	6,4	0,6	0,0	3,1
Κρήτη	520,9	17,2	8,4	1,2	0,7	6,9
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	9.103,5	284,4	181,7	6,5	10,0	86,2

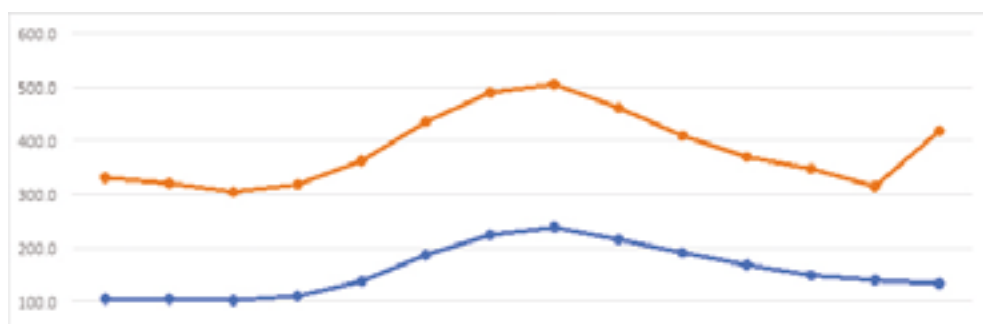
Πηγή: Επεξεργασία των συγγραφέων, βασίζεται σε στοιχεία ΕΛΣΤΑΤ

Επιπλέον, το μερίδιο των NEETs που δεν έχουν ολοκληρώσει τη γενική εκπαίδευση δεν είναι υψηλό (Papadakis, Kyridis and Papargyris, 2015). Η πλειονότητά τους δεν έχει παρακολουθήσει εκπαιδευτικά προγράμματα λόγω της πεποίθησής τους ότι η εκπαίδευση δεν θα έχει θετικό αντίκτυπο στη ζωή και στις προσδοκίες τους. Ωστόσο,

γυναίκες ηλικίας 20-24 ετών και οι κάτοικοι των αστικών περιοχών τείνουν να παρακολουθούν προγράμματα κατάρτισης πιο συχνά, ακόμη και αν και πιστεύουν ότι αυτά τα προγράμματα δεν θα τους βοηθήσουν στην επαγγελματική τους αποκατάσταση (Papadakis, Kyridis and Papargyris, 2015).

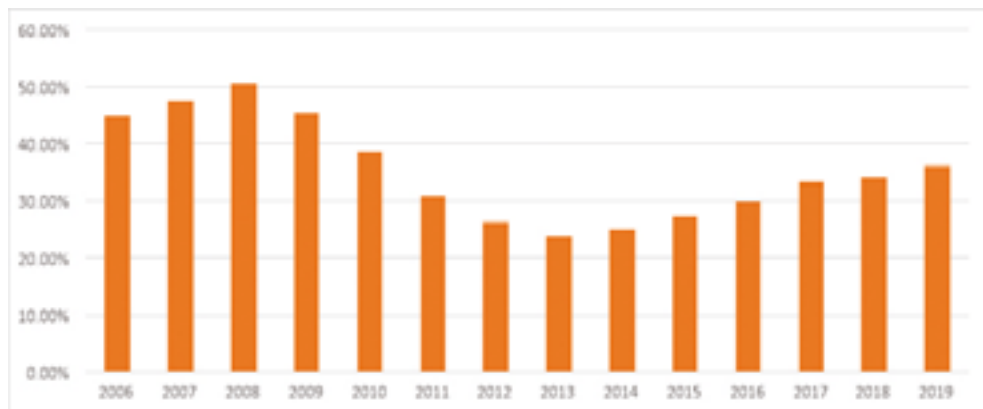
Οι γυναίκες είναι σαφώς πιο ευάλωτες από τους άνδρες καθ' όλη τη διάρκεια της μελέτης (Σχήμα 9.3), ενώ το Σχήμα 9.4 αποκαλύπτει ότι η ηλικιακή ομάδα που είναι πιο κοντά στην εκπαίδευση είναι αυτή των 15-19 ετών, ενώ η ηλικιακή ομάδα που σχετίζεται λιγότερο με την εκπαίδευση και περισσότερο με την αγορά εργασίας είναι αυτή των 25-29 ετών. Επιπλέον, οι NEETs στην Ελλάδα είναι ως επί το πλείστον άνεργοι, κυρίως κατά την περίοδο της κρίσης και τα επόμενα έτη, σε αντίθεση με τα αρχικά έτη μελέτης 2006-2008, όπου τα ποσοστά αδράνειας ήταν σχεδόν τόσο υψηλά όσο και τα ποσοστά ανεργίας.

Σχήμα 9.3: Αριθμός NEETs ανά φύλο και ηλικιακή ομάδα 15-29

Πηγή: Επεξεργασία των συγγραφέων, βασίζεται σε στοιχεία ΕΛΣΤΑΤ

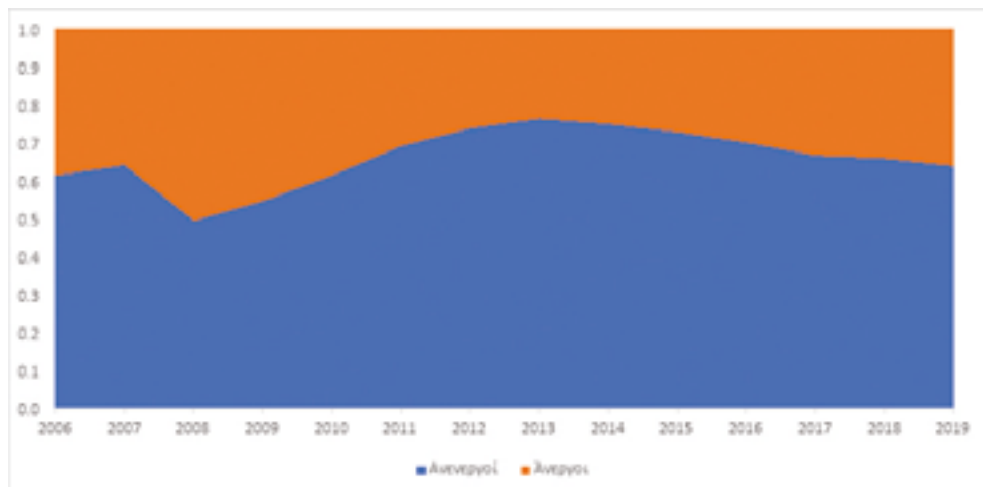
Σχήμα 9.4: Ποσοστά ανενεργών ατόμων στην εκπαίδευση ή την κατάρτιση, για κάθε ηλικιακή ομάδα 2006-2019

Πηγή: Επεξεργασία των συγγραφέων, βασίζεται σε στοιχεία ΕΛΣΤΑΤ

Συνολικά, οι NEETs στην Ελλάδα είναι κυρίως άνεργοι, ιδιαίτερα την περίοδο κατά την οικονομική κρίση και τα επόμενα έτη, σε αντίθεση με την περίοδο 2006-2008, δηλαδή λίγο πριν από την περίοδο της οικονομικής ύφεσης, όπου τα ποσοστά αδράνειας ήταν σχεδόν τόσο υψηλά όσο τα ποσοστά ανεργίας (βλ Σχήμα 9.5).

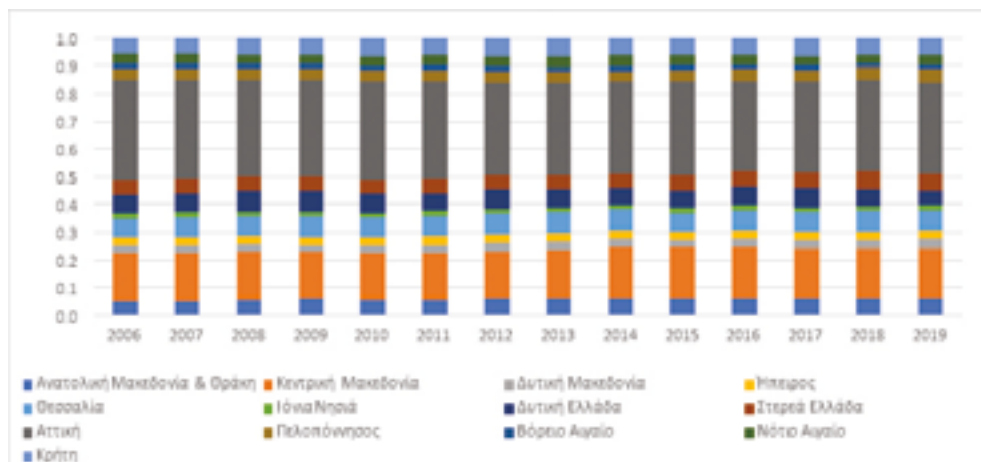
Σχήμα 9.5: Διαχωρισμός των NEETs σε άνεργους και ανενεργούς, ηλικίας 15-29 ετών

Πηγή: Επεξεργασία των συγγραφέων, βασίζεται σε στοιχεία Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ

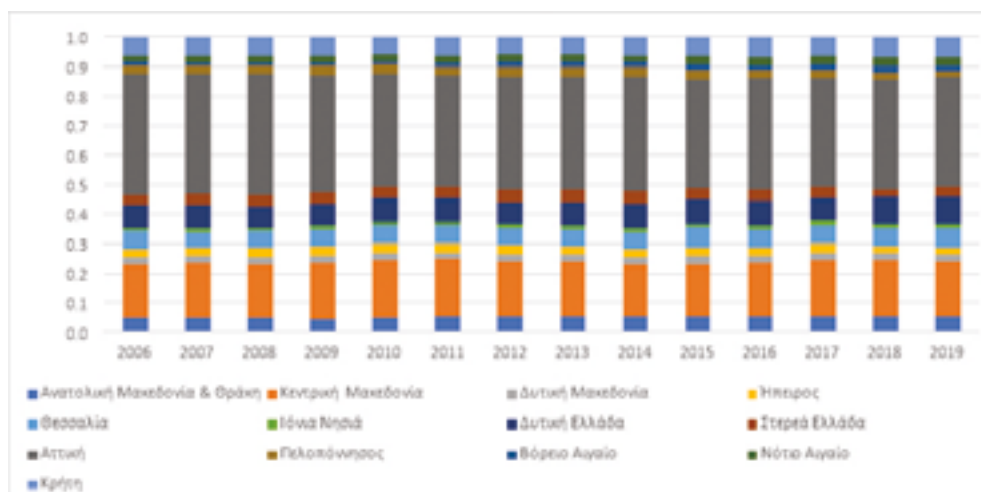
Σε αυτό το πλαίσιο, η εγκατάλειψη του σχολείου δεν είναι ο κύριος και κρίσιμος παράγοντας που ωθεί τους νέους να γίνουν NEETs. Ωστόσο, θα πρέπει να θεωρηθεί απειλή (Drakaki et al., 2014). Οι NEETs στην Ελλάδα είναι άγαμοι και άτεκνοι (GPO and KEADIK, 2012: 34) και εξαρτώνται οικονομικά από τα επιδόματα ανεργίας (π.χ. επιδόματα από τον ΟΑΕΔ) (GPO and KEADIK 2012: 36). Ζουν με την οικογένειά τους (GPO and KEADIK, 2012: 33 και GPO and KEADIK, 2013: 6), που λειτουργεί ως σωτηρία, προσπαθώντας να μετριάσει τις συνέπειες που προκύπτουν από την κατάσταση NEET και μπορεί να τους αποτρέψει από τον κοινωνικό αποκλεισμό και την ακραία φτώχεια (Drakaki et al., 2014). Μια σειρά από εννέα σχήματα αποτυπώνουν τον συνολικό πληθυσμό της χώρας και, στη συνέχεια, διακριτά σε άνδρες και γυναίκες στις ηλικίες των NEETs.

Σχήμα 9.6: Συνολικός πληθυσμός 15-19

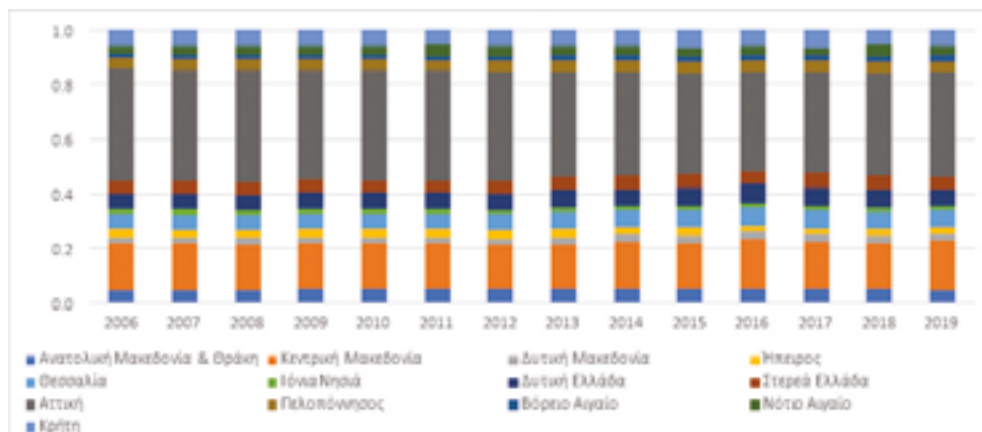
Πηγή: Επεξεργασία των συγγραφέων, βασίζεται σε στοιχεία Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ

Σχήμα 9.7: Συνολικός πληθυσμός 20-24

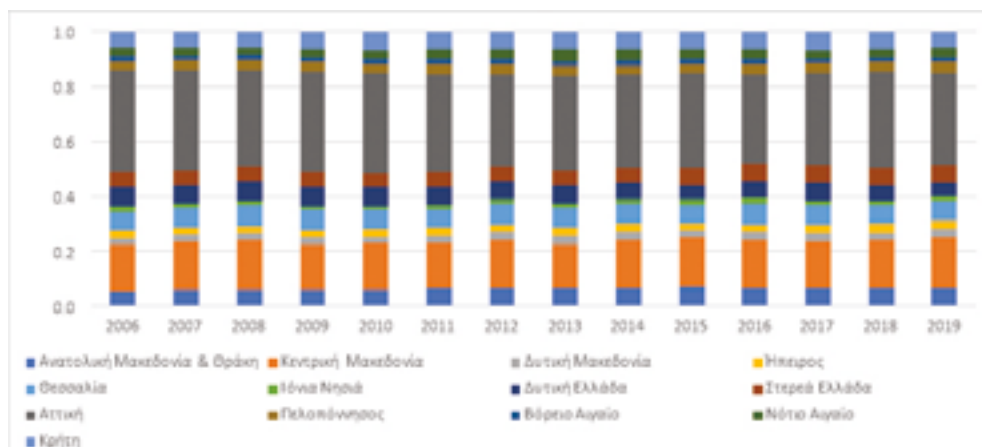
Πηγή: Επεξεργασία των συγγραφέων, βασίζεται σε στοιχεία Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ

Σχήμα 9.8: Συνολικός πληθυσμός 25-29

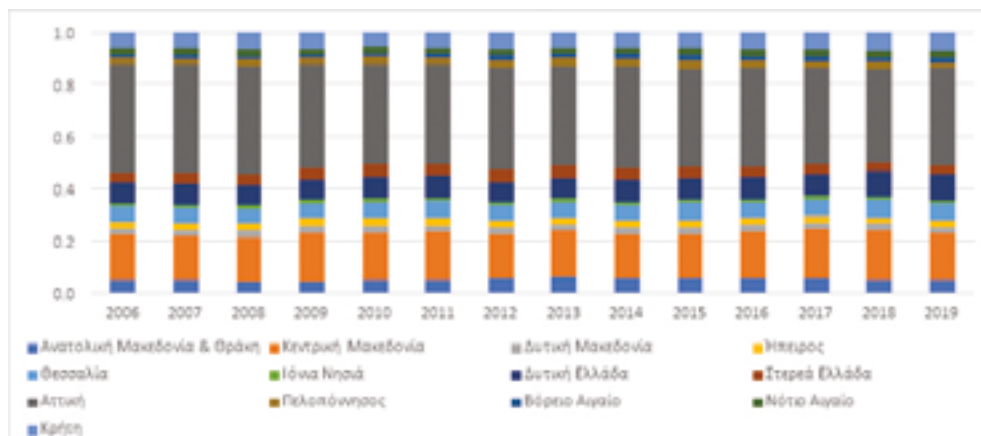
Πηγή: Επεξεργασία των συγγραφέων, βασίζεται σε στοιχεία Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ

Σχήμα 9.9: Άνδρες 15-19

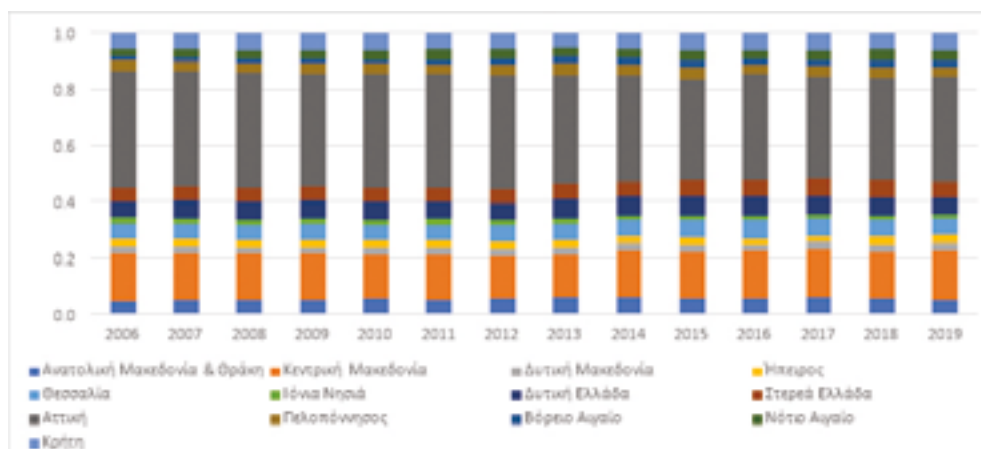
Πηγή: Επεξεργασία των συγγραφέων, βασίζεται σε στοιχεία Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ

Σχήμα 9.10: Άνδρες 20-24

Πηγή: Επεξεργασία των συγγραφέων, βασίζεται σε στοιχεία Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ

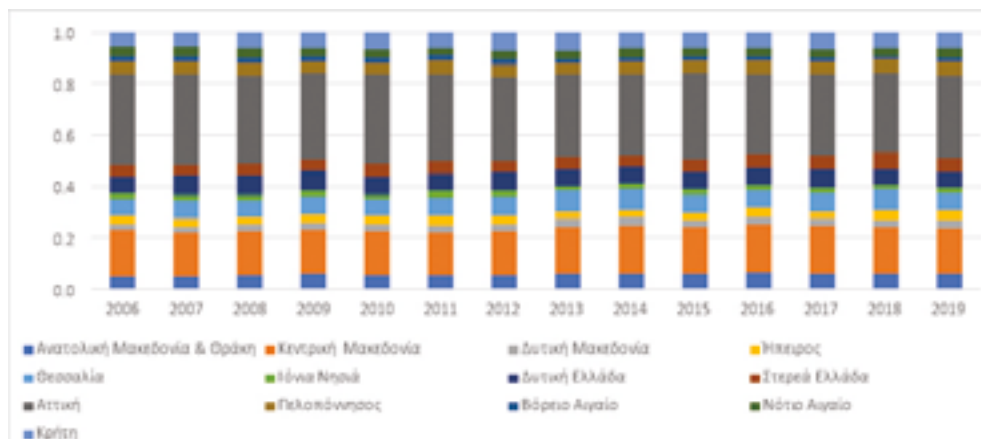
Σχήμα 9.11: Άνδρες 25-29

Πηγή: Επεξεργασία των συγγραφέων, βασίζεται σε στοιχεία Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ

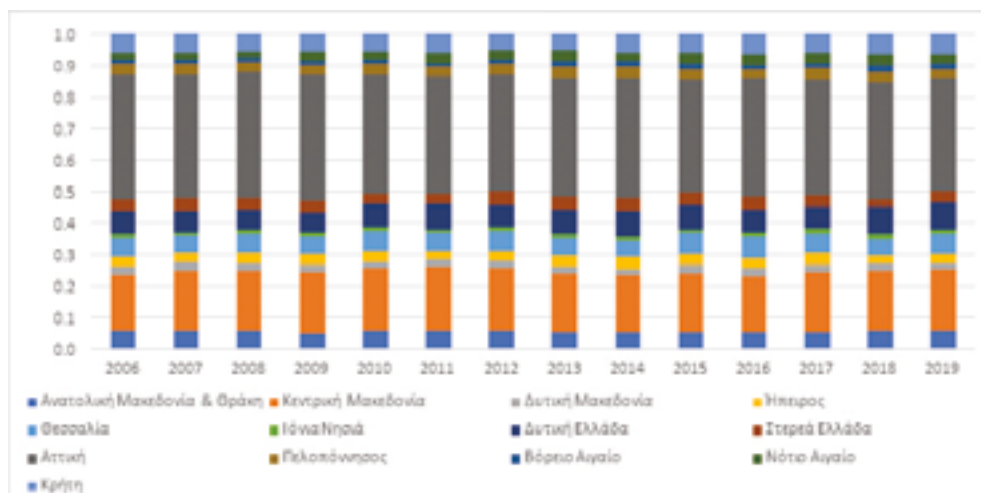
Η έρευνα για τους NEETs στην Ελλάδα αποκαλύπτει ότι το φύλο είναι ένα ζήτημα που σχετίζεται με το να γίνει κανείς δυνητικά NEET, καθώς το ποσοστό των γυναικών είναι αισθητά υψηλότερο από το αντίστοιχο των ανδρών (GPO and KEADIK, 2013: 12· Pandis and Zagkos, 2013: 111· Drakaki et al., 2014).

Σχήμα 9.12: Γυναίκες 15-19

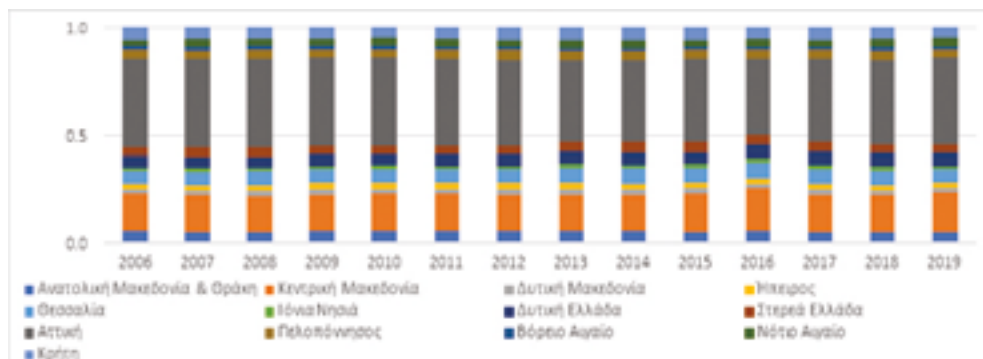
Πηγή: Επεξεργασία των συγγραφέων, βασίζεται σε στοιχεία Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ

Σχήμα 9.13: Γυναίκες 20-24

Πηγή: Επεξεργασία των συγγραφέων, βασίζεται σε στοιχεία Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ

Σχήμα 9.14: Γυναίκες 25-29

Πηγή: Επεξεργασία των συγγραφέων, βασίζεται σε στοιχεία Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ

Οι NEETs φαίνεται να είναι απογοητευμένοι από τη λειτουργία των κοινωνικών θεσμών του κράτους (δομές της εκπαίδευσης και της αγοράς εργασίας), όταν προσπαθούν να αλληλοεπιδράσουν με αυτούς. Η Ελλάδα παρουσίασε υψηλά ποσοστά ανεργίας κατά τη διάρκεια της οικονομική κρίσης, η οποία έχει επηρεάσει τη μόνιμη και την ανεπίσημη απασχόληση, οδηγώντας την αγορά εργασίας σε πτώση (Gialis and Leontidou, 2016). Στην Ελλάδα, στην πρώτη μεταπολεμική περίοδο το ποσοστό των απασχολούμενων ήταν σημαντικά χαμηλότερο από το οικονομικά ανενεργό και η ελληνική αγορά εργασίας υπήρξε η πιο ευέλικτη αγορά στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Gialis, 2014). Η πρόσφατη οικονομική κρίση δημιούργησε περιορισμένες κενές θέσεις εργασίας και δυσκολία στην μετάβαση από την εκπαίδευση στην εργασία. Έχει επίσης οδηγήσει σε συγκέντρωση αρνητικών φαινομένων σε ορισμένες περιοχές. Η συγκέντρωση φαίνεται να ακολουθεί ένα μοτίβο «αθροιστικής αιτιότητας» σύμφωνα με τους θεωρητικούς του κέντρου και της περιφέρειας (Myrdal, 1957· Hirschman, 1958).

Το κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον –που δεν μπόρεσε να παράγει σταθερές και επαρκείς εργασιακές συνθήκες– έχει δημιουργήσει δύο κύριες κατηγορίες NEETs: (1) εκείνους που δεν είχαν ποτέ την ευκαιρία εργασίας και (2) όσους εργάστηκαν για λίγο και απολύθηκαν λόγω περικοκών προσωπικού ή λόγω πτώχευσης της εταιρείας ή επειδή ήταν εποχιακοί ή περιστασιακοί εργαζόμενοι (Kotroyannos et al., 2015). Η οικονομική κρίση και ο μετασχηματισμός της αγοράς εργασίας, η οποία απαιτεί εργαζομένους υψηλής ειδίκευσης, μπορούν να περιπλέξουν την πρόσβαση στην αγορά εργασίας για νεοεισερχόμενους (Ruesga-Benito, González-Laxe and Picatoste, 2018). Ειδικότερα, σε περιόδους οικονομικής κρίσης ο πιο ευάλωτος πληθυσμός αποτελείται από άτομα που έχουν προσπαθήσει να εισέλθουν στην αγορά εργασίας για πρώτη φορά χωρίς να κατέχουν επαρκή προσόντα και δεξιότητες (Alfieri et al., 2015). Το φαινόμενο των NEETs αποτελεί μεγάλη απειλή για τις σύγχρονες ευρωπαϊκές αγορές εργασίας και κοινωνίες, που μπορεί να επιλυθεί αποτελεσματικά όταν θα μετριάσουν οι βαθύτεροι αιτιώδεις παράγοντες που δημιουργούν την ανεργία των νέων (Artner, 2013).

9.1 NEETS ανά περιφέρεια (NUTS 2)

Εδώ θα παρουσιαστούν εκτενέστερα και αναλυτικά δεδομένα για κάθε περιφέρεια της χώρας, ώστε να φανούν με ακρίβεια τα ειδικά χαρακτηριστικά σε κάθε περιφέρεια και να καταγραφεί η αντίστοιχη περιφερειακή συγκέντρωση των NEETs. Στον Πίνακα 9.1 αποτυπώνεται η συνολική εικόνα της χώρας ανά περιφέρεια σε απόλυτο αριθμό, αλλά και ποσοστιαία. Ακόμη, παρουσιάζονται και κάποια στοιχεία ηλικιακού διαχωρισμού των NEETs. Στο σύνολο της χώρας, για το έτος 2019 οι NEETs ανέρχονται αριθμητικά σε 284,439, εκ των οποίων το 53,01% είναι γυναίκες και το 46,99% είναι άνδρες. Επιπλέον, στον πίνακα παρουσιάζεται και η διάκριση ανάμεσα στους ενεργούς και τους ανενεργούς NEETs.

Πίνακας 9.1: Συνολικός πληθυσμός και συνολικός πληθυσμός NEETs για τις ηλικιακές ομάδες 15-29, περιφέρειες, 2019

NUTS-2 όνομα περιφέρειας/κωδικός	Ενεργοί NEET 15-29 (%)	Ανε-νεργοί NEET 15-29 (%)	Γυναίκες NEET 15-29 (%)	Άνδρες NEET 15-29 (%)	NEET 25-29 (%)	Ποσοστό NEET 15-29 (%)	Ποσοστό NEET 25-29 (%)
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη/EL51	59,8%	40,2%	56,1%	43,9%	53,8%	21,9%	36,5%
Κεντρική Μακεδονία/EL52	66,1%	33,9%	53,0%	47,0%	54,5%	18,1%	29,6%
Δυτική Μακεδονία/EL53	76,3%	23,7%	57,2%	42,8%	53,6%	29,2%	47,7%
Ήπειρος/EL54	59,6%	40,4%	46,3%	53,7%	47,9%	23,6%	34,7%
Θεσσαλία/EL61	69,1%	30,9%	59,4%	40,6%	51,6%	22,4%	34,5%
Ιόνια Νησιά/EL62	55,2%	44,8%	48,7%	51,3%	48,5%	23,9%	32,4%
Δυτική Ελλάδα/EL63	72,7%	27,3%	61,0%	39,0%	53,4%	18,2%	29,6%
Στερεά Ελλάδα/EL64	69,5%	30,5%	58,2%	41,8%	53,7%	25,7%	37,2%
Αττική/EL30	67,1%	32,9%	54,2%	45,8%	54,2%	17,0%	24,8%
Πελοπόννησος/EL65	62,6%	37,4%	67,2%	32,8%	54,3%	23,3%	32,1%
Βόρειο Αιγαίο/EL41	80,4%	19,6%	57,9%	42,1%	40,5%	26,6%	26,5%
Νότιο Αιγαίο/EL42	63,4%	36,6%	47,8%	52,2%	58,3%	22,3%	33,0%
Κρήτη/EL43	47,1%	52,9%	58,3%	41,7%	53,0%	16,7%	27,0%
Σύνολο Ελλάδας/EL00	65,9%	34,1%	55,6%	44,4%	53,3%	19,5%	29,5%

Πηγή: Έρευνα εργατικού δυναμικού, ετήσιες εκτιμήσεις, επεξεργασία συγγραφέων

Ειδικότερα για την περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης, οι NEETs ανέρχονται αριθμητικά σε 19728, εκ των οποίων το 59,8% είναι γυναίκες και το 40,2% είναι άνδρες.

Συνολικά η εικόνα των περιφερειών δείχνει ότι οι γυναίκες αποτελούν την πλειονότητα των NEETs σε δέκα από τις 13 περιφέρειες της χώρας. Εξαιρέση αποτελούν

οι περιφέρειες της Ηπείρου, των Ιονίων Νήσων και της περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, όπου οι άνδρες NEETs εμφανίζονται να είναι περισσότεροι για το έτος 2018.

9.2 Δυναμικοί κλάδοι ανά περιφέρεια

Εδώ παρουσιάζονται οι χωρικοί καταμερισμοί εργασίας (ανάμεσα) στις ελληνικές περιφέρειες, στοιχείο που μας δείχνει ποιοι είναι οι δυναμικοί κλάδοι και ποιες περιφέρειες εξειδικεύονται σε αυτούς. Ο γεωγραφικός κατακερματισμός που χαρακτηρίζει σε μεγάλο βαθμό την ελληνική επικράτεια και συνεπαγόμενα την ελληνική οικονομία, παρόλο που λόγω της νησιωτικότητας δημιουργεί τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του τουρισμού, αποτελεί συγχρόνως τροχοπέδη για την περιφερειακή ανάπτυξη (Gialis et al., 2020). Η συνδεσιμότητα/προσβασιμότητα μεταξύ των περιφερειών, κυρίως των νησιωτικών, μεταξύ τους αλλά και με την ηπειρωτική Ελλάδα, παραμένει αδύναμη/ισχνή. Αυτό συνδράμει στη διατήρηση των ιδιαίτερων κοινωνικοπολιτισμικών χαρακτηριστικών σε κάθε περιφέρεια, αλλά συγχρόνως θέτει περιορισμούς και εμπόδια στην οικονομία, ενώ τροφοδοτεί πιέσεις έναντι των τοπικών αγορών εργασίας. Η περιθωριοποιημένη και απομονωμένη αγορά εργασίας, με περιορισμένες ευκαιρίες στην απασχόληση, αναπαράγει συνθήκες ευέλικτης και επισφαλούς εργασίας και αποτελεί ειδικό χαρακτηριστικό των αγορών εργασίας του ευρωπαϊκού Νότου (Giannakis and Bruggeman, 2017). Πιο συγκεκριμένα, σε αυτή την υποενότητα πραγματοποιείται α) ανάλυση της κλαδικής δυναμικότητας, σε κάθε περιφέρεια μέσω της αποτύπωσης του δείκτη συγκέντρωσης LQ για να παρουσιαστεί η χωρική υπερσυγκέντρωση ή υποσυγκέντρωση των επαγγελματιών και β) παρουσίαση των δυναμικών επαγγελματιών ανά κλάδο, με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ (2019).

9.3 Δείκτης τοπικής εξειδίκευσης

Ως βασική μεταβλητή, που εκφράζει τους δυναμικούς κλάδους ανά περιφέρεια, επιλέχθηκε ο δείκτης τοπικής εξειδίκευσης (Local Quotient), που αναδεικνύει πόσο συγκεντρωμένος είναι ένας κλάδος, μια επαγγελματική ομάδα, μια πληθυσμιακή ομάδα, στο πλαίσιο μιας περιφέρειας και ως προς το σύνολο της χώρας στην οποία ανήκει. Επιπλέον, ο δείκτης μπορεί να αναδείξει ποια δραστηριότητα καθιστά την περιφέρεια «μοναδική» ή να αναδείξει «περιφερειακές ιδιαιτερότητες» ή «συγκριτικά πλεονεκτήματα». Ο εν λόγω δείκτης είναι ένας από τους πλέον συνήθεις για την ταξινόμηση βασικών και μη βασικών τομέων σε κλάδους απασχόλησης στην υπό εξέταση περιφέρεια. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχει υπερεκπροσώπηση επαγγελματιών όταν ο δείκτης λαμβάνει τιμές μεγαλύτερες του 1,5 ($LQ > 1,25$). Αντιθέτως, αν ο δείκτης δίνει τιμή μικρότερη της μονάδας, σημαίνει ότι η εξεταζόμενη μορφή/κλάδος απασχόλησης παρουσιάζει χαμηλό μερίδιο στην υπό εξέταση περιφέρεια, σε σχέση πάντα με τις υπόλοιπες περιφέρειες. Επομένως, υπάρχει υπόεκπροσώπηση επαγγελματιών όταν ο δείκτης λαμβάνει τιμές μικρότερες του 0,75 ($LQ < 0,75$). Παρακάτω (Πίνακας 9.2) παρουσιάζονται οι δείκτες τοπικής εξειδίκευσης για οχτώ διευρυμένους κλάδους (όπως προέκυψαν από συνενώσεις και συναθροίσεις των 21 κωδικών ΣΤΑΚΟΔ08 της ταξινόμησης ΕΛΣΤΑΤ).

Πίνακας 9.2: Στατιστική ταξινόμηση οικονομικών δραστηριοτήτων 2008 (ΣΤΑΚΟΔ 08)

ΣΤΑΚΟΔ08: Α. Γεωργία, δασοκομία και αλιεία
ΣΤΑΚΟΔ08: Β. Ορυχεία και λατομεία
ΣΤΑΚΟΔ08: Γ. Μεταποίηση
ΣΤΑΚΟΔ08: Δ. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού
ΣΤΑΚΟΔ08: Ε. Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση απόβλητων
ΣΤΑΚΟΔ08: ΣΤ. Κατασκευές
ΣΤΑΚΟΔ08: Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων
ΣΤΑΚΟΔ08: Η. Μεταφορά και αποθήκευση
ΣΤΑΚΟΔ08: Θ. Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης
ΣΤΑΚΟΔ08: Ι. Ενημέρωση και επικοινωνία
ΣΤΑΚΟΔ08: Κ. Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες
ΣΤΑΚΟΔ08: Λ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας
ΣΤΑΚΟΔ08: Μ. Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες
ΣΤΑΚΟΔ08: Ν. Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες
ΣΤΑΚΟΔ08: Ξ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα. υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση
ΣΤΑΚΟΔ08: Ο. Εκπαίδευση
ΣΤΑΚΟΔ08: Π. Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας
ΣΤΑΚΟΔ08: Ρ. Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία
ΣΤΑΚΟΔ08: Σ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών
ΣΤΑΚΟΔ08: Τ. Δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών
ΣΤΑΚΟΔ08: Υ. Δραστηριότητες ετερόδικων οργανισμών και φορέων

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Ύστερα από συνενώσεις και ομαδοποιήσεις για λόγους καλύτερης και ευκρινέστερης παρουσίασης των δεδομένων, πραγματοποιήθηκε η αναγωγή των 21 κλάδων ΣΤΑΚΟΔ08: της ταξινόμησης ΕΛΣΤΑΤ στους κάτωθι οχτώ, όπως προέκυψαν από συνενώσεις και συναθροίσεις (Πίνακας 9.3).

Πίνακας 9.3: Αθροιστική στατιστική ταξινόμηση οικονομικών δραστηριοτήτων

1	Γεωργία, δασοκομία και αλιεία: Α. Γεωργία, δασοκομία και αλιεία
2	Βιομηχανία: Β. Ορυχεία και λατομεία + Γ. Μεταποίηση + Δ. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος + Ε. Παροχή νερού
3	Κατασκευές: ΣΤ. Κατασκευές
4	Δραστηριότητες χονδρικού και λιανικού εμπορίου, μεταφορών, διαμονής και εξυπηρέτησης τροφίμων: Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων + Η. Μεταφορά και αποθήκευση + Θ. Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης

5	Τηλεπικοινωνίες, Χρηματοοικονομικά, Αγορά ακινήτων: Ι. Ενημέρωση και επικοινωνία + Κ. Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες + Λ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας
6	Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες: διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες: Μ. Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες + Ν. Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες
7	Δημόσια διοίκηση, άμυνα, εκπαίδευση, ανθρώπινη υγεία και δραστηριότητες κοινωνικής εργασίας: Ξ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα. υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση + Ο. Εκπαίδευση + Π. Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας
8	Τέχνες, ψυχαγωγία και αναψυχή: άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών: Ρ. Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία + Σ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών + Τ. Δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών + Υ. Δραστηριότητες ετερόδικων οργανισμών και φορέων

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ· επεξεργασία των συγγραφέων

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, ο αριθμός των εργαζόμενων εμφανίζει μεγάλη συγκέντρωση σε μικρό αριθμό περιφερειών απασχολούνται στους κλάδους των μεταφορών και αποθήκευσης, των τεχνών και της ψυχαγωγίας, των δραστηριοτήτων ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας και των διοικητικών και υποστηρικτικών δραστηριοτήτων, της δημόσιας διοίκησης και άμυνας και της υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης. Αντίθετα, η απασχόληση που τείνει να κατανέμεται όπως και η συνολική απασχόληση στο σύνολο των περιφερειών αφορά τους κλάδους των ορυχείων και λατομείων, των κατασκευών, το χονδρικό και λιανικό εμπόριο, την εκπαίδευση και σε άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών και δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών και σε δραστηριότητες ετερόδικων οργανισμών και φορέων.

Σε ένα γενικό επίπεδο, ο κλάδος που συγκεντρώνει τον σχετικά μεγαλύτερο αριθμό απασχολούμενων σε όλη τη χώρα διαχρονικά (όλες τις χρονιές της περιόδου μελέτης) είναι το «Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων», με περισσότερους από 690.000 απασχολούμενους για το 2019, που αποτελεί το 17,69% του συνόλου των απασχολούμενων. Ακολουθούν οι κλάδοι «Γεωργία, δασοκομία και αλιεία» με περίπου 453.000 απασχολούμενους (11,60%) και οι «Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης» με 381.000 (9,76%). Η δραστηριότητα των παραπάνω κλάδων συγκεντρώνεται με μεγαλύτερα ποσοστά απασχολούμενων σε κάποιες από τις περιφέρειες. Στον Πίνακα 9.4 παρουσιάζεται η κατανομή των εργαζομένων σε όλες τις ελληνικές περιφέρειες.

Πίνακας 9.4: Κατανομή των εργαζομένων στις ελληνικές περιφέρειες

Ελλάδα	3.911,0
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	214,6
Κεντρική Μακεδονία	642,7
Δυτική Μακεδονία	87,1
Ήπειρος	112,7
Θεσσαλία	253,2
Ιόνια Νησιά	77,2
Δυτική Ελλάδα	214,7

Στερεά Ελλάδα	194,2
Πελοπόννησος	211,4
Αττική	1.442,4
Βόρειο Αιγαίο	74,8
Νότιο Αιγαίο	133,0
Κρήτη	253,0

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2019

Στη συνέχεια οι Πίνακες 9.5-9.12 αποτυπώνουν τον βαθμό εκπροσώπησης των κλάδων ανά περιφέρεια. Για τον κλάδο *Γεωργία, δασοκομία και αλιεία* (Πίνακας 9.5) παρατηρείται ότι υπερεκπροσωπείται σε δέκα από τις 13 περιφέρειες της χώρας. Υψηλότερη συγκέντρωση καταγράφεται στη Δυτική Ελλάδα, στην Πελοπόννησο, στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και στη Θεσσαλία. Χαμηλότερη συγκέντρωση καταγράφεται στην Αττική. Επιπλέον, παρατηρείται ότι οι νησιωτικές περιφέρειες εμφανίζουν μεσαία συγκέντρωση του κλάδου.

Πίνακας 9.5: Γεωργία, δασοκομία και αλιεία

Ελλάδα	1
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	1,87
Κεντρική Μακεδονία	1,16
Δυτική Μακεδονία	1,74
Ήπειρος	1,29
Θεσσαλία	1,84
Ιόνια Νησιά	0,78
Δυτική Ελλάδα	2,33
Στερεά Ελλάδα	1,70
Πελοπόννησος	2,16
Αττική	0,09
Βόρειο Αιγαίο	1,41
Νότιο Αιγαίο	0,47
Κρήτη	1,42

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ· επεξεργασία των συγγραφέων

Για τον κλάδο *Βιομηχανία (εκτός κατασκευών)* (Πίνακας 9.6) παρατηρείται ότι υπερεκπροσωπείται σε πέντε από τις 13 περιφέρειες της χώρας. Υψηλότερη συγκέντρωση καταγράφεται στη Στερεά Ελλάδα και στη Δυτική Μακεδονία. Χαμηλότερη συγκέντρωση καταγράφεται στις τέσσερις νησιωτικές περιφέρειες και στην Ήπειρο. Επιπλέον παρατηρείται ότι οι υπόλοιπες περιφέρειες εμφανίζουν μεσαία συγκέντρωση του κλάδου.

Πίνακας 9.6: Βιομηχανία (εκτός κατασκευών)

Ελλάδα	1
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	1,08
Κεντρική Μακεδονία	1,32
Δυτική Μακεδονία	1,63
Ήπειρος	0,49
Θεσσαλία	0,85
Ιόνια Νησιά	0,28
Δυτική Ελλάδα	0,70
Στερεά Ελλάδα	1,79
Πελοπόννησος	0,74
Αττική	1,02
Βόρειο Αιγαίο	0,39
Νότιο Αιγαίο	0,48
Κρήτη	0,71

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ· επεξεργασία των συγγραφέων

Για τον κλάδο *Κατασκευές* (Πίνακας 9.7) παρατηρείται ότι υπερεκπροσωπείται σε επτά από τις 13 περιφέρειες της χώρας. Υψηλότερη συγκέντρωση καταγράφεται στην περιφέρεια του Νοτίου Αιγαίου, των Ιονίων Νήσων και στη Δυτική Ελλάδα. Χαμηλότερη συγκέντρωση καταγράφεται στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και στην περιφέρεια της Ηπείρου. Επιπλέον, παρατηρείται ότι οι υπόλοιπες περιφέρειες εμφανίζουν μεσαία συγκέντρωση του κλάδου. Ο αριθμός των εργαζομένων στους κλάδους παροχής ηλεκτρικού ρεύματος και παροχής νερού επίσης παρουσιάζει υπερσυγκέντρωση και, όπως διακρίνεται από τον LQ, η μεγάλη συγκέντρωση αφορά τη Δυτική Μακεδονία, εξαιτίας κυρίως του ενεργειακού-βιομηχανικού συμπλέγματος της ΔΕΗ.

Πίνακας 9.7: Κατασκευές

Ελλάδα	1
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	0,53
Κεντρική Μακεδονία	0,73
Δυτική Μακεδονία	1,37
Ήπειρος	1,36
Θεσσαλία	1,08
Ιόνια Νησιά	1,58

Δυτική Ελλάδα	1,43
Στερεά Ελλάδα	0,86
Πελοπόννησος	0,97
Αττική	0,95
Βόρειο Αιγαίο	0,85
Νότιο Αιγαίο	1,73
Κρήτη	1,26

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ· επεξεργασία των συγγραφέων

Για τον κλάδο *Δραστηριότητες χονδρικού και λιανικού εμπορίου, μεταφορών, διαμονής και εξυπηρέτησης τροφίμων* (Πίνακας 9.8) παρατηρείται ότι υπερεκπροσωπείται σε πέντε από τις 13 περιφέρειες της χώρας. Υψηλότερη συγκέντρωση καταγράφεται στην περιφέρεια του Νοτίου Αιγαίου και των Ιονίων Νήσων. Χαμηλότερη συγκέντρωση καταγράφεται στη Δυτική Μακεδονία. Επιπλέον παρατηρείται ότι οι υπόλοιπες περιφέρειες εμφανίζουν μεσαία συγκέντρωση του κλάδου.

Πίνακας 9.8: Δραστηριότητες χονδρικού και λιανικού εμπορίου, μεταφορών, διαμονής και εξυπηρέτησης τροφίμων

Ελλάδα	1
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	0,86
Κεντρική Μακεδονία	0,97
Δυτική Μακεδονία	0,68
Ήπειρος	0,95
Θεσσαλία	0,85
Ιόνια Νησιά	1,45
Δυτική Ελλάδα	0,87
Στερεά Ελλάδα	0,91
Πελοπόννησος	0,92
Αττική	1,01
Βόρειο Αιγαίο	1,06
Νότιο Αιγαίο	1,67
Κρήτη	1,16

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ· επεξεργασία των συγγραφέων

Για τον κλάδο *Τηλεπικοινωνίες, Χρηματοοικονομικά, Αγορά ακινήτων* (Πίνακας 9.9) παρατηρείται ότι υπερεκπροσωπείται σε μία από τις 13 περιφέρειες της χώρας, στην

περιφέρεια της Αττικής. Χαμηλότερη συγκέντρωση καταγράφεται στην περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου. Σε αυτόν τον κλάδο όλες οι περιφέρειες της χώρας εμφανίζουν σημαντική υποεκπροσώπηση, κατάσταση που αποτυπώνει τη βαρύτητα της Αττικής για τον κλάδο.

Γενικά, με βάση τον δείκτη τοπικής εξειδίκευσης (LQ), η απασχόληση στους κλάδους που εμφανίζει μεγάλη περιφερειακή ανισοκατανομή και συγκεντρώνεται κυρίως στην Αττική είναι οι κλάδοι της ενημέρωσης και επικοινωνίας, χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες, διαχείρισης ακίνητης περιουσίας και επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες. Συγκεκριμένα, για τους κλάδους Ενημέρωση και επικοινωνία, Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες και Διαχείριση ακίνητης περιουσίας (I, K, Λ), συγκεντρώνεται στην Αττική το 68,88% του συνόλου των απασχολουμένων στο κλάδο.

Πίνακας 9.9: Τηλεπικοινωνίες, χρηματοοικονομικά, αγορά ακινήτων

Ελλάδα	1
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	0,30
Κεντρική Μακεδονία	0,77
Δυτική Μακεδονία	0,30
Ήπειρος	0,40
Θεσσαλία	0,42
Ιόνια Νησιά	0,45
Δυτική Ελλάδα	0,50
Στερεά Ελλάδα	0,37
Πελοπόννησος	0,39
Αττική	1,87
Βόρειο Αιγαίο	0,44
Νότιο Αιγαίο	0,26
Κρήτη	0,49

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ· επεξεργασία των συγγραφέων

Για τον κλάδο *Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες: διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες* (Πίνακας 9.10) παρατηρείται ότι υπερεκπροσωπείται σε 2 από τις 13 περιφέρειες της χώρας. Υψηλότερη συγκέντρωση καταγράφεται στην περιφέρεια στην περιφέρεια της Αττικής. Χαμηλότερη συγκέντρωση καταγράφεται στην Δυτική Ελλάδα. Επιπλέον παρατηρείται ότι οι υπόλοιπες περιφέρειες εμφανίζουν μεσαία συγκέντρωση του κλάδου.

Πίνακας 9.10: Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες: διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες

Ελλάδα	1
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	0,72
Κεντρική Μακεδονία	0,92
Δυτική Μακεδονία	0,58
Ήπειρος	0,98
Θεσσαλία	0,69
Ιόνια Νησιά	1,05
Δυτική Ελλάδα	0,42
Στερεά Ελλάδα	0,67
Πελοπόννησος	0,54
Αττική	1,42
Βόρειο Αιγαίο	0,83
Νότιο Αιγαίο	0,88
Κρήτη	0,72

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία των συγγραφέων

Για τον κλάδο *Δημόσια διοίκηση, άμυνα, εκπαίδευση, ανθρώπινη υγεία και δραστηριότητες κοινωνικής εργασίας (Πίνακας 9.11)*, παρατηρείται ότι υπέρ-εκπροσωπείται σε 6 από τις 13 περιφέρειες της χώρας. Υψηλότερη συγκέντρωση καταγράφεται στην περιφέρεια στην περιφέρεια του Βορείου Αιγαίου. Χαμηλότερη συγκέντρωση καταγράφεται στην Στερεά Ελλάδα και στην περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου. Επιπλέον παρατηρείται ότι οι υπόλοιπες περιφέρειες εμφανίζουν μεσαία συγκέντρωση του κλάδου.

Οι απασχολούμενοι στις διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες, τη δημόσια διοίκηση και άμυνα και την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση υπερσυγκεντρώνονται κυρίως στο Βόρειο Αιγαίο και ακολουθεί η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη. Οι εργαζόμενοι στον κλάδο των Δραστηριοτήτων ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας υπερσυγκεντρώνονται κυρίως στην Ήπειρο.

Πίνακας 9.11: Δημόσια διοίκηση, άμυνα, εκπαίδευση, ανθρώπινη υγεία και δραστηριότητες κοινωνικής εργασίας

Ελλάδα	1
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	1,11
Κεντρική Μακεδονία	0,96
Δυτική Μακεδονία	1,01
Ήπειρος	1,26
Θεσσαλία	1,12
Ιόνια Νησιά	0,83
Δυτική Ελλάδα	0,96
Στερεά Ελλάδα	0,75
Πελοπόννησος	0,86
Αττική	1,05
Βόρειο Αιγαίο	1,28
Νότιο Αιγαίο	0,71
Κρήτη	0,91

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ· επεξεργασία των συγγραφέων

Για τον κλάδο *Τέχνες, ψυχαγωγία και αναψυχή: άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών* (Πίνακας 9.12), παρατηρείται ότι υπερεκπροσωπείται σε τέσσερις από τις 13 περιφέρειες της χώρας. Υψηλότερη συγκέντρωση καταγράφεται στην περιφέρεια στην περιφέρεια της Πελοποννήσου και της Αττικής. Χαμηλότερη συγκέντρωση καταγράφεται στην Στερεά Ελλάδα. Επιπλέον παρατηρείται ότι οι υπόλοιπες περιφέρειες εμφανίζουν μεσαία συγκέντρωση του κλάδου. Στην Αττική και την Πελοπόννησο υπερσυγκεντρώνονται απασχολούμενοι σε δραστηριότητες που σχετίζονται με τις τέχνες, τη διασκέδαση και την ψυχαγωγία, καθώς και σε άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών και δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών και δραστηριότητες ετερόδικων οργανισμών και φορέων.

Πίνακας 9.12: Τέχνες, ψυχαγωγία και αναψυχή: άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών

Ελλάδα	1
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	0,63
Κεντρική Μακεδονία	0,81
Δυτική Μακεδονία	0,89
Ήπειρος	1,01

Θεσσαλία	0,76
Ιόνια Νησιά	1,07
Δυτική Ελλάδα	0,68
Στερεά Ελλάδα	0,47
Πελοπόννησος	1,50
Αττική	1,32
Βόρειο Αιγαίο	0,63
Νότιο Αιγαίο	0,67
Κρήτη	0,76

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ· επεξεργασία των συγγραφέων

9.4 Δυναμικά επαγγέλματα ανά κλάδο

Σε αυτή την υποενότητα γίνεται η παρουσίαση των δυναμικών επαγγελμάτων ανά κλάδο, στα οποία η ηλικιακή σύνθεση είναι χαμηλή. Με αυτόν τον τρόπο συνδέονται οι δεξιότητες με την επαγγελματική ανθεκτικότητα, με την ευρύτερη κλαδική ανθεκτικότητα. Στον Πίνακα 9.13 παρουσιάζονται σε διψήφιο επίπεδο ανάλυσης οι κλάδοι της ελληνικής οικονομίας.

Πίνακας 9.13: Κλάδοι της ελληνικής οικονομίας

01	Φυτική και ζωική παραγωγή, θήρα και συναφείς δραστηριότητες
02	Δασοκομία και υλοτομία
03	Αλιεία και υδατοκαλλιέργεια
05	Εξόρυξη άνθρακα και λιγνίτη
06	Άντληση αργού πετρελαίου και φυσικού αερίου
07	Εξόρυξη μεταλλευμάτων
08	Λοιπά ορυχεία και λατομεία
09	Υποστηρικτικές δραστηριότητες εξόρυξης
10	Βιομηχανία τροφίμων
11	Ποτοποιία
12	Παραγωγή προϊόντων καπνού
13	Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών
14	Κατασκευή ειδών ένδυσης
15	Βιομηχανία δέρματος και δερμάτων ειδών
16	Βιομηχανία ξύλου και κατασκευή προϊόντων από ξύλο και φελλό
17	Χαρτοποιία και κατασκευή χάρτινων προϊόντων
18	Εκτυπώσεις και αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων
19	Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου
20	Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων

21	Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών σκευασμάτων
22	Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες
23	Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων
24	Παραγωγή βασικών μετάλλων
25	Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα
26	Κατασκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών, ηλεκτρονικών και οπτικών
27	Κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού
28	Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α.
29	Κατασκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, ρυμουλκούμενων και ημιρυμουλκούμενων
30	Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών
31	Κατασκευή επίπλων
32	Άλλες μεταποιητικές δραστηριότητες
33	Επισκευή και εγκατάσταση μηχανημάτων και εξοπλισμού
35	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού
36	Συλλογή, επεξεργασία και παροχή νερού
37	Επεξεργασία λυμάτων
38	Συλλογή, επεξεργασία και διάθεση αποβλήτων, ανάκτηση υλικών
39	Δραστηριότητες εξυγίανσης και άλλες υπηρεσίες για τη διαχείριση
41	Κατασκευή κτιρίων
42	Έργα πολιτικού μηχανικού
43	Εξειδικευμένες κατασκευαστικές δραστηριότητες
45	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο και επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων
46	Χονδρικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων
47	Λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων
49	Χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω αγωγών
50	Πλωτές μεταφορές
51	Αεροπορικές μεταφορές
52	Αποθήκευση και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά δραστηριότητες
52	Αποθήκευση και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά δραστηριότητες
53	Ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές δραστηριότητες
55	Καταλύματα
56	Δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης
58	Εκδοτικές δραστηριότητες
59	Παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο και τηλεοπτικών προϊόντων
60	Δραστηριότητες προγραμματισμού και ραδιοηλεκτρικών εκπομπών
61	Τηλεπικοινωνίες
62	Δραστηριότητες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών
63	Δραστηριότητες υπηρεσιών πληροφορίας
64	Δραστηριότητες χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, με εξαίρεση τις
65	Ασφαλιστικά, αντασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός
66	Δραστηριότητες συναφείς προς τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες

68	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας
69	Νομικές και λογιστικές δραστηριότητες
70	Δραστηριότητες κεντρικών γραφείων· δραστηριότητες παροχής συ
71	Αρχιτεκτονικές δραστηριότητες και δραστηριότητες μηχανικών·
72	Επιστημονική έρευνα και ανάπτυξη
73	Διαφήμιση και έρευνα αγοράς
74	Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες
75	Κτηνιατρικές δραστηριότητες
77	Δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης
78	Δραστηριότητες απασχόλησης
79	Δραστηριότητες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων
80	Δραστηριότητες παροχής προστασίας και έρευνας
81	Δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών σε κτίρια και εξωτερικού χώρους
82	Διοικητικές δραστηριότητες γραφείου, γραμματειακή υποστήριξη
84	Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση
85	Εκπαίδευση
86	Δραστηριότητες άσκησης ιατρικών και οδοντιατρικών επαγγελματιών
87	Δραστηριότητες βοήθειας κατ' οίκον
88	Δραστηριότητες κοινωνικής μέριμνας χωρίς παροχή καταλύματος
90	Δημιουργικές δραστηριότητες, τέχνες και διασκέδαση
91	Δραστηριότητες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων
92	Τυχερά παιχνίδια και στοιχήματα
93	Αθλητικές δραστηριότητες και δραστηριότητες διασκέδασης
94	Δραστηριότητες οργανώσεων
95	Επισκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών και ειδών ατομικής ή οικιακής χρήσης
96	Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών
97	Δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών οικιακού προσωπικού
98	Μη διαφοροποιημένες δραστηριότητες ιδιωτικών νοικοκυριών
99	Δραστηριότητες εξωδαφικών οργανισμών και φορέων

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Στη συνέχεια παρουσιάζονται και προσδιορίζονται τα δυναμικά επαγγέλματα σε κάθε κλάδο της οικονομίας. *Βασικό κριτήριο της επαγγελματικής δυναμικότητας και ανθεκτικότητας θεωρείται ο ρυθμός μεταβολής του αριθμού των εργαζομένων σε κάθε κλάδο.* Στη συνέχεια, από το σύνολο των δυναμικών επαγγελμάτων θα μελετηθούν αυτά που εμφανίζουν τη χαμηλότερη ηλικιακή σύνθεση, ώστε να αποτελέσουν πεδία απορρόφησης των NEETs. Σε αυτή την ενότητα συσχετίζονται οι επαγγελματικές κατηγορίες με το απαραίτητο επίπεδο δεξιοτήτων. Πρόκειται για «εξειδικευμένες συστηματικές παρεμβάσεις αποτύπωσης, παρακολούθησης και ανάλυσης των εξελίξεων σε κλάδους, επαγγέλματα, ειδικότητες και δεξιότητες». Η διάκριση επαγγελμάτων ανά επίπεδο δεξιοτήτων και ανά περιφέρεια καταγράφεται από μία μεθοδολογία του

ΟΟΣΑ, σύμφωνα με την οποία τα επαγγέλματα υψηλού, μεσαίου και χαμηλού επιπέδου αντιστοιχίζονται στις ομάδες επαγγελμάτων της ταξινόμησης ISCO: Ομάδες 1 έως 3 (υψηλό επίπεδο δεξιοτήτων), 4 έως 8 (μεσαίο επίπεδο δεξιοτήτων) και 9 (χαμηλό επίπεδο δεξιοτήτων). Τα μερίδια απασχόλησης σε κάθε επίπεδο δεξιοτήτων υπολογίζονται ως η αντίστοιχη απασχόληση σε κάθε ομάδα έναντι του συνολικού αριθμού εργαζομένων στη χώρα (OECD, 2018).

Σύμφωνα με την ταξινόμηση ISCO, υψηλό επίπεδο δεξιοτήτων απαιτούν οι επαγγελματικές ομάδες 1-3. Αναλυτικότερα έχουμε:

Πίνακας 9.14: Υψηλό επίπεδο δεξιοτήτων (1-3)

11	Γενικοί διευθυντές, ανώτερα διοικητικά στελέχη και μέλη των νομοθετικών σωμάτων
12	Διοικητικοί και εμπορικοί διευθυντές
13	Διευθυντές παραγωγής και εξειδικευμένων υπηρεσιών
14	Διευθυντές ξενοδοχείων, εστιατορίων, επιχειρήσεων λιανικού και χονδρικού εμπορίου και άλλων υπηρεσιών
21	Ασκούντες επιστημονικά επαγγέλματα και μηχανικοί
22	Επαγγελματίες του τομέα της υγείας
23	Εκπαιδευτικοί
24	Επαγγελματίες επιχειρήσεων και διοίκησης
25	Επαγγελματίες του τομέα των τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας
26	Επαγγελματίες του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού κλάδου
31	Τεχνικοί θετικών επιστημών και μηχανικής
32	Τεχνικοί του τομέα της υγείας
33	Βοηθοί Επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης
34	Βοηθοί επαγγελματιών του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού τομέα και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
35	Τεχνικοί του τομέα της πληροφόρησης και επικοινωνίας

Πηγή: OECD, 2018

Μεσαίο Επίπεδο δεξιοτήτων απαιτούν οι επαγγελματικές ομάδες 4-8. Αναλυτικότερα έχουμε:

Πίνακας 9.15: Μεσαίο Επίπεδο δεξιοτήτων (4-8)

41	Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων και χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο
42	Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών
43	Υπάλληλοι καταγραφής αριθμητικών δεδομένων και υλικών
44	Άλλοι υπάλληλοι γραφείου
51	Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών
52	Πωλητές
53	Απασχολούμενοι στην παροχή ατομικής φροντίδας
54	Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας
61	Ειδικευμένοι γεωργοί και κτηνοτρόφοι, επαγγελματίες
62	Ειδικευμένοι δασοκόμοι, υλοτόμοι, αλιείς και κυνηγοί, επαγγελματίες
63	Γεωργοί, κτηνοτρόφοι, αλιείς, κυνηγοί και συλλέκτες θηραμάτων για ίδια κατανάλωση
71	Τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, εξαιρουμένων των ηλεκτρολόγων
72	Τεχνίτες μετάλλων, μηχανημάτων και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
73	Χειροτέχνες και τυπογράφοι
74	Ηλεκτρολόγοι και ηλεκτρονικοί
75	Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων, επεξεργασίας ξύλου, ειδών ένδυσης και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
81	Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού
82	Συναρμολογητές (μονταδόροι)
83	Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού

Πηγή: OECD, 2018

Χαμηλό επίπεδο δεξιοτήτων απαιτεί η επαγγελματική ομάδα 9. Αναλυτικότερα έχουμε:

Πίνακας 9.16: Χαμηλό επίπεδο δεξιοτήτων (9)

91	Καθαριστές και βοηθοί
92	Ανειδίκευτοι εργάτες γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας
93	Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφορών
94	Βοηθοί παρασκευής φαγητών
95	Πλανόδιοι πωλητές, πρόσωπα που παρέχουν μικροϋπηρεσίες στον δρόμο και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
96	Συλλέκτες απορριμμάτων και άλλοι ανειδίκευτοι εργάτες

Πηγή: OECD, 2018

Στη συνέχεια, από το σύνολο των επαγγελματικών κατηγοριών ανά κλάδο (αδημοσίευτα στοιχεία ΕΛΣΤΑΤ για τα έτη 2011-2019) επιλέχθηκαν μόνο τα δυναμικά επαγγέλματα. Ως δυναμικά επαγγέλματα ορίζονται αυτά που για την διάρκεια μελέτης εμφανίζουν ρυθμό μεταβολής πάνω από 2,5. Έτσι με βάση τα υπάρχοντα στοιχεία προέκυψαν 337 επαγγέλματα σε διαφορετικούς κλάδους, τα οποία συχνά επαναλαμβάνονται. Στην ομάδα 1 έως 3 (υψηλό επίπεδο δεξιοτήτων) βρέθηκαν 134 δυναμικά επαγγέλματα. Στην ομάδα 4 έως 8 (μεσαίο επίπεδο δεξιοτήτων) βρέθηκαν 185 δυναμικά επαγγέλματα και στην ομάδα 9 (χαμηλό επίπεδο δεξιοτήτων) βρέθηκαν 18 δυναμικά επαγγέλματα.

Σε επίπεδο κλαδικής ανάλυσης, το πρώτο μέρος της μελέτης μάς δείχνει τους δυναμικούς κλάδους για την υπό μελέτη περίοδο. Έτσι, σύμφωνα με την ανάλυση, οι δυναμικοί κλάδοι, μαζί με συγκεκριμένα δυναμικά επαγγέλματα, θα μπορούσαν να απορροφήσουν τμήματα των NEETs να συμβάλουν στην κοινωνική και την επαγγελματική τους επανένταξη και να οδηγήσουν στην αποκλιμάκωση του σύνθετου αυτού κοινωνικού φαινομένου. Στην επόμενη ενότητα συνδέονται οι δυναμικοί κλάδοι και τα δυναμικά επαγγέλματα με τους NEETs και κατατίθενται και κάποιες προτάσεις πολιτικής.

10. Δυναμικοί κλάδοι, δυναμικά επαγγέλματα και NEETS

Ως πρώτο βήμα στην επεξεργασία και στην ανάλυση των δεδομένων επιλέχθηκε ο διαχωρισμός των 337 δυναμικών επαγγελμάτων σε τέσσερις διακριτές κλίμακες (ανά 25%), ανάλογα με τον ρυθμό μεταβολής τους, που προσδιορίζει και τον βαθμό δυναμικότητάς τους. Έτσι, στην 1η κλίμακα ανήκουν τα 84 πιο δυναμικά επαγγέλματα (Πίνακας 10.1). Στη 2η κλίμακα ανήκουν τα 84 λιγότερο δυναμικά επαγγέλματα. Στην 3η κλίμακα ανήκουν 84 λιγότερο δυναμικά επαγγέλματα. Τέλος στην 4η κλίμακα ανήκουν τα 85 λιγότερο δυναμικά επαγγέλματα.

Πίνακας 10.1: Τα 84 πιο Δυναμικά Επαγγέλματα ανά Κλάδο

ΚΛΑΔΟΣ (ΣΤΑΚΟΔ-08)	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ (ISCO=08)	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΡΥΘΜΟΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ	RANK	Best (=1) vs. Poor (=4) Practice based on average growth rate
85	Εκπαίδευση	531	Παιδοκόμοι και βοηθοί δασκάλων	50,78783196	1	1
88	Δραστηριότητες κοινωνικής μέριμνας χωρίς παροχή καταλύματος	134	Διευθυντές επαγγελματικών υπηρεσιών	44,95751634	2	1

62	Δραστηριότητες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παρ	112	Διευθύνοντες σύμβουλοι και γενικοί διευθυντές	42,91477765	3	1
81	Δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών σε κτίρια και εξωτερικούς χώρους	921	Εργάτες γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας	42,83848198	4	1
52	Αποθήκευση και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά δραστηριότητες	143	Διευθυντές άλλων υπηρεσιών	35,00577034	5	1
52	Αποθήκευση και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά δραστηριότητες	331	Επαγγελματίες του χρηματοοικονομικού και μαθηματικού κλάδου	31,62674766	6	1
21	Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών σ	241	Επαγγελματίες του χρηματοοικονομικού τομέα	28,76286536	7	1
01	Φυτική και ζωική παραγωγή, θήρα και συναφείς δραστηριότητες	131	Διευθυντές παραγωγής στη γεωργία, τη δασοκομία και την αλιεία	27,6018458	8	1
58	Εκδοτικές δραστηριότητες	121	Διευθυντές επιχειρηματικών υπηρεσιών και διευθυντές διοίκησης	25,85426047	9	1
25	Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και	931	Εργάτες ορυχείων και κατασκευών	24,90080243	10	1
35	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματ	931	Εργάτες ορυχείων και κατασκευών	24,82431779	11	1
47	Λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων	932	Εργάτες μεταποίησης	21,97146111	12	1

85	Εκπαίδευση	213	Επαγγελματίες των επιστημών της ζωής	21,8448266	13	1
55	Καταλύματα	522	Πωλητές σε καταστήματα	21,36111546	14	1
20	Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	932	Εργάτες μεταποίησης	20,40506132	15	1
49	Χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω αγωγών	431	Υπάλληλοι λογιστηρίου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	20,39376125	16	1
56	Δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης	932	Εργάτες μεταποίησης	19,76699301	17	1
16	Βιομηχανία ξύλου και κατασκευή προϊόντων από ξύλο και φελλό,	241	Επαγγελματίες του χρηματοοικονομικού τομέα	19,67214273	18	1
91	Δραστηριότητες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων, και λ	515	Οικονόμοι και διαχειριστές κτιρίων	19,26533447	19	1
70	Δραστηριότητες κεντρικών γραφείων· δραστηριότητες παραχώρησής	411	Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων	16,13753056	20	1
46	Χονδρικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων	521	Πλανόδιοι πωλητές και πωλητές σε υπαίθριες αγορές	15,64353137	21	1
77	Δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης	422	Υπάλληλοι πληροφόρησης πελατών	15,10151034	22	1

31	Κατασκευή επί- πλων	833	Οδηγοί φορτη- γών και λεωφο- ρείων	15,09588049	23	1
22	Κατασκευή προ- ϊόντων από ελα- στικό (καου- τσούκ) και πλα- στικές ύ	741	Εγκαταστάτες και επισκευα- στές ηλεκτρο- λογικού εξοπλι- σμού	14,89956936	24	1
05	Εξόρυξη άνθρακα και λιγνίτη	721	Χύτες μετάλ- λων, συγκολ- λητές, ελασμα- τουργοί, τεχνί- τες μεταλλι	14,88785516	25	1
02	Δασοκομία και υλοτομία	921	Εργάτες γεωρ- γίας, δασοκο- μίας και αλιείας	14,68744958	26	1
10	Βιομηχανία τρο- φίμων	712	Τεχνίτες απο- περάτωσης κτι- ρίων και ασκού- ντες συναφή επαγγέλμα	14,26810528	27	1
01	Φυτική και ζωική παρα- γωγή, θήρα και συναφείς δρα- στηριότητες	412	Γραμματείς (γενικών καθη- κόντων)	14,23278496	28	1
93	Αθλητικές δρα- στηριότητες και δραστηριότη- τες διασκέδα- σης και	712	Τεχνίτες απο- περάτωσης κτι- ρίων και ασκού- ντες συναφή επαγγέλμα	14,0756166	29	1
79	Δραστηριότητες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργα- νωμένων	332	Πράκτορες και μεσίτες αγορα- πωλησιών	14,04021514	30	1
94	Δραστηριότητες οργανώσεις	122	Διευθυντές πωλήσεων, έρευνας αγοράς και ανάπτυξης	13,33908927	31	1
72	Επιστημονική έρευνα και ανά- πτυξη	241	Επαγγελματίες του χρηματο- οικονομικού τομέα	13,24577454	32	1

13	Παραγωγή κλωστούφαντουργικών υλών	411	Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων	12,86783179	33	1
50	Πλωτές μεταφορές	412	Γραμματείς (γενικών καθηκόντων)	12,86384347	34	1
10	Βιομηχανία τροφίμων	921	Εργάτες γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας	12,85346181	35	1
47	Λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων	321	Τεχνικοί βοηθοί ιατρών και φαρμακοποιών	12,72136632	36	1
24	Παραγωγή βασικών μετάλλων	932	Εργάτες μεταποίησης	12,44610605	37	1
17	Χαρτοποιία και κατασκευή χαρτινών προϊόντων	522	Πωλητές σε καταστήματα	11,75158735	38	1
36	Συλλογή, επεξεργασία και παροχή νερού	214	Μηχανικοί (εξαιρουμένων των ηλεκτροτεχνολόγων)	11,47094801	39	1
30	Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών	933	Εργάτες μεταφορών και αποθήκης	11,39303592	40	1
82	Διοικητικές δραστηριότητες γραφείου, γραμματειακή υποστήριξη	742	Εγκαταστάτες και επισκευαστές ηλεκτρονικού και τηλεπικοινωνιών	11,29046615	41	1
73	Διαφήμιση και έρευνα αγοράς	524	Άλλοι πωλητές	11,23157101	42	1

27	Κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού	411	Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων	11,07109741	43	1
21	Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών σ	751	Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων και ασκούντες συναφή επαγγέλμ	11,0040282	44	1
02	Δασοκομία και υλοτομία	933	Εργάτες μεταφορών και αποθήκης	10,99916275	45	1
92	Τυχερά παιχνίδια και στοιχήματα	332	Πράκτορες και μεσίτες αγοραπωλησιών	10,96876127	46	1
47	Λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων	243	Επαγγελματίες πωλήσεων, έρευνας αγοράς και δημοσίων σχέσεων	10,66945758	47	1
11	Ποτοποιία	411	Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων	10,6482451	48	1
85	Εκπαίδευση	221	Ιατροί εν γένει	10,4807997	49	1
36	Συλλογή, επεξεργασία και παροχή νερού	311	Τεχνολόγοι επιστημών φυσικής και μηχανικής	10,40536091	50	1
63	Δραστηριότητες υπηρεσιών πληροφορίας	252	Επαγγελματίες βάσεων δεδομένων και δικτύων	10,39355235	51	1
90	Δημιουργικές δραστηριότητες, τέχνες και διασκέδαση	422	Υπάλληλοι πληροφοροφόρησης πελατών	10,2622188	52	1

42	Εργα πολιτικού μηχανικού	723	Μηχανικοί και επισκευαστές μηχανημάτων	10,18144712	53	1
68	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	333	Πράκτορες παροχής υπηρεσιών σε επιχειρήσεις	10,17107893	54	1
56	Δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης	951	Πρόσωπα που παρέχουν μικρούτηρες στον δρόμο και ασκούντες	9,908863138	55	1
77	Δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης	333	Πράκτορες παροχής υπηρεσιών σε επιχειρήσεις	9,826630435	56	1
78	Δραστηριότητες απασχόλησης	413	Χειριστές μηχανών με ηλεκτρολόγιο	9,583190704	57	1
55	Καταλύματα	931	Εργάτες ορυχείων και κατασκευών	9,571909768	58	1
82	Διοικητικές δραστηριότητες γραφείου, γραμματειακή υποστήριξη	351	Τεχνικοί λειτουργίας και παροχής βοήθειας στους χρήστες της	9,515611022	59	1
74	Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	522	Πωλητές σε καταστήματα	9,464035868	60	1
61	Τηλεπικοινωνίες	331	Επαγγελματίες του χρηματοοικονομικού και μαθηματικού κλάδου	9,155935802	61	1
24	Παραγωγή βασικών μετάλλων	931	Εργάτες ορυχείων και κατασκευών	9,129619682	62	1

21	Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών σ	411	Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων	8,982751567	63	1
21	Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών σ	818	Άλλοι χειριστές σταθερών εγκαταστάσεων και μηχανών παραγωγής	8,884501845	64	1
21	Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών σ	321	Τεχνικοί βοηθοί ιατρών και φαρμακοποιών	8,881413294	65	1
60	Δραστηριότητες προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών	413	Χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο	8,794178579	66	1
61	Τηλεπικοινωνίες	522	Πωλητές σε καταστήματα	8,791213725	67	1
31	Κατασκευή επίπλων	933	Εργάτες μεταφορών και αποθήκης	8,76875326	68	1
20	Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	911	Καθαριστές και βοηθοί οικιών, ξενοδοχείων και γραφείων	8,767466111	69	1
68	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	422	Υπάλληλοι πληροφόρησης πελατών	8,645333973	70	1
32	Άλλες μεταποιητικές δραστηριότητες	343	Επαγγελματίες του καλλιτεχνικού και πολιτιστικού τομέα και τ	8,43045208	71	1
55	Καταλύματα	334	Γραμματείς διοίκησης και ειδικευμένοι(-ες) γραμματείς	8,406055955	72	1

64	Δραστηριότητες χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, με εξαίρεση τις	523	Ταμίες και υπάλληλοι έκδοσης εισιτηρίων	8,361781566	73	1
11	Ποτοποιία	911	Καθαριστές και βοηθοί οικιών, ξενοδοχείων και γραφείων	8,351629085	74	1
58	Εκδοτικές δραστηριότητες	343	Επαγγελματίες του καλλιτεχνικού και πολιτιστικού τομέα και τ	8,27149844	75	1
02	Δασοκομία και υλοτομία	541	Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας	8,270843297	76	1
61	Τηλεπικοινωνίες	251	Σχεδιαστές και αναλυτές λογισμικού και εφαρμογών	8,109236305	77	1
19	Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου	932	Εργάτες μεταποίησης	8,097561474	78	1
47	Λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων	132	Διευθυντές μεταποίησης, εξόρυξης, κατασκευών και διανομής	8,082357118	79	1
56	Δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης	413	Χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο	8,056852114	80	1
82	Διοικητικές δραστηριότητες γραφείου, γραμματειακή υποστήριξη	333	Πράκτορες παροχής υπηρεσιών σε επιχειρήσεις	7,99520828	81	1
07	Εξόρυξη μεταλλευμάτων	833	Οδηγοί φορτηγών και λεωφορείων	7,975925224	82	1

03	Αλιεία και υδατοκαλλιέργεια	932	Εργάτες μεταποίησης	7,908866565	83	1
68	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	412	Γραμματείς (γενικών καθηκόντων)	7,862434041	84	1

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέων

Στη συνέχεια, με βάση τον ρυθμό μεταβολής, πραγματοποιήθηκε εσωτερική διαβάθμιση σε τέσσερα διακριτά επίπεδα, στα 84 επαγγέλματα της 1ης ομάδας επαγγελματιών (Πίνακας 10.2). Σε κάθε επίπεδο ταξινομήθηκαν 21 επαγγέλματα. Με βάση την ανάλυση και την επεξεργασία των στοιχείων, τα 84 επαγγέλματα της 1ης ομάδας επαγγελματιών ανήκουν σε διαφορετικούς μοναδικούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας. Το δυναμικότερο επάγγελμα με βάση τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ ανήκει στον κλάδο Εκπαίδευση και πρόκειται για το επάγγελμα 531 Παιδοκόμοι και βοηθοί δασκάλων με εντυπωσιακά υψηλό ρυθμό μεταβολής. Το δεύτερο δυναμικότερο επάγγελμα με βάση τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ ανήκει στον κλάδο Δραστηριότητες κοινωνικής μέριμνας χωρίς παροχή καταλύματος και πρόκειται για το επάγγελμα Διευθυντές επαγγελματικών υπηρεσιών. Το τρίτο στη σειρά ανήκει στον κλάδο Δραστηριότητες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών και πρόκειται για το επάγγελμα Διευθύνοντες σύμβουλοι και γενικοί διευθυντές. Το τέταρτο στη σειρά ανήκει στον κλάδο Δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών σε κτίρια και εξωτερικούς χώρους και πρόκειται για το επάγγελμα Εργάτες γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας. Την πρώτη πεντάδα ολοκληρώνει ένα επάγγελμα που ανήκει στον κλάδο Αποθήκευση και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά δραστηριότητες και πρόκειται για το επάγγελμα Διευθυντές άλλων υπηρεσιών.

Πίνακας 10.2: Ταξινομημένα δυναμικά επαγγέλματα ανά κλάδο ελληνικής οικονομίας με βάση τον μέσο ρυθμό μεταβολής, 1ο επίπεδο επαγγελμάτων

ΚΛΑΔΟΣ (ΣΤΑΚΟΔ-08)	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΕΠΑΓ-ΓΕΛΑΜΑ (ISCO=08)	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΡΥΘΜΟΣ ΜΕΓΕΘΥΝ-ΣΗΣ	RANK	Best (=1) vs. Poor (=4) Practice based on average growth rate
85	Εκπαίδευση	531	Παιδοκόμοι και βοηθοί δασκάλων	50,78783196	1	1
88	Δραστηριότητες κοινωνικής μέριμνας χωρίς παροχή καταλύματος	134	Διευθυντές επαγγελματικών υπηρεσιών	44,95751634	2	1
62	Δραστηριότητες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παρ	112	Διευθύνοντες σύμβουλοι και γενικοί διευθυντές	42,91477765	3	1
81	Δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών σε κτίρια και εξωτερικούς χώρους	921	Εργάτες γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας	42,83848198	4	1
52	Αποθήκευση και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά δραστηριότητες	143	Διευθυντές άλλων υπηρεσιών	35,00577034	5	1
52	Αποθήκευση και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά δραστηριότητες	331	Επαγγελματίες του χρηματοοικονομικού και μαθηματικού κλάδου	31,62674766	6	1
21	Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών σ	241	Επαγγελματίες του χρηματοοικονομικού τομέα	28,76286536	7	1
01	Φυτική και ζωική παραγωγή, θήρα και συναφείς δραστηριότητες	131	Διευθυντές παραγωγής στη γεωργία, τη δασοκομία και την αλιεία	27,6018458	8	1
58	Εκδοτικές δραστηριότητες	121	Διευθυντές επιχειρηματικών υπηρεσιών και διευθυντές διοίκησης	25,85426047	9	1
25	Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα κα	931	Εργάτες ορυχείων και κατασκευών	24,90080243	10	1

35	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματ	931	Εργάτες ορυχείων και κατασκευών	24,82431779	11	1
47	Λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων	932	Εργάτες μεταποίησης	21,97146111	12	1
85	Εκπαίδευση	213	Επαγγελματίες των επιστημών της ζωής	21,8448266	13	1
55	Καταλύματα	522	Πωλητές σε καταστήματα	21,36111546	14	1
20	Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	932	Εργάτες μεταποίησης	20,40506132	15	1
49	Χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω αγωγών	431	Υπάλληλοι λογιστηρίου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	20,39376125	16	1
56	Δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης	932	Εργάτες μεταποίησης	19,76699301	17	1
16	Βιομηχανία ξύλου και κατασκευή προϊόντων από ξύλο και φελλό,	241	Επαγγελματίες του χρηματοοικονομικού τομέα	19,67214273	18	1
91	Δραστηριότητες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων, και λ	515	Οικονόμοι και διαχειριστές κτιρίων	19,26533447	19	1
70	Δραστηριότητες κεντρικών γραφείων· δραστηριότητες παροχής συ	411	Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων	16,13753056	20	1
46	Χονδρικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων	521	Πλανόδιοι πωλητές και υπαίθριες αγορές	15,64353137	21	1

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ· επεξεργασία συγγραφέων

Με βάση την ανάλυση και την επεξεργασία των στοιχείων, τα 21 πιο δυναμικά επαγγέλματα της 1ης ομάδας επαγγελματιών ανήκουν σε 18 διαφορετικούς μοναδικούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας (Πίνακας 10.2).

Πίνακας 10.3: Ταξινομημένα 21 δυναμικά επαγγέλματα ανά κλάδο ελληνικής οικονομίας, 2ο επίπεδο επαγγελμάτων

ΚΛΑΔΟΣ (ΣΤΑΚΟΔ-08)	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΕΠΑΓ-ΓΕΛΜΑ (ISCO=08)	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΡΥΘΜΟΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ	RANK	Best (=1) vs. Poor (=4) Practice based on average growth rate
77	Δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης	422	Υπάλληλοι πληροφόρησης πελατών	15,10151034	22	2
31	Κατασκευή επίπλων	833	Οδηγοί φορτηγών και λεωφορείων	15,09588049	23	2
22	Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύ	741	Εγκαταστάτες και επισκευαστές ηλεκτρολογικού εξοπλισμού	14,89956936	24	2
05	Εξόρυξη άνθρακα και λιγνίτη	721	Χύτες μετάλλων, συγκολλητές, ελασματοουργοί, τεχνίτες μεταλλί	14,88785516	25	2
02	Δασοκομία και υλοτομία	921	Εργάτες γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας	14,68744958	26	2
10	Βιομηχανία τροφίμων	712	Τεχνίτες αποπεράτωσης κτιρίων και ασκούντες συναφή επαγγέλμα	14,26810528	27	2
01	Φυτική και ζωική παραγωγή, θήρα και συναφείς δραστηριότητες	412	Γραμματείς (γενικών καθηκόντων)	14,23278496	28	2
93	Αθλητικές δραστηριότητες και δραστηριότητες διασκέδασης και	712	Τεχνίτες αποπεράτωσης κτιρίων και ασκούντες συναφή επαγγέλμα	14,0756166	29	2
79	Δραστηριότητες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων	332	Πράκτορες και μεσίτες αγοραπωλησιών	14,04021514	30	2
94	Δραστηριότητες οργανώσεων	122	Διευθυντές πωλήσεων, έρευνας αγοράς και ανάπτυξης	13,33908927	31	2
72	Επιστημονική έρευνα και ανάπτυξη	241	Επαγγελματίες του χρηματοοικονομικού τομέα	13,24577454	32	2
13	Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών	411	Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων	12,86783179	33	2
50	Πλωτές μεταφορές	412	Γραμματείς (γενικών καθηκόντων)	12,86384347	34	2

10	Βιομηχανία τροφίμων	921	Εργάτες γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας	12,85346181	35	2
47	Λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων	321	Τεχνικοί βοηθοί ιατρών και φαρμακοποιών	12,72136632	36	2
24	Παραγωγή βασικών μετάλλων	932	Εργάτες μεταποίησης	12,44610605	37	2
17	Χαρτοποιία και κατασκευή χαρτινών προϊόντων	522	Πωλητές σε καταστήματα	11,75158735	38	2
36	Συλλογή, επεξεργασία και παροχή νερού	214	Μηχανικοί (εξαιρουμένων των ηλεκτροτεχνολόγων)	11,47094801	39	2
30	Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών	933	Εργάτες μεταφορών και αποθήκης	11,39303592	40	2
82	Διοικητικές δραστηριότητες γραφείου, γραμματειακή υποστήριξη	742	Εγκαταστάτες και επισκευαστές ηλεκτρονικού και τηλεπικοινωνιών	11,29046615	41	2
73	Διαφήμιση και έρευνα αγοράς	524	Άλλοι πωλητές	11,23157101	42	2

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ· επεξεργασία συγγραφέων

Ο Πίνακας 10.3 δείχνει 21 δυναμικά επαγγέλματα της 1ης ομάδας, στο 2ο επίπεδο επαγγελμάτων. Με βάση την ανάλυση και την επεξεργασία των στοιχείων, κανείς μπορεί να παρατηρήσει ότι τα 21 αυτά επαγγέλματα ανήκουν σε 20 διαφορετικούς μοναδικούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας, με τον κλάδο 10 (Βιομηχανία τροφίμων) να περιλαμβάνει δύο διαφορετικά επαγγέλματα (921 Εργάτες γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας και 712 Τεχνίτες αποπεράτωσης κτιρίων και ασκούντες συναφή επαγγέλματα).

Πίνακας 10.4: Ταξινομημένα 21 δυναμικά επαγγέλματα ανά κλάδο ελληνικής οικονομίας, 3ο επίπεδο επαγγελμάτων

ΚΛΑΔΟΣ (ΣΤΑΚΟΔ-08)	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΕΠΑΓ-ΓΕΛΜΑ (ISCO=08)	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΡΥΘΜΟΣ ΜΕΓΕΘΥΝ-ΣΗΣ	RANK	Best (=1) vs. Poor (=4) Practice based on average growth rate
27	Κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού	411	Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων	11,07109741	43	3
21	Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών σ	751	Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων και ασκούντες συναφή επαγγέλμ	11,0040282	44	3
02	Δασοκομία και υλοτομία	933	Εργάτες μεταφορών και αποθήκης	10,99916275	45	3
92	Τυχερά παιχνίδια και στοιχήματα	332	Πράκτορες και μεσίτες αγοραπωλησιών	10,96876127	46	3
47	Λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων	243	Επαγγελματίες πωλήσεων, έρευνας αγοράς και δημοσίων σχέσεων	10,66945758	47	3
11	Ποτοποιία	411	Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων	10,6482451	48	3
85	Εκπαίδευση	221	Ιατροί εν γένει	10,4807997	49	3
36	Συλλογή, επεξεργασία και παροχή νερού	311	Τεχνολόγοι επιστημών φυσικής και μηχανικής	10,40536091	50	3
63	Δραστηριότητες υπηρεσιών πληροφοροφωρίας	252	Επαγγελματίες βάσεων δεδομένων και δικτύων	10,39355235	51	3
90	Δημιουργικές δραστηριότητες, τέχνες και διασκέδαση	422	Υπάλληλοι πληροφορόφορησης πελατών	10,2622188	52	3
42	Εργα πολιτικού μηχανικού	723	Μηχανικοί και επισκευαστές μηχανημάτων	10,18144712	53	3
68	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	333	Πράκτορες παροχής υπηρεσιών σε επιχειρήσεις	10,17107893	54	3
56	Δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης	951	Πρόσωπα που παρέχουν μικρο-υπηρεσίες στον δρόμο και ασκούντες	9,908863138	55	3
77	Δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης	333	Πράκτορες παροχής υπηρεσιών σε επιχειρήσεις	9,826630435	56	3

78	Δραστηριότητες απασχόλησης	413	Χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο	9,583190704	57	3
55	Καταλύματα	931	Εργάτες ορυχείων και κατασκευών	9,571909768	58	3
82	Διοικητικές δραστηριότητες γραφείου, γραμματειακή υποστήριξη	351	Τεχνικοί λειτουργίας και παροχής βοήθειας στους χρήστες της	9,515611022	59	3
74	Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	522	Πωλητές σε καταστήματα	9,464035868	60	3
61	Τηλεπικοινωνίες	331	Επαγγελματίες του χρηματοοικονομικού και μαθηματικού κλάδου	9,155935802	61	3
24	Παραγωγή βασικών μετάλλων	931	Εργάτες ορυχείων και κατασκευών	9,129619682	62	3
21	Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών σ	411	Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων	8,982751567	63	3

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέων

Ο Πίνακας 10.4 δείχνει 21 δυναμικά επαγγέλματα της 1ης ομάδας, στο 3ο επίπεδο επαγγελματών. Με βάση την ανάλυση και την επεξεργασία των στοιχείων, κανείς μπορεί να παρατηρήσει ότι τα 21 αυτά επαγγέλματα ανήκουν σε 21 διαφορετικούς μοναδικούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας.

Πίνακας 10.5: Ταξινομημένα 21 δυναμικά επαγγέλματα ανά κλάδο ελληνικής οικονομίας, 4ο επίπεδο επαγγελμάτων

ΚΛΑΔΟΣ (ΣΤΑΚΟΔ-08)	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΕΠΑΓ-ΓΕΛΑΜΑ (ISCO=08)	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΡΥΘΜΟΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ	RANK	Best (=1) vs. Poor (=4) Practice based on average growth rate
21	Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών σ	818	Άλλοι χειριστές σταθερών εγκαταστάσεων και μηχανών παραγωγής	8,884501845	64	4
21	Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών σ	321	Τεχνικοί βοηθοί ιατρών και φαρμακοποιών	8,881413294	65	4
60	Δραστηριότητες προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών	413	Χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο	8,794178579	66	4
61	Τηλεπικοινωνίες	522	Πωλητές σε καταστήματα	8,791213725	67	4
31	Κατασκευή επίπλων	933	Εργάτες μεταφορών και αποθήκης	8,76875326	68	4
20	Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	911	Καθαριστές και βοηθοί οικιών, ξενοδοχείων και γραφείων	8,767466111	69	4
68	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	422	Υπάλληλοι πληροφόρησης πελατών	8,645333973	70	4
32	Άλλες μεταποιητικές δραστηριότητες	343	Επαγγελματίες του καλλιτεχνικού και πολιτιστικού τομέα και τ	8,43045208	71	4
55	Καταλύματα	334	Γραμματείς διοίκησης και ειδικευμένοι(-ες) γραμματείς	8,406055955	72	4
64	Δραστηριότητες χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, με εξαίρεση τις	523	Ταμίες και υπάλληλοι έκδοσης εισιτηρίων	8,361781566	73	4
11	Ποτοποιία	911	Καθαριστές και βοηθοί οικιών, ξενοδοχείων και γραφείων	8,351629085	74	4
58	Εκδοτικές δραστηριότητες	343	Επαγγελματίες του καλλιτεχνικού και πολιτιστικού τομέα και τ	8,27149844	75	4
02	Δασοκομία και υλοτομία	541	Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας	8,270843297	76	4

61	Τηλεπικοινωνίες	251	Σχεδιαστές και αναλυτές λογισμικού και εφαρμογών	8,109236305	77	4
19	Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου	932	Εργάτες μεταποίησης	8,097561474	78	4
47	Λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων	132	Διευθυντές μεταποίησης, εξόρυξης, κατασκευών και διανομής	8,082357118	79	4
56	Δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης	413	Χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο	8,056852114	80	4
82	Διοικητικές δραστηριότητες γραφείου, γραμματειακή υποστήριξη	333	Πράκτορες παροχής υπηρεσιών σε επιχειρήσεις	7,99520828	81	4
07	Εξόρυξη μεταλλευμάτων	833	Οδηγοί φορτηγών και λεωφορείων	7,975925224	82	4
03	Αλιεία και υδατοκαλλιέργεια	932	Εργάτες μεταποίησης	7,908866565	83	4
68	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	412	Γραμματείς (γενικών καθηκόντων)	7,862434041	84	4

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ· επεξεργασία συγγραφέων

Ο Πίνακας 10.5 δείχνει 21 δυναμικά επαγγέλματα της 1ης ομάδας, στο 4ο επίπεδο επαγγελμάτων. Με βάση την ανάλυση και την επεξεργασία των στοιχείων, κανείς μπορεί να παρατηρήσει ότι τα 21 αυτά επαγγέλματα ανήκουν σε 97 διαφορετικούς μοναδικούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας, με τον κλάδο 21 Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών να συμπεριλαμβάνει δύο διαφορετικά επαγγέλματα (818 Άλλοι χειριστές σταθερών εγκαταστάσεων και μηχανών παραγωγής και 321 Τεχνικοί βοηθοί ιατρών και φαρμακοποιών).

Με βάση την συνολική εικόνα που έχει αποκτηθεί για τα δυναμικά επαγγέλματα, τώρα μένει να αναλυθούν και οι δυναμικοί κλάδοι μέσω της RIS3, ώστε να μπορούν να δημιουργηθούν κατάλληλες πολιτικές απασχόλησης που θα ωθήσουν τους NEETs σε αναπροσανατολισμό των εργασιακών και των επαγγελματικών τους στρατηγικών.

10.1 Η στρατηγική έρευνας και τεχνολογίας για την έξυπνη εξειδίκευση

Η χώρα μας εκτόνωσε την εθνική και τις περιφερειακές στρατηγικές έρευνας και καινοτομίας για την έξυπνη εξειδίκευση. Η στρατηγική έρευνας και τεχνολογίας για την έξυπνη εξειδίκευση (Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation – RIS3) είναι μια ολοκληρωμένη ατζέντα οικονομικού μετασχηματισμού, προσαρμοσμένη στις ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής, η οποία:

Επικεντρώνει την πολιτική υποστήριξη και τις επενδύσεις σε εθνικές/περιφερειακές προτεραιότητες-κλειδιά, προκλήσεις και ανάγκες για μια ανάπτυξη βασισμένη στη γνώση.

Οικοδομεί πάνω στα δυνατά σημεία και συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας/περιφέρειας και το δυναμικό για αριστεία.

Υποστηρίζει την τεχνολογική καινοτομία και την καινοτομία τη βασισμένη στην πράξη και στοχεύει στην τόνωση των ιδιωτικών επενδύσεων.

Διασφαλίζει την πλήρη συμμετοχή των εταίρων (stakeholders) και ενθαρρύνει την καινοτομία και τον πειραματισμό.

Αυτό σημαίνει ότι οι φορείς χάραξης πολιτικής θα πρέπει να εμπλέξουν όλους τους τύπους παραγόντων στον χώρο της καινοτομίας [επιχειρήσεις, κέντρα τεχνολογίας (competence centres), πανεπιστήμια και δημόσιους φορείς, επιστημονικά και τεχνολογικά πάρκα, επιχειρηματικούς αγγέλους και φορείς επιχειρηματικών κεφαλαίων (venture capitalists), την κοινωνία των πολιτών κ.λπ.] σε μια επιχειρηματική διαδικασία για τον σχεδιασμό της στρατηγικής έξυπνης εξειδίκευσης.

Στην Ελλάδα εκπονήθηκαν μία εθνική και 13 περιφερειακές στρατηγικές έρευνας και καινοτομίας για την έξυπνη εξειδίκευση. Στο πλαίσιο της εκπόνησης των στρατηγικών αυτών, η χώρα και οι περιφέρειές της κλήθηκαν να εντοπίσουν τις δραστηριότητες εκείνες στις οποίες παρουσιάζουν ή είναι σε θέση να οικοδομήσουν ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα και σε αυτές που πρέπει να επικεντρώσουν τους διαθέσιμους πόρους και τις προσπάθειες, ώστε να καταστεί δυνατή η επίτευξη σημαντικών αναπτυξιακών αποτελεσμάτων. Η διερεύνηση που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της εκπόνησης της εθνικής στρατηγικής οδήγησε στον εντοπισμό οκτώ κλάδων στους οποίους η έρευνα και η καινοτομία μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη σημαντικού ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος (Πίνακας 10.6):²

Πίνακας 10.6: Τομεακές προτεραιότητες εθνικής στρατηγικής

Αγροτοδιατροφικό σύμπλεγμα
Υγεία - Φάρμακα
Τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών
Ενέργεια
Περιβάλλον και βιώσιμη ανάπτυξη
Μεταφορές
Υλικά - Κατασκευές
Τουρισμός - Πολιτισμός - Δημιουργικές βιομηχανίες

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ· επεξεργασία συγγραφέων

² https://www.espa.gr/elibrary/KYA82193_Ethniki_RIS3.zip

Σκοπός της εθνικής στρατηγικής έξυπνης εξειδίκευσης (RIS3) είναι η εστιασμένη παραγωγική ανασυγκρότηση της χώρας με βασικό πυλώνα την έρευνα, την τεχνολογική ανάπτυξη και την καινοτομία για την άμβλυση των περιφερειακών ανισοτήτων και τη δημιουργία βιώσιμης απασχόλησης με σεβασμό στον άνθρωπο και στην κοινωνία, στο περιβάλλον και στον πολιτισμό. Επίσης, η στρατηγική της έξυπνης εξειδίκευσης αναμένεται να συμβάλλει στη δημιουργία σταθερών σχέσεων εργασίας και γενικότερα στη διαμόρφωση των κατάλληλων συνθηκών για την αποτελεσματική αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας.

Από τη σύνθεση των δυναμικών κλάδων ανά περιφέρεια (RIS3) και των δυναμικών επαγγελματιών (ΕΛΣΤΑΤ), προκύπτουν κρίσιμα συμπεράσματα, απαραίτητα για τον επαγγελματικό αναπροσανατολισμό των ΝΕΕΤs. Να σημειωθεί ότι τα δυναμικά επαγγέλματα είναι ενδεικτικά και μπορούν να απορροφήσουν ένα σημαντικό πλεόνασμα από το απόθεμα των ΝΕΕΤs σε κάθε περιφέρεια της χώρας.

Ενδεικτικά, στην περιφέρεια Αττικής για το έτος 2019 καταγράφονται 97499 ΝΕΕΤs. Η Αττική, ως η μεγαλύτερη μητροπολιτική περιφέρεια της χώρας, συγκεντρώνει τον μεγαλύτερο αριθμό ΝΕΕΤs σε σχέση με κάθε άλλη περιφέρεια της χώρας. Δυναμικοί τομείς προτεραιότητας αποτελούν: α) *Δημιουργική οικονομία*.³ Οι κλάδοι που εντάσσονται στη Δημιουργική Οικονομία είναι αυτοί του πολιτισμού (θέατρα, τέχνες, πολιτισμική κληρονομιά, αρχαιολογικοί χώροι, πολιτιστικά κέντρα κ.λπ.), της χειροτεχνίας (παραδοσιακή και νέα, κεραμικά, κόσμημα κ.ά.), του λογισμικού και των εφαρμογών ΤΠΕ στους τομείς της διασκέδασης, της μάθησης του πολιτισμού κ.ο.κ. (π.χ. ανάπτυξη εφαρμογών και τεχνολογιών παιγνίων, δημιουργία υπηρεσιών και περιεχομένου – mobile apps, e-learning κ.λπ.), της παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο και πολυμεσικού ψηφιακού περιεχομένου και των ραδιοηλεκτρονικών εκπομπών. Επίσης, η δημιουργικότητα και ο πολιτισμός αφορούν δραστηριότητες όπως της γαστρονομίας, της ένδυσης και υπόδησης, του βιομηχανικού σχεδιασμού. Τέλος, ο κλάδος του τουρισμού και της αναψυχής ανήκει στον ευρύτερο τομέα σχεδιασμού και παραγωγής-παροχής εμπειρίας (βιωμάτων) σε ποικίλες μορφές, όπως τουρισμό αναψυχής, γαστρονομικό και οινικό, πολιτιστικό, θρησκευτικό, αθλητικό, περιβαλλοντικό τουρισμό κ.ο.κ. β) *Γαλάζια οικονομία*.⁴ Η Γαλάζια Οικονομία αποτελεί αντικείμενο μακροπρόθεσμης στρατηγικής για τη στήριξη της βιώσιμης ανάπτυξης του θαλάσσιου και ναυτιλιακού τομέα στην ΕΕ. Η στρατηγική αυτή αναγνωρίζει ότι οι θάλασσες και οι ωκεανοί είναι μοχλοί της ευρωπαϊκής οικονομίας, με μεγάλο δυναμικό για καινοτομία και ανάπτυξη. γ) *Βιώσιμη οικονομία των αναγκών*.⁵ Ο τομέας αυτός αφορά τη βελ-

3 Ο όρος «Δημιουργική Οικονομία» αναφέρεται στην κοινωνικοοικονομική προοπτική δραστηριοτήτων έντασης δημιουργικότητας και γνώσης. Πυρήνας της Δημιουργικής Οικονομίας είναι οι Πολιτισμικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από τις τέχνες, τον πολιτισμό, τις επιχειρήσεις και την τεχνολογία. Κοινό τους στοιχείο είναι ότι μετασχηματίζουν τη δημιουργικότητα σε αξία χρήσης που βελτιώνει τη ζωή των πολιτών και τη λειτουργία των οργανισμών.

4 Η Γαλάζια Οικονομία περιλαμβάνει τις δραστηριότητες που σχετίζονται με το υδάτινο περιβάλλον, με αιχμή τη ναυτιλία, την αλιεία, τον παράκτιο τουρισμό, τη διαχείριση του υδάτινου περιβάλλοντος και τις συναφείς δραστηριότητες. Περιλαμβάνει επίσης την παραγωγή ενέργειας από ΑΠΕ, όπως η κυματική ενέργεια, ο ειδικός τουρισμός (π.χ. καταδυτικός τουρισμός σε ναυάγια), μουσεία με θέμα τη ναυτιλία, η ναυπηγική τέχνη, η προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος, η καταγραφή/εξερεύνηση του θαλάσσιου κόσμου. Συνδέεται με επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις στη (θαλάσσια) βιολογία-βιοχημεία-βιοτεχνολογία, στα νέα υλικά, τις ΤΠΕ, την τεχνολογία διαστήματος, τις νέες μορφές τουρισμού, τη θαλάσσια-υποβρύχια αρχαιολογία και ιστορία κ.ο.κ.

5 Όλα τα παραπάνω αποκτούν νόημα μόνον όταν υπηρετούν την κορυφαία στόχευση της «Βιώσιμης Οικονομίας των Αναγκών», δηλαδή της οικοδόμησης της ποιότητας ζωής σε κάθε πτυχή τη καθημερινής λειτουργία

τίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της περιφέρειας Αττικής. Έχει στόχο να καταστεί η περιφέρεια Αττικής αξιοβίωτη, μέσω της ανάπτυξης και εφαρμογής τεχνολογιών «έξυπνης πόλης» και «έξυπνης γειτονιάς», της διαχείρισης των στερεών και υγρών αποβλήτων, της εξοικονόμησης ενέργειας και της παραγωγής ενέργειας από ΑΠΕ, αξιοποιώντας τον αγροβιομηχανικό τομέα και την ενεργό πολιτική διατροφής. Αφορά επίσης τον κλάδο της υγείας και τη βιομηχανία του φαρμάκου, η οποία έχει δυναμική παρουσία στην Αττική.⁶

Συμπεράσματα

Οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης στην Ελλάδα έχουν στόχο να «αυξήσουν τις ευκαιρίες απασχόλησης των ατόμων που αναζητούν εργασία και να βελτιώσουν την αντιστοιχία μεταξύ θέσεων εργασίας και εργαζομένων» (European Commission, 2016). Η μελέτη αναλύει την κατάσταση των NEETs εστιάζοντας σε τρία διαφορετικά θέματα: α) στο θεωρητικό πλαίσιο των NEETs, β) στην παρουσίαση των δυναμικών κλάδων και των δυναμικών επαγγελμάτων και, με βάση αυτά, γ) σε συγκεκριμένες πολιτικές απασχόλησης και κατάρτισης για την απορρόφηση των NEETs. Αρχικά παρουσιάσαμε τις κύριες έννοιες, ώστε να διασφαλίσουμε ότι οι ιδέες και οι έννοιες που χρησιμοποιούνται είναι κατανοητές. Έτσι, ο ορισμός των λέξεων και των κύριων εννοιών ήταν το πρώτο βήμα. Αμέσως αφού περιορίσαμε τα θεμελιώδη στοιχεία, προχωρούμε στη θεωρητική δομή. Σε αυτό το σημείο αναδείχθηκαν και οι πιθανές διαδρομές για τον μελλοντικό ρόλο των εκπαιδευτικών συστημάτων όσον αφορά την αντιμετώπιση του προβλήματος των NEETs. Απαντώντας στο ερώτημα που αφορά για ποιον λόγο τα συστήματα έχουν διαμορφωθεί έτσι όπως είναι σήμερα και πώς προσαρμόστηκαν, μπορούμε να προσπαθήσουμε κατά προσέγγιση μια σειρά επιλογών στο μέλλον. Μπορεί να μας βοηθήσει να αντιληφθούμε τις διάφορες τροχιές που ακολουθούνται από τα εκπαιδευτικά συστήματα. Διαφορετικοί κοινωνικοί και πολιτιστικοί κανόνες μπορεί να είναι ζωτικής σημασίας για την εύρεση εργασίας.

Στη συνέχεια, προχωρήσαμε από μια θεωρητική και ιστορική προσέγγιση σε μια ποσοτική περιγραφή της παρούσας κατάστασης σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Για αυτόν τον σκοπό χρησιμοποιήσαμε τα υπάρχοντα στατικά δεδομένα από την ΕΛΣΤΑΤ και την ΕΕ (Eurostat). Χρησιμοποιήσαμε τα δεδομένα πολλών διαφορετικών δεικτών ως πυλώνες για να υποστηρίξουμε ότι οι NEETs επηρεάζονται από πολλές πτυχές.

Οι περιφέρειες της μελέτης μοιράζονται πολλά κοινά οικονομικά προβλήματα, όπως το σημαντικό ποσοστό ανέργων, αλλά διαφέρουν και σε άλλες πτυχές, όπως ποιοι τομείς είναι σημαντικοί με βάση τα τοπικά υποδείγματα ανάπτυξης. Υπήρξαν επίσης διαφορές στα πρότυπα απασχόλησης και στις οικονομικές μεταβλητές με την πάροδο του χρόνου, ενώ η επίδραση της οικονομικής κρίσης από το 2008/09 φαίνεται να έχει διαφορετικό αντίκτυπο ανά περιφέρεια.

της ατομικής και κοινωνικής ζωής. Οι προκλήσεις που αφορούν την ποιότητα ζωής περιλαμβάνουν εξαιρετικά ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων: υγεία, παιδεία, διατροφή, ενέργεια, αναψυχή και τουρισμό, περιβαλλοντική προστασία και διαχείριση, αστική λειτουργία, μεταφορές και χωρικές παρεμβάσεις, δημόσιες υπηρεσίες και τη δημοκρατική λειτουργία της κοινωνίας και του κράτους. Οι δυνατότητες ανάπτυξης σχετικών δραστηριοτήτων αφορούν τόσο στην αντιμετώπιση των οξυτάτων κοινωνικών και περιβαλλοντικών προκλήσεων όσο και την ανάπτυξη λύσεων και τεχνολογικών ικανοτήτων με διεθνή εμβέλεια.

⁶ https://www.espa.gr/elibrary/RIS3_Attiki_2014-2020_30_06_2015.zip

Μερικά από τα χαρακτηριστικά που ανακαλύψαμε και συνδέσαμε με την κατάσταση των NEETs αναφέρονται στη συνάφεια των πολιτιστικών στοιχείων που επηρεάζουν την οικονομία. Για παράδειγμα, οι δείκτες για την εξάρτηση από την εκτεταμένη οικογενειακή δομή. Μέσω πλούσιου εμπειρικού υλικού, παρουσιάσαμε τα διαφορετικά προφίλ των NEETs. Το επίπεδο εκπαίδευσης ποικίλλει εντός της ομάδας των NEETs.

Η ετικέτα «NEET» περιλαμβάνει άτομα με πολύ διαφορετικά χαρακτηριστικά. Οι διαφορετικές τροχιές ανάπτυξης στις περιφέρειες και οι ανισότητες στις οικονομικές, εκπαιδευτικές και πολιτιστικές δομές, διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο. Ως συνολικά συμπεράσματα, παρατηρείται ότι καμία μεμονωμένη πολιτική δεν μπορεί να λύσει το πρόβλημα των NEETs. Το πρόβλημα της ανεργίας και του αποκλεισμού των νέων προκύπτει από μια περίπλοκη κατάσταση, όπου πολλοί παράγοντες καθορίζουν από κοινού το αποτέλεσμα, άμεσα και έμμεσα. Μερικοί παράγοντες φαίνονται να είναι σταθεροί με την πάροδο του χρόνου, ενώ κάποιοι άλλοι να εξαρτώνται από άλλα κοινωνικά στοιχεία, όπως η έννοια της εκπαίδευσης ή της κοινωνικής εμπιστοσύνης σε δημόσια ιδρύματα. Σημαντικό εμπόδιο αποτελεί η αποτελεσματική εφαρμογή κοινωνικών πολιτικών που απευθύνεται στους NEETs. Κρίσιμο ζήτημα είναι πώς συνδέονται οι δεξιότητες των χρηστών και των αναγκών της αγοράς. Δηλαδή πως η προσφορά εργασίας των NEETs συναντάει τη ζήτηση μέσα στην αγορά. Αποτελεί σημαντικό ζήτημα η παροχή κατάλληλης εκπαίδευσης και εργασιακής εμπειρίας, καθώς συχνά η επιδότηση εργασίας για τους NEETs χρησιμοποιείται ως όχημα για φθηνή εργασία και δεν συνδέεται με παροχή πραγματικών δεξιοτήτων στους νέους.

Μεθοδολογικά, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η ενσωμάτωση της περιφερειακής οπτικής δίνει προστιθέμενη αξία στη μελέτη, διότι μας βοήθησε να κατανοήσουμε την προσαρμογή της πολιτικής στο προφίλ των NEETs στην περιοχή τους ή στις ανάγκες των εταιρειών σε κάθε περιφέρεια. Πράγματι, ορισμένα διαρθρωτικά προβλήματα έγιναν αντιληπτά λόγω της περιφερειακής αυτής οπτικής.

Η οικονομική ιστορία επιβεβαιώνει ότι οι οικονομικές κρίσεις είναι επαναλαμβανόμενες. Από αυτή την εμπειρία, πολλά μαθήματα μπορούν να αντληθούν. Οι καλύτερες συντονισμένες προσπάθειες και η βελτιωμένη αξιολόγηση των υφιστάμενων προσπαθειών είναι αποτελεσματικές για τη δημιουργία αποτελεσματικών πολιτικών απασχόλησης. Αν τα εκπαιδευτικά συστήματα δεν παρέχουν στους νέους τις δεξιότητες που χρειάζονται για να βρουν θέσεις εργασίας στην αγορά, αν οι άνθρωποι δεν κάνουν κατάλληλη χρήση των υπάρχοντων οργανισμών και φορέων για επαγγελματική και κοινωνική ένταξη, αν οι πολιτιστικές αξίες εμποδίζουν ενδεχόμενες ευκαιρίες για εύρεση εργασίας, πολλά πράγματα πρέπει να προσαρμοστούν στην τρέχουσα κατάσταση. Μόνο με αυτόν τον τρόπο οι πολιτικές για τους NEETs ενδέχεται να επιτύχουν καλύτερα αποτελέσματα στο μέλλον.

Ενδεικτική
βιβλιογραφία/
Αναφορές

Alfieri, S., Rosina, A., Sironi, E., Marta, E. and Manzana, D. (2015). "Who are Italian "Neets"? Trust in institutions, political engagement, willingness to be activated and attitudes toward the future in a group at risk for social exclusion. *Rivista Internazionale di Scienze Sociali*, 285-306.

Arntz, M., Gregory, T. and Zierahn, U. (2016). "The risk of automation for jobs in OECD countries: A comparative analysis", OECD Social, Employment, and Migration Working Paper 189, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/5jlz9h56dvq7-en>.

Artner, A. (2013). "Is youth unemployment really the major worry?", *Debatte: Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, 21 (2-3), pp. 183-205.

Barnes, T. J. and Sheppard, E. (2010). "Nothing includes everything': towards engaged pluralism in Anglophone economic geography", *Progress in Human Geography*, 34 (2), pp. 193-214.

Bergene, A. C., Endresen, S. B. and Knutsen, H. M. (eds). (2010). *Missing links in labour geography*, Aldershot: Ashgate Publishing, Ltd.

Boschma, R. (2017). "Relatedness as driver of regional diversification: A research agenda", *Regional Studies*, 51 (3), pp. 351-364.

Brynjolfsson, E. and McAfee, A. (2011). *Race Against the Machine: How the Digital Revolution is Accelerating Innovation, Driving Productivity, and Irreversibly Transforming Employment and the Economy*, Lexington, Massachusetts: Digital Frontier Press.

Burawoy, M. (1985). *The politics of production: Factory regimes under capitalism and socialism*. London: Verso.

Carmeci, L. and Mauro, L. (2003). "Long Run Growth and Investment in Education: Does Unemployment Matter?" *Journal of Macroeconomics*, 25, pp. 123-137.

Caroleo, F. E. and Pastore, F. (2007). "The youth experience gap: Explaining differences across EU countries", *Quaderni del Dipartimento di Economia, Finanza e Statistica*, 41, http://www.ec.unipg.it/DEFS/uploads/quaderno41web_001.pdf; accessed July, 2019.

Castells, M. (2011). *The power of identity: The information age: Economy, society, and culture (Vol. 2)*. New Jersey: John Wiley & Sons.

Castree, N., Coe, N., Ward, K. and Samers, M. (2004). *Spaces of Work: Global Capitalism and Geographies of Labour*. London: SAGE.

Cerny, P. G. (1997). "Paradoxes of the competition state: the dynamics of political globalization", *Government and opposition*, 32 (2), pp. 251-274.

Clark, K. B. and Summers, L. (1978). "The Dynamics of Youth Unemployment." NBER w0274.

CNBC (2014). Taxes, multinational firms & Luxembourg- revealed. Consulted on 4th October 2015 from: <http://www.cnn.com/2014/11/06/taxes-multinational-firms-luxembourg-revealed.html>

Cochrane, A. (1993). *Whatever happened to local government?* Open University Press.

Cockburn, C. (1977). "The local state: management of cities and people", *Race & Class*, 18 (4), pp. 363-376.

Coe, N. M. and Kelly, P. F. (2000). Distance and discourse in the local labour market: The case of Singapore. *Area*, 32 (4), pp. 413-422.

Cox, K. R. (1998). "Spaces of dependence, spaces of engagement and the politics of scale, or: looking for local politics", *Political geography*, 17 (1), pp. 1-23.

Crescenzi, R. and Rodriguez-Pose, A. (2011). *Innovation and Regional Growth in the European Union*. London: Springer

Crescenzi, R., Luca, D. and Milio, S., 2016. The geography of the economic crisis in Europe: national macroeconomic conditions, regional structural factors and short-term economic performance. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 9(1), pp.13-32.

Curran, W. (2004). "Gentrification and the nature of work: exploring the links in Williamsburg, Brooklyn", *ENVIRONMENT AND PLANNING A*, 36, pp.1243-1258.

Curran, W. (2007). "From the Frying Pan to the Oven': Gentrification and the experience of industrial displacement in Williamsburg, Brooklyn. *Urban Studies*, 44 (8), pp. 1427-1440.

Curran, W. and Hanson, S. (2005). "Eroding the local in a global city", *Urban Geography*, 26 (6), pp. 461-482.

Davin, D. (1999). *Internal migration in contemporary China*. London: MacMillan Press.

DeLanda, M. (2006). *A new philosophy of society: Assemblage theory and social complexity*. New York: A&C Black.

Dicken, P. (2011). *Global Shift: Mapping the changing contours of the world economy*. London: Sage.

Drakaki, M., Papadakis, N., Kyridis, A. and Papargyris, A. (2013). "The NEET's profile in Greece", in N. Papadakis, (ed.), *Absents' Barometer: The NEETs (Young People Not in Education, Employment or Training) in Greece* (pp. 209-240), Athens: Sideris.

Drakaki, M., Papadakis, N., Kyridis, A. and Papargyris, A. (2014). "Who's the Greek Neet? Neets' profile in Greece: parameters, trends and common characteristics of a heterogeneous group", *International Journal of Humanities and Social Science*, 4(6), pp. 240-254.

Dussel, E. (2001). "The four drafts of Capital: Toward a new interpretation of the dialectical thought of Marx", *Rethinking Marxism*, 13 (1), pp. 10-26.

Mascherini, M., Salvatore, L., Meierkord, A., & Jungblut, J. M. (2012). "NEETs: Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe". (Eurofound 2012) Luxembourg: Publications Office of the European Union..

Mascherini, M., & Ledermaier, S. (2016). Exploring the diversity of NEETs. (Eurofound 2016) Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Commission (2005a). EU Implementation of the "Education & Training 2010". Work Programme since the 2004 Joint Interim Report, Brussels: EC DG EAC {1 December 2005- EAC/A1/SV D(2005)}.

European Commission (2005b). Commission Staff Working Document: Annex to the Communication "Draft 2006 Joint Report on progress on implementing the Education and Training 2010 Work Programme". Brussels: E.C. DG EAC.

European Commission (2010a). Communication from the Commission: EUROPE 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, Brussels, 3.3.2010, COM (2010) 2020, available at: <https://www.eea.europa.eu/policy-documents/com-2010-2020-europe-2020>; accessed March, 2019.

European Commission (2010b). Europe 2020-Overview, available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/europe-2020-indicators>, accessed March, 2019.

European Commission (2012). Accompanying the document Proposal for a Council Recommendation on Establishing a Youth Guarantee. Brussels. Commission Staff Working Document. December 5, 2012 SWD (2012) 409 final {COM(2012) 729 final}.

European Commission (2016a). Analysis of the Youth Guarantee in EU Member States-Short Analytical Web Note 2/201, available at: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/11d2cc2e-e84a-11e6-ad7c-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source118279942>; accessed March, 2019.

Eurostat (2019a). Glossary: Young people neither in employment nor in education and training; available at:

Eurostat (2019b); available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Statistics_on_young_people_neither_in_employment_nor_in_education_or_training; accessed March, 2019

- Fan, C. C. (2008). "China on the Move: Migration, the State, and the Household", *The China Quarterly*, 196, pp. 924-956.
- Florida, R. (2002). "The economic geography of talent", *Annals of the Association of American geographers*, 92 (4), pp. 743-755.
- Freeman, R. B. and Wise, D. (eds) (1980). *The Youth Labour Market Problem: Its Nature, Causes and Consequences*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Frey, C. B. and Osborne, M.A. (2013). "The future of employment: How susceptible are jobs to computerisation?", *Oxford Martin School Working Papers* 1/9/2013, <https://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/downloads/academic/future-of-employment.pdf> (accessed: 17/6/2017).
- Fröbel, F., Heinrichs, J. and Kreye, O. (1981). *The new international division of labour*. Cambridge: Cambridge Books.
- Furlong, A. (2006). "Not a very NEET solution: representing problematic labour market transitions among early school-leavers", *Work, employment and society*, 20 (3), pp. 553-569.
- Ghellab, Y. (1998). Minimum Wages and Youth Unemployment. Employment and Training Papers 26. Labour Law and Labour Relations Branch Action Programme on Youth Unemployment Employment and Training Department. International Labour Office (ILO) Geneva.
- Gialis, S. (2005a). *Study on flexible/informal employment in the area of Thessaloniki: first steps towards the establishment of a Geographical Observatory of Labour Relations*, Thessaloniki: Macedonian Labour Institute/Workforce Centre (in Greek).
- Gialis, S. (2005b). "Spatial divisions of informal forms of work in the contemporary Greek socioeconomic formation", *Aeihoros*, 6, pp. 70-105.
- Gialis, S. (2014). *Recession and atypical employment: a focus on contemporary Greek metropolitan regions. Greek capitalism in crisis: Marxist analyses*, London: Routledge.
- Gialis, S. and Herod, A. (2015). Labor Geography. [ebook] Athens: Hellenic Academic Libraries Link, available at: <http://hdl.handle.net/11419/4073>; accessed September, 2019 (in Greek).
- Gialis, S. and Leontidou, L. (2016). "Antinomies of flexibilization and atypical employment in Mediterranean Europe: Greek, Italian and Spanish regions during the crisis", *European Urban and Regional Studies*, 23 (4), pp. 716-733.
- Gialis, S. and Tsampra, M. (2015). "The diverse regional patterns of atypical employment in Greece: Production restructuring, re-/deregulation and flexicurity under crisis", *Geoforum*, 62, pp. 175-187.

Gialis, S., Gourzis, K. and Underthun A. (2017). "Going under-employed": Industrial and regional effects, specialization and part-time work across recession-hit Southern European Union regions, *European Urban and Regional Studies*.

Gialis, S., Gourzis, K., & Underthun, A. (2018). 'Going under-employed': Industrial and regional effects, specialization and part-time work across recession-hit Southern European Union regions. *European Urban and Regional Studies*, 25(3), 300-319.

Gialis, S., Paitaridis, D., Seretis, S., Ioannides, A. and Underthun, A. (2020). "In what terms and at what cost resilient? 'Unregulated flexibilization' in regional 'troubled waters'", *European Planning Studies*, 28 (1), pp.166-191.

Giannakis, E. and Bruggeman, A. (2017). "Determinants of regional resilience to economic crisis: A European perspective", *European Planning Studies*, 25 (8), pp. 1394-1415.

Gibson-Graham, J. K. (1996). "Querying globalization". *Rethinking Marxism*, 9 (1), pp. 1-27.

Giddens, A. (2013). *The consequences of modernity*, New Jersey: John Wiley & Sons.

GPO and KEADIK, (2012). Project "Absents' Barometer": Detection, classification and empirically founded policy proposals to tackle the new form of social vulnerability: the NEETs (Young People Not in Education, Employment or Training). Deliverable 3.1a: Report on the NEET population in Greece, in terms of age, sex, ethnicity (immigrants without Greek nationality), urbanity, educational level and administrative region (first phase of the quantitative study) (G).

Guest, K. J. (2011). "From Mott Street to East Broadway: Fuzhounese Immigrants and the Revitalization of New York's Chinatown", *Journal of Chinese Overseas*, 7 (1), pp. 24-44.

Harvey D. (2007). *Limits to Capital*, London: Verso.

Harvey D. (2010). *A Companion to Marx's Capital*, London: Verso.

Harvey, D. (1985). *The urbanization of capital*. Oxford: Blackwell.

Harvey, D. (1996). *Justice, Nature and the Geography of Difference*, Oxford: Blackwell.

Harvey, D. (2006). *Spaces of Global Capitalism: Towards a Theory of Uneven Geographical Development*, Verso: London.

Herod A. (2012). "Workers as geographical actors", *Labor History*, 53 (3).

Herod, A. (2001). *Labor geographies: Workers and the landscapes of capitalism*, New York: Guilford Press.

Hirschman, A.O. (1958). "Interregional and international transmission of economic growth", *The Strategy of Economic Development*, cap, 6.

- Horemans, J. (2018). "A typical employment and in-work poverty", in H. Lohmann and I. Marx (eds.),
- [https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Glossary:Young_people_neither_in_employment_nor_in_education_and_training_\(NEET\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Glossary:Young_people_neither_in_employment_nor_in_education_and_training_(NEET)); accessed March, 2019.
- Hudson, R. and Sadler, D. (1986). "Contesting works closures in Western Europe's old industrial regions: Defending place or betraying class", In *Production, Work, Territory and the Geographical Anatomy of Industrial Capitalism* (pp. 172-93), London: Allen & Unwin,
- Hudson, R. (2001). *Producing places*, New York: Guilford Press.
- Hyman, R. (1999). "Imagined solidarities: can trade unions resist globalization?", *Globalization and labour relations*, pp. 94-115.
- Hymer, S. (1972). "The internationalization of capital", *Journal of economic issues*, pp. 91-111.
- ILO (2019). Definitions of Employment, Labour force & Unemployment; available at: https://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/statistics-overview-andtopics/WCMS_470295/lang--en/index.htm
- ILO (2020). Social Dialogue and the Future of Work. Global Deal for Decent Work & Inclusive Growth - Thematic Brief, Report.
- Jonas, A. E. (1996). "Local labour control regimes: uneven development and the social regulation of production", *Regional Studies*, 30 (4), pp. 323-338.
- Kalleberg, A. L. (2009). "Precarious work, insecure workers: Employment relations in transition", *American Sociological Review*, 74 (1), pp. 1-22. doi:10.1177/000312240907400101.
- Kizos, T., Emmanouil, E., Gialis, S., Papageorgiou, I., Avagianou, A., Poulimas M. and Iosifides, T. (2020). Transnational Report on the impact of employment policies on young NEETs: tackling youth disengagement through understanding the flexibilization- regional resilience nexus. Technical Report, Project: YOUTHShare - A Place for Youth in Mediterranean EEA: Resilient and Sharing Economies for NEETs.
- Kotroyannos, D., Lavdas, K. A., Papadakis, N., Kyridis, A., Theodorakos, P., Tzagkarakis, S. I. and Drakaki, M. (2015). "An Individuality in Parenthesis? Social Vulnerability, Youth and the Welfare State in Crisis: On the Case of Neets, In Greece, Within the European Context", *Studies in Social Sciences and Humanities*, 3 (5), pp. 268-279.
- Latour, B. (1996). "On actor-network theory: a few clarifications", *Soziale welt*, 369-381.
- Lee, R. (2010). *Economic society/social geography. The SAGE Handbook of Social Geographies*, 205.

- Lefebvre, H. (1991). *The production of space (Vol. 142)*. Blackwell: Oxford.
- Levy, F. and Murnane, R. J. (2004). *The New Division of Labor: How Computers Are Creating the Next Job Market*, Princeton/Oxford: Princeton University Press.
- MacKinnon, D., Dawley, S., Pike, A. and Cumbers, A. (2019). "Rethinking path creation: A geographical political economy approach", *Economic Geography*, 95 (2), pp. 113-135.
- Macmillan, L. (2014). "Intergenerational worklessness in the UK and the role of local labour markets", *Oxford Economic Papers*, 66, pp. 871-889.
- Manyika, J., Lund, S., Chui, M., Bughin, J., Woetzel, J., Batra, P., ... and Sanghvi, S. (2017). *Jobs lost, jobs gained: Workforce transitions in a time of automation*. McKinsey Global Institute, 150.
- Gialis, S., Gourzis, K. and Underthun, A., 2018. 'Going under-employed': Industrial and regional effects, specialization and part-time work across recession-hit Southern European Union regions. *European Urban and Regional Studies*, 25(3), pp.300-319.
- Martin, R., 2012. Regional economic resilience, hysteresis and recessionary shocks. *Journal of economic geography*, 12(1), pp.1-32.
- Martin, R. and Sunley, P. (2014). "Towards a developmental turn in evolutionary economic geography?", *Regional Studies*, 49, pp. 712-732.
- Martin, R., Sunley, P. and Wills, J. (2012). *Union retreat and the regions: The shrinking landscape of organized labour*. London: Routledge.
- Massey D. (1996). *Spatial Divisions of Labour: Social Structures and the Geography of Production*, London: Macmillan.
- Merrifield, A. (1993). "Place and space: A Lefebvrian reconciliation", *Transactions of the institute of British geographers*, pp. 516-531.
- Miller, D. (1995). "Consumption and commodities", *Annual Review of Anthropology*, pp. 141-161.
- Mion, G. and Naticchioni, P. (2009). "The spatial sorting and matching of skills and firms", *Canadian Journal of Economics/Revue canadienne d'économique*, 42 (1), pp. 28-55.
- Mittelman, J. H. (1995). "Rethinking the international division of labour in the context of globalization", *Third World Quarterly*, 16 (2), pp. 273-296.
- Myrdal, G. (1957). *Economic theory and under-development regions*. London: Gerald Duckworth.
- Myrdal, G. (1962). *Challenge to Affluence*, New York: Pantheon Books.

Nelson, L., Trautman, L. and Nelson, P. B. (2015). "Latino Immigrants and Rural Gentrification: Race, Illegality and Precarious Labor Regimes in the United States", *Annals of the Association of American Geographers*, 105 (4), pp. 841-858.

OECD (2018). Skills for Jobs (2018).

OECD (2018). Youth not in employment, education or training (NEET) (indicator).doi: 10.1787/72d1033a-en; accessed February, 2019.

OECD (2018). Job creation and local economic development 2018: Preparing for the future of work.

OECD (2019a). Unemployment rate (indicator). doi: 10.1787/997c8750-en; accessed March, 2019.

OECD (2019b). Youth unemployment rate (indicator). doi: 10.1787/c3634df7-en, accessed March, 2019.

O'Higgins, N. (1997). "The challenge of youth unemployment", *International Social Security Review*, 50 (4), pp. 63-93.

O'Higgins, N. (2001). Youth unemployment and employment policy: A global perspective. O'Higgins, (2001).

Paitaridis, D. (2018). Division of labour, productivity, and competitiveness of the Greek tradable

Palloix, C. (1975). *L'internationalisation du capital: Eléments critiques (Vol. 23)*, Paris: François Maspero.

Papadakis, N. (2013). "NEETs in Europe: Convergences and divergences", In N. Papadakis (ed.), *Absent's Barometer: NEETs (Young People Not in Education, Employment or Training) in Greece* (pp. 15-76), Athens: Sideris (in Greek).

Peck, J. (1996). *Work-place: The social regulation of labor markets*. New York: Guilford Press.

Peck, J. A. and Tickell, A. (1992). "Local modes of social regulation? Regulation theory, Thatcherism and uneven development. *Geoforum*", 23 (3), pp. 347-363.

Perroux, F. (1955). "A note on the notion of growth pole", *Applied Economy*, 1 (2), pp. 307-320.

Pouliakas, K. and Branka, J. (2020). *EU jobs at highest risk of Covid-19 social distancing: Is the pandemic exacerbating the labour market divide?*, Luxembourg: Publications Office of the European Union. Cedefop working paper; No 1.

Quijano, A. (2000). "Coloniality of power and Eurocentrism in Latin America", *International Sociology*, 15 (2), pp. 215-232.

- Quijano, A. (2007). "Coloniality and modernity/rationality", *Cultural studies*, 21 (2-3), pp. 168-178.
- Quintano, C., Mazzocchi, P. and Rocca, A. (2018). "The determinants of Italian NEETs and the effects of the economic crisis", *Genus*, 74 (1), p. 5.
- Rice, P.O. (1986). "Juvenile Unemployment, Relative Wages and Social Security in Great Britain", *The Economic Journal*, 96, pp. 352-374.
- RT (2014). Apple, Facebook & Amazon multi-billion 'Double Irish' tax loophole closed. Consulted on October 4th 2015 from: <https://www.rt.com/business/195900-ireland-taxes-budget-austerity/>
- Ruesga-Benito, S.M., González-Laxe, F. and Picatoste, X. (2018). "Sustainable development, poverty, and risk of exclusion for young people in the European Union: The Case of NEETs", *Sustainability*, 10 (12), p. 4708.
- Sacchetti, S. and Tortia, E. (2015). "The extended governance of cooperative firms: Inter-firm coordination and consistency of values", *Annals of Public and Cooperative Economics* .
- Salvà-Mut, F., Tugores-Ques, M. and Quintana-Murci, E. (2018). "NEETs in Spain: an analysis in a context of economic crisis", *International Journal of Lifelong Education*, 37 (2), pp. 168-183.
- Saxenian, A. (1996). *Regional advantage*. Harvard: Harvard University Press.
- Sheppard, E. (2011). "Geographical political economy", *Journal of Economic Geography*, 11 (2), pp. 319-331.
- Sheppard, E. (2015). "Thinking geographically: globalizing capitalism and beyond", *Annals of the Association of American Geographers*, 105 (6), pp. 1113-1134.
- Sheppard, E. (2018). "Heterodoxy as orthodoxy: Prolegomenon for a geographical political economy", in *The new Oxford handbook of economic geography* .
- Sheppard, E. (2019). *Sociospatial Dialectic*. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Urban and Regional Studies*, 1-5.
- Simões, F. (2018). "How to involve rural NEET youths in agriculture? Highlights of an untold story", *Community Development*, 49 (5), pp. 556-573.
- Simões, F., Meneses, A., Luís, R. and Drumonde, R. (2017). "NEETs in a rural region of Southern Europe: Perceived self-efficacy, perceived barriers, educational expectations, and vocational expectations", *Journal of Youth Studies*, 20 (9), pp. 1109-1126. doi:10.1080/13676261.2017.1311403, accessed February, 2019

Smith, N. (1993). "Homeless/global: Scaling places", in J. Bird, B. Curtis, T. Putnam, G. Robertson and L. Tickner (eds), *Mapping the Futures: Local Cultures, Global Change* (pp. 87-119), London: Routledge.

Soja, E. W. (1980). "The socio-spatial dialectic", *Annals of the Association of American geographers*, 70 (2), pp. 207-225.

Solimano, A. (2002). *Globalizing talent and human capital: implications for developing countries* (Vol. 15). New York: United Nations Publications.

Storper, M. and Walker, R. (1989). *The capitalist imperative: Territory, technology, and industrial growth*. Oxford: Blackwell.

Swyngedouw, E. (1989). "The heart of a place", *Geografiska Annaler*, 71B, pp. 31-42.

Swyngedouw, E. (1997). "Neither global nor local", in K. Cox (ed.), *Spaces of Globalisation* (pp. 137-66), New York: Guilford.

Swyngedouw, E. (2000). "Elite power, global forces, and the political economy of 'glocal' development", in G. Clark, M. Feldman and M. Gertler (eds), *The Oxford Handbook of Economic Geography* (pp. 541-558). Oxford: Oxford University Press.

The Washington Post (2014). Why Belarus wants to bring 'serfdom' back. Retrieved on October 4th 2015 from <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/06/05/why-belarus-wants-to-bring-serfdom-back/>

Thrift, N. (2008). "A perfect innovation engine: The rise of the talent world", *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory*, 9 (1), pp. 115-140.

Thurlby-Campbell, I. and Bell, L. (2017). *Agency, structure and the NEET policy problem: the experiences of young people*. New York: Bloomsbury Publishing.

Vancea, M. and Utzet, M. (2018). "School-to-work transition: The case of Spanish NEETs", *Journal of Youth Studies*, 21 (7), pp. 869-887.

Zuccotti, C.V. and O'Reilly, J. (2019). "Ethnicity, gender and household effects on becoming NEET: An intersectional analysis", *Work, employment and society*, 33(3), pp. 351-373, accessed March, 2019.

Αργείτης, Γ., Κορατζάνης, Ν., Παϊταρίδης, Δ., Πασσάς, Κ. και Πιέρρος, Χ. (2018). *Η Α(Υ)τα Πατη των Προγραμμάτων Οικονομικής Προσαρμογής της Ελλάδας*, Αθήνα: Παπαζήσης.

Γεωργακοπούλου, Β. (1996). *Επιχειρηματικές και Εργατικές Ευελιξίες: έννοιες, βασικές διαστάσεις και επιλογές σε σύγχρονες συνθήκες*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Γκιάλης, Σ. και Herod, A. (2015). Γεωγραφία της εργασίας [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνοδος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/4073>.

Ευστράτογλου, Α. (2018). *Απασχόληση και επαγγέλματα τον νέο αιώνα στην Ελλάδα*, αδημοσίευτη μελέτη, Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2017). Ετήσια Έκθεση: Η Ελληνική Οικονομία και Απασχόληση. Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ.

Κορλιούρος Η. (2007). Οικονομική Γεωγραφία: Επιστημολογικές Τομές και Κριτικές Αντιπαραθέσεις. Στο Θ. Τερκενλή, Θ. Ιωσηφίδης και Ι. Χωριανόπουλος, (επιμ.), *Ανθρωπογεωγραφία: Άνθρωπος, κοινωνία και χώρος*. Αθήνα: Κριτική.

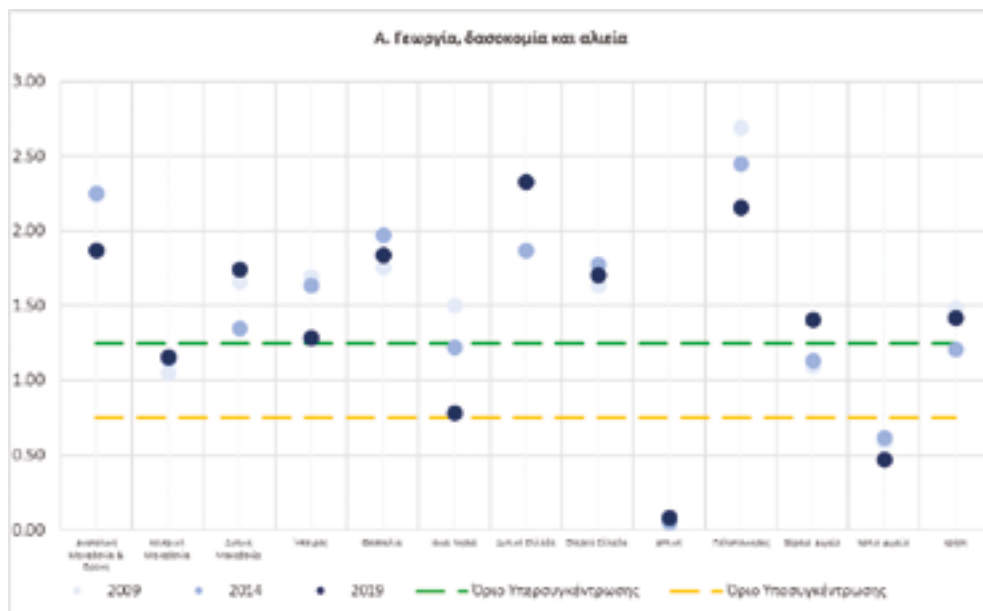
Λαπατσιώρας, Σ., Μηλιός Γ. και Μιχαηλίδης, Π. (2020). *Οι επιπτώσεις της ψηφιοποίησης στην αγορά εργασίας*, Μελέτη 46, Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Πολύζος, Σ. (2019). *Περιφερειακή Ανάπτυξη*, 2η έκδ., Αθήνα: Κριτική.

Παράρτημα 1

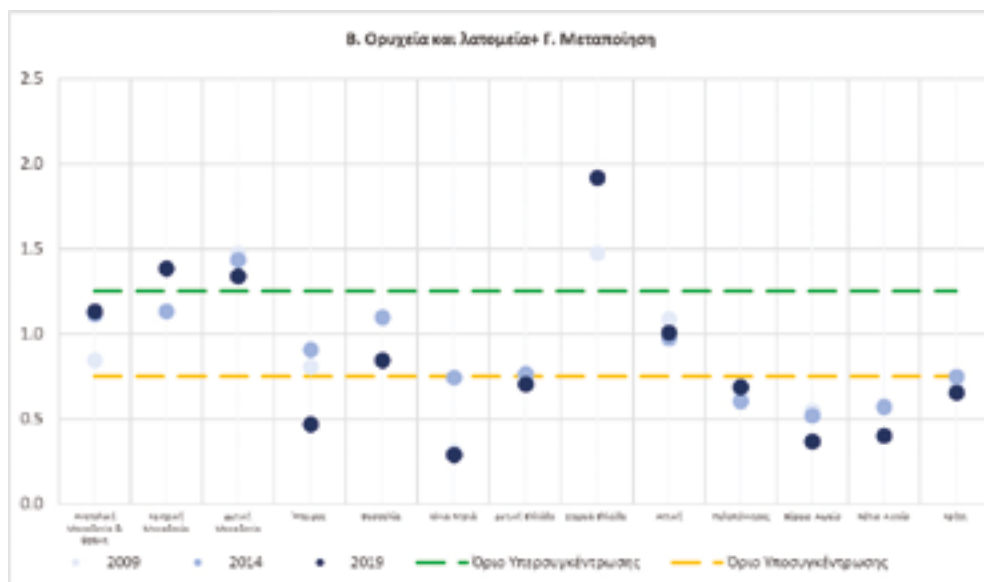
Δείκτες χωρικής συγκέντρωσης- εξειδίκευσης (Location Quotient, LQ) και Herfindahl-Hirschman (H-H)

Σχήμα Π.1: Δείκτης LQ απασχόλησης στον κλάδο Γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας, 2009, 2014, 2019

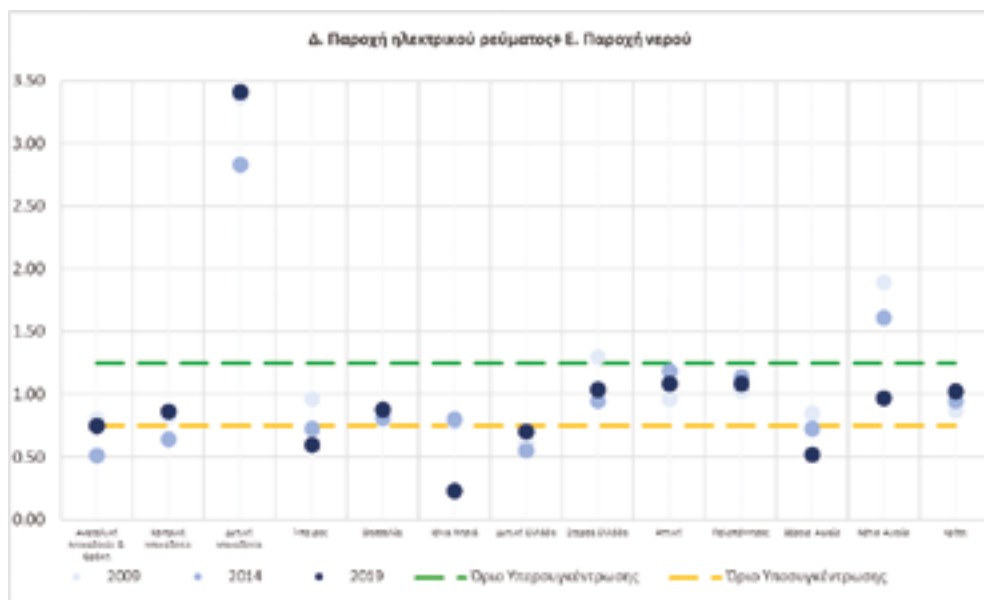
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα Π.2: Δείκτης LQ απασχόλησης στους κλάδους Ορυχείων και λατομείων - Μεταποίησης, 2009, 2014, 2019

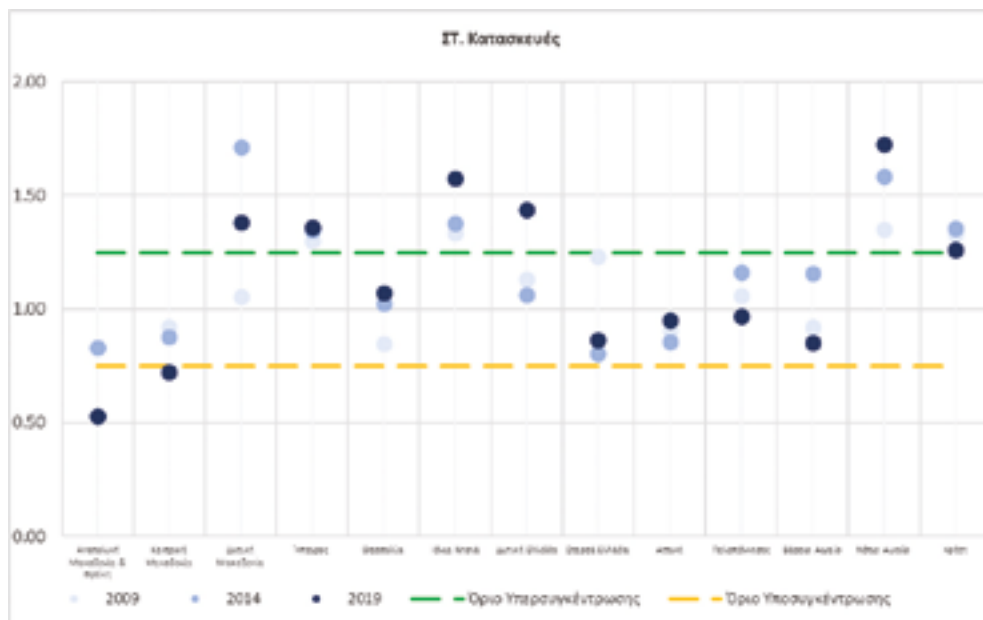
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα Π.3: Δείκτης LQ απασχόλησης στους κλάδους Παροχής ηλεκτρικού ρεύματος - Νερού, 2009, 2014, 2019

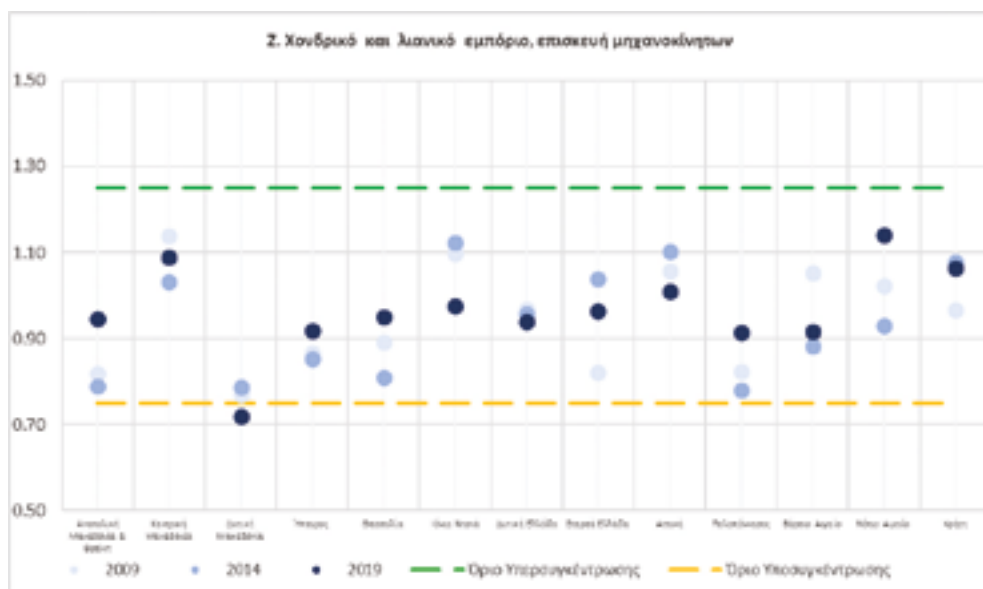
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα Π.4: Δείκτης LQ απασχόλησης στον κλάδο Κατασκευών, 2009, 2014, 2019

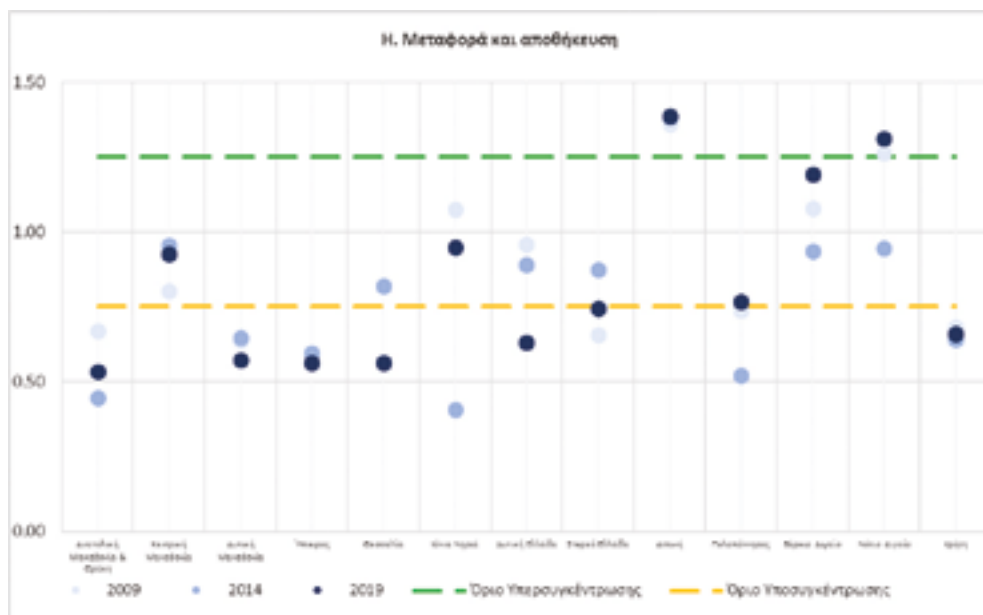
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα Π.5: Δείκτης LQ της απασχόλησης στον κλάδο Χονδρικού και λιανικού εμπόρου, επισκευή μηχανοκίνητων, 2009, 2014, 2019

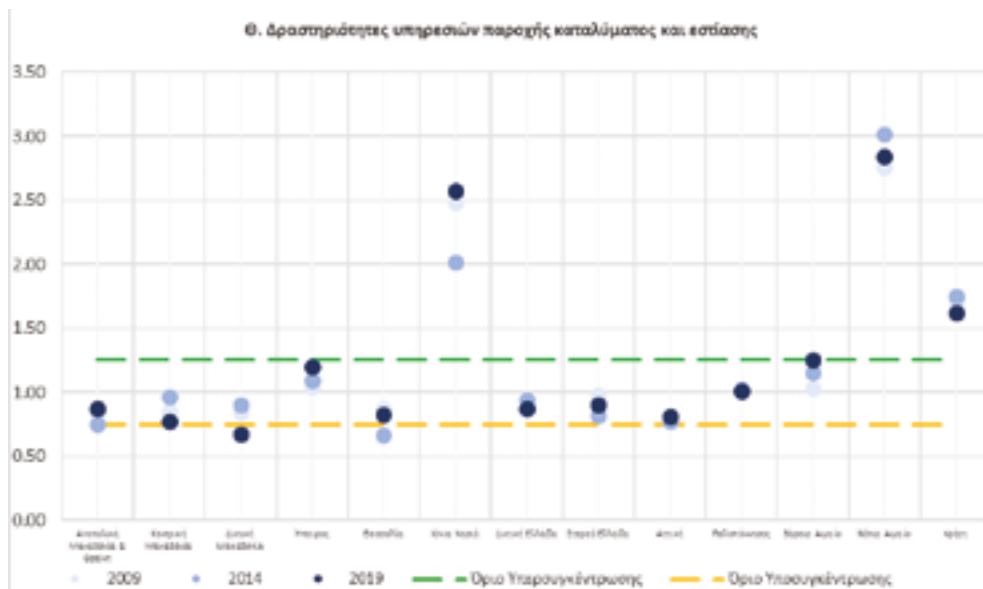
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα Π.6: Δείκτης LQ απασχόλησης στον κλάδο Μεταφοράς και αποθήκευσης, 2009, 2014, 2019

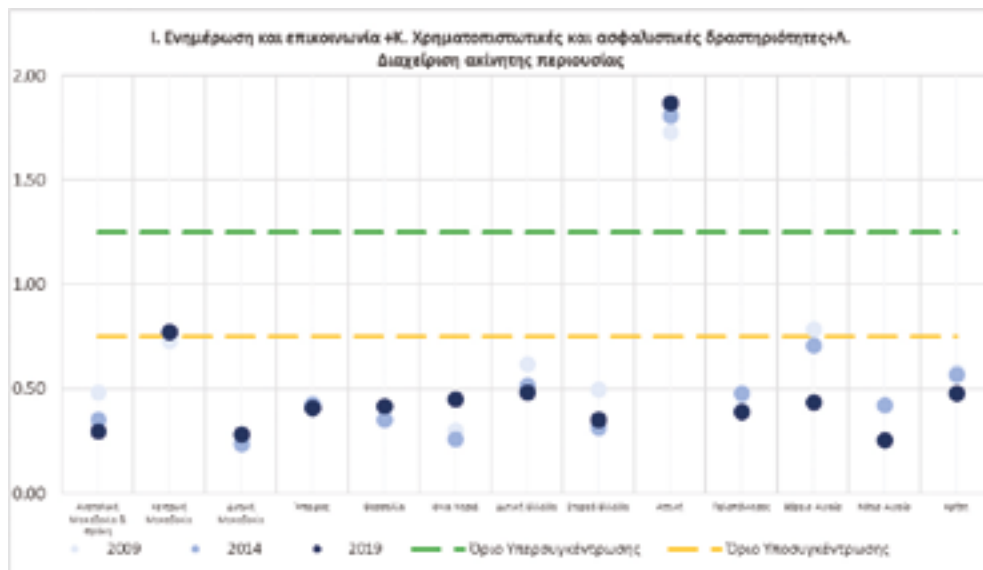
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα Π.7: Δείκτης LQ απασχόλησης στον κλάδο Υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης, 2009, 2014, 2019

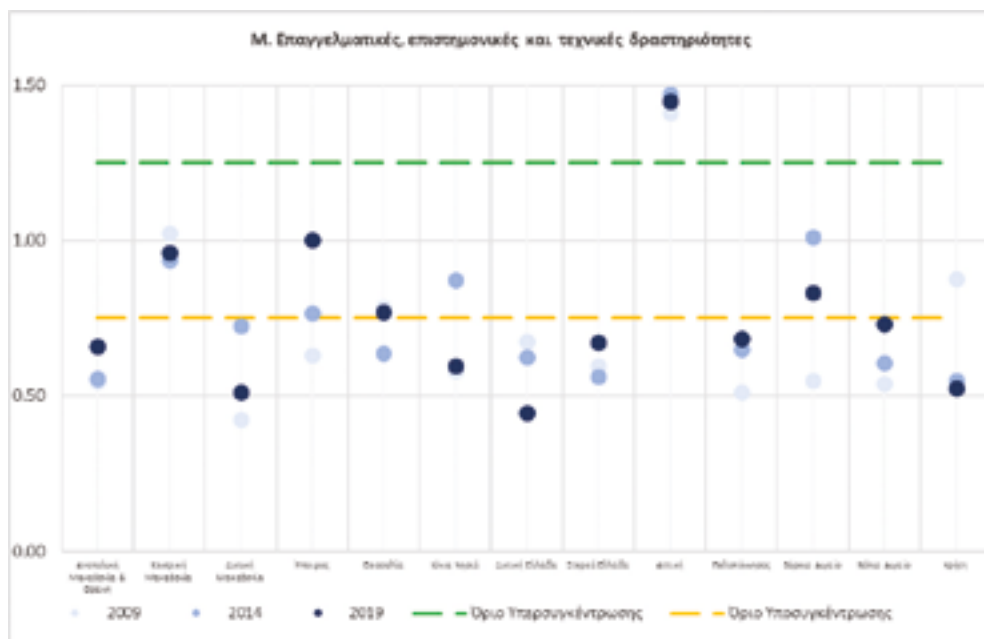
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα Π.8: Δείκτης LQ απασχόλησης στους κλάδους: Ενημέρωση και επικοινωνία -Χρηματοπιστωτικές ασφαλιστικές δραστηριότητες - Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, 2009, 2014, 2019

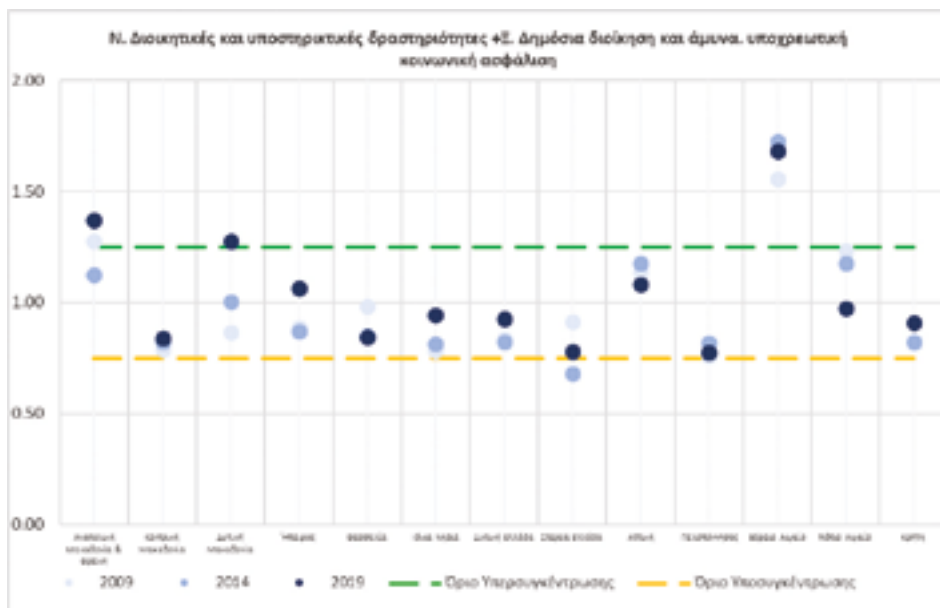
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα Π.9: Δείκτης LQ της απασχόλησης στον κλάδο των Επαγγελματιών, επιστημονικών και τεχνικών δραστηριοτήτων, 2009, 2014, 2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα Π.10: Δείκτης LQ απασχόλησης στους κλάδους Διοικητικών και υποστηρικτικών δραστηριοτήτων - Δημόσιας διοίκησης και άμυνας και υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης, 2009, 2014, 2019

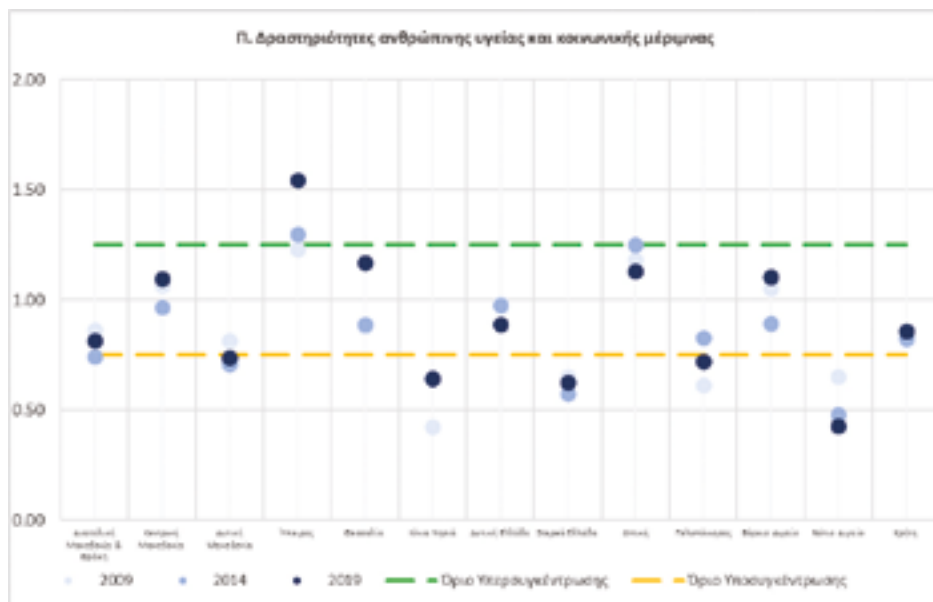
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα Π.11: Δείκτης LQ της απασχόλησης στον κλάδο της Εκπαίδευσης, 2009, 2014, 2019

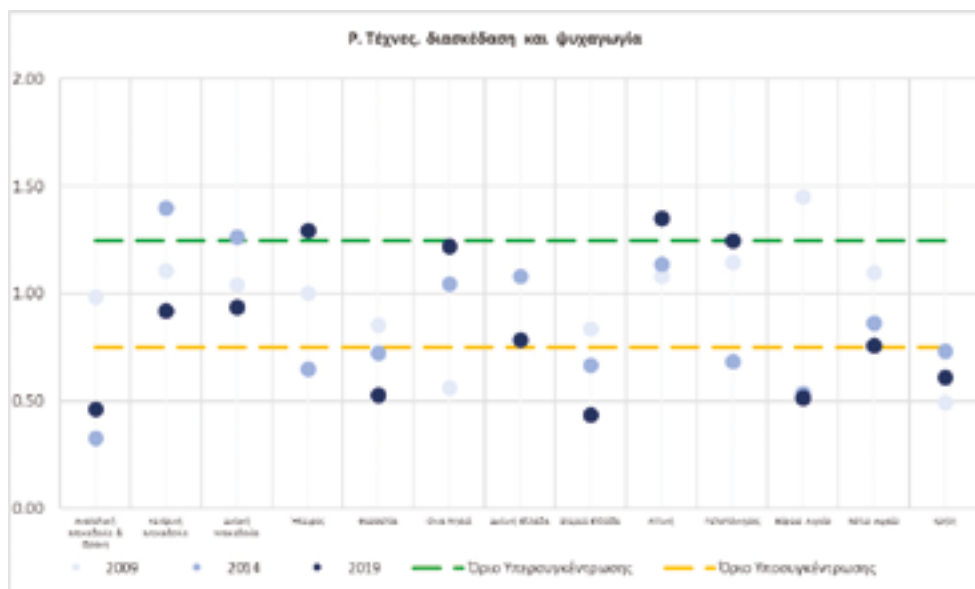
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα Π.12: Δείκτης LQ της απασχόλησης στον κλάδο των Δραστηριοτήτων ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας, 2009, 2014, 2019

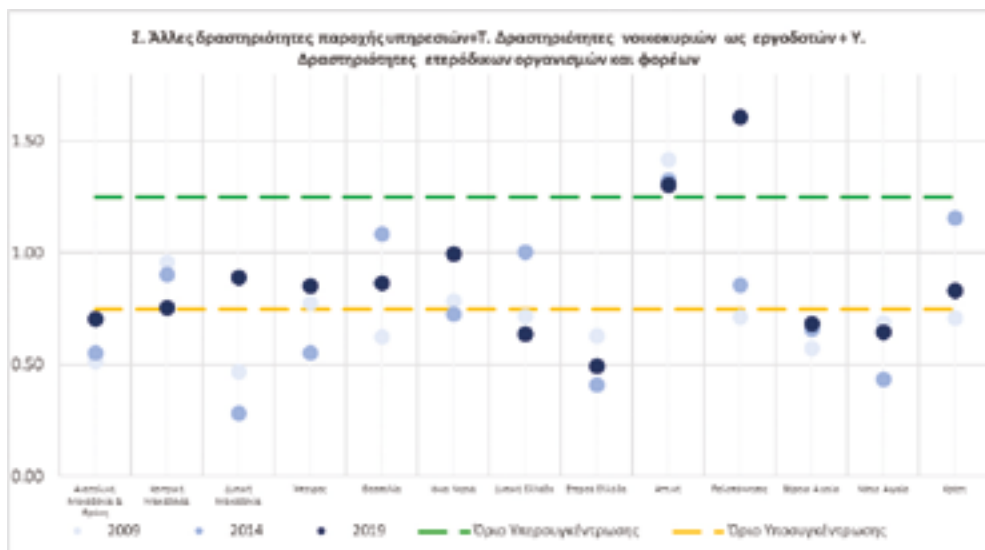
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα Π.13: Δείκτης LQ της απασχόλησης στον κλάδο των Τεχνών της διασκέδασης και της ψυχαγωγίας, 2009, 2014, 2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα Π.14: Δείκτης LQ της απασχόλησης στους κλάδους Άλλων δραστηριοτήτων παροχής υπηρεσιών - Δραστηριοτήτων νοικοκυριών ως εργοδοτών - Δραστηριοτήτων ετερόδικων οργανισμών και φορέων, 2009, 2014, 2019

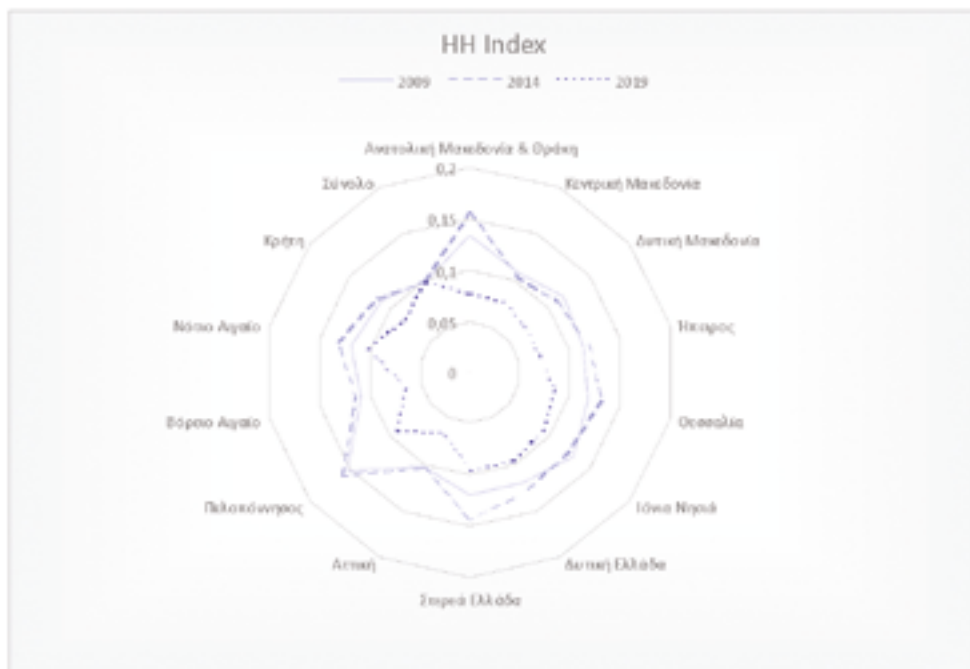
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα Π.15: Δείκτης Η-Η κλαδικής εξειδίκευσης της απασχόλησης, για τα έτη 2009, 2014, 2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Σχήμα Π.16: Δείκτης Η-Η γεωγραφικής εξειδίκευσης της απασχόλησης, για τα έτη 2009, 2014, 2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Σχεδίαση Συγγραφέων

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

Εμμανουήλ Μπενάκη 71 Α, 106 81, Αθήνα, Τηλ: 210 3327710, Fax: 210 3304452

INE - ΓΣΕΕ

www.inegsee.gr

info@inegsee.gr

